

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Jolanta Mažylė

**TEISĖS IR ETIKOS PROBLEMAS
LIETUVOS REGIONINĖJE PERIODIKOJE (2000–2010)**

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (O6 H)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2007–2011 metais Vilniaus universitete

Disertacija ginama eksternu

Moksliniai konsultantai:

prof. dr. Elena Macevičiūtė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai,
komunikacija ir informacija – 06 H)

prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai,
teisė – 01 S)

Turinys

LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	5
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	5
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS.....	7
1. TYRIMO TEORINĖ PRIEIGA.....	19
1.1. Atsakingos žiniasklaidos sudėtinės dalys	19
1.2. Teisės ir moralės santykis bei sąveika	29
2. TYRIMO KONTEKSTAS	39
2.1. Reguliavimo bei savitvarkos institucijų kompetencijos funkciniais ir normų aspektais.....	39
2.2. Viešosios informacijos rengėjų teisės ir pareigos	46
2.3. Profesinių etikos kodeksų tikslai, forma ir turinys.....	49
2.4. LŽLEK struktūra, pagrindinės nuostatos ir jų taikymo ypatumai.....	52
2.5. LŽLEK ir VII nuostatų lyginamosios analizės rezultatai.....	63
3. TYRIMAS	68
3.1. METODOLOGIJA	68
3.2. ETIKOS KODEKSO PAŽEIDIMAI REGIONINĖJE PERIODIKOJE	71
3.2.1. Etikos komisijos sprendimų analizė (2000–2010).....	71
3.3 REGIONŲ PERIODIKOS TEISMŲ PRAKTIKOS APŽVALGA	93
3.3.1. LAT nutarčių dėl regioninės periodikos analizė (2000–2010).....	93
3.3.2. Praktinės problemos.....	101
3.4. VEIKSNIAI, DARANTYS ĮTAKĄ TEISĖS IR ETIKOS PAŽEIDIMŲ ATSIRADIMUI: REGIONŲ REDAKCIJŲ DARBUOTOJŲ APKLAUSA... 152	
3.4.1. Apklausos metodika.....	152
3.4.2. Apklausos rezultatai.....	154
3.4.2.1. A grupės apklausos rezultatai.....	154
3.4.2.1.1. Bendrieji klausimai	154
3.4.2.1.2. Sąžininga konkurencija	169
3.4.2.1.3. Redakcijų nepriklausomumas.....	181
3.4.2.1.4. VIP santykiai su valdžia.....	187
3.4.2.1.5. Teisės klausimai.....	191

3.4.2.1.6. Savireguliuavimo ir profesinės etikos klausimai.....	195
3.4.2.2. Lyginamoji B ir C grupių apklausos rezultatų analizė.....	202
3.4.2.2.1. Konkurencinė ir darbo aplinka	202
3.4.2.2.2. Profesionalumas.....	205
3.4.2.2.3 Teisė ir etika	208
3.4.3. Apklausos išvados	218
IŠVADOS.....	219
LITERATŪRA	222
ŠALTINIAI	232
PRIEDAI	245
1 priedas. LŽLEK nuostatų ir VII normų sutaptis	245
2 priedas. Regioninės ir vietinės spaudos redakcijų Etikos kodekso pažeidimų 2000–2005 metais dažnumo lentelė	247
3 priedas. Regioninės ir vietinės spaudos redakcijų Etikos kodekso pažeidimų 2005–2010 metais dažnumo lentelė	249
4 priedas. 2005–2010 metais I teismo instancijoje nagrinėtų bylų dėl asmens pažeistų teisių statistika	252
5 priedas. 2005–2010 metais II teismo instancijoje nagrinėtų bylų dėl asmens pažeistų teisių statistika	252
6 priedas. 2005–2010 metais dėl asmens pažeistų teisių regionų periodikoje II teismo instancijoje išnagrinėtų apeliacijų rezultatai.....	253
7 priedas. Kasacinių skundų dėl asmens pažeistų teisių regionų periodikoje dinamika 2000–2010 metais	253
8 priedas. Kasacinių skundų dėl asmens pažeistų teisių regionų periodikoje nagrinėjimo dinamika 2000–2010 metais.....	254
9 priedas. Kasacinių skundų dėl asmens pažeistų teisių regionų periodiniuose leidiniuose 2000–2010 metais statistika.....	254
10 priedas. Anketa regioninės (vietinės) žiniasklaidos priemonių vadovams, redaktoriams, žurnalistams	255
11 priedas. Įtakingiausias regiono (rajo) VIP	267
12 priedas. Regione/rajone dominuojančios VIP.....	268

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. VIP veiklos reguliavimo ir savitvarkos institucijų kompetencijos bei jų funkciniai aspektai	44
2 lentelė. Institucijų kompetencija pagal normų taikymą.....	45
3 lentelė. Pirminiai ir antriniai profesinių kodeksų tikslai pagal J. Laddą.....	50
4 lentelė. LŽLEK reikalavimai publikacijoms	62
5 lentelė. Anketos struktūra.....	70
6 lentelė. Etikos komisijos gautų skundų ir nustatytų pažeidimų statistika pagal regionus 2000–2005 metais (iki naujojo Kodekso įsigaliojimo).....	73
7 lentelė. Etikos komisijos gautų skundų ir nustatytų pažeidimų statistika pagal regionus 2005–2010 metais	74
8 lentelė. Etikos komisijos 2000–2010 metais gautų skundų pagrįstumas	75
9 lentelė. Žinios ir nuomonės apibrėžtis Visuomenės informavimo įstatyme (1996–2006)	103
10 lentelė. Žinios ir nuomonės turinys bei pobūdis	104
11 lentelė. Nepriklausomos VIP požymiai.....	155
12 lentelė. Priklausomos VIP požymiai	158
13 lentelė. Regiono VIP darbuotojų profesionalumo vertinimo kriterijai.....	166

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. Žurnalistų atsakomybės laukas	26
2 paveikslas. LŽLEK struktūrinės dalys ir jų ryšiai	55
3 paveikslas. Bendra tyrimo schema.....	68
4 paveikslas. Etikos komisijos 2000–2010 m. gautų skundų ir nustatytų pažeidimų dinamika	72
5 paveikslas. 2000–2010 metais LAT nagrinėtos kasacijos dėl asmens pažeistų teisių periodinėje spaudoje.....	95

6 paveikslas. 2000–2010 metais išnagrinėtų kasacinių skundų dėl asmens pažeistų teisių regionų periodikoje rezultatai	96
7 paveikslas. Nepriklausomos VIP požymių tarpusavio derinimo ryšiai	157
8 paveikslas. Vietos žiniasklaidos priemonių paskirtis ir tikslas.....	162
9 paveikslas. Žiniasklaidos galios komponentai.....	164
10 paveikslas. Verslo praktika regionų žiniasklaidos sektoriuje.....	182

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ADTAĮ – Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas
AŽS – Atsakingos žiniasklaidos sistema
BK – Baudžiamasis kodeksas
CK – Civilinis kodeksas
EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas
LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
LŽLEK, Kodeksas – Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas
UAB – Uždaroji akcinė bendrovė
VIĮ – Visuomenės informavimo įstatymas
VIP – Visuomenės informavimo priemonė
VŠĮ – Viešoji įstaiga
ŽEI – Žurnalistų etikos inspektorius

ĮVADAS

Tiriamoji problema – teisės ir etikos normų santykio raiška atsakingos žiniasklaidos sistemoje. Tai labai platus laukas, kuriame veikia žiniasklaidos priemonės vidaus ir išorės veiksniai, talpinantys redakcijos organizacinę kultūrą, žurnalistų darbo principus, žiniasklaidos priemonės santykį su auditorija ir pan. Keičiantis ekonominio ir politinio gyvenimo realijoms, keičiasi ir regioninės bei vietinės spaudos funkcijos, bendravimo su skaitytojų auditorija formos, žurnalistinių tekstų pateikimo formos ir struktūros, apskritai komunikacinė kultūra viešojoje erdvėje. Žiniasklaidos priemonių įtaką skaitytojui komunikaciniu, politiniu, etiniu ir kitais aspektais yra nagrinėję mokslininkai G. Aleknonis (2010), A. Balčytienė (2008 b), K. Juraitė (2008), A. Nugaraitė (2008 a), Ž. Pečiulis (2010 a; 2010 b; 2010 c), A. Vaišnys (2004, 2008). Tačiau iki šiol nemėginta nustatyti, kas sudaro žurnalisto teisinę ir etinę atsakomybę, analizuoti ir sisteminti profesinės etikos pažeidimus, būdingiausių teisės pažeidimų tendencijas, tirti, kaip žiniasklaidos priemonių darbuotojai suvokia, kas daro įtaką etikos ir teisės pažeidimų atsiradimui jų žurnalistinėje veikloje. Vien tik per 2005–2010 metų laikotarpį šalies pirmosios instancijos teismai dėl asmens pažeistų teisių išnagrinėjo 677 ieškinius. Daugiau nei pusė jų pateikta visuomenės informavimo priemonėms – 27,32 proc. ieškinių buvo pateikta regionų ir vietinės spaudos redakcijoms, 17,88 proc. – nacionalinių dienraščių redakcijoms, 8,42 proc. televizijos transliuotojams. Kaip šalyje laikomasi atsakingos žiniasklaidos principų? Ar iš viso jų laikomasi? Tad kokioje socialinėje ir ekonominėje aplinkoje darbuojasi regioninės ir vietinės žiniasklaidos priemonės žurnalistai ir kaip jie ją vertina?

Tyrimo aktualumas ir problemos ištirtumas. Žurnalistikos teoretikai savo darbuose pažymi, kad svarbiausi pokyčiai žurnalistikoje prasidėjo keičiantis visuomenės informavimo priemonių¹ nuosavybės formai (Jastramskis, 2009; Nugaraitė, 2008 a; Pečiulis 2010 a; 2010 b). Per du

¹ Disertacijoje terminai visuomenės informavimo priemonė ir žiniasklaidos priemonė vartojami kaip sinonimai.

nepriklausomybės dešimtmečius šalyje savitai klostėsi žiniasklaidos priemonių nuosavybės santykiai. Nuo pirminio privatizavimo etapo, kai miesto ar rajono laikraščių redakcijų akcijos buvo atitinkamai išdalytos redakcijų darbuotojams, iki redakcijų – uždaryjū akcinių bendrovių akcijų pardavimo asmenims, nieko bendra neturintiems su redakcijų darbu, naujų žiniasklaidos priemonių steigimo ir jų plėtojimo kaip savarankiško verslo. Nors žiniasklaidos sistemos pasikeitimai labiausiai siejami su socialiniais pokyčiais visuomenėje bei politinėmis transformacijomis, didelę įtaką tam darė ir technologinė bei ekonominė pažanga (Balčytienė, 2009 b; Vaišnys, 2003). Todėl galima būtų skirti išorinius ir vidinius veiksnius, lėmusius visos žiniasklaidos ir jos sistemos persitvarkymus ne tik ekonominiu ir teisiniu aspektais, bet svarbiausia – žurnalistikos turinio ir formos prasme.

Žiniasklaidos priemonių veiklos principus, teises, pareigas ir atsakomybę reglamentuoja šalyje galiojantys teisės aktai. Analizuojant visuomenės informavimo priemonių ir jų žurnalistų veiklą teisiniu aspektu, atkreiptinas dėmesys, jog tai išskirtinai yra nacionalinės teisės dalykas. Lietuviškos žiniasklaidos teisės problemas savo darbuose nagrinėja L. Meškauskaitė (2004; 2005), A. Norkūnas (2001; 2002; 2003). Įvertinus, kad dažnai šios teisės šakos problemos ašis yra pažeistos asmens teisės, šituo aspektu ypač reikšmingi Lietuvos teisės mokslininkų V. Mikelėno (1995; 1999; 2002; 2003), D. Jočienės (2000; 2001 a; 2001 b; 2007; 2010), E. Kūrio (2001 a; 2001 b), K. Jovaišo (2004), E. Žiobienės (2002; 2005; 2006) darbai, kuriuose nagrinėjami konstitucingumo principai ir vertybinės nuostatos, Europos žmogaus teisių ir laisvių konvencijos taikymo aspektai nacionalinėje teisėje, asmens konstitucinių teisių gynimo būdai, aptariami Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos klausimai.

Tiek užsienio, tiek Lietuvos teisės, filosofijos, etikos ekspertai E. Barendtas (2000), M. Feintuckas (2006), Ch. Frostas (2000), W. Overbeckas (2007), S. Arlauskas (2000, 2001), A. Vaišvila (2005; 2009), E. Venckienė (2008) akcentuoja, kad spaudos laisvė yra esminė žmogaus teisių į minties, diskusijos, nuomonių įvairovės, teisingą informaciją dalis. Taigi šios nuostatos,

kaip ir bendražmogiškos etinės vertybės, suvokiamos ir priimtinos plačiaja prasme, o ne lokaliu masteliu.

Daugelis teoretikų ir praktikų pastebi, kad viešojoje erdvėje šiuo metu įsiveši negeros moralės principai (V. Gudonienė, 1997; R. Juozapavičius, 1997; L. Tapinas, 1997; L. Bielinis, 2005; K. Jovaišas, 2007; J. Zelezny, 2010). Dažnai net globaliu mastu tokią situaciją mėginama aiškinti (ir teisinti) nuosavybės priklausomybe, žiniasklaidos „laisvėjimu“, tuo, kad teisė ir etika nėra suderinami dalykai, ypač laisvos rinkos sąlygomis, ir pan. (Moore'as, 1999; Moore'as, Murray'as, 2007; McQuailas, 1992).

Antra vertus, 2011 metų žiniasklaidos skandalai, sukrėtę Didžiąją Britaniją, verčia giliau ir plačiau apmąstyti žiniasklaidos priedermes, ypač teisės ir moralės aspektu. Neetiški ir neteisėti informacijos rinkimo būdai, pasirodo, neišvengiami ir senosiose demokratijose. Tai aktuali problema sparčiai globalėjančioje žiniasklaidoje. Dėl neteisėto pokalbių telefonu klausymosi kilusio skandalo 2011 metų liepos 10 d. buvo uždarytas britų leidinys „News of the World“². Tyrimo metu paaiškėjo, jog žiniasklaida pažeidė maždaug 4 000 asmenų teises. Tarp nukentėjusiųjų – visuomenės veikėjai, aktoriai, Afganistane ir Irake žuvusių karių artimieji, Londono teroro aukų šeimos, rezonansinių kriminalinių nusikaltimų aukos ir jų artimieji. Negana to, tyrimas atskleidė, kad dalį informacijos žiniasklaidos atstovai gaudavo iš informatorių, dirbančių Jungtinės Karalystės policijoje, kuriems už „nutekintą“ informaciją buvo mokama iki 50 000 dolerių³. Beje, skandalo įkarštyje tarptautinio žiniasklaidos tinklo savininkas Rupertas Murdochas, pakviestas į specialius klausymus britų parlamente, teigė, jog nei jis, nei jo verslo kompanionai apie tokį neetišką ir neteisėtą darbuotojų elgesį nieko nežinojo ir kaltino paprastus redakcijos darbuotojus bei redakcijų vadovus⁴.

² Leidinio istorija prasidėjo 1843 metais, o auditorija sudarė 2,6 mln. skaitytojų.

³“Phone-hacking scandal:Timeline”. BBC News. 12 July 2011. <http://www.bbc.co.uk/news/uk-14124020>. [Žiūrėta 2011-09-04]; Bernstein, Carl. “Is Phone-Hacking Scandal Murdoch's Watergate?” *Newsweek* 11 July 2011. <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2011/07/10/murdoch-s-watergate.html>. [Žiūrėta 2011-09-04]

⁴“Rupert Murdoch attacked at Parliament, appears unharmed”. *Los Angeles Times*. 19 July 2011. <http://latimesblogs.latimes.com/entertainmentnewsbuzz/2011/07/murdochs-struggle-to-defend-themselves-before-parliament.html>. [Žiūrėta 2011-09-04]

Britų parlamente pradėtas svarstyti ir netgi kvestionuoti R. Murdocho žiniasklaidos bendrovių *a priori* poveikis viešajai nuomonei, ypač savo verslo tikslus pridengiant viešuoju interesu ir visuomenės teise žinoti.

Kaip Lietuvoje realizuojama teisė į saviraišką, kaip garantuojamos piliečio teisės į privataus gyvenimo apsaugą išsamiai aptaria Žmogaus teisių stebėjimo institutas kasmet rengiamose analitinėse apžvalgose⁵, ir tai yra vertinga medžiaga tyrimams bei prognozavimui, ką reiktų daryti šalyje, kad būtų gerbiamos ir ginamos žmogaus teisės, ypač viešojoje erdvėje. Žurnalistų etikos inspektorius, kasmet teikdamas tarnybos veiklos ataskaitas, taip pat kas dveji metai rengdamas analitines veiklos apžvalgas, pateikia išsamią informaciją apie situaciją šalies visuomenės informavimo priemonių sektoriuje⁶.

Tačiau visa stebėsenos ir kontrolės institutų informacija daugiausia tik konstatuoja esamą padėtį, kad Lietuvos žiniasklaida ne visada sugeba atsakingai elgtis su visuomenės jai suteiktomis teisėmis. O kas tai lemia, kokie veiksniai daro įtaką tokiai žiniasklaidos, jos darbuotojų elgsenai giliau netiriama. Išskyrus atskirų visuomenės veikėjų komentarus, publicistines apžvalgas periodikoje apie tai, ko reiktų kultūringo dialogo kūrimui šalies žiniasklaidoje, konkrečių pasiūlymų nėra. Dažniausiai viešųjų diskusijų fone esama padėtis mėginama aiškinti laisva rinka, valstybės politika, žodžio laisve. Tokiame kontekste tarsi nepatogu ir nešiuolaikiška iš esmės kalbėti apie žiniasklaidos, t. y. visuomenės informavimo priemonių, sektoriaus ir jame dirbančių specialistų pareigas, profesinę kompetenciją ir etiką. Galbūt tai lemia aplinkybė, jog Lietuvoje nėra išsamių, akademinų studijų, kurių rezultatai padėtų prognozuoti ir projektuoti žiniasklaidos perspektyvą.

Vis dėlto *Transparency International* Vilniaus skyriaus iniciatyva Lietuvos žiniasklaidos atsakingumo sistemos buvo tyrinėtos. 2007 metais Šiaurės Ministrų Tarybos biuro Lietuvoje finansuoto projekto „Skaidresnės

⁵ Nevyriausybinė organizacija - Žmogaus teisių stebėjimo institutas, įkurtas 2003 metais, analitines apžvalgas rengia nuo 2004 metų. Prieiga per internetą: <http://www.hrmi.lt/>

⁶ Žurnalistų etikos inspektorius nuo 2001 metų VII įpareigotas kas dveji metai rengti analitines ŽEI veiklos apžvalgas.

žiniasklaidos link“ tikslas buvo įvertinti šalies žiniasklaidos skaidrumą, naudojant tiesioginio interviu metodą su fokusuotomis verslinininkų grupėmis. Kitas, 2009 metais *Transparency International* Vilniaus skyriaus surengtas žvalgomasis žiniasklaidos tyrimas Lietuvoje, vykdant bendrą Žiniasklaidos atskaitingumo Latvijoje, Lietuvoje ir Švedijoje tiriamąjį projektą⁷. Svarbiausia, kad čia taip pat buvo sprendžiama ta pati visuomenei atsakingos žiniasklaidos problema, tik pasirinkti tyrimui universalios tematikos dienraščiai „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ bei verslo dienraštis „Verslo žinios“, koncerno „Achemos grupė“ laikraštis „Lietuvos žinios“ ir tik 2007 metais žiniasklaidos rinkoje pasirodęs miesto dienraštis „Vilniaus diena“. Šio tyrimo išvadose apie Lietuvą nurodoma, kad atsakingos žiniasklaidos reikalavimus, skaidrumo kriterijus, siekdami kokybiškai dirbti, šalies dienraščiai tik pradeda taikyti, o visų tiriamųjų kontekste – mūsų šalies leidiniai atsilieka tiek nuo Švedijos, tiek nuo Latvijos žiniasklaidos priemonių.

Žiniasklaidos teisės ekspertė L. Meškauskaitė (2004) aktualizuoja žurnalisto teisinio statuso šiuolaikinėje visuomenėje bei žurnalisto teisių ir pareigų balanso problemą. Nors pirmoji Visuomenės informavimo įstatymo⁸ redakcija buvo priimta 1996 metais, vėliau iš esmės koreguota keletą kartų (2000, 2006), žurnalisto sąvokos turinys per penkiolika metų nepakito. Žurnalistu šalies visuomenės informavimo priemonėse gali dirbti asmuo, turintis bet kokią išsilavinimą (arba išvis neįgijęs jokio). Mokslininkai G. Aleknonis (2010), A. Balčytienė (2009 a), K. Juraitė (2008), A. Nugaraitė (2008 b), Ž. Pečiulis (2009), A. Vaišnys (2004) žurnalistų profesinės kompetencijos klausimus savo darbuose aptaria plačiai, tačiau įstatymų leidėjai šios visuomenei atsakingos profesijos atstovų teisinio statuso, ypač išsilavinimo aspektu, nesiryžta tiksliau apibrėžti.

⁷ „Transparency International“ Lietuvos skyrius. Prieiga per internetą: http://www.transparency.lt/new/images/tils_ziniasklaidos_atskaitingumas_zvalgomasis_tyrimas_2009.pdf

⁸ Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, šalyje visuomenės informavimą reglamentavo Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas, priimtas 1990 m. vasario 9 dieną Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos. 1988 m. susikūrus Sąjūdžiui, masinės informacijos priemonės savo turiniu pradėjo laisvėti, nebuvo tiesioginio priklausymo nuo Maskvos politikos, todėl respublikos kūrybinių sąjungų atstovai ir teisininkai parengė gana demokratišką įstatymo projektą. Specialus žiniasklaidai skirtas įstatymas buvo priimtas 1996 m. liepos 2 dieną.

Kalbant apie žurnalistų kaip profesinės bendrijos atstovų atsakomybę, būtina pasakyti, kad šios profesijos atstovų atsakomybė yra tiesiogiai susijusi su jų pareigomis. Visuomenės informavimo įstatymo (toliau – VIĮ) 41 straipsnis nustato žurnalisto pareigas, kurios suponuoja ir jo atsakomybę⁹. Žurnalistų profesinės etikos standartai išdėstyti Lietuvos Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse¹⁰. Vis dėlto profesinė žurnalistinė veiklos specifika turi dar vieną labai svarbų dalyką – asmens moralinę atsakomybę savo profesinei gildijai ir savo skaitytojui.

Tai pirmiausia priklauso nuo individo vidinės kultūros ir išsilavinimo, patirties ir psichologinės pusiausvyros. Viso to nereglamentuoja jokie įstatymai, tačiau nustato asmens – konkretaus žurnalisto moralinių ir dorovinių vertybių sistema. Taigi žurnalisto atsakomybės lauką sudaro trys sudedamosios: Visuomenės informavimo įstatyme nustatytos pareigos, Lietuvos Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso normų visuma ir individuali žurnalisto vertybių sistema. Nuo ko priklauso šių trijų žurnalisto atsakomybės sudedamųjų darba? Ar įmanoma toji darba šiandienos visuomeniniame, politiniame, ekonominiame gyvenime? Stebint šių dienų realijas žiniasklaidos kontekste, dažnai kyla klausimas, ar įstatymo nuostatos ir Etikos kodekso normos tikrovėje netampa deklaratyviomis frazėmis.

Darbo autorės manymu, itin svarbus žiniasklaidos segmentas yra šalies regioninė ir vietinė spauda, naujienų atrankos – artumo kriterijumi esanti tiesiog šalia savo skaitytojo. Šios rūšies periodika informuoja ir analizuoja pačias aktualiausias bei opiausias vietos problemas. Tokie laikraščiai ne tik geriausiai fiksuoja vietinės valdžios veiklą, bet gerokai giliau atskleidžia vietos gyventojų gyvenimą.

Keičiantis Visuomenės informavimo įstatymo redakcijoms nuo 1996 iki 2010 metų, kito ir regioninio bei vietinio laikraščio apibrėžtys. Būtent iki 2006 metų anksčiau vadintas miesto ir rajono laikraštis įvardytas *vietiniu laikraščiu*, nes tai laikraštis, platinamas vieno miesto ar rajono savivaldybės teritorijoje, ir

⁹ Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios. 2006, Nr. 82–3254.

¹⁰ Patvirtintame 2005 metų balandžio 15 d. žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkime.

šio laikraščio ne mažiau kaip 90 procentų tiražo išplatinama vieno miesto ar rajono savivaldybės teritorijoje. *Regioninis laikraštis* – tai laikraštis, kuris platinamas Lietuvos Respublikos apskričių teritorijose ir kurio ne mažiau kaip 90 procentų tiražo išplatinama vienos apskrities teritorijoje¹¹. Kadangi beveik visas laikraščio tiražas išplatintas konkrečioje vietovėje, regioninis ir vietinis laikraštis pirmiausia ir pasižymi artumu savo skaitytojui.

Lietuvos spaudos statistikos duomenimis, 2009 metais šalyje buvo leidžiami 297 pavadinimų laikraščiai. Be nacionalinių dienraščių ir profesinės spaudos, didžioji jų dalis – regionų ir vietinė periodika. Nors 2009 metais šalyje išleistų laikraščių metinis tiražas smuko net penktadaliu lyginant su 2000 metų duomenimis, tačiau vien tik vienkartinis šių spaudinių tiražas sudarė 2 611 000 egzempliorių, o metinis bendras tiražas buvo 290 778 000 egzempliorių.

Pagal laikraščių išleidimo vietą daugiausia jų leidžiama Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Klaipėdos ir Panevėžio apskrityse. Nepaisant to, kad per pirmąjį XXI amžiaus dešimtmetį Lietuvoje leidžiamų laikraščių skaičius sumažėjo beveik 70, o 2010 metais užfiksuota, kad 54,9 proc. šalies namų ūkių naudojami interneto prieiga¹², spausdintas žodis vietinio laikraščio forma tebelieka svarbi regiono gyventojų informavimo ir komunikacijos priemonė.

Darbo objektas – Lietuvos regioninės ir vietinės periodikos redakcijų teisės ir etikos pažeidimai 2000–2010 metais.

Darbo tikslas – nustatyti, kaip laikomasi teisės ir etikos normų Lietuvos regionų ir vietos visuomenės informavimo priemonėse ir kas tai lemia.

Darbo uždaviniai:

1. Nustatyti, kas sudaro žurnalisto teisinę ir etinę atsakomybę;
2. Išanalizuoti profesinės etikos pažeidimų pobūdį regioninėje periodikoje (2000–2010);

¹¹ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios. 2006, Nr. 82–3254.

¹² Lietuvos Statistikos departamento duomenų bazė. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [Žiūrėta 2011-05-04]

3. Nustatyti būdingiausius teisės pažeidimus regioninėje periodikoje (2000–2010);
4. Iširti, kaip vietinės periodikos redakcijų darbuotojai suvokia, kokie veiksniai daro įtaką etikos ir teisės pažeidimų atsiradimui.

Tyrimo metodologija. Tyrimas pagrįstas žiniasklaidos socialinės atsakomybės teorija, o tyrimo dizainas projektuotas pagal prancūzų mokslininko C. J. Bertrando atsakingos žiniasklaidos sistemų modelį, kuris plačiau pristatomas teorinėje dalyje.

Darbe naudoti mokslinio tyrimo metodai – loginė, lyginamoji ir kompleksinė šaltinių analizė, kritinis aprašomasis ir analitinis metodai, taip pat sociologiniai ir sisteminiai tyrimo metodai, turinio analizė, kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė, aprašomoji statistika, analitinė teismų praktikos apžvalga.

Darbo mokslinis naujumas, teorinis reikšmingumas, praktinė nauda.

Darbo naujumas yra tas, kad iki šiol nebuvo išnagrinėta regionų ir vietinės spaudos veikla 2000 – 2010 metais nei teisiniu, nei etiniu aspektais. Darbo autorė, aptardama tyrimo kontekstą, įvardija funkcinis ir norminius VIP reguliavimo ir savitvarkos institutų aspektus; taip pat darbe pateikiama autorės atlikta Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso ir Visuomenės informavimo įstatymo normų lyginamoji analizė, pirmą kartą pateikiama savitvarkos institucijos – Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimų, priimtų dėl regioninės žiniasklaidos redakcijų veiklos, analitinė apžvalga bei regioninės periodikos teismų praktika, suformuota per pirmąjį XXI amžiaus dešimtmetį. Darbo teorinį bei praktinį naujumą taip pat sudaro ir sociologinė apklausa, kurioje dalyvavo 120 regioninių ir vietinių laikraščių redakcijų darbuotojų. Apklausos ašinė linija vienija pagrindinius atsakingos žiniasklaidos komponentus, kuriuos savo darbuose įvardija C. J. Bertrandas. Šio tyrimo metu suformuluotos ir patikrintos hipotezės leidžia formuluoti rekomendacinio pobūdžio išvadas, kurios galėtų pasitarnauti šalies žurnalistams dirbti taikant atsakingos žiniasklaidos principus.

Ginamieji teiginiai:

1. Nors formaliai Lietuvoje egzistuoja pagrindinės atsakingos žiniasklaidos sistemos elementai (Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas ir Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija), visuomenės informavimo priemonių savireguliacijos¹³ mechanizmas veikia neefektyviai, nes profesinės etikos kodeksas yra pagrįstas ne etinių principų, o tam tikrų įstatymų nuostatomis, žurnalistų profesinės kompetencijos statusas įstatymiškai nėra apibrėžtas.

2. Teisinių ir etinių pažeidimų pobūdis iš esmės labai panašus ir daugiausia susijęs su Etikos kodekse įtvirtintomis teisės normomis, kurios perkeltos iš įstatymų. Ir nors tiriamuoju laikotarpiu teisinės normos kito, teisinio vertinimo pagal įstatymus kriterijai yra kur kas nuoseklesni, negu etikos komisijos.

3. Lietuvos regioninės spaudos praktika patvirtina C. J. Bertrando teiginį, kad verslas veikia žurnalistų darbą. Verslo praktikai regionų žiniasklaidos sektoriuje būdinga tai, kad VIP savininkas gali kištis į žurnalistų kūrybinę veiklą, versdamas žurnalistą nusižengti teisei ir etikai. Žurnalistų galimybes priešintis spaudimui riboja tai, kad už turinį jie atsiskaito savininkui, silpnas žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmas ir įsitikinimas, kad skaitytojams nesvarbi laikraščio medžiagos autorystė.

4. Negalima tvirtinti, kad teisės pažeidimai Lietuvos regioniniuose laikraščiuose būtų susiję su politinių ir finansinių grupių interesų atspindėjimu. Tačiau tyrime ryškėjantys vietos politikų ir žiniasklaidos savininkų ryšiai (ir net sutapimas) rodo, kad vietos politikų įtaka gali reikštis kaip žiniasklaidos priemonių savininkų valia (spaudimas).

5. Visuomenės informavimo priemonės vidaus elgesio taisyklės (etikos kodeksas) galėtų būti jos savitvarkos instrumentu, padedančiu sutarti leidėjui ir žurnalistui, taip pat padidintų asmeninę žurnalistų atsakomybę. Regioninės spaudos redakcijų darbuotojų įsitikinimu, žiniasklaidos priemonių vidaus

¹³ Darbe sinonimiškai vartojamos sąvokos savireguliacija, savitvarka. Pirmoji įtvirtinta Visuomenės informavimo įstatyme, antroji – labiau vartojama žurnalistų bendruomenės kalboje.

elgesio (etikos) taisyklės ir padidintą asmeninę žurnalisto atsakomybę, tačiau kol kas nė viena Lietuvos regioninio laikraščio redakcija tokių taisyklių neturi. Taigi, nors regionų žurnalistai sąmoningai suvokia problemą, jų savimonė ir profesionalumas dar nepakankami, kad jie galėtų imtis vieningų veiksmų.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai su poskyriais, išvados, literatūros ir šaltinių sąrašas. Darbe pateikiama 13 autorės sudarytų lentelių ir 10 paveikslų bei 12 darbo priedų. Pirmosios dvi darbo dalys skirtos tyrimo teorinei prieigai ir tyrimo kontekstui, trečioji dalis – empiriniam tyrimui.

Pirmajame skyriuje naudojant literatūros analizės, sintezės ir apibendrinimo metodus, analizuojamos žiniasklaidos sudėtinės dalys, išryškinant atsakingos žiniasklaidos sistemos modelį, kurį siūlo prancūzų mokslininkas C. J. Bertrandas (2000), taip pat atskleidžiamas teisės ir moralės santykis bei sąveika. Antrajame skyriuje, įvertinus šalies nacionalinius žiniasklaidos veikimo lauko ypatumus, parodomas tyrimo kontekstas. Pristatoma teisinė bazė, reglamentuojanti šalies visuomenės informavimo priemonių veiklą, analizuojamos žiniasklaidos reguliavimo ir savitvarkos institucijų kompetencijos funkciniais ir normų aspektais. Naudojant lyginamąjį ir kompleksinį šaltinių bei turinio analizės metodus, pristatomi profesinių etikos kodeksų tikslai, forma ir turinys, aptariamas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (Kodeksas) analogiškų dokumentų kontekste, išryškinamos pagrindinės Kodekso struktūrinės dalys, nuostatos ir jų taikymo ypatybės. Be to, šiame skyriuje pateikiami Kodekso ir Visuomenės informavimo įstatymo lyginamosios analizės rezultatai.

Trečiasis darbo skyrius – empirinis tyrimas, kurį sudaro iš esmės trys susieti tyrimai. Pirmasis šio skyriaus poskyris „Etikos kodekso pažeidimai regioninėje periodikoje“ skirtas išsiaiškinti, kaip žurnalisto atsakomybė, reglamentuota Visuomenės informavimo įstatyme, įtvirtinta Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse ir kylanti iš paties asmens vertybinių nuostatų, reiškia rajono spaudos darbuotojų veikloje, siekiant etiškos ir profesionalios žurnalistinės veiklos. Šioje tyrimo dalyje taip pat pateikiama

Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimų, priimtų dėl regioninės ir vietinės spaudos 2000–2010 metais, kiekybinė ir kokybinė turinio analizė. Antrasis šio skyriaus tyrimas skiriamas regionų teismų praktikos apžvalgai, analizuojamos praktinės problemos, kurias nagrinėjamu laikotarpiu teko spręsti visuomenės informavimo priemonių redakcijoms ir žurnalistinių kūrinį autoriams. Trečiojoje empirinio tyrimo dalyje, naudojant kiekybinę ir kokybinę duomenų analizę, pateikiami sociologinės regionų redakcijų darbuotojų – redaktorių ir žurnalistų apklausos rezultatai, tikrinamos hipotezės, identifikuojami veiksniai, darantys įtaką teisės ir etikos pažeidimų atsiradimui tiriamoje žiniasklaidoje. Šios apklausos duomenys buvo apdoroti taikant aprašomosios statistikos metodus, statistinės programos įrangos paketą SPSS 13.0, Excel skaičiuoklę. Darbą užbaigia bendros visų atliktų tyrimų išvados.

Tyrimo rezultatai pristatyti

A. mokslinėse konferencijose:

1. Pranešimas „Regiono spaudos darbuotojo atsakomybė teisiniu ir etiniu aspektais“.

Nacionalinė mokslinė konferencija „Sociali ir asociali žurnalistikos dimensija šiuolaikinėje masinėje komunikacijoje“, skirta žurnalisto Juozo Prunskio 100-osioms gimimo metinėms. Vilniaus universitetas ir Vytauto Didžiojo universitetas, 2007 metų gruodžio 7 d.

2. Pranešimas „Profesinė etika: sampratos suvokimo ir pajautos problema“.

Tarptautinė mokslinė konferencija „Žurnalisto ir žurnalistikos situacija šiuolaikinės žiniasklaidos sistemoje“, Vilniaus universitetas, 2009 m. lapkričio 5 d.

3. Pranešimas „Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso taikymo ypatumai“.

Nacionalinė tęstinė socialinių mokslų doktorantų ir jaunųjų mokslininkų konferencija „Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose –3“. Kauno technologijos universitetas, 2011 m. spalio 21 d.

4. *Pranešimas „Spaudos žanrų klasifikavimo problemos“*. Mokslinė – praktinė konferencija „Žiniasklaida ir žurnalistika tradicinėje ir tinklaveikos visuomenėse. Kaitos aspektas“. Vilniaus universitetas, 2011 m. lapkričio 23 d.

5. *Pranešimas „Žiniasklaidos reguliavimo ir savitvarkos institucinis mechanizmas: esatis ir perspektyvos“*. Mokslinė konferencija „Informacijos ir komunikacijos teorijos ir praktikos raiška“. Vilniaus universitetas, 2011 m. gruodžio 16 d.

B. pagrindiniai teiginiai pateikti mokslo publikacijose:

1. *Spaudos identiteto problemos Prekių ženklo registre*. Žurnalistikos tyrimai, 2008, Nr. 1, p. 41–52.

2. *Teisės ir etikos normų taikymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse*. Informacijos mokslai, 2009, t. 51, p. 103–124.

3. *Regionų žurnalistai apie savitvarką ir profesinę etiką*. Žurnalistika 2009: almanachas, 2010, p. 58–66.

4. *Regiono VIP redakcija – nepriklausomybės indeksas*. Žurnalistika 2010: almanachas, 2010, p. 41–46.

5. *Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso taikymo ypatumai*. Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose – 3: socialinių mokslų doktorantų ir jaunųjų mokslininkų konferencijos straipsnių rinkinys. Kaunas, 2011, p. 146–150.

1. TYRIMO TEORINĖ PRIEIGA

1.1. Atsakingos žiniasklaidos sudėtinės dalys

Viešosios erdvės samprata, suformuluota J. Habermaso, regima kaip socialinis ir komunikacinis laukas, kuriame visiems suteikiama galimybė išsakyti savo argumentus viešais klausimais (1989[1962]). Tokiu būdu ir formuojama viešoji nuomonė, galinti tapti demokratinės valstybės politinių sprendimų priėmimo pagrindu. Taigi žiniasklaida yra vienas svarbiausių tos sampratos elementų, veikiantis tiek socialiniu, tiek ir komunikaciniu aspektais. J. Habermasas išskiria dvi moderniosios viešosios erdvės plėtojimo tendencijas. Pirmosios atstovai žiniasklaidą suvokia kaip tarpininkę ir demokratijos puoselėtoją, laiko centrine viešosios nuomonės puoselėjimo ašimi. Antrosios tendencijos šalininkai, pasak J. Habermaso, nors ir pripažįsta žiniasklaidos reikšmę viešosios nuomonės formavimui, vis dėlto ją traktuoja kaip priklausomą nuo rinkos ekonomikos, todėl veikiamą tam tikrų grupių ir tampančią grumtynių lauku, siekiant politinių naujienų kontrolės (Habermas, (1989[1962])). D. McQuailas teigia, kad žiniasklaida turėtų būti suvokiama ne kaip institucija, daranti poveikį kultūrai, o kaip esminis socialinių vertybių ir reikšmių nustatytojas ir rodiklis (1994). Todėl tai sietina su tuo, kad žiniasklaida visuomenės gyvenime gali būti vienu iš pagrindinių socialinių normų, taisyklių, elgesio modelių šaltinių. Amerikos žurnalistikos teoretikai, išryškindami pagrindinį žurnalistikos tikslą – pareigą suteikti piliečiams informaciją, būtiną laisvei ir savivaldai plėtoti, taip pat pabrėžia, kad žurnalistika visų pirma yra *įsipareigojimas tiesai* (Kovach, Rosenstiel, 2001).

Reikia atkreipti dėmesį į šiame darbe vartojamus terminus – žiniasklaida ir žurnalistika. Lietuviškoje terminijoje jau įsitvirtino tradicinės šių dviejų sąvokų apibrėžtys. Žurnalistiką ir žiniasklaidą jungia veikla, susijusi su informacijos atranka ir jos sklaida. Tačiau, jei žurnalistika įvardijama kaip profesinė veikla, pagrįsta visuomeniškai svarbios informacijos rinkimu, tyrimu, apdorojimu ir periodiniu platinimu, tai žiniasklaida suprantama gerokai plačiau. Tai yra organizuotas informacijos skleidimas, kurį atlieka viešosios informacijos rengėjai ir visuomenės informavimo priemonių sistema. Tuo

pačiu lietuvių autoriai nurodo, kad žurnalistika laikomos ir spaudoje paskelbtos publikacijos, perduotos radijo ir televizijos laidos (Žurnalistikos enciklopedija, 1997:584,588). Taigi šiame darbe kalbėdami apie konkrečius žurnalistinės veiklos rezultatus – publikacijas vartosime žurnalistikos terminą, o žiniasklaidos terminas apims visuomenės informavimo priemones, kai jų veiklą analizuosime organizacijos, savarankiško ūkio subjekto aspektais.

Pirmiausia aptartinos žurnalistikos funkcijos. Teigiama, kad žurnalistikos funkcijų kiekis, pobūdis ir turinys priklauso nuo visuomenės kultūrinių tradicijų, demokratijos lygmens. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose pagrindinėmis laikomos keturios žurnalistikos funkcijos: *informacinė, aiškinamoji (interpretacinė), auklėjamoji (valdymo, vadovavimo)* ir *pramoginė*, tačiau išskiriamos ir trys papildomos – *komercinė, reklamų platinimo ir naujų idėjų propagavimo*. O štai Skandinavijos šalyse žurnalistika atlieka šias keturias funkcijas – *informuoja visuomenę, kontroliuoja valdžią, siekia teisybės (nuskriaustųjų visuomenės narių gynimas)* ir *linksmina (komercinė pramoga)*. Beje, kai kurios visuomenės informavimo priemonės, viešai deklaruodamos politines nuostatas, atlieka penktąją funkciją – politinės propagandos (Urbonas, 2001:75). Posovietinės erdvės žurnalistika gana kategoriškai atmeta tokią funkciją, orientuodamasi į objektyvumo, nešališkumo ir nepriklausomumo vertybinę skalę. Matyt tai lemia per arti esanti istorinė patirtis, kai ši žurnalistikos funkcija ištisus dešimtmečius buvo kone svarbiausia Sovietų Sąjungoje veikusiose visuomenės informavimo priemonėse.

Kalbant apie žurnalistikos funkcijas reikėtų prisiminti pagrindines žurnalistikos teorijas, kurias pirmieji metodologiškai apibrėžė JAV Ilinojaus universiteto mokslininkai F. Siebertas, T. Petersonas ir V. Shrammas (F. Siebert, T. Peterson, W. Shramm). Būtent jų tyrimus inspiravo Hutchinso komisijos išvados dėl spaudos socialinės atsakomybės¹⁴. 1956 metais šių autorių išleistas veikalas „Keturios spaudos teorijos“ tapo teoriniu pamatu kitų

¹⁴ Antrojo pasaulinio karo metu žurnalo „Time“ leidėjo H. R. Luce'o ir kitų JAV žurnalų savininkų inicijuota Spaudos laisvės komisija, kuriai vadovavo Čikagos universiteto prezidentas R. M. Hutchinsas, 1947 metais paskelbė išvadas dėl spaudos socialinės atsakomybės.

komunikacijos teoretikų darbams ir mokslinėms išvalgoms. Išskiriamos keturios žurnalistikos teorijos, tiesiogiai sietinos su socialine ir politine aplinka, kurioje veikia žiniasklaidos priemonė. *Autoritarinė koncepcija* nustato žurnalistikos atsakomybę monarchui, diktatoriui, valstybei. *Sovietinės komunistinės spaudos teorija* išplečia autoritarinę teoriją, įvertindama žurnalistiką kaip ideologinį ginklą, tam tikrą valdymo instrumentą, kuriuo nekontroliuojamai gali naudotis tik vienas valstybės autoritetas – komunistų partija. Laisva valia pagrįsta *libertarinė teorija*, kurios esmė – spaudos laisvės ir nepriklausomumo, taip pat ir spaudos kaip *ketvirtosios valdžios*, turinčios prievolę kontroliuoti oficialiąją valdžią, *sarginio šuns* funkcijos įtvirtinimas. *Socialinės atsakomybės teorija* gerokai išplėtoja libertarinės teorijos ribas, įvertindama naujas ekonomines žiniasklaidos verslo koncentracijos ir monopolio sąlygas, taip pat iškeldama žurnalistų ir redaktorių autonomijos, nepriklausomumo nuo savininkų idėją, leidžiančią tarnauti visuomenės interesams. Šios teorijos pagrindas yra žiniasklaidos priemonių savininkų interesų ir žurnalistų bei redaktorių teisių ir pareigų suderinamumas visuomenės labui, jų atskaitomybė visuomenei.

Demokratinės visuomenės siekinys – viešoji erdvė su atsakingai ir principingai joje veikiančia žiniasklaida. Tai atsakingos žiniasklaidos sistemos modelis, kurį siūlo prancūzų mokslininkas C. J. Bertrandas (2000). Jis savo darbuose aptaria žiniasklaidos teisės ir etikos sąlyčio taškus, akcentuodamas žiniasklaidos kokybės kontrolės galimybę arba efektyvią savitvarką. Tokiam kokybiškos, o iš esmės atsakingos žiniasklaidos mechanizmui reikalingas pagrindas, kuris turėtų būti rinkos, įstatymo ir etikos derinys (2000:124). C. J. Bertrandas siūlo šiuo deriniu pagrįstą atsakingos žiniasklaidos sistemų¹⁵ (AŽS) modelį, kurio principinė nuostata – socialiai atsakinga žiniasklaida. Taigi, mokslininkas išskiria du tarpusavyje susijusius kintamuosius – *žiniasklaidos atsakomybę visuomenei ir visuomenės pasitikėjimą žiniasklaida*. Žiniasklaidos atsakingumo koncepcijos esmė – pačių žurnalistų pastangos kontroliuoti žiniasklaidos kokybę. Šiame procese, mokslininko teigimu, neturi būti jokio

¹⁵ (angl. Media Accountability Systems – M*A*S)

valstybės prievartinio kišimosi. Pagrindinis svirtas tokioje sistemoje turėtų būti pačių žiniasklaidos priemonių ir jų darbuotojų moralinis spaudimas, įsipareigojimas elgtis etiškai (Bertrand, 2003:3). Tai pirmasis žiniasklaidos kokybės garantas.

Mūsų šalies atveju, tai turėtų būti efektyviai veikianti visuomenės informavimo priemonių savitvarka, kurią sąlyginai galima būtų pavadinti atsakingos žiniasklaidos sistema (AŽS). Mokslininkas, nagrinėdamas įvairių šalių žurnalistų etikos kodeksus, retoriškai klausia, kas gi juos rašo, kad sava valia jų nesilaikoma. Šios išvalgos labai aktualios analizuojant Lietuvos regioninės periodikos ir jos darbuotojų situaciją 2000–2010 metais. Apmąstant atsakingos žiniasklaidos modelį, jo principines nuostatas, reikėtų aptarti pačios žiniasklaidos, kaip socialinio fenomeno, sudėtinės dalis. C. J. Bertrandas pateikia gana paprastą schemą, atitinkančią ir mūsų šalies žiniasklaidos mechanizmą bei jo veikimo principus (2000:14). Tai trys blokai, kuriuos sudaro:

- **žiniasklaidos funkcijos**
 - aplinkos stebėseną;
 - socialinę komunikaciją;
 - pasaulio vaizdo pateikimas;
 - kultūros perdavimas;
 - pramogos;
 - reklama,
- **žiniasklaidos dalyviai**
 - leidėjai ir žurnalistai;
 - techniniai redakcijų darbuotojai;
 - reklamos davėjai (užsakovai);
 - auditorija (vartotojai) bei
- **rinka, teisė ir etika.**

Įvardydamas **žiniasklaidos funkcijas** mokslininkas tarsi supaprastina tradicines, įprastas formuluotes, tačiau, jas išskleidus, aišku, kad pagrindinis žiniasklaidos uždavinys – *gauti ir atrinkti informaciją, ją interpretuoti* ir

paskleisti. Kalbėdamas apie aplinkos stebėseną, jis akcentuoja žiniasklaidos pareigą, ypač tarprinkiminiu laikotarpiu nenuleisti akių nuo įstatymų vykdomosios, leidžiamosios ir teisminės valdžių (Bertrand, 2000:14). Iš esmės tai atitinka „sarginio šuns“, „ketvirtosios valdžios“ funkciją. Šiais laikais žiniasklaida yra ta erdvė, kurioje vyksta daugiausia diskusijų, demokratinėje visuomenėje būtinų siekiant kompromiso, įvairių visuomenės grupių sutarimo. Pasak C. J. Bertrando, diskusija susieja individą su grupe, o grupes formuoja į tautą, taip pat prisideda prie tarptautinio bendradarbiavimo. Be to, vietinė žiniasklaida užtikrina papildomą bendravimą tarp tos pačios etninės ar profesinės gupės žmonių, kurie neretai didelėje visuomenėje yra išblaškyti. Nors posovietinėje erdvėje dažnai pasigirsta kritikos anksčiau labai stipriai išreikštai švietimo, aiškinamajai žiniasklaidos funkcijai, C. J. Bertrandas ją įvardija pasaulio vaizdo pateikimu, pabrėždamas tai, kad tiesioginių žinių apie pasaulį niekas neturi, nes be asmeninės patirties, suformuotos mokykloje ir bendravimo su artima aplinka, tai, ką žmogus sužino apie pasaulį, jis daugiausia gauna iš žiniasklaidos. Labai svarbų akcentą žiniasklaidos funkcijų hierarchijoje mokslininkas skiria *kultūros perdavimui* (2000:15). Kultūrinis palikimas turi būti perduodamas iš kartos į kartą: tam tikras praeities, dabarties ir ateities įsivaizdavimas, tradicijos ir vertybės, kurios suteikia individui etninę tapatybę. Todėl jis teigia, kad socializacijos procese sumenkus bažnyčios vaidmeniui Europoje, o šeimos – Jungtinėse Amerikos Valstijose žiniasklaidos funkcija yra paaiškinti, ką galima daryti, ko – negalima, apie ką galvojama ir apie ką nepriimta galvoti. Per šią funkciją autorius išryškina žiniasklaidos įtaką žmogui. C. J. Bertrandas labai vertina ir pramoginę žiniasklaidos funkciją, pabrėždamas, kad dabartiniais laikais pramogos masinėje visuomenėje yra galimybė mažinti įtampas, kurios dažnai tampa žmogaus psichinių ligų ar psichologinių sutrikimų priežastimis. Todėl šio pramoginio elemento, derančio su kitomis penkiomis žiniasklaidos funkcijomis, tikisi vartotojas. Paskutinią, mokslininko apibrėžta žiniasklaidos funkcija – tai reklama, tiesiogiai sietina ne tik su žiniasklaidos priemonių savininkų tikslu uždirbti, bet ir su auditorijos siekiu gauti informaciją. Nepaisant to, kad yra nuomonių, neigiamai

vertinančių tiek reklamą žiniasklaidoje, tiek ir jos poveikį visuomenei, C. J. Bertrandas (2000:16) išvelgia šios funkcijos teigiamas puses, tvirtindamas, kad reklama skatindama vartojimą bei konkurenciją, mažina kainas (taip pat ir pačios žiniasklaidos kainas). Tačiau mokslininkas, išvardydamas žiniasklaidos funkcijas, sako, kad pasikliauti tų funkcijų teisingumu *a priori* nevalia, nes kiekvieną žiniasklaidos funkciją atitinka tam tikra disfunkcija, kurią atrasti privalu būtent žiniasklaidos etikai (2000:14).

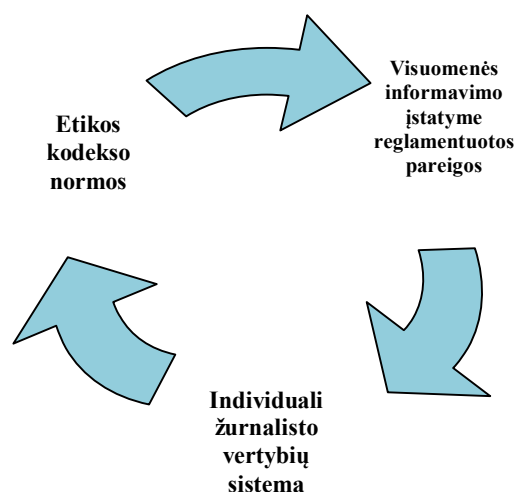
Žiniasklaidos dalyviai. Pirmiausia tai leidėjai ir žurnalistai, formuojantys ir kuriantys jos turinį. Tačiau C. J. Bertrandas mano, kad žiniasklaida ir joje dirbantys asmenys neturėtų būti tapatinami, laikomi nedalomu vienetu, kaip, pasak mokslininko, yra Jungtinėse Amerikos Valstijose. Savininkai (akcininkai) iš žiniasklaidos priemonių vadovų tikisi ne tik verslumo, bet ir pagarbos įstatymui, etikos nuostatoms, idant nereikėtų spręsti papildomų verslo problemų (bylinėjimasis dėl pažeistų įstatymų tiesiogai susijęs su nuostoliais) (2000:18). Šioje grupėje taip pat aktyvūs ir kiti žiniasklaidos lauko dalyviai – techniniai redakcijų darbuotojai, nuo kurių kruopštaus darbo tiesiogiai priklauso perteikiamos informacijos kokybė. Didelis vaidmuo tenka reklamos davėjams (užsakovams), nes nuo jų priklauso žiniasklaidos pajamos. Kodėl jiems turėtų rūpėti žiniasklaidos turinio kokybė? C. J. Bertrando manymu, tai iš dalies jiems rūpi dėl palankios „auros“ jų reklamai, tačiau mokslininkas išvelgia ir tam tikrų grėsmių šių dalyvių aspektu, vadindamas juos socialinės atsakomybės oponentais, nes jie žiniasklaidoje siekia panaikinti ribą tarp reklamos ir žinių (2000:19). Tačiau visoje grupėje svarbiausias veikėjas yra auditorija, t. y. žiniasklaidos vartotojai. Jis pabrėžia, kad nors žodžio (saviraiškos) laisvė pirmiausia priklauso profesionalams – žurnalistams, tačiau tos laisvės lygmuo žiniasklaidoje priklauso nuo auditorijos (vartotojo) išsilavinimo, politinio išprusimo. O pavojingu laiko žiniasklaidos auditorijos (vartotojo) abejingumą žiniasklaidos turiniui.

Rinka, teisė ir etika. Tai trečioji sudėtinė žiniasklaidos dalis. Ji labai įdomi, nes du iš išvardintos triados dalių (rinka ir teisė) yra tarsi išorinės aplinkos elementai, o etika yra vidinis žiniasklaidos ir žurnalistikos elementas.

Tačiau rinkos vaidmuo triadoje nėra vienareikšmis. Pabrėždamas, kad konkurencijos stoka lemia žiniasklaidos vidutiniškumą, C. J. Bertrandas teigia, jog laisvas verslas ir iniciatyva informacijos laisvei ir diskusijai yra būtini. Vis dėlto žiniasklaida kaip gyvybiškai svarbi viešųjų paslaugų sfera negali būti monopolizuojama atskirų grupių. Tai įrodė ir nuo centrinės valdžios priklausoma sovietinio tipo žiniasklaida ir žiniasklaidos koncentracija didžiųjų kompanijų rankose (Bertrand, 2000:20). Tačiau sulygindamas sovietinio tipo ir monopolizuotą žiniasklaidą šalia „didžiojo verslo“ mokslininkas pastato „didžiąją politiką“ ir vertina juos kaip dvi didžiausias grėsmes „gerai žurnalistikos tarnybai“ (Bertrand, 2004). Tad reikia rasti atsvarą ne tik didžiosios politikos spaudimui, bet ir stambiosioms kompanijoms, kurios užgrobia gyvybiškai svarbią viešojo gyvenimo sferą, kad galėtų didinti pelną, tuo pačiu reikalaujamos visiškos laisvės ir visų reguliavimo priemonių panaikinimo. Pateikdamas du kraštutinius – geriausiu atveju, teigia mokslininkas, žiniasklaida suteikia galimybę daugumai išreikšti save, blogiausiu – ji tampa pasiturinčios daugumos tarnu, arba transliuoja informaciją neaiškiai, nežinomai daugumai (Bertrand, 2000: 20). Todėl reikalinga išorinė teisės jėga – įstatymai – kurie priverstų žiniasklaidą visoms visuomenės grupėms teikti tinkamas informacines paslaugas, kaip atsvara stambiųjų žiniasklaidos koncernų godumui. Tačiau vien išorinės jėgos atlaikyti vidinį ir išorinį spaudimą nepakanka. Reikalingas etikos svertas, mobilizuojantis žurnalistus ir jungiantis juos į profesinę bendriją, sugebančią sukurti priešpriešinį kolegų ir visuomenės spaudimą, kuris leidžia atsilaikyti prieš išorines jėgas. Kalbėdamas apie įstatyminę bazę mokslininkas turi mintyje parlamento įstatymus, taisykles, kurios reglamentuotų žiniasklaidos veiklos aplinką. Taip pat C. J. Bertrandas akcentuoja, kad demokratinė teisė, gindama viešąjį interesą, siekia oficialiai uždrausti ydingas ir visuomenei žalingas žiniasklaidos praktikas, visa kita yra saviraiškos teisės įgyvendinimas. Sureikšmindamas įstatymo legitimumą mokslininkas kritiškai vertina JAV žurnalistų teisinį išprusimą. Pasak jo, dažnai rodomas priešiškus bet kokioms įstatymų pataisoms, susijusioms su spaudos korektiškumu, etikos

taisyklių laikymusi, tuo tarpu C. J. Bertrandas sako, kad jie retai kada protestuoja prieš komercinius apribojimus savo laisvei, arba prieš įstatymus, palankius žiniasklaidos pelnui siekti ar palaikyti stabilią šio verslo situaciją (2000:21). Atsakingos žiniasklaidos sistemų šalininkas teigia, kad tarp teisės ir etikos nėra aiškių ribų. Vakarų valstybėse draudimai dažniausiai įtvirtinami įstatymuose, o ne kodeksuose, kuriuose, pasak jo, paprastai aptariamos žurnalistų pareigos. Vis dėlto pripažįstama, kad šios sritys savo esme yra skirtingos, ir akcentuojama, jog labai svarbu, kad tas atskirumas išliktų. Tokiu pat pjūviu analizuojant mūsų šalies žiniasklaidos sudėtinės dalis, reikėtų atkreipti dėmesį, kad tiek įstatyminė bazė, tiek savitvarkos dokumentai sudaro prielaidas išskirti žurnalistą, kaip vieną iš svarbiausių žiniasklaidos dalyvių. Būtent tas išskirtinumas išryškintas ir tam tikro, tik jam skirto atsakomybės lauko. Šį sudaro trys atsakomybės sudedamosios dalys. Tai Visuomenės informavimo įstatyme reglamentuotos pareigos, profesinio etikos kodekso normos ir individuali asmens vertybių sistema (nuostatos). Visa tai labai glaudžiai susiję (1 paveikslas).

1 paveikslas. Žurnalistų atsakomybės laukas

Šaltinis: sudaryta autorės

Platesniu mastu kalbant apie žiniasklaidos (kaip organizacijos, sistemos) etiką turbūt galima būtų užčiuopti esminę problemą, kurią sprendžia įvairių šalių ir įvairaus lygmens žiniasklaidos priemonės. Tai paieškos

„nevalstybinių“ priemonių, gebančių garantuoti taisyklių laikymąsi. C. J. Bertrandas, aptardamas galimus variantus: *išorinį fizinį spaudimą, žmogiškąjį kilnumą ir moralinį spaudimą*, sako, kad du pirmieji spaudoje buvo naudojami daugelį amžių (2000:107). Tiesiog padorus žurnalistas pakluso savo sąžinei, o nesąžiningas turėjo atsakyti policijai ar teismui. Tačiau dvidešimt pirmajame amžiuje, norint užtikrinti laisvą ir demokratinę spaudą, būtina trečioji priemonė. Ją ir siūlo mokslininkas, argumentuodamas, kad žiniasklaidai tapus dideliu verslu, individo sąžinė tapo neadekvati, o dėl pernelyg dažno polinkio apriboti žodžio (saviraiškos) laisvę, visuomenė nelabai pasitiki teismais. Taigi, AŽS įtraukia bet kokias nevalstybines priemones, kurios padėtų užtikrinti žiniasklaidos atsakingumą visuomenei. C. J. Bertrando siūlomas modelis įtraukia visus žiniasklaidos dalyvius – ir individualius asmenis, ir grupes, taip pat AŽS modelis apima ir rašytinius dokumentus (tai būtų ne tik elgesio taisyklės, etikos kodeksai, bet ir skaitytojų laišakai redakcijai). Kuriant tokią sistemą mokslininkas itin reikšmingą vaidmenį skiria vietinei žiniasklaidai, esančiai arčiausiai savo skaitytojo. Todėl moralinio spaudimo aspektas laikytinas esminiu veiksniu, galinčiu sustiprinti pačią žiniasklaidą.

Kalbėdamas apie žiniasklaidos kokybės kontrolę, mokslininkas teigia, kad nesvarbu, kas atliks priežiūros funkciją, tačiau akcentuoja, jog pirmiausia būtina išsiaiškinti, koks yra žiniasklaidos priemonės tikslas, pirminiu tikslu išskirdamas tarnavimą visuomenei. Po to kokybės kontrolė turėtų nustatyti visuomenės poreikius ir siekius, o paskui jau turėtų būti patvirtinta, kad tie poreikiai ir siekiai yra patenkinti. Trys žiniasklaidos dalyviai, tiesiogiai susiję su šiuo procesu, tai savininkai, profesionalai (žurnalistai) ir vartotojai, gali atlikti tokį tikrinimą pasitelkę įvairiausių būdus, kartu arba atskirai. Tačiau C. J. Bertrandas nurodo, kad žiniasklaidos kokybės kontrolės procese nerekomenduojamas teisininkų dalyvavimas, taip pat nuo šio proceso, mokslininko įsitikinimu, turėtų būti visiškai nusišalinusi valstybė (2000:108). Manoma, kad visa tai ir turėtų suaktyvinti tikrąjį žiniasklaidos savireguliacijos procesą. Įvertinus konkurencingumą kaip atskirą veiksnį šiame mechanizme,

galima būtų įsivaizduoti, kad neetiškai besielgiančių žiniasklaidos priemonių gerokai sumažėtų.

Be abejo, pats paprasčiausias, pigiausias ir, ko gero, efektyviausias būdas priversti laikytis profesinio elgesio taisyklių ar etikos kodekso tiesiog paprašyti redakcijos skyriaus vadovo tai padaryti. Tai nesudėtinga, kai kodekso laikymasis yra įtrauktas į žiniasklaidos priemonės darbuotojo darbo sutartį: bausmių už pažeidimą taikymas gali būti realizuotas labai greitai. Tačiau redakcijų vadovai patenka į dviprasmišką situaciją: jie yra ir žurnalistai, bet taip pat turi įsipareigojimų savininkui. O turint mintyje, kad vadovybės pirminis tikslas yra pelnas, jie negali būti atsakingi už etiką (Bertrand, 2000:108–109).

Šiame procese išskiriami žurnalistai, kurie gali daugiausia gauti naudos iš žiniasklaidos priemonės kokybės patobulinimo, nes kaip tik juos dažniausiai kaltina už tą vidutinišką produkciją. Žurnalistų profesinės sąjungos ir asociacijos kartais sukuria drausmės komitetus, tačiau labai nenoriai imasi priemonių bausti. Apibendrinamas profesinių bendruomenių patirtį, C. J. Bertrandas sako, kad jo stebėjimai ir patirtis rodo, kad bet kokia profesinė organizacija prioritetą teikia saviems interesams ir nepaiso savikritikos (2000:109). Todėl žiniasklaidos kokybės kontrolės grandyje mokslininkas ypač sureikšmina vartotoją (auditoriją), teigdamas, kad bendradarbiavimas tarp visuomenės ir profesionalų yra neišvengiamas. Kaip viena iš nieko nekainuojančių AŽS užtikrinimo priemonių įvardijama redakcijos veikla, pavyzdžiui, skelbiamos redakcinės pastabos, kurios turėtų grąžinti skaitytojų pasitikėjimą leidiniu, taip pat skaitytojų laiškais redaktoriui, liudijantys grįžtamąjį ryšį. Pažymėtina, kad Lietuvos žiniasklaidoje tokia praktika turi senas tradicijas, ypač vietinėje ir regioninėje periodikoje nevengiama publikuoti atskirų puslapių, skirtų skaitytojų laiškam, pasisakymams. C. J. Bertrandas siūlo daug vidinių, išorinių ir bendradarbiavimo AŽS, kurias pristato ESBO Serbijos misijos leidinyje (Bertrand, [2007]).

Vadovaudamasi C. J. Bertrando modeliu darbo autorė ir projektavo visų trijų empirinių tyrimų lauką, kuriame atitinkamai atskleidžiami atsakingos

žiniasklaidos sistemų elementai ir jų santykiai Lietuvos regioninėje žiniasklaidoje. C. J. Bertrando AŽS modelis buvo pasirinktas todėl, kad apima pagrindinius mokslinėje problemoje išryškintus elementus: žurnalisto ir žiniasklaidos priemonės atsakomybę ir jos ribas, pagrindinius žiniasklaidos proceso dalyvius, žiniasklaidos priemonių atsakomybės reguliavimo priemones, o svarbiausia – teisės ir etikos santykį žiniasklaidoje. Kadangi teisės ir etikos santykis yra savaime sudėtinga problema, svarbiausių jos aspektų aptarimui skiriamas kitas šio skyriaus poskyris.

1.2. Teisės ir moralės santykis bei sąveika

Moralė yra viena svarbiausių dvasinės kultūros, ypač reiškiamos per komunikaciją, sričių. Ji tarsi aprėpia visas žmogaus gyvenimo ir veiklos sritis: nuo kasdienio bendravimo buityje, poelgių ir sprendimų profesinėje sferoje iki aukštesnio lygmens – individo ir atskirų jų grupių bendravimo, kuris taip pat išreiškiamas atitinkamais socialiniais veiksmais. Tiek atskiras žmogus, tiek tam tikros žmonių grupės susiduria su problemomis, kurias turi išspręsti vadovaudamiesi pirmąpradėmis moralinėmis nuostatomis. Ir asmuo, ir visuomenė turi tam tikrą moralinių vertybių skalę, istoriškai suformuotą bendruomenės tradicijų, papročių, gerokai paveiktą religijos, t. y. tam tikros konfesijos. Pagrindinės moralės nuostatos glūdi krikščionybės įtvirtintoje Aukso taisyklėje¹⁶, o šių dienų kalba tai dažniausiai išreiškiama taip: „*Elkis su kitu taip, kaip norėtumei, kad su tavimi elgtųsi*“. Tad moralės normos tampa veiksmingu pagrindu žmogaus motyvuotam elgesiui, kuris be abejonės veikiamas ir emocijų. Rodos, viskas labai paprasta, – yra tam tikri orientyrai: *gėris – blogis; teisybė – neteisybė; dora – nedora* ir pan. Vis dėlto gyvenimo tikrovė yra per daug sudėtinga, kad viską racionaliai būtų galima sužymėti tik teigiamu ar neigiamu ženklu, arba nudažyti tik baltai arba juodai. Emilis Diurkheimas teigia, kad moralės normos, kaip ir teisės įstatymai, religijos imperatyvai, taip pat mąstymo kategorijos, yra visuomeninės kilmės „kolektyviniai vaizdiniai“, kurių pagalba individualioji asmenybė įsijungia į

¹⁶ Aukso taisyklė (plg. Mt 7, 12): *Tad visa, ko norite, kad jums darytų žmonės, ir jūs patys jiems darykite*. Naujasis Testamentas, Vilnius–Kaunas, 1972, p.39.

kolektyvinę asmenybę. Pasak E. Diurkheimo, moralė integruoja visuomenę, tačiau būtinoji šios integracijos sąlyga yra individo moralinė autonomija (1989:153). Mokslininkas išskiria du pagrindinius dorovės principus. Tai gėris ir pareiga. Pareiga, mokslininko teigimu, yra dorovė tiek, kiek toji dorovė vadovauja. Taigi dorovė suvokiama kaip autoritetas, kuriam privalu paklusti vien todėl, kad jis yra autoritetas. Tačiau pažymima, kad tai du savarankiški, jokių būdu nesuliejami į *vieną* principai, kuriuos galima atpažinti tik bendroje moralės visumoje (Diurkheim, 1989:139–158).

Kaip ribas tarp teisės ir moralės brėžia teisės mokslininkai, XX amžiaus moderniosios teisės teorijos klasikai? H. L. A. Hartas teigia, kad visuomenėje pirmiausia turi galioti tai, kas vadinama *pripažinimo taisykle*. Pasak H. L. A. Harto, pripažinimo taisyklė – tai *svarbiausioji* norma, nustatanti, kurios normos tikrai gali ir turi būti laikomos pirminėmis, prievolės nustatančiomis arba galias suteikiančiomis normomis. Veikale „Teisės samprata“ mokslininkas nurodo, kad teisei ir moralei būdingas tas pats žodynas – yra ir teisinės, ir moralinės prievolės, pareigos ir teisės; be to, nacionalinės teisinės sistemos atkartoja tam tikrų fundamentalių moralinių reikalavimų esmę (Hart, 1997:54). Tačiau būtina pažymėti, kad H. L. A. Hartas moralės nelaiko savaiminiu teisės identifikavimo kriterijumi ir jos analizės elementu. Kalbėdamas apie teisę ir moralę H. L. A. Hartas išskiria keturis pagrindinius bruožus, kurių visuma leidžia skirti moralę ne tik nuo teisės normų, bet ir nuo kitų socialinių normų rūšių. Pirmiausia tai *Svarba* (moralės normos ar standarto bruožas yra tas, kad jis laikomas labai svarbiu ir palaikytinu); antra – *Imunitetas valingam pakeitimui* (moralės normų nei principų negalima nei sukurti, nei pakeisti, nei eliminuoti, t. y. pakeisti kaip įstatymų teisėdaros aktu; vadinasi, valingai); trečia – *Moralinių nusižengimų tyčinis pobūdis* (jei asmuo padarė viską ką galėjo, jeigu padarė netyčia, tai jam atleidžiama); ketvirta – *Moralinio spaudimo forma* (apeliavimas į pagarbą normoms, kaip dalykams, kurie yra svarbūs patys savaime) (Hartas, 1997:53–54).

Sprendžiant pamatinį vedinio uždavinį – kas buvo *pirma* – matyt, neįmanoma varijuoti **teisė** → **moralė** → **moralė** → **teisė**, ir priešingai.

Konstanta šioje formulėje aiški: teisė yra moralės vedinys. Nes moralės pagrindai yra individo ar visuomenės vertybių sistemos, kurių nuostatomis grindžiamos kitos socialinių veiksmų normos. Aharonas Barakas, buvęs Izraelio Aukščiausiojo Teismo Pirmininkas, tai apibūdina metaforiškai, sakydamas, kad teisė be vertybių yra tarsi kevalas be branduolio. Nagrinėdamas šiuolaikinės teisės praktines problemas jis teigia, kad vertybės vaidina svarbų vaidmenį formuojant bendrąją teisę ir interpretuojant teisinius tekstus. Jis pažymi, kad teisiniai tekstai atspindi etines moralės ir teisingumo vertybes (2005:22–29). Tai apima visuomenines viešosios tvarkos, teismų nepriklausomumo ir valdžių atskyrimo vertybes. Pasak autoriaus, visa tai grindžiama tolerancija, pasitikėjimu, protingumu, proporcingumu ir sąžiningumu, o šių pamatinių vertybių centre yra žmogaus teisės. Tačiau kartu jis nurodo, kad žmogaus teisės nėra vienintelė vertybė. Valstybė, jos saugumas ir viešoji tvarka taip pat yra pagrindinės vertybės, todėl manytina, kad būtina nustatyti tam tikrą hierarchiją vertybių skalėje pagal jų svarbumą. A. Barako nuomone, vertybių svorį lemia jo santykis su vertybės visuma teisinėje sistemoje. Taip pat A. Barakas pažymi, kad galima skirti principinį ir *ad hoc* balansavimą. Būtent balansavimo formulė atspindi besivaržančių vertybių santykinę prigimtį (2005:22–29).

Filosofas Bronislavas Kuzmickas sako, kad normos, kaip tam tikros nuostatų socialinės artikuliacijos, susidaro vertinimo ir privalomybės¹⁷ sandūroje. Nes privalomybės įsakmumo pamatas yra vertybinis, o normose glūdi ir vertinimo, ir privalėjimo modusai. Būtent privalomybė plaukia iš vertybės. Tačiau mokslininkas pažymi, jog teigiant, kad norminės ištarnos, nesvarbu, ar jos būtų etinės, ar teisinės, nėra pažintiniai teiginiai, o yra nurodymai ir įsakymai, todėl lieka neatsakyta į klausimą, ar privalomybės normoms taikytinas teisingumo kriterijus pažintine prasme. B. Kuzmicko manymu, dažniausiai atsakymas yra toks, jog norminėms ištarnos pažintinis teisingumo kriterijus nėra taikytinas, nes jos, kitaip nei informatyvūs pažintiniai teiginiai, išreiškia tam tikras emocines būsenas – pritarimą,

¹⁷ Privalomybės sąvoką kaip teisės normą įprasmino H. Kelseno gryojoji teisės teorija.

nepritarimą, paliepimą ir pan. (2006:7–12). B. Kuzmickas teigia, kad galima sakyti, jog teisės ir moralės normos skiriasi keliais požymiais – taikymo sąlygomis, įpareigojimo pobūdžiu ir sankcijomis, kalbine išraiška ir kt. Teisės normos reguliuoja žmonių elgesį „išoriškai“, keldamos tiksliai apibrėžiamus reikalavimus, kuriuos nustato atitinkamos institucijos. Todėl ne taip svarbu, kokie individualūs motyvai – gera valia ir įsitikinimai ar tik bausmės baimė – skatina jų laikytis. O moralės normų atveju individuali motyvacija yra iš esmės svarbi, nes jos kreipiasi į individo sąmonę ir gali įpareigoti tiek, kiek pats individas jas laisvai priima ir įsisąmonina kaip savo sąžinės balsą (2006: 7–12).

Vienas žymiausių šiuolaikinės teisės mokslininkų Hansas Kelsenas teigia, kad logiškai neįmanoma tam tikrą teisės normą laikyti galiojančia ir kartu moralės normą, draudžiančią elgtis taip, kaip reikalauja teisės norma, akceptuoti kaip morališkai įpareigojančią (2003: 46). Pagrindiniame veikalė „Grynoji Teisės Teorija“ H. Kelsenas išreiškia nuostatą dėl teisės ir moralės sąveikos. Jis teisę taip pat regi kaip moralės dalį, tačiau išplečia tą matymą, išryškindamas ir ribą tarp šių dviejų sferų. Būtent H. Kelsenas sako, jog skirtumas tarp teisės ir moralės nėra tai, ką šios dvi socialinės tvarkos įsako arba draudžia, o tai, *kaip* jos įsako arba draudžia tam tikrą elgesį. Todėl pamatiniu skirtumu tarp teisės ir moralės H. Kelsenas įvardija tai, kad teisė yra prievartinė tvarka, t. y. normatyvinė tvarka, siekianti paskatinti tam tikrą elgesį, priešingą elgesį siedama su socialiai organizuotu prievartos aktu. Pagal H. Kelseno teoriją moralė yra socialinė tvarka be sankcijų (2003:85).

A. Barakas sako, kad teisininkams praktikams nuo pat studijų pradžios didelę įtaką daro įvairūs filosofiniai požiūriai į teisę: pozityvizmas, natūralizmas, realizmas, kritinės teisės studijos etc. Tačiau čia pat patikslina, jog žmogaus patirtis pernelyg plati, kad būtų „įkalinta“ vienoje teisės teorijoje (2006:291–305). Iš tiesų vadovaujantis H. Kelseno *Grynosios Teisės Teorijos* koncepcija, teisėje, reglamentuojančioje (ir koreguojančioje, keičiančioje, vadinasi, ir kuriančioje)¹⁸ teisinius santykius, svarbiausia yra nustatyti pamatinę normą (pagal H. L. A. Hartą – *Pripažinimo taisyklė*). Pritariant H. L.

¹⁸ Tokios nuostatos neabejotinai įrodo teisės kaip gyvo, besikeičiančio organizmo, savastį.

A. Harto esminei nuostatai, kad teisinė sistema ir yra besivystanti tikrovė, neprarandanti ryšio su socialine sistema (Kūris, 1997:9–31), ir įvertinus šiame derinyje H. Kelseno tezę, jog pagrindinė ir fundamentalioji norma yra galiojanti teisė, manytume, šią teorinę apžvalgą derėtų pratęsti kai kuriais teisės principų ir, be abejo, normų vertinimo ir veikimo aspektais.

Giedrė Lastauskienė, nagrinėjanti teisės teorijos klausimus, savo darbuose daug dėmesio skiria teisės normų struktūrai ir jos elementams, taip pat teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykiui ne tik teoriniu, bet ir praktiniu lygmeniu¹⁹. Mokslininkė atkreipia dėmesį, jog teisės principų prigimties ir reikšmės fenomenas nulemia keistą situaciją: bene visuotinai pripažindami jų ypatingą (lemiamą) įtaką taisyklėmis išreikštai teisei, jos interpretavimui ir taikymui, vis dėlto neturime bendro požiūrio nei į principų turinį, nei į galimą jų išraiškos formą, nei kaip jie turėtų būti taikomi. Todėl, G. Lastauskienės manymu, teisės principai dėl savo specifikos dažnai peržengia mūsų tradicinį teisės suvokimą ir atlieka daugiau pozityviosios teisės moralumo (vertingumo) testo funkciją (2005:5–26). Vis dėlto teisės tradicijoje ir kultūroje jau suformuotos teorinės nuostatos, kurias G. Lastauskienė siūlo taikyti ir lietuviškame teisiniame diskurse. Tiriant teisės principų ir vertybių santykį, pabrėžiama, kad principai kildinami iš teisinės tradicijos, o vertybės turi etinę ar pilietinę–politinę reikšmę ir egzistuoja prieš/už pozityviosios teisės; principai pasireiškia kaip privalomo elgesio modelis; vertybės dažniausiai įvardija didįjį, galutinį organizuotos visuomenės tikslą, o principai yra tik tarpinė priemonė, padedanti to tikslo siekti; vertybės yra griežtos, fundamentalios ir nekompromisinės; principai – pliuralistiniai ir veikiantys su išimtimis (2005:5–26). Todėl ji teigia, kad vertybė tampa principu, kai yra atpažįstama, pavadinama ir įtvirtinama teisinėje tvarkoje. Šiuolaikinis teisės teoretikas ir filosofas Robert Alexy yra nusakęs principo ir vertybės sąveiką. Pagal jį – tai dvi to paties medalio pusės. Principinė yra deontinė, parodanti, kas privaloma, leidžiama, draudžiama, o vertybinė – aksiologinė, įtvirtinanti gėrio ir blogio nustatymo kriterijus. Europoje plėtodamas R. M. Dworkino

mintis, R. Alexy teigia, kad teisinis sprendimas priimamas remiantis teisės normomis, teisės principais ir jų kombinacijomis. Visais atvejais teisinė taisyklė daro įtaką žmogaus elgesiui tik po to, kai ji perskaitoma, suvokiama ir pritaikoma gyvenimiškai situacijai sureguliuoti. Todėl, pasak G. Lastauskienės, pirmine prasme teisė informuoja: praneša apie jos proteguojamą elgesio modelį (kartais leidžiamą, bet dažniausiai uždraustą ar privalomą); apie formalizuotas mūsų elgesio pasekmes (kartais teigiamas, bet dažniausiai neigiamas ir mums nepageidaujamas); apie mums įprastas gyvenimiškas aplinkybes, kurias įstatymų leidėjas pavertė teisiškai reikšmingomis (taigi ir apie mus identifikuojančius požymius, kuriais pasižymėdami tampame teisės normų adresatais) (2005:5–26). O kai patenkame į teisės normų reguliavimo lauką ir tampame teisės subjektais, anot G. Lastauskienės, pajuntame teisės norminantį pobūdį, – mat bandoma koreguoti mūsų elgesį arba bent jau esame priversti jį koreguoti patys, kad nepatirtume skaudžių neteisėto elgesio pasekmių. Taigi matome, kad moralės laukas kiek kitoks.

Deontinės logikos požiūriu norma – tai specifinis preskriptyvus teiginys, priklausantis tai pačiai grupei kaip patarimai, pageidavimai, pamokymai ir išsiskiriantis akivaizdžia preferencija išreikštam elgesio (mąstymo, jautimo) modeliui (Plečkaitis, 1978:156–158).

Schemiškai norma išreiškiama taip:

A (adresatas) → **B** (aplinkybės) → **C** (liepimai/leidimai) → **D** (elgesio modeliai)

Šaltinis: sudaryta autorės

Nagrinėdama teisės normos struktūrą G. Lastauskienė pabrėžia, kad norma yra preskriptyvus teiginys, kuriame įtvirtintos jos veikimo sąlygos, adresatą apibūdinantys požymiai, elgesio modelis ir pobūdis (privalomas ar leidžiamas). Šiuo požiūriu nesiskiria nuo kitų socialinių normų (2004:5–19).

Žvelgiant plačiau ir prisiminus H. Kelseno *Gryniosios Teisės Teoriją*, reikėtų daugiau sutelkti dėmesį į teisės pamatinės normos, vadinasi, vertybinio pagrindo, esmę²⁰. Taigi, manytume, reikėtų atsižvelgti į *pamatinę normą*

²⁰ Minėtuose G. Lastauskienės darbuose daugiau dėmesio skiriama teisės normai kaip sudėtinei įstatyminio akto daliai.

vertybiniu aspektu. Kaip teigia Egidijus Jarašiūnas, teisę sudaro du lygmenys. Pirmasis – tai konstitucija, absoliučios pamatinės normos, kurių teisiškumas nekelia abejonių, antrasis – visas kitas teisinis reguliavimas, kurio teisiškumas reliatyvus, preziumuojamas. Jis tikrinamas atitiktimi konstitucijai (2006:330–345). Čia, regis, galimas ekskursas teisės ir moralės atribojimo tema, – moralės sferoje ko gero sunku būtų rasti pirminių ir antrinių jos lygmenų bei normų. Tai yra susiformavę kultūros, tradicijos įtakoje gana *statiški*²¹ santykiai ir normos. Kalbant apie teisės ir moralės sąveiką derėtų stabtelėti ir prie teisės principų²², kurie ne visada turi būti išreikšti rašytine forma (Kūris, 2001a:205–208). Vadovaujantis *Grynosios Teisės Teorijos* koncepcija verta atsižvelgti į pamatinę normą, kurioje glūdi pagrindiniai valstybės principai. Nagrinėdamas konstitucinių principų esmines nuostatas E. Kūris akcentuoja, kad konstitucinių principų turinys atskleidžiamas ne „kreipiantis“ į statutinę teisę ir analizuojant jos šaltinius, tačiau aiškinant Konstitucijos tekstą. Toks požiūris pagrindžia ne tik konstitucinės teisės, bet apskritai teisės normatyvinės sampratos (kurioje tarp sąvokų *teisė* ir *teisės normos* dedamas lygybės ženklas) korekciją: teisė susideda ne tik iš normų, bet ir iš principų.

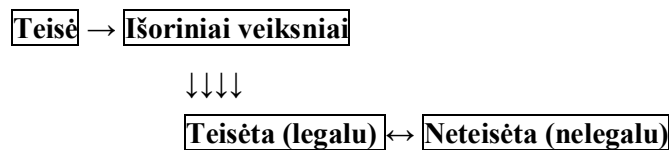
Vis dėlto tiek teisininkai, tiek filosofai iki šiol diskutuoja apie teisės ir moralės santykį bei sąveiką. Istoriniu aspektu labiausiai suabsoliutinta moralė teisės atžvilgiu buvo prigimtinės teisės teoretikų. Pasak šios teisės teorijos atstovų, moralės normos iš esmės turėjo būti perkeliamos į teisės nuostatas (normas, taisykles) ir šitaip *a priori* buvo suponuotas vaizdas, kurio rezultatas atrodytų taip: **moralė = teisė**. Tai, kad moralės ir teisės nuostatos persipina, nekelia abejonių, tačiau šiuolaikinėje teisėje (ir jos teorijoje, ir jos diskurse) aišku, jog lygybės ženklo tarp šių dviejų žmonių elgesio taisykles ir tam tikrus elgesio standartus nustatančių priemonių negalima dėti.

²¹ Autorė vartoja tokį epitetą jokiū būdu nenorėdama sumenkinti šios sferos, o siekdama pabrėžti jos pastovumą, nekintamumą arba nenorą keisti nusistovėjusias taisykles.

²² Žodis „principas“ kilęs iš lotyniškojo *principium*, reiškiančio pradžią, pagrindą. „Tarptautinių žodžių žodynas“ (V., 2003, p.601) pateikia tokias šio žodžio definicijas: 1. įsitikinimas, lemiantis žmogaus santykių su tikrove, jo elgesio ir veiklos normas; 2. pagrindinė kurios nors teorijos, koncepcijos idėja, pradinis teiginys; 3. svarbiausioji kurios nors organizacijos (partijos, sąjungos, valstybės, žinybos) struktūros arba veiklos taisyklė.

Pirmiausia skiriasi veiksniai, dėl kurių asmuo pasirenka vienokį ar kitokį elgesio standartą. Teisėje tai lemia *išoriniai*, o moralėje – *vidiniai veiksniai*. Taigi nors asmuo laisva valia gali pasirinkti savo elgesio variantą, tačiau jo pasirinkimą iš esmės nulemia skirtingi veiksniai, kas ir brėžia labai aiškia ribą tarp teisės ir moralės.

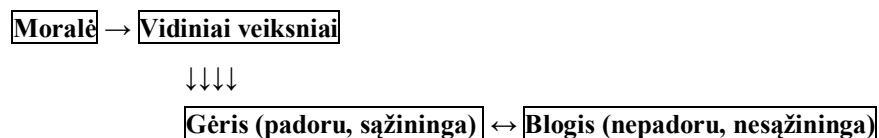
Teisė – išoriniai veiksniai. Tai teisės normos, kurias pažeidusiam asmeniui gali būti taikomos sankcijos. Schemiškai šį santykį galima būtų pavaizduoti:

Šaltinis: sudaryta autorės

Teisės teoretikai ir filosofai mano, kad **moralinius, etinius sprendimus lemia vidiniai veiksniai**. Tai moralės, dorovės, etinės normos, kurių asmuo laikosi veikiamas vidinių įsitikinimų, sąžinės balso, padorumo ir gėdos supratimo.

Taigi schemiškai šis santykis atrodo taip:

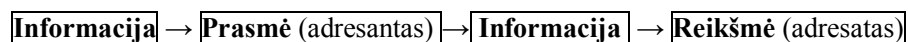
Šaltinis: sudaryta autorės

Lietuviškoje teisės aktų sistemoje, laikantis moderniosios teisės teoretikų pozicijų, pamatinė norma teisinėje valstybėje yra Konstitucija. Tik po to įmanoma aiškintis apie pirminių (Konstitucijos) ir antrinių (įstatymų, nutarimų) normų atitiktį ir darną. Tačiau akivaizdu, kad moralėje tokio normų skirstymo (į pirmines ir antrines) nėra. Tai yra dar viena skirtybė, ryškiai brėžianti ribą tarp teisės ir moralės.

Apskritai teisės teoretikai teigia, kad teisės norma pirmiausia yra informatyvi (Lastauskienė, 2004:5–19). Nes ji praneša adresatui, kaip galima elgtis, kaip ne (legalu/nelegalu), kokios sankcijos už tai gali būti taikomos. Vadovaudamiesi semiotiku Umberto Eko, galime teigti, kad ir moralės norma

yra informatyvi, nes, pasak jo, informacija turi savyje prasmę, o adresatas pats sukuria sau reikšmę (2004:161).

Schemiškai tai atrodytų taip:

Šaltinis: sudaryta autorės

Tačiau ir šiuo aspektu teisės bei moralės normos skiriasi tuo, kad teisės norma praneša apie elgesio modelio leistinumą, teisėtumą ir pasekmes (sankcija); o moralės norma – apie elgesio standartą gėrio / blogio atžvilgiu (tik be jokių sankcijų). Pasakytina, kad moralės normų pažeidimo sankcija taip pat yra *vidinė* (tai žmogaus vidinis sąžinės balsas, gėdos jausmas etc.). Teisės normų pažeidimas sankcionuojamas *išoriškai*, įsijungus teisės reguliavimo mechanizmui, kada asmeniui taikoma atitinkamai pagal pažeidimą administracinė, civilinė, baudžiamoji atsakomybė. Taigi, nors teisė iš dalies yra moralės vedinys, bet ji savo esme yra visiškai atskira nuostatų, principų reglamentavimu ir veikimu. Toks vedinys, atsižvelgiant į visuomenės raidą, labiau pasiduoda pokyčiams. Todėl teisė, kaip socialinio veiksmo norma, yra lankstesnė, o moralė, kurios normų susiformavimą lėmė papročiai, tradicijos, religija, yra statiškesnė, pastovesnė. Tačiau ji labiau įpareigojanti, nes moralinis spaudimas įvairiose visuomenėse yra stipresnis už įstatymo raidę.

Filosofė Leonarda Jekentaitė, analizuodama teisinį ir moralinį diskursus, išryškino principines jų santykio nuostatas, kurios šiuolaikinėje visuomenėje itin aktualios. Ypač tai svarbu, siekiant aiškiau nubrėžti ribas tarp *kalbamo* ir *menamo*, *esamo* ir *būsimo* bendro visuomeninio politinio, ekonominio, kultūrinio, teisinio ir etinio diskurso. Ji pažymi, jog teisinis diskursas turi prasmę tik tada, kai jis yra moralinio diskurso tęsinys, vedinys, socialinis sukonkretinimas ir įgyvendinimas. Priešingu atveju, teisinis diskursas gali tapti prievartos aparato perdėto išbujojimo, totalaus sekimo ir smulkmeniško reglamentavimo priemone, tariamo teisingumo demonstravimu, o tikrovėje – neretai neteisingumo ir korupcijos įteisiniu, amoralumo pateisinimu – visiška savo paskirties priešybe. Teisinis diskursas be moralinio

tampa beprasmis ir bejėgis. L. Jekentaitės nuomone, teisinis diskursas, atitrūkęs nuo moralinio, kaip pirminio, netenka savo prasmės ir ima tarnauti savivalei ir neteisingumui įtvirtinti (2006:12–17).

Taigi teisė ir moralė yra pagrindiniai visuomeninių santykių reguliatoriai. Būdamos socialinės normos, teisės ir moralės normos turi daug bendrų bruožų. Pirmiausia teisės ir moralės normos sutampa pagal veikimo objektą. Abidvi apima visą visuomenę, jos grupes bei sluoksnius, besiremiančius vienomis ar kitomis moralės ir teisės nuostatomis.

Įvairios visuomenės grupės gali vadovautis įvairiomis moralės nuostatomis ir įvairiomis teisinėmis idėjomis. Teisės ir moralės normos išreiškia žmonių interesus, poreikį apsaugoti juos nuo individų agresyvių tarpusavio santykių. Tačiau tarp teisės ir moralės normų yra ir principinių skirtumų. Teisės normos pasireiškia valstybės prievarta, o moralės normos – visuomenės nuomone, žmonių savimone ir jų vidiniais įsitikinimais. Moralės normos daro įtaką didesnei visuomeninių santykių sferai, nei teisės normos. Teisės ir moralės normos skiriasi ir tuo, kad teisės normos išreiškia tik socialiai aktyvios visuomenės interesus, o moralės normos – visos visuomenės interesus. Todėl šias nuostatas galima taikyti ir žiniasklaidos, kaip socialinio reiškinių, tyrinėjimui.

2. TYRIMO KONTEKSTAS

2.1. Reguliavimo bei savitvarkos institucijų kompetencijos funkciniais ir normų aspektais

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme²³ (toliau – VIĮ) nustatyta viešosios informacijos rinkimo, rengimo, skelbimo ir platinimo tvarka, viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų ir jų veiklą reglamentuojančių institucijų teisės, pareigos ir atsakomybė. Taip pat šiuo įstatymu įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai, nurodyti šio įstatymo priede²⁴. Taigi neabejotina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija, kiti įstatymai, tarptautinės teisės normos ir sutartys aiškiai ir konstrukyviai apibrėžia visuomenės informavimo garantijas mūsų šalyje. VIĮ reglamentuoja laisvos ir atsakingos žiniasklaidos funkcionavimą šalyje, viešosios informacijos sklaidos legitimumą. Natūralu, kad siekiant veikiančio ir gyvybingo demokratinės visuomenės modelio VIĮ įtvirtinami reglamentavimo principai ir pačios žiniasklaidos sistemos savitvarka. Visuomenės informavimo įstatymo V skyriuje nustatytos viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijų kompetencijos.

Pirmiausia reikėtų išskirti Vyriausybės įgaliotą instituciją, šiuo atveju – Lietuvos Respublikos kultūros ministeriją, kuri įstatymu yra įpareigota koordinuoti valstybės politikos visuomenės informavimo srityje įgyvendinimą (VIĮ 45 str.) Kaip įgyvendinamos Visuomenės informavimo įstatymo nuostatos prižiūri Žurnalistų etikos inspektorius – Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos teikimu Seimo skiriamas valstybės pareigūnas (VIĮ 49 ir 50 str.). Savitvarkos institucijoms priklauso Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija (VIĮ 46 str.), kurios

²³ Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr.82–3254.

²⁴ 1989 m. spalio 3 d. Tarybos direktyva 89/552/EEB dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo (OL 2004 m. specialusis leidimas, 6 skyrius, 1 tomas, p. 224); 1997 m. birželio 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/36/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 89/552/EEB dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo (OL 2004 m. specialusis leidimas, 6 skyrius, 2 tomas, p. 321); 1998 m. liepos 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/48/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 98/34/EB, nustatančią informacijos apie techninius standartus ir reglamentus teikimo tvarką (OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 21 tomas, p. 8); 2004 m. spalio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2006/2004 dėl nacionalinių institucijų, atsakingų už vartotojų apsaugos teisės aktų vykdymą, bendradarbiavimo (OC 2004 m. L 364, p. 1).

pagrindinė funkcija – rūpintis žurnalistų profesine etika, Lietuvos radijo ir televizijos komisija – nepriklausoma, Seimui atskaitinga institucija, kurios pagrindinė funkcija – reguliuoti ir kontroliuoti Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausančių radijo ir televizijos transliuotojų ir retransliuotojų veiklą (VII 47 ir 48 str.). Įstatymų leidėjo apibrėžtame kompetencijų lauke tiek VIP reglamentavimo, tiek ir savitvarkos institucijos atlieka tam tikras Visuomenės informavimo įstatyme numatytas funkcijas.

Kultūros ministerija, turėdama Vyriausybės įgaliojimus koordinuoti valstybės politikos įgyvendinimą visuomenės informavimo srityje, atlieka šias funkcijas:

- apibendrina visuomenės informavimo sritį reglamentuojančių įstatymų, kitų teisės aktų taikymo praktiką ir teikia pasiūlymus dėl įstatymų, kitų teisės aktų rengimo bei galiojančių teisės aktų pakeitimo ir papildymo;
- bendradarbiaudama su viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų organizacijomis, rengia Vyriausybės teikiamų visuomenės informavimo srities įstatymų ir kitų teisės aktų projektus;
- bendradarbiaudama su kitomis visuomenės informavimo srityje veikiančiomis institucijomis ir organizacijomis, įgyvendina Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, susijusių su visuomenės informavimu, nuostatas;
- teikia informaciją ir metodinę pagalbą visuomenės informavimo klausimais;
- organizuoja konferencijas, seminarus, praktikumus visuomenės informavimo klausimais;
- bendradarbiauja su atitinkamomis užsienio valstybių institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis, veikiančiomis visuomenės informavimo srityje;
- atlieka kitas VII ir kitų įstatymų jai pavestas funkcijas visuomenės informavimo srityje.

Žurnalistų etikos inspektorius yra valstybės pareigūnas, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos teikimu skiriamas Seimo. Pagrindinės jo funkcijos – prižiūrėti, kaip įgyvendinamos Visuomenės informavimo įstatymo nuostatos, taip pat ar žiniasklaidos priemonės laikosi Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos informacijos poveikio įstatymo nuostatų. Nuo 2006 metų rugsėjo 1 d. įsigaliojus naujamai Visuomenės informavimo įstatymo redakcijai, Žurnalistų

etikos inspektoriaus teisinį statusą, kompetenciją ir funkcijas reglamentuoja šio įstatymo 49 ir 50 straipsniai.

Galima būtų teigti, kad per 15 metų, kai buvo priimta Visuomenės informavimo įstatymo pirmoji redakcija²⁵, gerokai išsiplėtė ne tik Žurnalistikos etikos inspektoriaus tarnybos funkcijos, tačiau per šį laikotarpį pakito ir Lietuvos piliečių, taip pat ir leidėjų bei žurnalistų supratimas apie šios tarnybos atliekamas funkcijas ir jos kompetenciją. 1996 metais²⁶ įsigaliojus VII, sakykume, ši institucija savo veikla buvo tarytum Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos satelitas, nes nerengė atskirų sprendimų bei veiklos analitinių apžvalgų, daugeliu atvejų, tai buvo tarsi LŽLEK partneris – rekomenduoti, aptarti, pasvarstyti žurnalistinės etikos klausimus. Tuo metu galiojusio įstatymo 25 straipsnis tenumatė, kad inspektorius nagrinėja fizinių asmenų skundus dėl visuomenės informavimo priemonėse pažeistos jų garbės ir orumo bei visuomenės informavimo veiklos subjektų profesines pretenzijas. Taip pat šio įstatymo 25 straipsnio 4 dalis reglamentavo, kad Žurnalistų etikos inspektorius, pripažinęs, jog pareiškėjo skundas yra pagrįstas, turi kreiptis į viešosios informacijos rengėją, išplatinusį tikrovės neatitinkančias ir asmens garbę bei orumą žeidžiančias žinias, *siūlydamas paskelbti paneigimą. Jei tai daryti atsisakoma, įstatymas numatė, kad inspektorius skundą perduoda nagrinėti savitvarkos institucijai – Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai, kurios posėdyje svarstant tą klausimą, pats ir dalyvauja* (išskirta mano – J.M.). Be to, šios įstatymo redakcijos 25 straipsnio 5 dalis numatė, kad Žurnalistų etikos inspektorius už savo darbą atsiskaito Seimui ne rečiau kaip kartą per metus²⁷.

Įvertinus laiko aplinkybes, žiniasklaidos ir teisės diskursą, tai atrodo natūralu, nes paprasčiausiai tuo metu įstatymas nebuvo išplėtęs šio valstybės instituto kompetencijos. Dabar analizuojant Visuomenės informavimo įstatymo

²⁵ Visuomenės informavimo įstatymas 1996–07–02 Nr. I–1418. Valstybės žinios. 1996, Nr.71–1706.

²⁶ VII įgyvendinimo įstatymo 8 str. buvo nustatyta, kad Žurnalistų etikos inspektorius veiklą pradeda 1996 m. lapkričio 1 d. Valstybės žinios, 1996, Nr.71–1707.

²⁷ Ibid.

pakeitimus²⁸, Žurnalistų etikos inspektoriaus veiklos ataskaitas²⁹, galima teigti, kad šios valstybės institucijos kompetencijos, kaip, beje, ir reikalavimai valstybės pareigūnui – Žurnalistų etikos inspektoriui gerokai išplėsti nuo 2000 metų. Dar labiau šios institucijos įstatyminės galios buvo praplėstos 2006 metais, priėmus naują Visuomenės informavimo įstatymo redakciją³⁰. Pasakytina, kad įstatymo leidėjas, praplėtęs šio valstybės pareigūno kompetenciją, taip pat jam suteikęs tam tikrus teisinius instrumentus, taikant leidėjams atsakomybę pagal Administracinių pažeidimų kodekso normas, 2009 metais priėmė Visuomenės informavimo įstatymo 49 ir 50 straipsnių pakeitimo įstatymą³¹, įtvirtindamas 49 straipsnio 3 dalyje nuostatą, kad Žurnalistų etikos inspektoriumi gali būti nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos pilietis, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir pareigoms atlikti būtiną kompetenciją³².

Radijo ir televizijos transliuotojų ir retransliuotojų veiklos reguliavimas bei kontrolė įstatymų leidėjo patikėta Lietuvos radijo ir televizijos komisijai (toliau – Komisijai), kuri yra nepriklausoma, Seimui atskaitinga institucija. Įstatymas numato ne tik šios institucijos teisinį statusą, bet ir ekspertinę kompetenciją: Komisija dalyvauja formuojant valstybės audiovizualinę politiką, taip pat ji yra Seimo ir Vyriausybės ekspertė radijo ir televizijos transliavimo ir retransliavimo klausimais (VII 47 str. 1 d.). Be to, įstatymo 48 straipsnio 1 dalyje šiai institucijai numatytos kitos radijo ir televizijos transliavimo bei retransliavimo kontrolės ir reguliavimo funkcijos.

Pagrindinė viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų savitvarkos institucija yra Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija (toliau – Komisija). Jos kompetencijos laukas apima viešosios informacijos rengėjų ir žurnalistų

²⁸ Pažymėtina, kad vien iki 2000 metų naujos įstatymo redakcijos VII buvo taisytas, papildant ar keičiant įstatymo straipsnius, 8 kartus.

²⁹ Šią pareigą – kas dveji metai rengti ir skelbti analitinę apžvalgą – įtvirtino 2000 metų redakcijos Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 75–2272.

³⁰ Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 82–3254

³¹ Valstybės žinios, 2009, Nr. 89–3804.

³² 1996–2001–02–19 Žurnalistų etikos inspektorius buvo rašytojas Danielius Mušinskas, nuo 2001–02–20 iki 2009–11–16 – Kovo 11-osios Nepriklausomybės akto signataras, rašytojas, publicistas Romas Gudaitis, nuo 2009–11–17 – teisininkė, dvi kadencijas (2000 – 2009)ėjusi Seimo kontrolierės pareigas Zita Žamžickienė.

profesinės veiklos etiką. Tai, kad Komisijos kompetencija iš esmės neturi jokių kitų aspektų, išskyrus etinį, rodo ir jos sudarymo bei veikimo principai (46 str. 1, 2, 7 d.). Įstatymas nustato, kad Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija yra kolegiali³³ viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų institucija, sudaryta iš 15 narių. Komisiją sudaro po vieną atstovą, kurį deleguoja Lietuvos žmogaus teisių centras, Lietuvos psichiatrų asociacija, Lietuvos Katalikų Bažnyčios Vyskupų konferencija, Lietuvos periodinės spaudos leidėjų asociacija, Lietuvos radijo ir televizijos asociacija, Lietuvos kabelinės televizijos asociacija, Regioninių televizijų asociacija, Lietuvos žurnalistų sąjunga, Lietuvos žurnalistų draugija, Lietuvos žurnalistikos centras, Lietuvos radijas ir televizija, Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija, Nacionalinė rajonų ir miestų laikraščių leidėjų asociacija, Komunikacijos ir reklamos agentūrų asociacija, Interneto žiniasklaidos asociacija. Komisijos nariai skiriami trejiems metams³⁴.

Įstatymo 46 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad Komisija turi atlikti šias funkcijas:

- rūpintis žurnalistų profesinės etikos ugdymu;
- nagrinėti profesinės etikos pažeidimus, kuriuos padarė žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ar jų dalyvių paskirti atsakingi asmenys informuodami visuomenę;
- nagrinėti žurnalistų ir viešosios informacijos rengėjų ar leidėjų tarpusavio ginčus dėl Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimų.

Beje, pasakytina, kad iki 2009 metų liepos 15 d. Komisijai buvo priskirta dar viena funkcija – *prižiūrėti, kaip platinant viešąją informaciją laikomasi įstatymų nuostatų, draudžiančių tautinės, rasinės, religinės,*

³³ Tokia formuluotė atsirado po 2008–07–14 VII 46 str. 1 d. pataisos, o nuo 2006 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojęs VII pakeitimo įstatymas LŽLEK apibrėžė kaip savitvarkos instituciją – juridinį asmenį, turintį savo antspaudą ir atsiskaitomąją sąskaitą banke.

³⁴ Visuomenės informavimo įstatymo 46 straipsnio pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2010, Nr. 123–6263

*socialinės ar lyčių neapykantos kurstyją*³⁵. Manytina, ji panaikinta įstatymo leidėjui įvertinus savitvarkos institucijos funkcinių pobūdį, nes ši nuostata iš esmės yra Visuomenės informavimo įstatymo laikymasis, kurio priežiūrą atlieka Žurnalistų etikos inspektorius, taip pat šios įstatymo pažeidimo nuostatos, glaudžiai susijusios su kitų įstatymų, ginančių žmogaus teises, nuostatomis ir siekia net baudžiamosios atsakomybės ribas, tad prevencinių priemonių taikymo galimybės labiau sietinos su teisėsaugos institucijų kompetencija nei visuomenės informavimo priemonių savitvarkos institucija.

Aptarus viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų reguliavimo bei savitvarkos institucijų funkcijas, galima būtų jų kompetencijas suskirstyti ir pagal tam tikrus funkcinius aspektus. Tai valstybės politikos įgyvendinimo koordinavimas, radijo ir televizijos transliuotojų ir retransliuotojų veiklos reguliavimas ir kontrolė, Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų priežiūra, Etikos kodekso normų laikymasis. Funkciniai jų aspektai pavaizduoti 1 lentelėje.

1 lentelė. VIP veiklos reguliavimo ir savitvarkos institucijų kompetencijos bei jų funkciniai aspektai

Institucija	Funkcija	Aspektas
Kultūros ministerija	Valstybės politikos įgyvendinimo koordinavimas	Politinis/ teisinis
Lietuvos radijo ir televizijos komisija	Radijo ir televizijos transliuotojų ir retransliuotojų veiklos reguliavimas ir kontrolė	Teisinis
Žurnalistų etikos inspektorius	Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų priežiūra	Teisinis
Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija	Etikos kodekso normų laikymasis	Etinis

Šaltinis: sudaryta autorės

Darytina išvada, kad viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų reguliavimo bei savitvarkos institucijų kompetencija atitinkamai pasiskirsto ir pagal tam tikrų normų taikymą Lietuvos žiniasklaidos sistemoje (2 lentelė).

³⁵ Visuomenės informavimo įstatymo 46 str. 4 dalies 4 punktas pripažintas netekusiu galios. Valstybės žinios, 2009, Nr.89–3804.

2 lentelė. Institucijų kompetencija pagal normų taikymą

Savitvarkos institucija	Norma
Kultūros ministerija	Politinė/teisinė
Lietuvos radijo ir televizijos komisija	Teisinė
Žurnalistų etikos inspektorius	Teisinė
Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija	Etinė

Šaltinis: sudaryta autorės

Vadinasi, teoriškai, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos kompetencija neturi jokių politinių ar teisinių aspektų. Pagrindinis dokumentas, kuriuo ji vadovaujasi, nagrinėdama fizinių ir juridinių asmenų pareiškimus ir priimdama sprendimus, yra Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (2005). Tačiau pasakytina, kad 2007 metų spalio 31 d. Vyriausybės nutarimu buvo patvirtinti Valstybės teikiamos dalinės finansinės paramos kultūriniais ir šviečiamiesiems projektams pagal Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondui pateiktas paraiškas bendrieji konkursų nuostatai³⁶, kuriuose įtvirtinta nuostata nesvarstyti projektų tų pareiškėjų, kurie per paskutinius kalendorinius metus pažeidė teisės ir etikos normas. Taigi, visuomenės informavimo priemonės, kurios per nustatytą laikotarpį teismo, Žurnalistų etikos inspektorius, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos ar Lietuvos radijo ir televizijos komisijos buvo pripažintos pažeidusios Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo arba Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso normas, netenka galimybės tais metais teikti prašymą projektų paramai. Tokios pačios sankcijos pagal minėtus nuostatus taikomos ir visuomenės infomavimo priemonėms, kurios paskleista viešąja informacija pažeidė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas, susijusias su asmens garbės ir orumo, taip pat privataus gyvenimo apsauga, ir toks pažeidimas nustatytas įsiteisėjusiu teismo sprendimu, arba Kultūros ministerijai jos nustatyta tvarka nepateikė duomenų apie juridinio asmens dalyvius, savo valdymo organus ir jų narius bei informacijos apie turtinius santykius ir (ar) jungtinę veiklą.

³⁶ Valstybės žinios, 2007–11–15, Nr. 117–4800

2.2. Viešosios informacijos rengėjų teisės ir pareigos

Visuomenės informavimo įstatymo IV skyrius reglamentuoja viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir jų dalyvių, žurnalistų teisinį statusą ir veiklos sąlygas. Pasakytina, kad įstatyme vartojama sąvoka *viešosios informacijos rengėjas*³⁷ apima ir kitą įstatyme vartojamą sąvoką *žurnalistas*, kuri įstatymo 2 straipsnio 87 dalyje apibrėžta taip: *žurnalistas yra – fizinis asmuo, kuris profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui pagal sutartį su juo ir (ar) yra žurnalistų profesinės organizacijos narys*³⁸.

Taigi, nepaisant to, kad žurnalistas yra specifinės veiklos subjektas, kuriam įstatymas suteikia ir tam tikras teises bei pareigas, pasakytina, kad tas pat įstatymas šiam viešosios informacijos sklaidos ir aktyviam visuomenės komunikacinio proceso dalyviui netaiko jokių specialių išsilavinimo, kvalifikacijos reikalavimų, kaip tai daroma kitų profesijų atstovams³⁹. Įvertinant redakcijų veiklos praktinį aspektą, reikia pasakyti, kad bet kurio leidinio turinį didžiąja dalimi formuoja autoriniai žurnalistų kūriniai, dėl kurių ir kyla tiek teisinių, tiek etinių ginčų. Žurnalistų profesinė atsakomybė tiesiogiai yra susijusi su jų pareigomis, kurias nustato Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnis. Pasakytina, kad žurnalistų pareigos suponuoja ir jo atsakomybę, nes VIĮ 41 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad žurnalistas turi:

- teikti teisingas, tikslais ir nešališkas žinias, kritiškai vertinti savo šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais. Jeigu nėra galimybės patikrinti informacijos patikimumo, tai nurodyti skelbiamojoje informacijoje;

³⁷ VIĮ 2 str. 75 d. šią sąvoką apibrėžia kaip visuomenės informavimo audiovizualinėmis priemonėmis paslaugos teikėją, radijo programų transliuotoją, leidyklą, kino, garso ar vaizdo studiją, informacijos, reklamos ar viešųjų ryšių agentūrą, redakciją, informacinės visuomenės informavimo priemonės valdytoją, nepriklausomą kūrėją, žurnalistą ar kitą asmenį, rengiančius ar pateikiančius skleisti viešąją informaciją.

³⁸ Visuomenės informavimo įstatymas [aktuali redakcija]. Valstybės žinios, 2010, Nr. 123–6262.

³⁹ Pavyzdžiu galėtų būti Advokatūros, Prokuratūros, Teismų įstatymai, kuriuose tam tikrų profesijų atstovams nustatyti griežti išsilavinimo ir kvalifikacijos reikalavimai.

- autorizuoti pirmą kartą platinti parengtą informaciją, jeigu to pageidauja ją pateikęs asmuo;
- nevykdyti viešosios informacijos rengėjo, skleidėjo, jų dalyvio ar jų paskirto atsakingo asmens pavedimo, jeigu pavedimas verčia pažeisti įstatymus ar Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą;
- vadovautis savo veikloje pagrindiniais visuomenės informavimo principais, laikytis žurnalistų profesinės etikos normų;
- informaciją rinkti ir skelbti tik etiškais ir teisėtais būdais;
- prašydamas informacijos, pristatyti savo pavardę, nurodyti savo darbovietę (visuomenės informavimo priemonę ir (ar) programą, kuriai rengia reportažą, ir pareigas, taip pat įspėti žmogų, kad jo žodžiai gali būti viešai paskleisti visuomenės informavimo priemonėse;
- nedaryti informacijos šaltiniui spaudimo ir nesiūlyti už informaciją atsilyginti;
- prieš imdamas interviu iš vaiko, gauti nors iš vieno jo tėvų, globėjų ar rūpintojų, taip pat paties vaiko sutikimą;
- nenaudoti garso ir vaizdo įrašymo priemonių, jeigu to nenori informaciją teikiantis privatus asmuo;
- laikytis Visuomenės informavimo įstatymo 22 straipsnio 8 dalyje nustatytų pareigų.

Šio įstatymo 22 straipsnio 8 dalyje yra nustatytos viešosios informacijos rengėjų pareigos, kurios taip pat privalomos ir žurnalistams. Taigi čia pateikiami devyni punktai, reglamentuojantys jų pareigas:

- skleisdami informaciją visuomenei, neturi iškraipyti teisingos, nešališkos informacijos bei nuomonių ir panaudoti tai savanaudiškiems tikslams. Viešoji informacija yra nesuderinama su žurnalistinėmis kampanijomis, rengiamomis pagal išankstinius nusistatymus ar tenkinant grupinius, politinius interesus;

- privalo būti objektyvūs ir nešališki, pateikti kuo daugiau nuomonių ginčytiniais politikos, ekonomikos ir kitais visuomenės gyvenimo klausimais;
- fiksuodami įvairias viešas visuomenės akcijas – mitingus, eitynes, streikus, piketus ir pan. – neturi skatinti imtis neteisėtų ar desperatiškų veiksmų;
- neturi skelbti nepagrįstų, nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų;
- privalo saugoti ir gerbti žmogaus teisę į privatumą mirties ar ligos atveju, neminėti asmens duomenų skelbdami žinias apie savižudybes ar bandymus nusižudyti;
- neturi propaguoti ar patraukliai vaizduoti rūkymo, girtavimo ar narkotikų vartojimo. Rūkymo, girtavimo, narkomanijos vaizdavimas pateisinamas tik kaip kontekstas, siekiant tikroviškumo;
- neturi skleisti tendencingos ir šališkos informacijos apie religiją, neturi diskriminuoti kitų religijų;
- turi aiškiai pristatyti religines organizacijas ir jų pažiūras, kad žmonės nebūtų klaidinami;
- neturi propaguoti žmonių ar jų grupių antgamtinių, nerealių savybių, paranormalių reiškinių, išskyrus atvejus, kai tokia informacija pateikiama pramogai arba kaip tyrimo objektas. Neturi sudaryti įspūdžio, kad astrologai, chiromantai, ekstrasensai, bioenergetikai gali teikti patarimus dėl ateities, sveikatos, pinigų ir panašiai.

Šalies įstatymuose žurnalistų atžvilgiu išskirtinės teisinės atsakomybės nėra, ir žurnalistas atsako už teisės pažeidimus visuomenės informavimo srityje kaip bet kuris Lietuvos Respublikos pilietis (Meškauskaitė, 2004:146). Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad už VII nuostatų nesilaikymą atsakoma įstatymų nustatyta tvarka, o žala, atsiradusi dėl šių pažeidimų, atlyginama Civilinio

kodekso nustatyta tvarka. Be viso to, dar reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad profesinė žurnalisto atsakomybė turi tam tikrų specifinių bruožų, kylančių iš Visuomenės informavimo įstatymo 43 straipsnio, kurio nuostatos skirtos visuomenės informavimo profesinei etikai. Žurnalistų profesinės etikos standartai išdėstyti Lietuvos Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse⁴⁰. Būtina įvertinti įstatymo 43 straipsnio 1 dalies nuostatą, teigiančią, jog tiek viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai, tiek ir žurnalistai privalo laikytis profesinės etikos normų, įtvirtintų Etikos kodekse, tačiau savo veikloje profesinės etikos aspektu turi laikytis ir Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijos „Dėl žurnalistikos etikos“ principų.

2.3. Profesinių etikos kodeksų tikslai, forma ir turinys

Specialiojoje ir mokslinėje literatūroje rašoma, kad universalioji etika nustato elgesio normas, kurios yra privalomos visiems žmonėms, nepriklauso nuo jų priklausomybės profesijai ar atliekamos socialinės funkcijos. Teoretikai pažymi, kad iš esmės nėra neišvengiamo konflikto tarp funkciškai diferencijuotos (profesinės) etikos ir universaliosios etikos skelbiamų įpareigojimų (Ladd, 1990: 271–278; Küng, 1998).

Funkiškai diferencijuota – profesinė (vaidmeninė) etika išreiškia tam tikrą konkretų elgesio normų rinkinį ar elgesio kodeksą, kuriuo priimdamas sprendimus turi vadovautis tam tikro profesinio vaidmens atlikėjas. Profesinės etikos kodeksas paprastai nustato *kaip* turi tam tikros profesijos atstovas atlikti tiesiogines pareigas, taip pat ir *kaip* apskritai derėtų elgtis tos profesijos atstovas. Etiško elgesio nuostatos, kurių tiesiogiai nereglamentuoja norminiai teisės aktai, pirmiausia yra tam tikrų žmogiškųjų ir svarbiausia – profesinių vertybinių principų rašytinis įtvirtinimas moralinės atsakomybės aspektu. Profesinė etika padeda spręsti etinius ginčus, dilemas, iškylančias profesinėje veikloje (pvz., ar teisėjas gali nagrinėti artimo giminaičio teisminį ginčą, ar žurnalistas gali rašyti apie bičiulių verslą ir pan.). Tačiau pirmiausia būtina apibrėžti tam tikros veiklos bendrąsias vertybes ir tikslus, antra – sukurti

⁴⁰ Naujoji redakcija patvirtintame 2005 metų balandžio 15 d. žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkime.

profesionalios veiklos, etiško elgesio standartus. Tokiu būdu atsižvelgiama į pamatinius moralės ir etikos dalykus – vertybinės sistemos principų įtvirtinimą. Etikos kodeksų tyrinėtojas Johnas Laddas (1990) teigia, kad profesinės etikos kodeksai yra tiesioginio poveikio, rekomendacinio pobūdžio dokumentai ir turi kelis tikslus. Jis skiria pirminius ir antrinius tokių dokumentų tikslus (3 lentelė).

3 lentelė. Pirminiai ir antriniai profesinių kodeksų tikslai pagal J. Laddą

Pirminiai	Antriniai
1. Sumažinti galimybę reikšties neetiškam elgesiui	1. Gerinti profesijos ir organizacijos įvaizdį visuomenės akyse
2. Aiškiai nubrėžti atsakomybės ribas	2. Suteikti profesijai išskirtinumą
3. Skatinti etines darbuotojų orientacijas	3. Ugdyti organizacijos etiką
4. Atlikti etinio švietimo funkciją	
5. Drausminti profesijos ar organizacijos atstovus	
6. Padėti priimti sprendimus	
7. Didinti visuomenės pasitikėjimą	

Šaltinis: sudaryta autorės

Šiame procese labai svarbus kodekso administravimo mechanizmas, t. y. kaip nuosekliai ir kryptingai vykdoma pagrindinių jo nuostatų laikymosi priežiūra. Taigi etikos kodeksai yra suvokiami kaip moralinis ir etinis pamatas tam tikros profesijos ar profesinės bendruomenės nario elgesiui dalykinėje veikloje. Kodeksai diegia etines vertybes, reguliuoja darbo santykius, eliminuoja netinkamą elgesį dėl nežinojimo, naikina piktnaudžiavimo galimybes, skaidrina ir racionalizuoja dalykinę veiklą, transformuoja socialinį, ekonominį gyvenimą humanizavimo linkme. Tokia yra etikos kodeksų paskirtis. Visi etiniai kodeksai orientuojami į vieną tikslą — užkirsti kelią neetiškam elgesiui (Ladd, 1990; Küng, 1998).

Etikos kodeksas, kaip dokumentas, kuriame akcentuojami tam tikri vertybiniai principai, savo forma gali būti nevienodos struktūros. Toks dokumentas gali būti visiškai paprastas, neturintis atskirų dalių arba skyrių, tesudarytas norima logine seka išdėstytų pagrindinių etinių nuostatų. Šitokio

dokumento, kuriame aptariami profesiniai žurnalistų elgesio principai, pavyzdys galėtų būti II pasauliniame Tarptautinės žurnalistų federacijos kongrese, įvykusiame 1954 metais Bordo mieste, priimta Tarptautinės žurnalistų federacijos deklaracija dėl žurnalistų elgesio principų.

Kitais atvejais etikos kodeksą gali sudaryti kelios, paprastai 2–3 dalys. Pirmojoje dalyje dėstomi bendrieji principai, antrojoje dalyje pateikiamas šių principų paaiškinimas, iliustruojant, ką jie praktiškai reiškia, trečiojoje dalyje principai sukonkretinami. Profesinės etikos kodeksai (arba elgesio taisyklės) skiriasi ir savo turiniu. Vienuose etikos taisyklės išdėstomos detalios, kituose – pabrėžiami svarbiausi, aktualiausi profesinei grupei ar organizacijai elgesio akcentai.

Todėl profesinės etikos kodeksai (elgesio taisyklės) turi būti:

- paprasti, aiškūs, tikslūs, konkretūs;
- išryškinantys profesinės bendruomenės dalykinės veiklos vertybes;
- įgyvendinami;
- ginantys visuomenės, organizacijos ir profesijos interesus (Ladd, 1990).

Suprantama, kad etikos kodeksuose vien tik deklaruoti bendrosios ir profesinės moralės bei etikos principų neužtenka, jų turinyje turi būti normų, kurioms kiekvienas tam tikros profesinės bendruomenės narys privalo paklusti ir jų laikytis. Taigi profesinės etikos kodeksas yra tarsi nerašytas kiekvieno tam tikros profesinės grupės ar organizacijos nario pasižadėjimas savo profesinėje veikloje vadovautis aukštais standartais, ypač moralės požiūriu. Šios nuostatos labai siejasi su C. J. Bertrando atsakingos žiniasklaidos modeliu. Vis dėlto profesinės etikos kodeksai dažniausiai yra tik nurodomojo pobūdžio, t. y. jų turinyje išdėstyti reikalavimai, taisyklės, principai, kurių reikėtų laikytis, kad profesinė grupė ar organizacija tam tikromis aplinkybėmis galėtų išsaugoti visuomenės pasitikėjimą ir savo profesijos gerą reputaciją.

Natūralu, jog XX–XXI amžių sankirtoje tyrinėtojų dėmesys pakrypo profesinių etikos kodeksų įgyvendinimo link. Kone pagrindinė prielaida realiai

įgyvendinti kodeksus, tyrėjų nuomone, yra būtinybė, kad šis dokumentas nei profesinei grupei, nei organizacijai nebūtų „nuleistas“ iš viršaus (Lusting, 2004: 125–140). Taip pat manoma, jog tokio pobūdžio dokumentas neturi atlikti inkvizitoriaus funkcijų, o kiekvienam tam tikros profesijos atstovui turėtų būti patariamuoju vadovu, profesinės etikos prasme norint priimti teisingą sprendimą. Visuose kodeksuose kalbama apie vertybes (sąžiningumą, garbingumą etc.), taisykles arba principus, kurių dera paisyti (vengti interesų konflikto ar jo įvaizdžio susidarymo), taip pat siektinus idealus (tarnauti visuomenės – viešajam interesui etc.). Kodeksuose dėmesys skiriamas ne tik profesinei, bet ir universaliajai, visuotinai priimtinajai etikai. Individo asmeninė moralė ragina vadovautis aukščiausiais teisingumo, sąžiningumo, padarumo, nešališkumo standartais, kurie bendriausia forma yra išdėstyti Dekaloge.

Profesiniuose kodeksuose elgesys pirmiausia vertinamas profesiniu aspektu. Būtent profesinės vertybės reikalauja tarnauti humanistiniams interesams, siekti profesinio tobulumo. Kai kurių profesijų, organizacijų nariams privalu laikytis valstybėje priimtų, įstatymais įtvirtintų tam tikrų reglamentų, normų ar draudimų⁴¹. Taikant atsakingos žiniasklaidos modelį, tokiu principu pagrįstas etikos kodeksas turėtų garantuoti žiniasklaidos savitvarkos veikimą, nes pačių žiniasklaidos dalyvių – žiniasklaidos darbuotojų prisimti moraliniai – vidiniai įsipareigojimai taptų žiniasklaidos kokybės patikros kriterijumi.

2.4. LŽLEK struktūra, pagrindinės nuostatos ir jų taikymo ypatumai

Žurnalisto profesinė etika ne daug kuo skiriasi nuo kitų profesijų. Tačiau yra esminis skirtumas, kuris suponuoja visuomenės informavimo srityje dirbančių specialistų visai kitokio lygmens atsakomybę. Žiniasklaidos atstovai

⁴¹ Pavyzdžiui, Europos tinkamo administravimo kodeksas, Lietuvos Respublikos Valstybės politikų elgesio kodeksas, Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės, Lietuvos banko tarnautojų etikos kodeksas, Lietuvos banko valdybos etikos kodeksas, Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnų etikos kodeksas, Vadovybės apsaugos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos etikos taisyklės, Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodeksas, Lietuvos advokatų etikos kodeksas, Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas, Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės. Pateiktame sąraše – daugiausia valstybės institucijų darbuotojų, politikų ir atskirų teisės srities profesinių bendrijų etikos kodeksai bei taisyklės. Daugumoje jų itin išreikšti universaliosios etikos postulatai, nepamirštant derinti prie jų ir funkciškai diferencijuotos (profesinės) etikos normų.

turi retą galią formuoti viešąją nuomonę ir jos vertybes, todėl žurnalistikos etika yra labai svarbi visai visuomenei, nes visuomenės informavimo priemonės yra socialiai atsakingos auditorijai. Visuomenės informavimo priemonių darbuotojų, žurnalistų funkcija yra išversti sudėtingą ekspertų kalbą. Pasak J. Iggerso, žiniasklaidos etikos problemas reikėtų analizuoti ieškant sąsajų su viešuoju interesu, taip pat analizuojant su juo susijusias problemas (1999:179). Kuo naujienos sensacingesnės, tuo daugiau žurnalistui atsiranda noro ir būdų apeiti etikos normas ir taisykles, mėginti vardan visuomenės teisės žinoti pateisinti bet kokią publikaciją.

2005 metais galiojusio Visuomenės informavimo įstatymo 44 straipsnio 2 dalis nustatė, kad Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą tvirtina, keičia ar pildo žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkimas, kurį šaukia Lietuvos periodinės spaudos leidėjų asociacija, Lietuvos radijo ir televizijos asociacija, Lietuvos kabelinės televizijos asociacija, Regioninių televizijų asociacija, Lietuvos žurnalistų sąjunga, Lietuvos žurnalistų draugija, Lietuvos žurnalistikos centras, Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija, Tarptautinės reklamos asociacijos Lietuvos skyrius⁴². Tarp šio dokumento rengėjų⁴³ pirmasis buvo Žurnalistų etikos inspektorius – valstybės pareigūnas, prižiūrintis, kaip laikomasi Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų. Istorinės teisybės dėlei reikia nepamiršti ir šio dokumento rengimo faktinių aplinkybių. Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba, netgi įpareigota įstatymo leidėjo, iš tikrųjų koordinavo Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso rengimą. Tai konstatavo savo kalboje R.Gudaitis ir 2005 m. balandžio 15 d. priimant šį dokumentą⁴⁴.

Iš šiame darbe pateiktos profesinių etikos kodeksų teorinės apžvalgos darytina prielaida, kad LŽLEK nėra vienos profesinės grupės etikos kodeksas (elgesio taisyklės). Pirmiausia, pats dokumento pavadinimas sako, kad tai žurnalistų ir leidėjų (viešosios informacijos rengėjų) etikos kodeksas. Nors

⁴² Valstybės žinios, 2000, Nr.75–2272.

⁴³ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, V., 2005, p.16.

⁴⁴ GUDAITIS, R. Pranešimas žurnalistų ir leidėjų atstovų susirinkime 2005 –04–15. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=992&k_id=1&d_id=44816. [Žiūrėta 2010 11 25].

LŽLEK penktajame skyriuje aptariami žurnalistų ir redakcijos (viešosios informacijos rengėjo) vadovų abipusiai įsipareigojimai, tačiau įvertinus aplinkybę, kad dauguma Lietuvos visuomenės informavimo priemonėse dirbančių žurnalistų yra samdomi darbuotojai, be to, žurnalistų bendruomenėje gerai žinoma reali, faktinė situacija, – nemažai jų dirba tik pagal autorines sutartis⁴⁵, sunku suprasti, kaip tas pats dokumentas gali būti taikomas skirtingiems visuomenės informavimo sferos dalyviams.

Visuose Baltijos šalių žurnalistų, Lietuvos atveju – žurnalistų ir leidėjų – kodeksuose akcentuojamos pamatinės demokratinės visuomenės informavimo nuostatos – nepriklausomumas, šaltinių teisės, atsakomybė. Vertinant šias tris dominantes, svarbu atkreipti dėmesį, kad atsakomybės lygmuo visur turi kiek skirtingus aspektus. Latvijos žurnalistų etikos kodekse atskirai apibrėžiamas žurnalistų ir visuomenės santykis, Estijos žurnalistų profesinės etikos kodekse ypač akcentuojama reklamos atskirtis nuo autorinių publikacijų, visuomenės informavimo svarba. Šiuo požiūriu Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas skiriasi nuo kitų Baltijos šalių analogiškų dokumentų. Galbūt tai lėmė esminė aplinkybė, kad LŽLEK yra ne vien dokumentas, reglamentuojantis žurnalistų profesinę etiką, bet kartu ir kitos profesinės grupės – leidėjų⁴⁶ etikos kodeksas. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse daug dėmesio skiriama žurnalistų ir redakcijos dvišaliams paritetiniams įsipareigojimams, garbingai konkurencijai, šio kodekso ir kitų kodeksų santykiui.

LŽLEK sudaro 7 skyriai ir 75 straipsniai. Proporcingumo aspektu šio dokumento struktūroje didžiausia dalis skiriama bendrosioms žurnalistų ir viešosios informacijos rengėjo teisių ir pareigų visumos, žurnalistų ir informacijos šaltinio santykio nuostatoms, taip pat iš dalies apibrėžiami reikalavimai publikacijoms. Žurnalistų ir viešosios informacijos rengėjo nepriklausomumą ir veiklos skaidrumą reglamentuoja dvylika Kodekso straipsnių, daug skiriama dėmesio – net 22 straipsniai – asmens garbės, orumo

⁴⁵ BARANAUSKAITĖ, A. Autorines sutartis numatoma keisti. Prieiga per internetą: http://www.lzs.lt/about.php?id=227&type=paper&page_menu=4. [Žiūrėta 2009 05 06].

⁴⁶ LŽLEK jie vadinami viešosios informacijos rengėjais.

ir privatumo apsaugai – prigimtiniems žmogaus teisėms, ginamoms tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų. LŽLEK šeštasis skyrius skirtas atsakomybei už Etikos kodekso pažeidimus.

Būtų galima schemiškai pavaizduoti LŽLEK struktūrinių dalių ryšius (2 paveikslas).

2 paveikslas. LŽLEK struktūrinės dalys ir jų ryšiai

Šaltinis: sudaryta autorės

Nagrinėjant LŽLEK naudojamas normas, visų pirma reikėtų apibrėžti etikos (moralės) ir teisės normų sąvokas, išryškinti jų skirtį. Moralės normos – tai tam tikros istoriškai susiformavusios ir visuomenės priimtos elgesio taisyklės, orientuojančios žmones savo noru rinktis kilnius, visuomenei reikšmingus poelgius ir susilaikyti nuo netinkamų veiksmų. Teisės norma – tai valstybės nustatyta arba patvirtinta (sankcionuota) ir jos saugoma elgesio taisyklė arba poelgio modelis (Šatas, 2004:56–59). Suprantama, šių dviejų skirtingų rūšių normos turi ir skirtingą reguliavimo sferą. Siekdama išsiaiškinti, kokios normos – etikos ar teisės – sudėtos į šį dokumentą ir kokie jų taikymo ypatumai, darbo autorė atliko LŽLEK normų tyrimą keliais pjūviais, t. y. Kodekso reikalavimus turinio analizės metodu išanalizavo tokiais lygiais:

1. Žurnalistui ir viešosios informacijos rengėjui keliami reikalavimai (pareigos).
2. Žurnalistu ir informacijos šaltinio santykiai.
3. Reikalavimai publikacijoms.

Taip pat lyginamosios analizės metodu palygintos normos, įtvirtintos Visuomenės informavimo įstatyme⁴⁷ ir naudojamos LŽLEK.

Žurnalistui ir viešosios informacijos rengėjui keliami reikalavimai. LŽLEK nustatyta, kad tiek žurnalistas, tiek viešosios informacijos rengėjas turi skelbti tiksliai, teisingas žinias bei įvairias nuomones; negali skleisti nuomonių, kurios pažeistų teisę ir etiką; turi kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais; informaciją turi rinkti ir skelbti tik etiškais bei teisėtais būdais. Išlyga paskelbti nepatikrintą informaciją numatyta tik įvertinus viešąjį interesą, – jei delsimas skelbti tokią informaciją būtų žalingas visuomenei, taigi esant išskirtinei situacijai šis veiksmas nepažeistų LŽLEK 7 straipsnio. Tačiau tame pačiame Kodekso straipsnyje numatyta, kad tokiu atveju skelbiamoje informacijoje *privalu nurodyti, kad tokia informacija nėra patikrinta*. Viešasis interesas akcentuojamas ir LŽLEK 16 straipsnyje, kuris numato, kad pateikdamas informaciją žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas privalo atskirti informaciją, kurios paskelbimą iš tikrųjų pateisina visuomenės (viešasis) interesas nuo informacijos, kuri tik tenkina smalsumą.

LŽLEK numatyta nemažai draudimų, todėl hipotetiškai galima sakyti, kad tai padaryta siekiant apsaugoti viešąją erdvę nuo žalingos informacijos ir neigiamo jos poveikio. Kodekso 17 straipsnyje nustatyta, kad žurnalistai ir viešosios informacijos rengėjai neturi skelbti informacijos, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai skatina daryti nusikaltimus, pažeisti viešąją tvarką, mėgdžioti agresyvų elgesį. Taip pat šiame straipsnyje sakoma, kad neturi būti skelbiama informacija kurioje propaguojamas ar patraukliai vaizduojamas rūkymas, girtavimas, narkotikų ar kitų kvaišalų vartojimas. Po šio sekantis LŽLEK 18

⁴⁷ Darbe nagrinėjama Visuomenės informavimo įstatymo redakcija, įsigaliojusi nuo 2006 m. rugsėjo 1 dienos.

straipsnis yra identiškas VII 22 straipsnio 8 dalies 9 punktui, tiesiog pažodžiui pakartojantis viešosios informacijos rengėjų veiklos reglamentavimo VII nuostata: „neturi propaguoti žmonių ar jų grupių antgamtinių, nerealių savybių, paranormalių reiškinių, išskyrus atvejus, kai tokia informacija pateikiama kaip pramoga arba įstatymais nedraudžiamo tyrimo objektas. Neturi būti sudaromas įspūdis, kad astrologai, chiromantai, parapsichologai, ekstrasensai, bioenergetikai gali duoti patikimų patarimų apie ateitį, sveikatą ar kt.“⁴⁸.

Nuo 2001 metų liepos 1 d. šalyje įsigaliojus Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui⁴⁹, užtikrinamos specifinės fizinių asmenų civilinės teisės. Tai teisė į vardą, atvaizdą, privatų gyvenimą ir jo slaptumą; asmens garbė ir orumas. Kalbant apie Kodekse nustatytus draudimus, reikėtų atkreipti dėmesį į LŽLEK III skyrių, kurio net 22 straipsniai reglamentuoja asmens garbės, orumo, privatumo apsaugą ir taip atkartoja šalyje veikiančiuose įstatymuose įtvirtintas teisės normas. Tiek žurnalistas, tiek viešosios informacijos rengėjas negali skelbti žinių apie privatų žmogaus gyvenimą be jo sutikimo (36 str.), privalo laikytis nekaltumo prezumpcijos (37 str.), neturi skelbti nepagrįstų, nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų (38 str.).

Viešosios informacijos rengėjui (ir žurnalistui) draudžiama skelbti:

- ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis;
- įtariamojo padarius nusikalstamą veiką asmens duomenis, iš kurių būtų galima nustatyti įtariamojo tapatybę;
- duomenis apie asmenį, nukentėjusį nuo nusikalstamos veikos, be jo sutikimo, o asmeniui žuvus – be jo artimųjų sutikimo;
- nusikalstamos veikos liudininko asmens duomenis, pagal kuriuos galima nustatyti to asmens tapatybę;
- skolininkų asmens duomenų, informacijos apie jų mokumą, jei nėra visuomenės intereso;

⁴⁸ Valstybės žinios, 2006, Nr.82–3254.

⁴⁹ Valstybės žinios, 2000, Nr.74–2262.

- viešąją informaciją apie asmenį afekto būsenos arba mirties akivaizdoje, taip pat filmuotus ir fotografuotus vaizdus su tokiu asmeniu;
- patyrusio seksualinę agresiją asmens pavardę ar kitus duomenis, pagal kuriuos galima nustatyti to asmens tapatybę, be jo sutikimo;
- šaipytis iš žmogaus pavardės, rasės, tautybės, etniškumo jo religinių įsitikinimų, amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, negalios ar fizinių trūkumų net tada, kai tas žmogus yra nusikaltęs;
- tiesiogiai arba netiesiogiai skatinti ar kurstyti neapykantą (nesantaiką) žmonių grupei ar jai priklausančiam asmeniui.

Taip pat LŽLEK draudžia reklamą pateikti kaip nešališką informaciją ar kitaip ją slėpti (31 str.). Iš dešimties išvardintų draudimų matyti, kad pusė jų, išdėstytų LŽLEK 40, 41, 42, 43, 50 straipsniuose, tiesiogiai susiję su Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu (toliau – ADTAI). Būtent ADTAI 8 straipsnis nurodo, kad asmens duomenų tvarkymą visuomenės informavimo priemonėse visuomenės informavimo, meninės ir literatūrinės raiškos tikslais prižiūri Žurnalistų etikos inspektorius. Vadinas, taip sudaromos sąlygos tam tikrai institucinei kolizijai, galinčiai atsirasti, tarkim, nagrinėjant to paties pobūdžio pažeidimus. Taigi grįžtant prie šiame darbe jau aptartų VIP reglamentavimo ir savitvarkos institucijų kompetencijų funkcinių bei norminių aspektų, atkreiptinas dėmesys, jog tiek funkciniai, tiek norminiai šių dviejų institucijų kompetencijų aspektai iš esmės skiriasi, nes Žurnalistų etikos inspektorius kompetencijos funkcinis aspektas yra teisinis, o Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos – etinis. Todėl būtų logiška manyti, kad ir dokumentai, kurių priežiūrą šios institucijos atlieka, savo turiniu iš esmės turėtų skirtis.

LŽLEK 44, 45, 49 straipsnių formuluotės yra kiek „lengvesnio“ lingvistinio tono, nes šie straipsniai tiesiogiai, kalbine išraiška, nedraudžia, bet rekomenduoja, nusako, kad *neturi būti* viešai skelbiami duomenys tų privačių asmenų, kurie padarė pažeidimus ir už tai buvo nubausti lengvomis bausmėmis; taip pat žurnalistai ir viešosios informacijos rengėjai *neturi*

priminti žmogui seniai padarytos nusikalstamos veikos, už kurią jis jau atliko bausmę⁵⁰, o skelbdamas informaciją apie savižudybę ar bandymu nusižudyti *neturi minėti* pavardžių ar kitų padedančių identifikuoti šį asmenį duomenų. Taigi LŽLEK nuostatos vėl kalba apie asmens duomenų apsaugą ir asmens privatumą. Panašus yra ir Kodekso 36, 46, 51, 52, 53, 56, 57 straipsnių turinys, nes jų „gynybinis laukas“ – asmens privatus gyvenimas, prigimtinės asmens teisės ir laisvės.

Aptariant LŽLEK reikalavimų žurnalistui ir viešosios informacijos rengėjui visumą, atkreiptinas dėmesys, kad Kodekso IV skyriaus 7 straipsniai skiriami profesiniam solidarumui ir garbingai konkurencijai. Pažymėtina, jog LŽLEK 58 ir 59 straipsnių nuostatos⁵¹, atitinka profesinės etikos standartus globaliu lygmeniu (Lusting, 2004). Taip pat sąžiningo ir padoraus profesinio elgesio taisyklės išdėstytos Kodekso 60, 61, 62, 63, 64 straipsniuose. Tačiau konstatuotina, kad kai kurios šių straipsnių normos tiesiogiai siejamos su VII 21 straipsniu bei Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatomis.

Ne mažiau svarbios Kodekso II skyriuje išvardintos principinės nuostatos, taikomos vien tik žurnalistų profesinei bendruomenei, atskiriamos tai pabrėžiant Kodekso straipsniuose:

- žurnalistas turi atsisakyti viešosios informacijos rengėjo ar jo vadovo užduoties, jeigu ši prieštarauja šalies įstatymams, žurnalistų etikai bei jo įsitikinimams;
- žurnalistas turi būti profesionaliai pasirengęs⁵²;
- vienas svarbiausių žurnalistų profesinių reikalavimų – taisyklinga kalba, kalbos kultūra;
- žurnalistas turi teisę atsisakyti rengti reklaminę informaciją;

⁵⁰ Taisyklė netaikoma, jei šis žmogus ir toliau dirba darbą, kuris buvo susijęs su jo įvykdyta nusikalstama veika arba jeigu šis žmogus pretenduoja eiti visuomenėje reikšmingas pareigas.

⁵¹ LŽLEK 59 str. numatyta, jog abu šie subjektai, skelbdami kritinius kūrinius, neturi suvedinėti asmeninių sąskaitų.

⁵² Darbo autorė mano, kad žurnalistų profesionalumo klausimai, žurnalistinės veiklos standartai verti atskiro, plataus aptarimo.

- žurnalistas neturi reklamai naudoti savo vardo, atvaizdo ir balso, išskyrus tuos atvejus, kai tokia reklama siekiama humanitarinių tikslų;
- vykdydamas savo veiklą žurnalistas neturi teisės prisiimti jokių kitų įsipareigojimų, išskyrus profesinius įsipareigojimus viešosios informacijos rengėjui;
- žurnalistas neturi teisės priimti dovanų, mokamų kelionių, apmokamų atostogų ir kitokio įsiteikimo, kuris gali pakenkti jo nepriklausomumui;
- *žurnalistas kiekvienu atveju privalo pranešti visuomenei apie gautą bet kokią paramą, išskyrus viešosios informacijos rengėjo, su kuriuo žurnalistą sieja darbo ar kūrybiniai santykiai, mokamą atlyginimą ar suteiktą paramą (išskirta autorės – J.M.).*

Autorės manymu, siekiant tikro, o ne tariamo, žurnalistinės veiklos ir žiniasklaidos sektoriaus skaidrumo ir nepriklausomumo, reikėtų, kad paskutinioji paminėta nuostata, įtvirtinta LŽLEK 27 straipsnyje, turėtų būti taikoma taip pat ir viešosios informacijos rengėjui, kaip ir žurnalistui. LŽLEK 33–35 straipsnių nuostatos numato tam tikrus apribojimus žurnalistui bei viešosios informacijos rengėjui ir net jų šeimos nariams privačioje veikloje dėl viešai nepaskelbtos informacijos apie vertybinių popierių rinką disponavimo ir pan. Ypač tai pasakytina apie reikšmingus finansinius interesus, susijusius su vertybiniais popieriais ir t.t.

Žurnalisto ir informacijos šaltinio santykiai. LŽLEK nuostatos atitinkamai apibrėžia žurnalisto ir informacijos šaltinio⁵³ santykius. Kodekso 9 straipsnyje, kaip ir numatyta VII 41 straipsnio 2 dalies 6 punkte teigiama, kad žurnalistas, prašantis informacijos, turi prisistatyti savo pavarde, nurodyti redakciją, kurioje dirba, ir įspėti pašnekovą, kad jo pasakyti žodžiai gali būti

⁵³ *Informacijos šaltinis – tai bet kuri sistema, kurianti informaciją, arba objektas, turintis informacijos, kuri gali būti perduodama kitai sistemai, asmeniui.* Žurnalistikos enciklopedija. Vilnius: Pradai, 1997, p.170.

viešai paskelbti žiniasklaidoje. LŽLEK 14 straipsnyje reglamentuojama, kad žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas neturi naudoti tiesiogiai cituoti garso ir vaizdo įrašymo priemonių, jeigu to nenori informaciją teikiantis privatus asmuo. Kodeksas, kaip ir VII, numato informacijos šaltinio paslaptį.

Lyginant LŽLEK ir VII nuostatas žurnalisto ir informacijos šaltinio santykio pūviu, nustatyta, kad 12 Kodekso straipsnių reglamentuoja viešosios informacijos rengėjo ir žurnalisto santykius su informacijos šaltiniu. Iš jų aštuoni Kodekso straipsniai atitinkamai kartoja keturių VII straipsnių nuostatas. Tačiau šiuo tyrimu nustatyta, kad Kodekse yra ir atskirų nuostatų, kurios iš esmės yra vien tik etinio pobūdžio, orientuotos į pozityvų elgesį, ir nėra perkeltos iš jokių kitų įstatymų ar reglamentų. Pavyzdžiui, LŽLEK 12 straipsnis įpareigoja ir žurnalistą, ir viešosios informacijos rengėją, prieš skelbiant informaciją, suteiktą žmogaus, kuris buvo sukrėstas ar bejėgiškos būsenos, privalomai įsitikinti, ar tokios informacijos paskelbimas nepažeis šių asmenų teisių, stengtis numatyti galimas neigiamas pasekmes šiam asmeniui. Taip pat LŽLEK 21 straipsnyje numatyta, kad pateikdamas informaciją apie nusikalstamas veikas, nelaimingus atsitikimus ir kitokius atvejus, kai asmenims padaroma turtinė ar neturtinė žala, žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas privalo stengtis, kad tokia informacija nesukeltų nukentėjusiam ir nekaltam asmeniui papildomų išgyvenimų ir kančių. Vertinant žurnalisto, viešosios informacijos rengėjo ir informacijos šaltinio santykį, labai svarbu tai, jog LŽLEK pakankamai aiškiai nubrėžta kritikos ribą privataus asmens atžvilgiu (22 str.). Kodekse akcentuojama, kad kritikos ribos privataus asmens atžvilgiu yra daug siauresnės nei viešojo asmens atžvilgiu, todėl, informuojant apie privatų asmenį, pirmenybė turi būti teikiama privataus gyvenimo apsaugai, o apie viešą asmenį – visuomenės interesui. Atitinkamai yra numatyta kritikuojamo asmens atsakymo teisė, t. y. galimybė pasiteisinti, paaiškinti, paneigti klaidingą informaciją. LŽLEK numato, kad, asmeniui atsisakius pasinaudoti atsakymo teise, būtina apie tai pranešti visuomenei. Vertinant žurnalisto ir informacijos šaltinio santykį, manytume, išskirtinas yra visiškai originalus LŽLEK 10 straipsnis, kuriame teigiama, kad *žurnalistas neprivalo*

su pašnekovu derinti galutinio savo kūrinio varianto, nebent tai prieštarautų išankstiniam susitarimui⁵⁴.

Reikalavimai publikacijoms. Analizuojant teisės normas, naudojamas žurnalistų ir leidėjų profesinės etikos dokumente, labai svarbu įvertinti jų tekstinę ir loginę struktūrą (Vaišvila, 2004). Turinio aspektu LŽLEK nuostatas publikacijoms ar kitai skelbiamai viešajai informacijai, galima būtų suskirstyti į tris grupes. Tai 4 lentelėje pateikiami reikalavimai, draudimai, rekomendacijos.

4 lentelė. LŽLEK reikalavimai publikacijoms

Reikalavimai	Draudimai	Rekomendacijos
Aiškiai atskirti žinias ir nuomones.	Skelbti ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis.	Ištaisyti savo padarytas klaidas ir netikslumus, galinčius įžeisti konkrečius asmenis, nelaukiant, kol įžeistas žmogus paprašys tai padaryti.
Pateikti kuo didesnę nuomonių įvairovę.	Skelbti viešąją informaciją apie asmenį afekto būsenoje arba mirties akivaizdoje.	Neskelbti dirbtinai deformuotų nuotraukų montažų, neteisingų parašų po nuotraukomis, galinčių įžeisti jose pavaizduotus asmenis.
Laikytis nekaltumo prezumpcijos.	Skelbti asmens duomenis be jo sutikimo.	Neskelbti žinių apie šeiminius konfliktus.
Neskelbti nepagrįstų, nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų.	Skelbti žinias apie privatų gyvenimą be žmogaus sutikimo.	Nepiktnaudžiauti katastrofų, avarijų, mirties, smurto ir agresijos vaizdais, kurie galėtų žėisti asmenų ar jų artimųjų jausmus, skaitytojų ir (arba) žiūrovų jautrumą.
Nepiktnaudžiauti asmens silpnybėmis ir nebrandumu, savo teisių ir laisvių nesuvokimu.	Tiesiogiai ar netiesiogiai skatinti nesantaiką ir kurstyti neapykantą.	Neskelbti kritinių kūrinų tam, kad suvestų asmenines sąskaitas.

Šaltinis: sudaryta autorės

⁵⁴ Tai atskirų tyrinėjimų dalykas, šiuo metu labai aktualus žurnalistikos praktikoje.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr.1 septintajame punkte pažymima, kad būtina skirti žinią nuo nuomonės. Tokios aiškios nuostatos dėl žinios ir nuomonės atskyrimo pateikiant viešąją informaciją VIĮ nėra. Todėl manytume, esant labai reikšmingą profesinės etikos dokumente įtvirtintą LŽLEK pagrindinį reikalavimą publikacijoms – aiškiai atskirti žinias ir nuomones. Kodekso 4 straipsnyje taip pat įpareigojamai nurodoma, kad žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai privalo užtikrinti, jog nuomonė būtų reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai neiškreipiant faktų ar duomenų.

Draudimų grupėje išvardyti reikalavimai publikacijoms labai aiškiai apibrėžti VI ir ADTA įstatymuose įtvirtintų nuostatų saugant asmens duomenis, privatų gyvenimą, taip pat siekiant užtikrinti teisminės valdžios nešališkumą, konkrečiai nurodomas draudimas skelbti ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis⁵⁵.

LŽLEK nuostatų grupė, autorės sąlygiškai pavadinta rekomendacijomis, aiškiai parodo, kad tai yra etinio pobūdžio reikalavimai publikacijų autoriams. Visos šios išvardytos nuostatos yra žurnalisto ar viešosios informacijos rengėjo laisvo pasirinkimo dalykas, pirmiausia priklausantis nuo jo paties vertybių sistemos. Todėl darytina išvada, kad LŽLEK 19–20, 46–47 ir 50 straipsniai labiausiai atitinka profesinės etikos principus.

2.5. LŽLEK ir VIĮ nuostatų lyginamosios analizės rezultatai

Atlikus Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso kokybinę turinio analizę, nustatyta, kad šis dokumentas, reguliuojantis žurnalistų ir leidėjų profesinę etiką visuomenės informavimo srityje, tik iš dalies atitinka bendruosius profesinių etikos kodeksų turinio ir formos principus. Tam turi reikšmės tai, jog Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas nėra vienos profesinės grupės etikos kodeksas.

Nors tiek žurnalistai, tiek viešosios informacijos rengėjai yra to paties informacinio lauko dalyviai, tačiau jų teisinis statusas nėra vienodas. Net

⁵⁵ LŽLEK yra tam tikrų išlygų, kurios taikomos atskirais atvejais, esant viešajam interesui. Tačiau tai, autorės manymu, atskira tema.

atskiras LŽLEK skyrius yra skirtas žurnalistų ir redakcijos (viešosios informacijos rengėjo) vadovų abipusiems įsipareigojimams, tačiau šiuo metu dėl sudėtingų ekonominių santykių ir nesant tinkamo žurnalisto profesinio teisinio statuso reglamentavimo⁵⁶, manytina, kad kai kurios LŽLEK nuostatos sunkiai derinamos, ir abejotina, kad šis elgesio taisyklės nusakantis dokumentas gali būti vienodai lygiai taikomos dviems skirtingoms ir profesinėms, ir socialinėms grupėms (darbdaviai ir samdomi darbuotojai). Iš to darytina išvada, jog esant tokiems profesiniams, socialiniams ir teisiniams skirtumams, LŽLEK gali būti sunkiai įgyvendinamas.

Nustatyta, kad šis dokumentas, reglamentuojantis profesinę dviejų skirtingų grupių etiką visuomenės informavimo srityje, neturi darnios tikslų visumos, kaip tai rekomenduojama tokio pobūdžio dokumentams. Tai lemia aplinkybė, jog nemažai LŽLEK straipsnių yra naudojamos teisės normos, kurių pagrindiniai turinio elementai atkartoja Visuomenės informavimo, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, Asmens duomenų teisinės apsaugos, Autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos įstatymų teisės normas. Iš esmės tai prieštarauja teisės ir moralės sąveikos principams.

LŽLEK labai daug draudimų, kurie paprasčiausiai perkelti iš Visuomenės informavimo ir Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymų. Pavyzdžiui, siekiant garantuoti privataus gyvenimo apsaugą, asmens garbės ir orumo apsaugą, LŽLEK 36, 41–53, 56–57 straipsnių turinys tiesiogiai susijęs su Visuomenės informavimo įstatymo nuostatomis, o LŽLEK 40–43 ir 50 straipsniai – su Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu. Iš to darytina išvada, kad šiuo požiūriu LŽLEK nuostatos nėra grynai etinės, jos konkuruoja su norminiais teisės aktais ir juose išdėstytomis teisės normomis. Dokumente iš įstatymų tiesmukai perkeltos teisės normos, todėl susidaro vaizdas, kad tai ne etiško elgesio taisyklių rinkinys, o tik kažkoks žiniasklaidos darbuotojams

⁵⁶ Visuomenės informavimo įstatymo IV skyrius reglamentuoja viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir jų dalyvių, žurnalistų teisinį statusą ir veiklos sąlygas, tačiau 23 str. aptariami žurnalisto santykiai su viešosios informacijos rengėjais ir skleidėjais tėra bendro pobūdžio darbo organizavimo principinės nuostatos, o 23 str. 3 d. apskritai yra aptaki frazė, suteikianti galimybes interpretacijoms.

parengtas įstatymų kompendiumas, sudarytas iš įvairių draudimų ir reikalavimų. Atlikus LŽLEK ir Visuomenės informavimo įstatymo lyginamąją analizę teisės normų naudojimo aspektu, nustatyta, kad iš 75 Kodekso straipsnių VII nuostatas atkartoja 47 LŽLEK straipsniai. Be to, kai kurie kodekso straipsniai sudaryti iš kelių VI įstatymo straipsnių nuostatų, todėl konstatuotina, kad net penkiasdešimt septynios Visuomenės informavimo įstatymo straipsnių tam tikros nuostatos ar jų fragmentai yra perkelti į nagrinėjamą dokumentą. Nelabai rastume argumentų pateisinti etikos taisyklių rinkinyje esantį atskirą skyrių, skirtą prigimtiniams žmogaus teisėms, kadangi visi šio skyriaus straipsniai atkartoja Visuomenės informavimo įstatymo nuostatas. Taigi susidaro vaizdas, kad šis skyrius sukurtas dirbtinai. Tai Kodekso trečiasis skyrius „Asmens garbės, orumo, privatumo apsauga“. Jį sudaro 22 straipsniai, kurie visi atkartoja Visuomenės informavimo įstatymo 13, 14, 17, 19, 22 straipsnių nuostatas. Pažymėtina, kad VII 13 straipsnį, garantuojantį asmens teisių, garbės ir orumo apsaugą, atkartoja LŽLEK 46–49, 55, 57 straipsniai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatyme, pavyzdžiui, privataus gyvenimo apsaugai tėra skirtas vienas straipsnis, sudarytas iš 3 dalių, o šio straipsnio nuostatos Kodekse įvairiai atkartotos net vienuolikoje straipsnių (36, 41–46, 48, 50, 52–53 str.). Vien tik VII 13 ir 14 straipsnių nuostatos perkeltos į LŽLEK atitinkamai tapo savarankiškų 15 Etikos kodekso straipsnių teiginiais.

Panašiai pasielgta ir su VI įstatymo 15, 17, 21, 22, 39, 41, 44 straipsnių nuostatomis. Pavyzdžiui, VI įstatymo 19 straipsnio, draudžiančio visuomenės informavimo priemonėse skelbti neskelbtiną informaciją, nuostatos perkeltos į 7 LŽLEK straipsnius, net į 8 Kodekso straipsnius perkeltos VI įstatymo 22 straipsnio 8 dalies nuostatos, apibrėžiančios viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir jų dalyvių pareigas, tiek pat atskirų Kodekso straipsnių atsirado ir iš įstatymo 41 straipsnio, skirto žurnalistų pareigoms. Atitinkamai po tris LŽLEK straipsnius suformuluota pagal VI įstatymo 16 straipsnio dėl nuomonių įvairovės visuomenės informavimo priemonėse užtikrinimo ir 17 straipsnio, skirto nepilnamečių apsaugai, du – pagal įstatymo 44 straipsnį dėl

paskelbtos informacijos paneigimo, taip pat kaip savarankiški Kodekso straipsniai paimti iš įstatymo 15, 21, 39 straipsnių, garantuojančių atsakymo teisę, aptariančių reklamą visuomenės informavimo priemonėse bei autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugą.

Tyrimo metu nustatyta, kad 3 LŽLEK straipsniai teksto formuluote yra identiški VII straipsniams arba jų dalims, dar 2 beveik tapatūs, tik šiek tiek pageduoti. Tai iš Visuomenės informavimo įstatymo 22 straipsnio 8 dalies trafareto būdu perkelti 9 ir 4 punktai, atitinkamai teigiantys, kad *viešosios informacijos rengėjai neturi skelbti nepagrįstų, nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų; taip pat draudimas propaguoti žmonių ar jų grupių antgamtinių, nerealių savybių, paranormalių reiškinių, išskyrus atvejus, kai tokia informacija pateikiama pramogai arba kaip tyrimo objektas. Neturi sudaryti įspūdžio, kad astrologai, chiromantai, ekstrasensai, bioenergetikai gali teikti patarimus dėl ateities, sveikatos, pinigų ir panašiai. Šie įstatymo reikalavimai tapo LŽLEK 18 ir 38 straipsnių nuostatomis. LŽLEK 8 straipsnio, numatančio, kad informacija turi būti renkama ir skelbiama tik etiškais ir teisėtais būdais teiginys visiškai atitinka VII 41 straipsnio 2 dalies 5 punktą. Kiti du LŽLEK 6 ir 9 straipsniai teksto aspektu kiek redaguoti, tačiau atitinkamai yra tapatūs VII 41 straipsnio 2 dalies 1 ir 6 punktams, numatantiems, kad žurnalistai turi teikti teisingas, tikslias ir nešališkas žinias, kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais. Jeigu nėra galimybės patikrinti informacijos šaltinio patikimumo, tai nurodyti skelbiamoje informacijoje; o prašydamas informacijos, žurnalistas turi pristatyti savo pavardę, nurodyti savo darbovietę (visuomenės informavimo priemonę ir (ar) laidą, kuriai rengia reportažą, ir pareigas, taip pat įspėti žmogų, kad jo žodžiai gali būti viešai paskleisti visuomenės informavimo priemonės.*

Nagrinėjant LŽLEK ir VII nuostatas reikalavimų žurnalistams ir viešosios informacijos rengėjams aspektu, nustatyta, kad tokie reikalavimai numatyti net 47 Kodekso straipsniuose. Iš jų – 36 Kodekso straipsniuose labiau naudojamos teisės normos, tiesiogiai susijusios su Visuomenės informavimo,

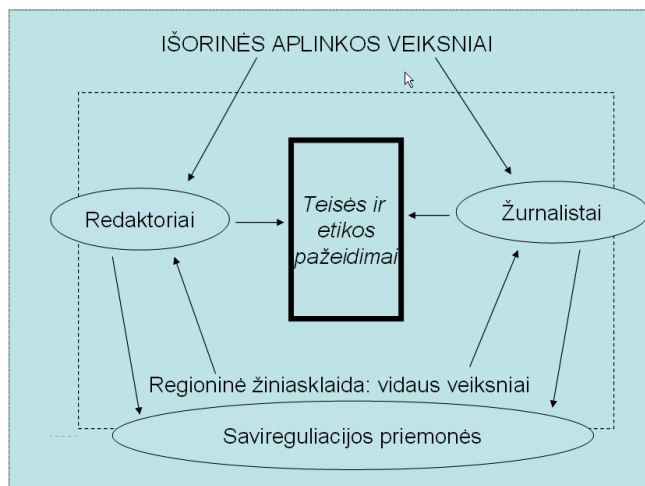
Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, Asmens duomenų teisinės apsaugos, Autorių ir gretutinių teisių įstatymuose naudojamomis teisės normomis. Apskritai, jeigu LŽLEK rengėjai laikėsi principo įstatymų normas perkelti į Kodeksą, tai derėjo skirti daugiau dėmesio dokumento koncentruotumui. Iš pateiktų pavyzdžių akivaizdu, kaip vienas VI įstatymo straipsnis paverčiamas keliais Kodekso straipsniais. Manytina, kad šitoks reglamentavimas profesinės etikos dokumente galėjo atsirasti tik dėl to, kad viešosios informacijos rengėjai ir žurnalistai nesilaiko Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų, tačiau toks trafaretinis teisės normų perkėlimas iš įstatymo į profesinės etikos dokumentą rodo žemą viešosios komunikacinės erdvės dalyvių – tiek viešosios informacijos rengėjų, tiek žurnalistų teisinės elgsenos lygį ir leidžia hipotetiškai tvirtinti, kad toks Kodekso modelis galėjo būti inspiruotas norint užkirsti kelią tiek leidėjų, tiek žurnalistų teisiniam nihilizmui. Galbūt šios aplinkybės ir lėmė, kad LŽLEK etinio pobūdžio reikalavimų žurnalisto ir leidėjo sąmoningam (vadinasi, be draudimų – *aut. pastaba*) elgesiui, principinių saviraiškos laisvės nuostatų, labiausiai atspindinčių viešosios informacijos rengėjo ir žurnalisto vertybių sistemą, labai nedaug. Proporcingumo aspektu įvertinus LŽLEK nuostatas ir jame naudojamas normas, galima teigti, kad tai daugiau teisės normų rinkinys, o ne etikos principus ir moralines vertybes deklaruojantis profesinės bendruomenės dokumentas. Todėl galima manyti, kad tokio dokumento rengėjai neskyrė aiškių ribų tarp teisės ir moralės nuostatų vertybinių kriterijų ir nesigilino į šių dviejų skirtingų socialinių sferų nuostatas. Autorės sudaryta lentelė, kurioje turinio analizės metodu nustatyti LŽLEK nuostatų ir VII naudojamų normų panašumai, pateikiama darbo 1 priede. Tokia teisės ir etikos normų samplaika iš anksto užprogramuoja tam tikras prieštaras, kurios neabejotinai gali tapti esminiais žiniasklaidos savitvarkos trukdžiais.

3. TYRIMAS

3.1. METODOLOGIJA

Kadangi Lietuvoje žiniasklaidos veikla ir profesinė etika reglamentuota teisės aktu, prieš atliekant tyrimą reikėjo išsamiau aptarti tyrimo kontekstą, atlikti papildomą dokumentų analizę. Tai leido nustatyti, kas sudaro žurnalisto teisinę bei etinę atsakomybę. Šis įdirbis buvo reikalingas tyrimo aiškumui bei siekiant jo pagrįsto patikimumo. Tyrimo projekciją lėmė tiriamosios problemos platumas. Teisės ir etikos normų santykio raišką atsakingos žiniasklaidos sistemoje nuspręsta analizuoti vadovaujantis C. J. Bertrando modeliu, mėginant aprėpti visas sudėtines žiniasklaidos dalis. Todėl tyrimas projektuotas, įvertinus žiniasklaidos funkcijas, žiniasklaidos dalyvius bei rinką, teisę ir etiką (3 paveikslas).

3 paveikslas. Bendra tyrimo schema

Šaltinis: sudaryta autorės

Žiniasklaidoje atsirandančius pažeidimus daro žiniasklaidos priemonių vadovai ir darbuotojai, veikiami išorės ir vidaus veiksnių. Įstatymų kontrolė ir tokių pažeidimų įvertinimas yra dalis visuomenės priemonių, užtikrinančių žiniasklaidos produkcijos kokybę (išorės kontrolė). Antra vertus, labai svarbi pačios žurnalistų etikos kontrolės sistemos reakcija į pažeidimus, kuri turėtų

veikti kaip platesnės profesinės bendrijos spaudimas. Patys regioninės žiniasklaidos darbuotojai gali geriausiai įvertinti tuos veiksnius, kurie jiems trukdo arba padeda tinkamai atlikti profesines pareigas, įskaitant politinį ir rinkos spaudimą, taip pat ir teisės bei savireguliacijos mechanizmus.

Taigi mėginant nustatyti, kaip Lietuvos regionų ir vietos visuomenės informavimo priemonėse laikomasi teisės ir etikos normų, taip pat ir priežastis, kurios labiausiai lemia tų normų laikymąsi, buvo pasirinktas trijų pakopų tyrimas.

Pirmojoje tyrimo dalyje nagrinėjami Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimai regioninėje ir vietinėje periodikoje. Naudojant kiekybinės ir kokybinės turinio analizės metodus tiriami Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimai, priimti dėl regioninės ir vietinės spaudos 2000–2010 metais. Šioje tyrimo dalyje analizuojamas regioninės periodikos redakcijų etikos pažeidimų, nustatytų žurnalistinėje veikloje, pobūdis.

Antrasis tyrimo blokas – tai regionų teismų praktikos apžvalga, kurioje analizuojamos praktinės problemos, nagrinėjamu laikotarpiu iškilusios visuomenės informavimo priemonių redakcijoms ir žurnalistinių kūrinių autoriams. Naudojant dokumentų turinio analizės metodą nustatyti būdingiausi teisės pažeidimai, dėl kurių kilo teisminiai ginčai publikavus žurnalistinius kūrinius regioninėje spaudoje.

Trečiojoje empirinio tyrimo dalyje, naudojant kiekybinę ir kokybinę duomenų analizę, pateikiami sociologinės regionų redakcijų darbuotojų – redaktorių ir žurnalistų apklausos rezultatai, tikrinamos hipotezės. Apklausos tikslas – nustatyti, kokioje konkurencinėje ir darbo aplinkoje veikia tiriamos žiniasklaidos priemonės ir jų darbuotojai. Taip pat labai svarbu iširti, kaip vietinės žiniasklaidos darbuotojai suvokia veiksnius, darančius įtaką etikos ir teisės pažeidimų atsiradimui regioninėje periodikoje, kaip vertina žiniasklaidos savitvarką.

Anketos principinės nuostatos atitinka C. J. Bertrando pasiūlyto atsakingos žiniasklaidos modelio orientyrus. Anketa, skirtą regioninės

(vietinės) visuomenės informavimo priemonių vadovams⁵⁷, redaktoriams, žurnalistams, sudaro 6 dalys, iš viso 82 klausimai, iš kurių 21 – atvirasis (10 priedas). Atvirieji klausimai buvo pateikiami siekiant konkretizuoti atsakymo į uždarąjį klausimą esmę, atskleisti būdingas detales, aiškinantis tam tikro reiškinio aplinkybes (5 lentelė).

5 lentelė. Anketos struktūra

	Skyriaus pavadinimas	Klausimų skaičius
1	Bendrieji klausimai	16
2	Sąžininga konkurencija	18
3	Redakcijų nepriklausomumas	12
4	VIP santykiai su valdžia	8
5	Teisės klausimai	10
6	Saviregulavimo ir profesinės etikos klausimai	18

Šaltinis: sudaryta autorės

Apklaustos duomenys buvo apdoroti taikant aprašomosios statistikos metodus, statistinės programos įrangos paketą SPSS 13.0, Excel skaičiuoklę.

Apjungus visas tyrimo tris dalis galima daryti bendras išvadas – pirma, nustatant kaip laikomasi teisės ir etikos normų šalies regionų periodikoje; antra – kas per 2000–2010 metų laikotarpį galėjo lemti teisės ir etikos pažeidimus tiriamoje žiniasklaidoje.

⁵⁷ Kai kurių redakcijų vyriausieji redaktoriai yra ir šių visuomenės informavimo priemonių administracijos vadovai.

3.2. ETIKOS KODEKSO PAŽEIDIMAI REGIONINĖJE PERIODIKOJE

Šioje tyrimo dalyje siekiama išsiaiškinti, kokie būdingiausi Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimai 2000–2010 metais nustatyti regioninėje periodikoje. Kiekybiniu ir kokybiniu aspektais analizuojami visuomenės informavimo priemonių savitvarkos institucijos sprendimai, priimti dėl regioninės periodikos redakcijų publikacijų nagrinėjamu laikotarpiu.

3.2.1. Etikos komisijos sprendimų analizė (2000–2010)

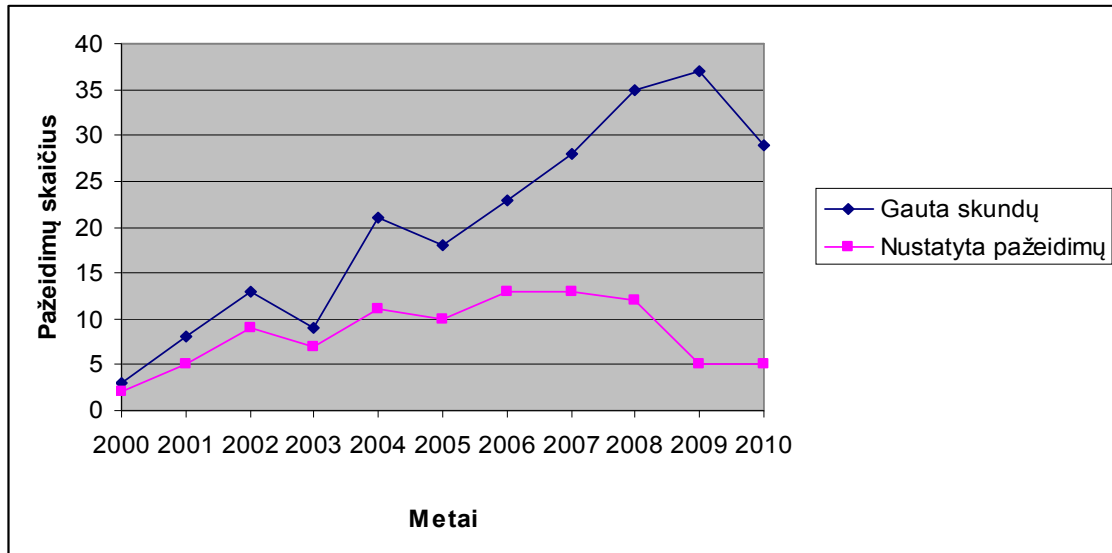
Per 2000–2010 metų laikotarpį Komisija dėl regioninės ir vietinės spaudos pažeidimų gavo 222 fizinių ir juridinių asmenų skundus. Priimti 93 sprendimai, konstatuojantys Etikos kodekso pažeidimą. Kadangi dėl etikos pažeidimų žiniasklaidos priemonėse į Komisiją gali kreiptis tiek juridiniai, tiek fiziniai asmenys, pasakytina, kad atlikus kiekybinį tyrimą, nustatyta, jog 2000–2010 metais dėl pažeidimų regioninėje spaudoje į ją kreipėsi 92 juridiniai ir 139 fiziniai asmenys⁵⁸. Atitinkamai santykis pagal pareiškėjus yra 39,83 proc. ir 60,17 proc.

Analizuojant LŽLEK sprendimus būtina įvertinti aplinkybę, jog aptariamąjį laikotarpį skiria dvi Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso redakcijos⁵⁹. Todėl ir Komisijos sprendimai nagrinėti pagal pažeidimų turinį, įvertinus tuo metu galiojančio Etikos kodekso nuostatas. Atlikus skundų ir nustatytų pažeidimų dinamikos tyrimą, nustatyta, jog skundų padaugėjo priėmus naująjį Lietuvos žurnalistų ir leidėjų kodeksą (4 paveikslas).

⁵⁸ Pasitaiko skundų, kuriuos fiziniai ir juridiniai asmenys pateikia kartu.

⁵⁹ 1996 metų kovo 25 d. priimtas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas ir 2005 metų balandžio 5 d. priimtas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas.

4 paveikslas. Etikos komisijos 2000–2010 m. gautų skundų ir nustatytų pažeidimų dinamika

Šaltinis: sudaryta autorės

Pažymėtina, kad 2006 metais iš 23 skundų dėl publikacijų regioninėje periodikoje buvo nustatyta net 13 pažeidimų (tai sudarė 56,52 proc. skundų). Nors 2007–2009 metais skundų Komisijai gerokai padaugėjo, tačiau nustatytų pažeidimų sumažėjo. Vien tik 2009–2010 LŽLEK nustatė po 5 regioninės ir vietinės spaudos pažeidimus. Tai atitinkamai tesudarė 13,51–17,24 proc. gautų skundų. Tačiau per visą nagrinėjamą laikotarpį (2000–2010) LŽLEK patenkino 41,89 proc. skundų dėl pažeidimų regioninėje ir vietinėje spaudoje.

Nagrinėjant 2000–2005 metų⁶⁰ LŽLEK sprendimus pagal šalies regionus nustatyta, kad galiojant senajam Etikos kodeksui daugiausia skundų gauta dėl Panevėžio, Šiaulių ir Kauno regionuose dirbančių redakcijų publikacijų. Pažymėtina, kad skundų pagrįstumas dėl Panevėžio ir Šiaulių regionų redakcijų veiklos atitinkamai sudarė 72,72 proc. ir 63,63 proc. O štai skundų dėl Kauno regiono redakcijų darbo pagrįstumas tesudarė 33,33 proc. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad nors dėl Alytaus, Tauragės ir Telšių regionų redakcijų skundų gauta nedaug, tačiau visi jie buvo pagrįsti, ir Komisija priėmė sprendimus dėl Etikos kodekso pažeidimų (6 lentelė).

⁶⁰ Iki naujojo Kodekso įsigaliojimo.

6 lentelė. Etikos komisijos gautų skundų ir nustatytų pažeidimų statistika pagal regionus 2000 – 2005 metais (iki naujo Kodekso įsigaliojimo)

Regionas	Skundžiamų leidinių skaičius	Gauta skundų	Nustatyta pažeidimų	Skundų pagrįstumas proc.
Alytaus	2	3	3	100
Kauno	3	9	3	33,33
Klaipėdos	3	6	4	66,66
Marijampolės	–	–	–	–
Panevėžio	5	11	8	72,72
Šiaulių	5	11	7	63,63
Tauragės	1	1	1	100
Telšių	4	6	6	100
Utenos	2	5	3	60
Vilniaus	3	3	2	66,66
Iš viso	28	55	37	67,27

Šaltinis: sudaryta autorės

Lyginant abu tiriamuosius laikotarpius⁶¹, nustatyta, kad skundų per 2005–2010 metais dėl Etikos kodekso pažeidimų regioninėje spaudoje gauta tris kartus daugiau nei galiojant senajai Kodekso redakcijai. Priėmus naująjį Lietuvos žurnalistų ir leidėjų kodeksą, Komisija gavo 167 skundus, tačiau bendras jų pagrįstumo vidurkis tesudarė 33,53 proc. Tiriant šį laikotarpį, išryškėjo tendencija, rodanti, kad nors skundų daugėjo, tačiau nustatytų pažeidimų regionų spaudoje gerokai sumažėjo. Pavyzdžiui, Panevėžio, Šiaulių ir Klaipėdos regionų redakcijų publikacijų nustatytų pažeidimų vidurkis sumažėjo, o dėl Utenos ir Vilniaus regionų redakcijų veiklos šiuo laikotarpiu gauta ne tik daugiausia skundų, bet ir jų pagrįstumas svyravo tarp 48 – 47,61 proc. (7 lentelė).

⁶¹ Laikotarpiai išskirti pagal Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso redakcijas (1996 m. ir 2005 m.)

7 lentelė. Etikos komisijos gautų skundų ir nustatytų pažeidimų statistika pagal regionus 2005–2010 metais

Regionas	Skundžiamų leidinių skaičius	Gauta skundų	Nustatyta pažeidimų	Skundų pagrįstumas proc.
Alytaus	6	8	3	37,5
Kauno	9	20	7	35
Klaipėdos	6	18	7	38,88
Marijampolės	1	1	0	0
Panevėžio	6	25	3	12
Šiaulių	6	27	8	29,62
Tauragės	5	17	5	29,41
Telšių	3	5	1	20
Utenos	7	25	12	48
Vilniaus	14	21	10	47,61
Iš viso	63	167	56	33,53

Šaltinis: sudaryta autorės

Nagrinėjant Komisijos gautų skundų ir pažeidimų statistinius duomenis pagal regionus, nustatyta, kad per 2000–2010 metų laikotarpį į Komisiją dėl Marijampolės regiono redakcijų buvo kreiptasi tik vieną kartą. Būtent 2010 metais Komisija gavo skundą dėl *Savaitės* (Sudūvos krašto) redakcijos, tačiau pažeidimo nenustatė⁶². Daugiausia pareiškėjų, kurie dėl regioninės spaudos etinio elgesio kreipėsi į Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją per visą vienuolikos metų laikotarpį, yra iš Šiaulių, Panevėžio, Utenos ir Kauno regionų. Tačiau išnagrinėjus šių regionų skundų pagrįstumą, nustatyta, kad pagrįstumo vidurkis svyruoja nuo 30,55 iki 50 proc. Tuo tarpu nors iš Vilniaus, Alytaus, Telšių regionų gauta mažiau skundų, jų pagrįstumo vidurkis buvo nuo 50 proc. iki 63,63 proc. (8 lentelė).

⁶² Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2010–01–11 sprendimas Nr.1. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=390> [Žiūrėta 2011 01 11].

8 lentelė. Etikos komisijos 2000–2010 metais gautų skundų pagrįstumas

Regionas	Gauta skundų	Nustatyta pažeidimų	Skundų pagrįstumas proc.
Alytaus	11	6	54,54
Kauno	29	10	34,48
Klaipėdos	24	11	45,83
Marijampolės	1	0	0
Panevėžio	36	11	30,55
Šiaulių	38	15	39,47
Tauragės	18	6	33,33
Telšių	11	7	63,63
Utenos	30	15	50
Vilniaus	24	12	50
Iš viso	222	93	41,89

Šaltinis: sudaryta autorės

Analizuojant regioninės spaudos pažeidimus 2000–2005 metais, galiojant 1996 metų Etikos kodeksui, nustatyta, kad redakcijos pažeidė Kodekso 4–10, 16, 18, 20, 23, 25–27, 34, 39–47, 53, 55 straipsnių nuostatas (2 priedas). Daugiausia buvo pažeistos Kodekso 27 straipsnio nuostatos, nusakančios, jog *kritikuojamas žmogus visada turi teisę pasiteisinti, paaiškinti. Jeigu tokios galimybės nėra, reikia apie tai pranešti visuomenei.* Taip pat Kodekso 7 straipsnis, nustatantis, kad *Žurnalistas turi kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis bent keliais šaltiniais*, ir Kodekso 55 straipsnis, reikalaujantis, kad *nei atskiri žurnalistai, nei atskiros redakcijos neturėtų suvedinėti sąskaitų per visuomenės informavimo priemones, nes toks elgesys kenkia ne tik jų pačių, bet ir profesijos prestižui.*

Priėmus naująjį Lietuvos žurnalistų ir leidėjų kodeksą, nuo 2005 metų balandžio iki 2010 metų Komisija nustatė, kad regioninės ir vietinės spaudos redakcijos pažeidė Kodekso 2–10, 16, 19–24, 27, 36, 38–39, 42–43, 46, 48, 54–55, 59 straipsnius (3 priedas). Analizuojant Kodekso pažeidimų turinį, paaiškėjo, kad daugiausia (net 10 kartų) viešosios informacijos rengėjai pažeidė Kodekso 22 straipsnio 2 dalį, numatančią, kad *kritikuojamam asmeniui visada turi būti suteikta atsakymo teisė, t. y. galimybė pasiteisinti, paaiškinti ar*

paneigti klaidingą informaciją, o jeigu tokios galimybės nėra arba asmuo atsisako pasinaudoti atsakymo teise, būtina pranešti apie tai visuomenei. Kodekso 59 straipsnį, kurio nuostatos teigia, *kad žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas neturi skelbti kritinių kūrinių tam, kad suvestų asmenines sąskaitas redakcijos pažeidė aštuonis kartus. Taip pat itin dažnai (4–7 kartus) buvo pažeidinėjamos Kodekso 3–7 straipsnių nuostatos, įpareigojančios viešosios informacijos rengėjus gerbti žmogaus teisę gauti teisingą informaciją, pateikti nuomonių įvairovę, kritiškai vertinti šaltinius, atidžiai tikrinti faktus, informaciją rinkti tik teisėtai ir etiškai.*

Nepaisant to, kad analizuojamą laikotarpį skiria dvi Etikos kodekso redakcijos, Komisijos priimti sprendimai rodo tendenciją, jog pažeidimų turinys yra labai panašus. Galima konstatuoti, kad regionuose leidžiamos periodinės spaudos redakcijos savo darbe pažeidė tas pačias Etikos kodekso nuostatas, kurios įtvirtintos tiek senojoje, tiek naujoje Kodekso redakcijoje.

Būdingiausi Kodekso pažeidimai pagal turinį yra:

1. žinios ir nuomonės neatskyrimas;
2. nuomonių įvairovės ignoravimas;
3. nekritiškas šaltinių vertinimas;
4. informacijos rinkimas neteisėtais ir neetiškais būdais;
5. atsakymo teisės nepaisymas;
6. nepagrįstų, nepatikrintų faktų ir nepagrįstų kaltinimų skelbimas;
7. žinių apie šeiminius konfliktus skelbimas;
8. asmeninių žiniasklaidos priemonių ir jų darbuotojų santykių suvedinėjimas.

Dažniausius žurnalistų ir leidėjų etikos pažeidimus regioninėje spaudoje pagal pobūdį galima būtų suskirstyti į dvi grupes:

1. Tyčiniai (asmens privatumas, garbė ir orumas arba reputacija).
2. Žurnalistų profesionalumo stoka.

Abiejų Kodekso redakcijų trečiasis skyrius, skirtas asmens garbės, orumo ir privatumo apsaugai. Atkreiptinas dėmesys, kad šio skyriaus nuostatos gana smulkiai aptaria įvairias situacijas, kada galėtų būti pažeista asmens garbė ir orumas, taip pat apibrėžiamos privataus gyvenimo ribos (Kodekso 36–57 straipsniai). Pasakytina, kad dėl pažeistų teisių į Komisiją dažnai kreipiasi asmenys, kurie vėliau šias teises gina teisme. Taigi šis žiniasklaidos savitvarkos institutas⁶³ laikytinas ne tik ikiteisminio ginčo sprendimo subjektu, bet ir tam tikra prasme jis tampa ekspertu ginčo šaliai renkant įrodymus teismui.

Nors konkrečios žurnalisto profesionalumo apibrėžties nėra nei lietuviškos žurnalistikos terminijoje, nei Visuomenės informavimo įstatyme⁶⁴, tačiau Etikos kodekse gana daug nuostatų, kurios suponuoja žiniasklaidos darbuotojų profesionalumo kriterijus. Turinio analizės metodu nustatyta, kad esminiai profesionalaus ir etiško žurnalisto darbo bei elgesio principai perkelti iš Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijos dėl žurnalistikos etikos⁶⁵.

Taigi profesionalaus žurnalisto darbą galima identifikuoti pagal šiuos požymius:

- a. Aiškiai skiriamos žinios ir nuomonės.
- b. Pateikiama nuomonių įvairovė.
- c. Kritiškas šaltinių vertinimas.
- d. Informacija renkama teisėtai ir etiškai.
- e. Suteikiama atsakymo teisė.
- f. Pripažįstama nekaltumo prezumpcija.
- g. Laikomasi etiškų tarpusavio santykių.

⁶³ Kaip ir Žurnalistų etikos inspektorius.

⁶⁴ Darbe jau ne kartą išsakyta mintis dėl to, kad Visuomenės informavimo įstatyme nepasakyta, ką įstatymo leidėjas laiko žurnalisto profesionalumu.

⁶⁵ Europos Tarybos Parlamentinei Asamblėjos rezoliucijai Nr 1003 dėl žurnalistikos etikos Lietuvos Respublikos Seime buvo pritarta 1995 m. rugsėjo 26 d. nutarimu Nr.I–1046. Valstybės žinios, 1995, Nr.85–1918.

Būtent šių nuostatų pažeidimai ir liudija VIP darbuotojų neprofesionalumą. Atskirai derėtų pabrėžti VIP tarpusavio santykius. Nedraugišką vietos laikraščių redakcijų konkurenciją ir nesutarimus, nekorektišką elgesį liudija nuolatiniai kreipimaisi į Komisiją. Išanalizavus Komisijos sprendimus, nustatyta, kad Klaipėdos regione kyla ginčų tarp *Klaipėdos* ir *Vakarų Ekspreso*⁶⁶ arba priešingai⁶⁷, Šiaulių regione tarpusavyje negarbingai konkuruoja *Šiaulių kraštas* ir *Šiaulių naujienos*⁶⁸, *Šiaulių naujienos* ir *Šiauliai plius*⁶⁹, *Sidabrė* ir *Joniškis*⁷⁰. Panevėžio regione daugiausia nesutarimų išryškėja tarp *Šiaurės Rytų* ir *Biržiečių žodžio*⁷¹ bei priešingai⁷², taip pat tarp *Panevėžio ryto* ir *Sekundės*⁷³, ir priešingai⁷⁴. Utenos regione nesutaria dviejų Anykščių rajone leidžiamų laikraščių redakcijos – Komisija kelis kartus yra svarsčiusi *Anykštos* skundus dėl *Šilelio* nekolegiško elgesio⁷⁵, ir priešingai.

Panašių tarpusavio nekorektiškumo problemų buvo ir Kauno regione – tarp *Atspindžių* ir *Kaišiadorių aidų*⁷⁶, Vilniaus regione – tarp *Vorutos* ir

⁶⁶ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2000–11–06 sprendimas Nr.54. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos archyvas.

⁶⁷ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–02–20 sprendimas Nr.4. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁶⁸ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2002–04–15 sprendimas Nr.6. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=357> [Žiūrėta 2011 01 11]; Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–11–09 sprendimas Nr.20. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁶⁹ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–09–28 sprendimas Nr.17. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁷⁰ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2004–06–28 sprendimas Nr.12. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=359> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁷¹ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2008–05–26 sprendimas Nr.9. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=382> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁷² Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–01–23 sprendimas Nr.2. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11]; Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–11–09 sprendimas Nr.20. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁷³ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2008–11–24 sprendimas Nr.20. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=382> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁷⁴ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–11–30 sprendimas Nr.12. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁷⁵ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2004–11–08 sprendimas Nr.16. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=359> [Žiūrėta 2011 01 11]; Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–02–20 sprendimas Nr.4. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁷⁶ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–02–20 sprendimas Nr.4. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

*Galvės*⁷⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad nors dėl neetiško kolegų – spaudos darbuotojų – elgesio skundžiamasi kasmet ir po kelis kartus⁷⁸, tačiau iš viso per 2000–2010 metų laikotarpį Komisija tik keletą kartų konstatavo, kad buvo pažeistos Kodekso nuostatos, reglamentuojančios profesinį solidarumą ir garbingą konkurenciją. Pažeidusios šias Kodekso nuostatas 2004 metais buvo pripažintos *Šilelio* ir *Joniškio* redakcijos⁷⁹, o 2006 metais – *Klaipėdos* redakcija⁸⁰. Atskiru pavyzdžiu galima būtų pateikti *Anykštos* laikraščio redakciją. Tarkim, 2004 m. birželio 21 d. Komisija svarstė Anykščių krašto laikraščio *Šilelis* redaktorės M. Daugudienės prašymą dėl straipsnių laikraštyje *Anykšta*. Pareiškėja prašė išnagrinėti kito rajone leidžiamo laikraščio *Anykšta* redaktorės ir žurnalisto A. Lingaičio elgesį publikuojant, jos manymu, neobjektyvius ir šantažuojančius straipsnius⁸¹. Komisijos nariai nusprendė, kad laikraščio *Anykšta* redakcija pažeidė Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 55 straipsnį.⁸²

Vėliau redakcijų santykių aiškinimasis persikėlė į teismus, o 2005 m. gegužės 9 d. posėdyje Komisija Vilniaus apygardos administracinio teismo, panaikinusio buvusį Komisijos sprendimą, įpareigojimu, iš naujo turėjo išnagrinėti tas pačias publikacijas⁸³. Pasakytina, kad po metų Komisija nustatė ne tik jau buvusį pažeidimą, bet ir papildomai konstatavo, jog minėtose publikacijose pažeistos dar Etikos kodekso 18 ir 27 straipsnių nuostatos, teigiančios, jog žurnalistas turi skirti kurią informaciją visuomenė turi teisę žinoti, o kuri tik tenkina žmogaus smalsumą, bei kritikuojamo žmogaus teisę

⁷⁷ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–01–16 sprendimas Nr.1. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁷⁸ Galiojant 1996 metų Etikos kodeksui dėl 55 str. pažeidimo į Komisiją kreiptasi 5 kartus, o įsigaliojus naujam Kodekso redakcijai dėl 59 str. pažeidimo Komisija gavo 8 skundus.

⁷⁹ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2004–11–08 sprendimas Nr.16. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=359> [Žiūrėta 2011 01 11]; Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2004–06–28 sprendimas Nr.12. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=359> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁸⁰ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–02–20 sprendimas Nr.4. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁸¹ Marija Daugudienė pašalinta iš garbingos draugijos. *Anykšta*, 2004–03–02; Produktivių eiliuotojų kampelis. *Anykšta*, 2004–02–05; Katalikiško leidinio darbo metodas – melas. *Anykšta*, 2004–02–28; Į šeimos konfliktą įsipainiojo „Šilelio“ redaktorė. *Anykšta*, 2004–05–11.

⁸² Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2004–06–21 sprendimas Nr.11. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=359> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁸³ M. Kanišauskienės (Daugudienės) prašymu.

pasiteisinti ir pasiaiškinti⁸⁴. Tačiau tų pačių metų rugsėjo 12 d. Komisijos posėdyje pirmininkas informavo, kad dalyvavo teisme su UAB *Anykštos redakcija* dėl Komisijos 2005–05–09 sprendimo Nr. 5 panaikinimo. Komisijos pirmininko teigimu, *Anykštos* laikraščio redakcija pripažįsta savo klaidą, bet mano, kad buvo įvertinta per griežtai. Atsižvelgdamas į tai, pirmininkas pasiūlė konfliktą reikėtų baigti taikos sutartimi. Tokiai nuomonei Komisijos nariai pritarė vienbalsiai, ir buvo nuspręsta įgaluoti Komisijos pirmininką pasirašyti taikos sutartį su UAB „Anykštos redakcija“. Nuspręsta, kad nuo taikos sutarties pasirašymo momento abu Komisijos sprendimai⁸⁵ netenka galios⁸⁶.

2006 metais, jau galiojant naujam Etikos kodeksui, dėl *Anykštos* redakcijos publikacijų į Komisiją kreipėsi R. Žyla, prašydamas išnagrinėti publikaciją, kuri, pasak pareiškėjo, pažeidė jo teisę į privatumą. Komisija šiuo atveju ne tik nustatė Kodekso 2, 6, 7, 16 straipsnių pažeidimus, bet ir nutarė informuoti Žurnalistų inspektorius tarnybą⁸⁷. Tame pačiame posėdyje Komisija svarstė ir Žurnalistų etikos inspektorius persiūtą M. Kanišauskienės skundą dėl publikacijų laikraštyje *Anykšta*. Apsvarsčiusi nurodytas publikacijas⁸⁸, kuriose, laikraščio *Šilelis* redaktorės M. Kanišauskienės manymu, yra pažeidžiamos profesinės etikos normos, tyčiojamasi, skleidžiama neobjektyvi informacija, Komisija nusprendė, kad *Anykštos* laikraščio redakcija pažeidė Kodekso 5, 16, 59 straipsnių nuostatas. Taip pat atsižvelgdama į tai, kad vis daugiau gauna pagrįstų skundų dėl publikacijų *Anykštos* laikraštyje, Komisija įspėjo laikraščio redakciją dėl galimybės pasinaudoti Kodekso 71 str. jai suteikta teise svarstyti klausimą dėl laikraščio priskyrimo profesinės etikos nesilaikančių viešosios informacijos rengėjų kategorijai. (Beje, per nagrinėjamą laikotarpį tik viena regiono visuomenės

⁸⁴ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2005–05–09 sprendimas Nr.5. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=360> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁸⁵ 2004–06–21 d. sprendimas Nr. 11 ir 2005–05–09 d. sprendimas Nr. 5

⁸⁶ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2005–09–12 sprendimas Nr.11. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=360> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁸⁷ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–05–22 sprendimas Nr.10. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁸⁸ Nesikeikia ir nesidrasko. *Anykšta*, 2005–05–29; Rievės. *Anykšta*, 2005–12–03; *Anykštėnai* neblizgėjo raštingumu. *Anykšta*, 2006–02–09; Vienintelė „Šilelio“ remiama partija. *Anykšta*, 2006–04–11.

informavimo priemonė buvo priskirta profesinės etikos nesilaikančių viešosios informacijos kategorijai. 2010 metais neetiška VIP pripažinta Šiaulių regione leidžiamas dienraštis *Šiaulių naujienos*, per vienerius metus pažeidęs Etikos kodeksą 3 kartus⁸⁹).

Manytina, jeigu Komisija nebūtų priėmusi *Anykštos* redakcijos pasiūlyto „kompromiso“ pačiai panaikinti savo sprendimus dėl nustatytų Kodekso pažeidimų, pati redakcija, būtų atsakingiau laikiusis etikos nuostatų savo kolegų atžvilgiu. Pažymėtina, kad dėl tokio pobūdžio pažeidimų Komisija laikosi nelabai aiškios pozicijos, galima būtų sakyti, jog apskritai šiuo klausimu neturi principingos nuomonės. Užuo principingai įvertinusi skundžiamus redakcijų veiksmus, kurie dažniausiai ir yra sąskaitų suvedinėjimas su konkurentais laikraščio puslapiuose, Komisija dažniausiai apsiriboja *priminimu* apie Etikos kodekso nuostatas abiemis redakcijoms (taip pat ir pareiškėjai, skundusiai neetišką elgesį).

Ypač tokia praktika ryški nagrinėjant *Biržiečių žodžio* redakcijos skundus dėl *Šiaurės rytų* publikacijų. Pavyzdžiui, 2009 m. rugsėjo 22 d. *Biržiečių žodžio* vyriausioji redaktorė J. Bagdonienė kreipėsi į Etikos komisiją prašydama apsvarstyti kelis atvejus, kurie, *Biržiečių žodžio* darbuotojų manymu, gali būti vertinami kaip nesąžiningos konkurencijos faktai, kenkiantys redakcijos dalykinei reputacijai ir laikraščio prestižui⁹⁰. Pareiškėja pateikė informaciją apie tai, kaip 2009 metų rugpjūčio 20 d. redakcijoje profesinę praktiką atliekantys Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto žurnalistikos specialybės studentai atliko žurnalistinį eksperimentą, siekdami sužinoti, kaip Biržų gyventojai reaguoja į elgetaujančius užsienio turistus, ar pasiūlo jiems pagalbą. Prašyme teigiama, kad prieš pradėdami eksperimentą, studentai jo vietą ir laiką suderino Biržų policijos komisariato Viešosios tvarkos skyriuje. Tačiau keliolika minučių trukęs studentų žurnalistinis

⁸⁹ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2010–04–26 sprendimas Nr.8. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=372&tid=360> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁹⁰ *Biržiečių žodžio* direktorės ir vyriausiosios redaktorės J. Bagdonienės 2009–09–22 prašymo Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai nuorašas. J. Mažylės archyvas.

eksperimentas buvo nutrauktas ne jų valia ir ne dėl jų kaltės⁹¹. Prašyme nurodoma, kad prie studentų tuoj pat atvyko laikraščio *Šiaurės rytai* direktorė A. Gudienė ir praeiviams girdint priekaištavo studentams, juos garsiai gėdino, nepagrįstai kaltino dėl melagingo iškvietimo, išleistų mokesčių mokėtojų pinigų, kad tokiu elgesiu jie daro gėdą visiems žurnalistams. Išgirdę apie melagingą iškvietimą, prie studentų pradėjo rinktis žmonės ir piktintis, kažkam net kilo noras smurtauti. Anot pareiškėjos, sutrikę ir išgąsdinti studentai buvo priversti nutraukti savo eksperimentą. Grįžę į redakciją praktikantai tvirtino didžiausią stresą patyrę dėl viešų kolegės kaltinimų ir gėdinimų, kurie buvo išsakyti, girdint keliasdešimčiai žmonių. Studentai, pareiškėjos teigimu, ypač buvo sunerimę dėl to, kad *Šiaurės rytų* direktorė savo viešomis kalbomis galėjo pakenkti ir *Biržiečių žodžio* reputacijai. Po kelių dienų *Šiaurės rytų* laikraštyje pasirodė A. Gudienės publikacija „Kiek kainavo žurnalistinis eksperimentas?“. Pareiškėjos manymu, publikacija parašyta neteisingai ir tendencingai, sukurta situacija, kokios Biržuose tą dieną nebuvo. Po savaitės *Šiaurės rytai* išspausdino K. Slavinsko publikaciją „Reikalauju iširti incidentą, sutrikdžiusį specialiųjų tarnybų darbą“, pažymėtą užsakymo numeriu. K. Slavinskas, publikaciją pasirašydamas kaip Biržų rajono savivaldybės tarybos narys, rašo apie tą patį studentų praktikantų atliktą žurnalistinį eksperimentą. Pareiškėja pažymi, kad K. Slavinskas *Šiaurės rytų* laikraščio metrikoje yra nurodytas kaip šio leidinio korespondentas, todėl prašė išsiaiškinti, ar šia publikacija K. Slavinskas nenaudoja savo kaip rajono Tarybos nario galimybių kenkti konkuruojančiam laikraščiui *Biržiečių žodis*⁹². Trečiasis atvejis, kurį prašė išnagrinėti pareiškėja, tai 2009 m. rugsėjo 1 dieną *Šiaurės rytuose* publikuotas Jurgitos Vitkauskienės rašinys „Milijonieriaus jubiliejus – su romų dainomis ir rusų, latvių bei lietuvių kalbomis“, kuriame kelios pastraipos skirtos vienai vietai laikraščio korespondentei. Kadangi Biržų rajone tėra du vietos

⁹¹ Atsitiktinis praeivis, nepaklausęs studentų, ar jiems reikalinga medikų pagalba ir neįsitikinęs šios pagalbos būtinumu, paskambino Biržų poliklinikos greitosios pagalbos skyriui ir iškvietė medikus. Kai medikai atvyko, studentai, nenorėdami gaišinti jų laiko, paaiškino, kad tai eksperimentas. Ten pat.

⁹² *Biržiečių žodžio* direktorės ir vyriausiosios redaktorės J. Bagdonienės 2009-09-22 prašymo Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai nuorašas. Ten pat.

laikraščiai, skaitytojai, pareiškėjos teigimu, puikiai suprato, kad paniekinamai rašoma apie *Biržiečių žodžio* redakcijos darbuotoją.

2009 metų lapkričio 9 dieną Komisija išnagrinėjusi *Biržiečių žodžio* vyriausiosios redaktorės prašymą nusprendė, kad Etikos kodeksas nebuvo pažeistas⁹³, tačiau atsakyme pareiškėjai teigiama, kad Komisija susipažino su gauta informacija ir mano, kad ir skundas, ir publikacijos – tai dviejų laikraščių nesantaikos išdava. Taip pat atsakyme pažymima, kad dėl žurnalistinio eksperimento pastabų turi abiemis redakcijoms. *Biržiečių žodžio* redakcija, Komisijos nuomone, turėjo eksperimentui geriau pasiruošti⁹⁴. Atsakyme, pasirašytame Komisijos pirmininkės E. Žiobienės, rašoma: „*Gaila, kad eksperimente dalyvaujantys jaunieji žurnalistai nesulaukė kolegiškos pagalbos iš A. Gudienės, kuri ne tik kad nepadėjo pasimetusiems ir sutrikusiems studentams, bet dar labiau komplikavo situaciją*“⁹⁵. Taip pat šiame rašte išreiškiamas nusistebėjimas dėl korespondento ir rajono Tarybos nario veiklos suderinamumo (citata): „*Komisijai labai keista K.Slavinsko pozicija, nes vienoje situacijoje jis prisistato kaip rajono Tarybos narys, kitoje – kaip laikraščio korespondentas. Jeigu jis tikrai dirba ir laikraščio korespondentu, ir rajono Taryboje, tai pažeidžia Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 25 straipsnio nuostatas, kad žurnalistas neturi teisės prisiimti kitų įsipareigojimų, išskyrus profesinius įsipareigojimus viešosios informacijos rengėjui*“⁹⁶.

Bet kokio tyrimo logika sako, kad pirmiausia būtina ištirti pateiktus faktus. Kodėl Komisija iš skundžiamo laikraščio redakcijos nepareikalavo pateikti duomenų, ar iš tikrųjų Biržų rajono tarybos narys K. Slavinskas dirba korespondentu *Šiaurės rytų* laikraštyje? Juo labiau, kad tai įrašyta laikraščio metrikoje. Taip pat Komisijos nekompetenciją rodo ir jos sprendimas, kad šiuo atveju nėra pažeistos Etikos kodekso IV skyriaus nuostatos,

⁹³ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–11–09 sprendimas Nr.20. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁹⁴ *Biržiečių žodžio* redaktorė nurodė, kaip buvo pasirengta eksperimentui, taip pat pateikė Biržų rajono policijos komisariato pažymą dėl žurnalistinio tyrimo.

⁹⁵ Informacijos apie Komisijos sprendimą UAB „Biržiečių žodis“ direktorei ir vyriausiajai redaktorei J.Bagdonienei; UAB „Šiaurės rytai“ direktorei A.Gudienei; korespondentui K.Slavinskui, 2009–11–13 Nr.187 nuorašas. J.Mažylės archyvas.

⁹⁶ Ibid.

reglamentuojančios profesinį solidarumą ir garbingą konkurenciją, nors atsakyme išreiškiamas apgailėstavimas dėl kolegės A. Gudienės elgesio. Taip pat neaiškūs ir deklaratyvūs teiginiai minėto atsakymo pabaigoje: „*Akivaizdu, kad tarp dviejų redakcijų tvyro įtampa, tačiau vis dėlto profesijos prestižas ir žurnalistinis solidarumas turėtų būti aukščiau visko. Kviečiame redakcijas gyventi ir dirbti draugiškai*“⁹⁷. Ypač tai nepateisinama, kai Komisijai ne pirmą kartą skundžiamasi iš to paties regiono, iš esmės dėl tų pačių pažeidimų. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Komisija 2006 metų sausio 23 d. posėdyje taip pat svarstė *Biržiečių žodžio* pakartotinį prašymą dėl kolegų rašinių *Šiaurės rytų* laikraštyje⁹⁸. Taigi prieš trejus metus Komisija įpareigojo *Komisijos pirmininkę paruošti atsakymą laikraščiui „Biržiečių žodis“, paaiškinant, kad Komisija rekomendavo laikraščio „Šiaurės rytai“ redaktorei ateityje keisti laikraščio poziciją savo kolegų atžvilgiu ir griežčiau laikytis Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso reikalavimų*⁹⁹ (išskirta mano –J.M.).

Abejonių kelia ir kiti Komisijos sprendimai vertinant publikacijas, kuriose, pareiškėjų nuomone, yra pažeidžiamos sąžiningos ir garbingos konkurencijos sąlygos, žeminama kolegų reputacija, pažeidžiama asmenų garbė ir orumas. Tarkim, Jurbarko rajono laikraščio korespondentė Daiva Bartkienė prašė įvertinti tame pačiame rajone leidžiamo laikraščio *Mūsų laikas* publikaciją¹⁰⁰. 2009 metų kovo 31 d. minėtame laikraštyje buvo išspausdinta publikacija „Balandžio 1-oji – juokų ir melagių diena. Nusišypsokite, Jus pagavo...“ Pareiškėjos teigimu, jos nuotrauka ir nuotraukos priedas jos atžvilgiu neetiški, nes nuotrauka nekokybiška arba specialiai deformuota, o tekstu po nuotrauka tyčiojamosi iš laikraščio *Šviesa*, kuriame ji dirba korespondente. LŽLEK šiuo atveju pažeidimo nenustatė, o tik konstatavo, kad korespondente dirbanti vietos laikraštyje pareiškėja, būdama išrinkta Jurbarko rajono savivaldybės tarybos nare, pati pažeidė Kodekso 25 straipsnio

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–02–20 sprendimas Nr.2. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–07–13 sprendimas Nr.13. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 11].

nuostatas, teigiančias, jog vykdydamas savo veiklą žurnalistas neturi teisės prisiimti jokių kitų įsipareigojimų, išskyrus profesinius įsipareigojimus viešosios informacijos rengėjui¹⁰¹.

Beje, šis sprendimas tapo savotišku precedentu žurnalistams, išrinktiems į vietos savivaldos tarybas. Į Komisiją kreipėsi Zita Kelmickaitė, prašydama paaiškinti šį sprendimą dėl žurnalisto darbo suderinamumo su kita veikla ir atsakyti į klausimus: 1) ar šis sprendimas, priimtas nagrinėjant konkretų prašymą, gali būti taikomas be išimties visiems žurnalistams ir laidų vedėjams, neatsižvelgiant į konkrečią situaciją; 2) kodėl ir kaip TV laidų vedėjo, neturinčio žurnalisto išsilavinimo, darbas yra prilyginamas profesionalaus žurnalisto darbui; 3) kodėl plečiamai yra aiškinamos ir taikomos 2009–07–13 priimto sprendimo nuostatos laidų vedėjams, nors pačiame sprendime kalbama tik apie žurnalistinį darbą dirbančius žurnalistus; 4) kodėl šio sprendimo nuostatos taikomos tik nacionalinio transliuotojo žurnalistams (ir laidų vedėjams), jei Žurnalistų etikos kodekse tokio skirstymo nėra; 5) ką reiškia sprendime išdėstytas teiginys, kad „žurnalistai, dirbantys žurnalistinį ir politinį darbą, susiduria su nuolatiniu interesų konfliktu; ar laidų vedėjai taip pat susiduria su interesų konfliktu; 6) ar laidų vedėjams, neturintiems žurnalisto išsilavinimo, nepriklausantiems žurnalistų susivienijimui, nesudariusiam su leidėjų sutarties, kurioje konkrečiai apibrėžti abiejų pusių įsipareigojimai, taikomas Žurnalistų etikos kodeksas¹⁰². Komisija pareiškėjai atsakė, kad kiekviena situacija yra individuali, todėl ir 2009–07–13 Komisijos sprendimas negali būti taikomas visiems vienodai¹⁰³. Taip pat nurodė, kad žurnalisto sąvoka apibrėžta Visuomenės informavimo įstatyme. Komisija mano, kad į klausimą, kodėl plečiamai yra aiškinamos ir taikomos Komisijos 2009–07–13 sprendimo nuostatos, turėtų atsakyti tie, kas jas taiko.

¹⁰¹ Darbas vietos savivaldos institucijoje šiuo atveju neformalizuotas darbo sutartimi, taip pat rajono savivaldybės tarybos nario statusas – tai jokia būdu ne politinio pasitikėjimo pareigūno darbas, todėl ši Kodekso straipsnio nuostata iš esmės reikalauja peržiūrėjimo.

¹⁰² Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–11–30 sprendimas Nr.21. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 15].

¹⁰³ Komisija nesvarstė klausimo, ar Z. Kelmickaitė, būdama Vilniaus miesto savivaldybės tarybos nare, gali dirbti LRT laidų vedėja, nes, kaip teigiama posėdžio protokole, Komisijos nariai nežino pareiškėjos vedamų laidų turinio.

Taip pat Komisija išsakė savo nuomonę, kad laidų vedėjai, kaip ir žurnalistai, gali susidurti su interesų konfliktu. Šiuo atveju svarbu tai, kad Komisija išsakė poziciją, jog Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas yra taikomas visiems, dirbantiems žurnalistinį darbą, taip pat ir laidų vedėjams¹⁰⁴.

Vis dėlto, jeigu prieš keletą metų Komisija panašią situaciją būtų išnaginėjusi principingai, vėliau nebūtų kilę panašių klausimų, ar Kodekso nuostatų interpretacijų. 2007 metais kelių Švenčionių rajono savivaldybės tarybos narių Lietuvos žurnalistų sąjungai adresuotame pareiškimе buvo teigiama, jog Irena Pauliukevičienė tuo pačiu metu eina ir Švenčionių rajono savivaldybės administracijos Ryšių su užsieniu ir investicijų tarybos vyriausiosios specialistės pareigas. Pareiškėjų, kurie pirmiausia kreipėsi į Lietuvos žurnalistų sąjungą, manymu, tai nesuderinama su žurnalistų profesija. Komisija nusprendė, kad *Švenčionių krašto* redaktorė pažeidė Kodekso 24 straipsnio 1 dalį¹⁰⁵. Beje, ši Kodekso nuostata sako, *kad kiekvienas žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas turi būti laisvas ir nepriklausomas*. Hipotetiškai galima būtų manyti, kad netiksliai Komisijos įvardintas Kodekso pažeidimas inspiravo kitą žurnalistės pažeidimą, šiuo atveju jau Visuomenės informavimo įstatymo 46 straipsnio 7 dalies, reikalaujančios viešosios informacijos rengėjui paskelbti Komisijos sprendimą dėl nustatyto pažeidimo¹⁰⁶. Pasakytina, kad žurnalistė, dirbdama pagal darbo sutartį rajono savivaldybės administracijoje, pažeidė Kodekso 25 straipsnį, o to savitvarkos institucija neįvertino ir savo sprendime nepasakė. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad pati Komisija LŽLEK 25 straipsnio nuostatą supranta ir vertina skirtingai. Iš tikrųjų reikėtų skirti darbą už atlygį ir renkamąs pareigas vietas savivaldoje.

Ne mažiau svarbu tai, kad Komisija nešališkai ir tinkamai išnaginėtų gautus skundus. Pavyzdžiui, 2009 metų rugsėjo 28 d. posėdyje Komisija svarstė UAB „Šiaulių naujienos“, UAB „Šiaulių lyra“, korporacijos

¹⁰⁴Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–11–30 sprendimas Nr.21. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 15].

¹⁰⁵Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2007–09–10 sprendimas Nr.15. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=376> [Žiūrėta 2011 01 15].

¹⁰⁶Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2007–11–05 sprendimas Nr.18. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=376> [Žiūrėta 2011 01 15].

„Vaivorykštė“ pareiškimus dėl publikacijų savaitraštyje *Šiauliai plus*. Buvo prašoma įvertinti savaitraščio *Šiauliai plus* publikaciją „Pinigus tikrinkite prie kasos“¹⁰⁷. Pareiškėjai teigė, kad, jų manymu, šioje publikacijoje pateiktos tikrovės neatitinkančios žinios, žeminančios UAB „Vaivorykštė“ ir UAB „Šiaulių lyra“ dalykinę reputaciją, taip pat A. Vinklerio garbę ir orumą, per laikraštį yra suvedinėjamos asmeninės sąskaitos. Vertindama šį pareiškimą, Komisija nenustatė jokių Kodekso nuostatų pažeidimų, o tiesiog, kaip įprasta svarstant konkuruojančių leidinių pareiškimus, nusprendė *įpareigoti pirmininkę paruošti laišką laikraščių redakcijoms*¹⁰⁸. Atkreiptinas dėmesys, jog Žurnalistų etikos inspektorė 2009 m. gruodžio 9 d. priimtame sprendime Nr. SPR–78 įspėjo viešosios informacijos rengėją VŠĮ „Šiauliai plus“ dėl Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalies, 19 straipsnio 2 dalies, 22 straipsnio 8 dalies 4 punkto, 41 straipsnio 2 dalies 1 punkto pažeidimo. Taip pat sprendimo konstatuojamojoje dalyje pareikalavo, kad viešosios informacijos rengėjas VŠĮ „Šiauliai plus“ nustatyta tvarka paneigtų paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją, žeminančią pareiškėjų garbę ir orumą bei dalykinę reputaciją¹⁰⁹. Įvertinus tai, kad šiame darbe įrodyta tam tikrų LZLEK nuostatų ir VII normų sutaptis, galima teigti, jog Komisija, svarstydamą pareiškėjo skundą, netinkamai atliko įstatymu jai patikėtą funkciją ir nenustatė net trijų Kodekso straipsnių nuostatų pažeidimų. Pagal Žurnalistų etikos inspektorės sprendime nustatytus Visuomenės informavimo įstatymo straipsnių pažeidimus, konstatuotina, kad *Šiauliai plus* redakcija, publikavusi minėtą straipsnį, pažeidė Kodekso 6 straipsnio nuostatas, reikalaujančias kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus etc., taip pat Kodekso 54 bei 38 straipsnius. Beje, šis iš esmės identiškas VII 22 straipsnio 8 dalies 4 punktui, teigiančiam, kad viešosios informacijos rengėjai neturi skelbti nepagrįstų, nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų. Iš to,

¹⁰⁷ ŠIDLAUSKIENĖ, Jolanta. Pinigus tikrinkite prie kasos. *Šiauliai plus*, Nr. 267, 2009 m. liepos 3 d.

¹⁰⁸ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–09–28 sprendimas Nr. 17. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 11].

¹⁰⁹ Žurnalistų etikos inspektorius 2009–12–09 sprendimas Nr. SPR–78. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=6629&k_id=1. [Žiūrėta 2011 01 20]

kokius pažeidimus nustatė ŽEI, darytina išvada, kad Komisija, svarstydamą minėtą pareiškimą, nenustatė vieno iš esminių Kodekso pažeidimų, t. y. 23 straipsnio 1 dalies, kuri skirta žurnalisto profesionaliam pasirengimui. Šie pavyzdžiai tik iliustruoja bendrą situaciją, kalbant apie regionų redakcijų tarpusavio ginčų nagrinėjimą Etikos komisijoje.

Analizuojant Komisijos gautus skundus dėl regionų ir vietinės periodinių leidinių redakcijų publikacijų, išryškėja dar viena tendencija – dažnai skundžiasi vietos politikai, visuomenės veikėjai, kurių tiek visuomeninė, politinė veikla, tiek ir asmeninis gyvenimas atsiduria vietos žiniasklaidos akiratyje. Vietos politikai taip pat yra aktyvūs regionuose leidžiamos periodikos skaitytojai ir į savitvarkos instituciją gana dažnai kreipiasi dėl galimų etikos pažeidimų regionų periodinėje spaudoje. Pavyzdžiui, Šiaulių miesto savivaldybės meras V. Juškus prašė Komisijos apsvarstyti 2006–09–14 laikraštyje *Šiaulių naujienos* išspausdintą skelbimą, kuriame rašoma, kad bus sumokėti pinigai už suteiktą informaciją, nuotraukas ar išskirtinę istoriją. Vietos politiko nuomone, informacijos pirkimas yra nesuderinamas su žurnalisto ir leidėjo profesine etika. Tačiau Komisijai užteko laikraščio *Šiaulių naujienos* vyr. redaktoriaus L. Garbenio atsiųsto paaiškinimo, jog redakcija niekada nepirko ir nesiruošia pirkti informacijos. Šis skelbimas, pasak jo, buvo laikraščio reporterių vykdomo socialinio eksperimento dalis siekiant sužinoti, ką žmonės pasiryžę padaryti už pinigus. Komisija konstatavo, *kad neturi pagrindo netikėti laikraščio Šiaulių naujienos paaiškinimu, jog tai tik žurnalistinis eksperimentas. Todėl vienbalsiai nuspręsta nesvarstyti skelbimo dėl Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimų. Apie tai informuoti abi suinteresuotas puses*¹¹⁰ (išskirta mano – J.M.). Be jokios abejonės žurnalistinėje praktikoje eksperimentas tiek žanro, tiek socialiniu aspektais yra svarbus dalykas, tačiau toks paaiškinimas nebuvo argumentuotas konkrečiomis publikacijomis ar nuorodomis, kaip jis buvo vykdytas šiame leidinyje.

¹¹⁰ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–10–09 sprendimas Nr.16. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

2006 metais net kelis kartus Komisija nagrinėjo Šilutės rajono savivaldybės tarybos narių, Šilutės mero A. Jako prašymus įvertinti savivaldybės tarybos narės, žurnalistės ir *Pamario* laikraščio akcininkės S. Skutulienės publikacijas profesinės etikos aspektu¹¹¹. Komisijai nusprendus, kad laikraščio redakcija publikacijoje „Stasė Skutulienė – prieš merą Arvydą Jaką“¹¹² pažeidė Kodekso 59 straipsnį, o publikacijoje „Ar etikos sargai prisnūdo“¹¹³ – Kodekso 3, 4, 22 straipsnius¹¹⁴, laikraščio redakcija 2006 metų birželio 30 d. išspausdino rašinį „Ko vengiau, tuo apkaltino“, kuriame komentuojamas Komisijos sprendimas ir užuominomis kalbama apie kai kurių Šilutės rajono tarybos narių neva padarytus prasižengimus. Šiuo atveju Komisija nustatė, kad *Pamario* redakcija pažeidė Kodekso 38 ir 59 straipsnius¹¹⁵.

Kartais susidaro įspūdis, kad Komisija nevienodai objektyviai, nešališkai vertina politikų kreipimusis į šią savitvarkos instituciją. Pavyzdžiui, 2009 metų rugpjūčio 31 d. svarstytas Seimo nario V. Matuzo ir jo dukterų prašymas įvertinti *Panevėžio ryto* publikaciją „Buvusią seimūno žmoną lydėjo tik negausus būrelis žmonių“¹¹⁶. Pareiškėjai teigė, kad šia publikacija siekta suformuoti neigiamą visuomenės nuomonę apie V. Matuzą ir jo šeimą. Nepaisant to, kad pareiškėjas – viešasis asmuo, buvęs Panevėžio meras, atstovaujantis panevėžiečiams Seime, Komisija šiuo atveju nustatė, kad redakcija, publikuodama straipsnį apie buvusios pareiškėjo žmonos laidotuves, pažeidė Kodekso 16 straipsnio nuostatas skelbti tik tą informaciją, kurios paaskelbimą pateisina visuomenės interesas žinoti¹¹⁷.

O štai išnagrinėjusi Biržų rajono savivaldybės tarnautojų J. Krūminienės ir Z. Marcinkevičiūtės skundą dėl laikraščio *Šiaurės rytai*

¹¹¹ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–06–12 sprendimas Nr.11. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

¹¹² *Pamarys*, 2005–05–06.

¹¹³ *Pamarys*, 2005–09–06

¹¹⁴ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–06–12 sprendimas Nr.11. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

¹¹⁵ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–10–09 sprendimas Nr.16. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370> [Žiūrėta 2011 01 11].

¹¹⁶ *Panevėžio rytas*, 2009–05–30.

¹¹⁷ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–08–31 sprendimas Nr.15. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 15].

publikacijų¹¹⁸ ir laikraščio korespondento neva neetiško elgesio per spaudą „suvedinėti asmenines sąskaitas“ Komisija nusprendė, kad redakcija nepažeidė Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso¹¹⁹. Vis dėlto Žurnalistų etikos inspektorė, išnagrinėjusi šių pareiškėjų skundą, 2009 metų birželio 9 d. priėmė sprendimą Nr.SPR–42, kuriuo įspėjo viešosios informacijos rengėją UAB „Šiaurės rytai“ dėl Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalies, 22 straipsnio 8 dalies 1 ir 2 punktų, 41 straipsnio 2 dalies 1 ir 4 punktų pažeidimo, padaryto publikacijoje „Darbo metu puotauti savivaldybės klerkai gali“¹²⁰. Taigi ŽEI konstatavo, kad *Šiaurės rytų* laikraščio redakcija pažeidė Visuomenės informavimo įstatymo nuostatas viešąją informaciją pateikti teisingai, tiksliai ir nešališkai, taip pat reikalavimą viešosios informacijos rengėjams – skleidžiant informaciją visuomenei, neiškraipyti teisingos, nešališkos informacijos bei nuomonių ir panaudoti to savanaudiškiems tikslams, privalomumą būti objektyviems ir nešališkiems bei žurnalistų pareigą, nustatytą VII, – teikti teisingas, tikslias ir nešališkas žinias, kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais; be to, savo veikloje vadovautis pagrindiniais visuomenės informavimo principais, laikytis žurnalistų profesinės etikos normų¹²¹. Kaip matome, Žurnalistų etikos inspektorė, nustačiusi atitinkamus VII nuostatų pažeidimus, konstatavo ir profesinės etikos pažeidimą, o pagal atliktą Kodekso ir VII straipsnių lyginamąją analizę akivaizdu, kad publikacijoje „Darbo metu puotauti savivaldybės klerkai gali“ pažeistos Kodekso 3, 6, 7, 29, 59 straipsnių nuostatos.

¹¹⁸ SLAVINSKAS, Kęstutis. Darbo metu puotauti savivaldybės klerkai gali. *Šiaurės rytai*, Nr.59, 2008–05–29; SLAVINSKAS, Kęstutis. Linksmasis kabinetas: atostogos, pramogos ar bendri projektai? *Šiaurės rytai*, Nr.63, 2008–06–07.

¹¹⁹ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2008–07–28 sprendimas Nr.14. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=382> [Žiūrėta 2011 01 15]

¹²⁰ Žurnalistų etikos inspektoriatas 2009–12–09 sprendimas Nr. SPR–78. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346 [Žiūrėta 2011 01 20]

¹²¹ UAB „Šiaurės rytai“ skundė ŽEI sprendimą tiek Vilniaus apygardos administraciniam teismui, tiek Vyriausiajam administraciniam teismui. Abi teismų instancijos skundus atmetė ir paliko galioti ŽEI sprendimą.

Panašių atvejų, kai Komisija, išnagrinėjusi skundą dėl etikos pažeidimų publikacijose, nenustato, o tą pačią publikaciją nagrinėjanti ŽEI tarnyba konstatuoja VII pažeidimus, kurių pobūdis labai glaudžiai siejamas su Etikos kodekso straipsnių nuostatomis, yra gana daug. Pavyzdžiui, 2009 m. balandžio 27 d. posėdyje Komisija svarstė Žurnalistų etikos inspektoriaus persiūtą Birutės Marijonos Čeponytės skundą. Pareiškėja prašė įvertinti 2009–01–09 laikraščio *Mūsų Ignalina* publikaciją „Jau ketverius metus Vidiškių bažnyčioje velnias šoka...“ ir 2009–01–14 laikraščio *Nauja vaga* publikaciją „Kieno balsas bažnyčioje labiausiai girdimas?“. Pareiškėjos teigimu, publikacijose pateikta informacija neatitinka tikrovės, žemina jos garbę bei orumą. Komisija nusprendė, kad abiejose publikacijose nebuvo pažeistas Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas¹²².

Žurnalistų etikos inspektorius dėl publikacijoje „Jau ketverius metus Vidiškių bažnyčioje velnias šoka...“¹²³ paskelbtos informacijos 2009 m. rugpjūčio 12 d. priėmė sprendimą Nr. SPR–48, kuriuo skundą pripažino iš dalies pagrįstu ir įspėjo viešosios informacijos rengėją – VšĮ „Mūsų Ignalina“ pažeidus Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalį, kurioje nustatyta, jog viešoji informacija visuomenės informavimo priemonėse turi būti pateikiama teisingai, tiksliai ir nešališkai; 19 straipsnio 2 dalį, draudžiančią platinti dezinformaciją ir informaciją, šmeižiančią, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą, taip pat 41 straipsnio 2 dalies 1 punktą, įtvirtinantį žurnalistų pareigą teikti teisingas, tikslias ir nešališkas žinias, kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais bei 41 straipsnio 2 dalies 4 punktą, kurio nuostata reikalauja, kad žurnalistas savo veikloje vadovautųsi pagrindiniais visuomenės informavimo principais, laikytųsi žurnalistų profesinės etikos normų. Taip pat šiuo sprendimu Žurnalistų etikos inspektorius pareikalavo, kad viešosios informacijos rengėjas – *Mūsų Ignalinos* redakcija paneigtų atskiruose publikacijos teiginiuose paskelbtą informaciją apie B. M. Čeponytę arba

¹²²Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–04–27 sprendimas Nr.7. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387> [Žiūrėta 2011 01 15].

¹²³„Mūsų Ignalina“, 2009–01–09, Nr. 2/399

sudarytų jai galimybę pačiai atsakyti ir paneigti tokią informaciją. Žurnalistų etikos inspektoriaus nustatyti Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų pažeidimai šioje publikacijoje iš esmės atitinka tam tikras LŽLEK 3, 6, 7, 54 straipsnių nuostatas.

Neseniai Visuomenės informavimo įstatymo 46 straipsnio pakeitimo įstatyme¹²⁴ atsirado naujovė – Komisijos veiklos nuostatai, kuriuos turi tvirtinti susirinkimas. Ar nuostatai pakeis dabar galiojantį Komisijos reglamentą¹²⁵, pagal kurį 2000–2010 metais ji dirbo, neaišku, nes sprendžiant šį klausimą, regis, svarbiausia turėtų būti Komisijos teisinis statusas.

Komisija nėra juridinis asmuo, pagal Civilinį kodeksą turintis teisumą, ir tai sukelia tam tikrų teisinių problemų¹²⁶. Todėl abejotina, ar ką nors galėtų pakeisti Komisijos nuostatai jos veikloje, nes ji veikia tik etiniu aspektu. Abejonių kelia ir šiuo metu galiojanti, įstatymo leidėjo įtvirtinta praktika viešosios informacijos rengėjams ar skleidėjams, nesutinkantiems su Komisijos sprendimu, leidžianti skųsti Komisijos sprendimus Vilniaus apygardos administraciniame teisme¹²⁷, tačiau pasakytina, kad fizinis asmuo, skundžiantis VIP elgesį savitvarkos institucijai, tokios galimybės neturi. Sekant C. J. Bertrando atsakingos žiniasklaidos modeliu, manytina, jog svarbiausias Komisijos siekis turėtų būti tapti moraliniu žiniasklaidos sferos veikėjų ir dalyvių autoritetu.

¹²⁴ Valstybės žinios, 2010–10–18, Nr. 123–6263.

¹²⁵ Komisijos reglamentas buvo patvirtintas 2000 m. gruodžio 18 d. Redakcinės pataisos – 2005–11–21; 2007–11–05; 2008–06–09; 2009–01–14. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=369>. [Žiūrėta 2010 12 19].

¹²⁶ Iškyla Komisijos teisumo problema nagrinėjant viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų skundus dėl priimtų Komisijos sprendimų Vilniaus apygardos administraciniame teisme.

¹²⁷ Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr.82–3254.

3.3 REGIONŲ PERIODIKOS TEISMŲ PRAKTIKOS APŽVALGA

3.3.1. LAT nutarčių dėl regioninės periodikos analizė (2000–2010)

Dėl atskirų teisės sričių specifiškumo šiame darbe neaptariami nei baudžiamosios, nei administracinės atsakomybės, atsiradusios dėl publikacijų regioninėje spaudoje, atvejai¹²⁸. Dėmesys sutelkiamas teismų praktikai nagrinėjant civilines bylas dėl asmens garbės ir orumo pažeidimo ir privataus gyvenimo neliečiamumo. Pagal 2000 m. liepos 18 d. Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo Nr. VIII–1864 11 straipsnį Civilinio kodekso normos, reguliuojančios garbės ir orumo gynimą bei neturtinės žalos atlyginimą, taikomos, kai deliktas padarytas galiojant Civiliniam kodeksui¹²⁹. Iki 2001 m. liepos 1 d. – naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo asmens garbės ir orumo teisės gynimas buvo reglamentuotas Civilinio kodekso 7 ir 7¹ straipsnių¹³⁰.

Šalies Nacionalinėje teismų administracijoje nuo 2005 metų pradėta centralizuotai kaupti duomenis apie visų pakopų teismuose nagrinėtas bylas, todėl darbo autorė galėjo atlikti 2005–2010 metų I ir II teismo instancijų minėtų kategorijų bylų analizę. Atlikus statistinę duomenų analizę, nustatyta, kad dėl asmens pažeistų teisių – privataus gyvenimo neliečiamumo, teisės į atvaizdą, garbės ir orumo pažeidimo 2005–2010 metais šalies pirmosios instancijos teismai išnagrinėjo 677 ieškinius, iš jų 27,32 proc. ieškinių buvo pateikta regionų ir vietinės spaudos redakcijoms, 17,88 proc. – nacionalių dienraščių redakcijoms, 8,42 proc. televizijos transliuotojams. Pasakytina, kad 46,38 proc. šios kategorijos bylų ginčo šalys buvo fiziniai bei juridiniai asmenys, pažeidę asmens teises ne per visuomenės informavimo priemones. Per tą patį laikotarpį antrosios instancijos teismuose nagrinėtos 312 šios kategorijos bylų apeliacijos. Procentine raiška pagal atsakovus bylos apeliacinėje instancijoje pasiskirsto taip: 32,7 proc. – regionų ir vietinės periodikos redakcijos; 24,35 proc. – nacionalinė spauda, 8,65 proc. – televizija

¹²⁸ Tiek baudžiamosios, tiek administracinės teisės pažeidimų žiniasklaidoje analizė reikalauja atskirų tyrimų.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74–2262.

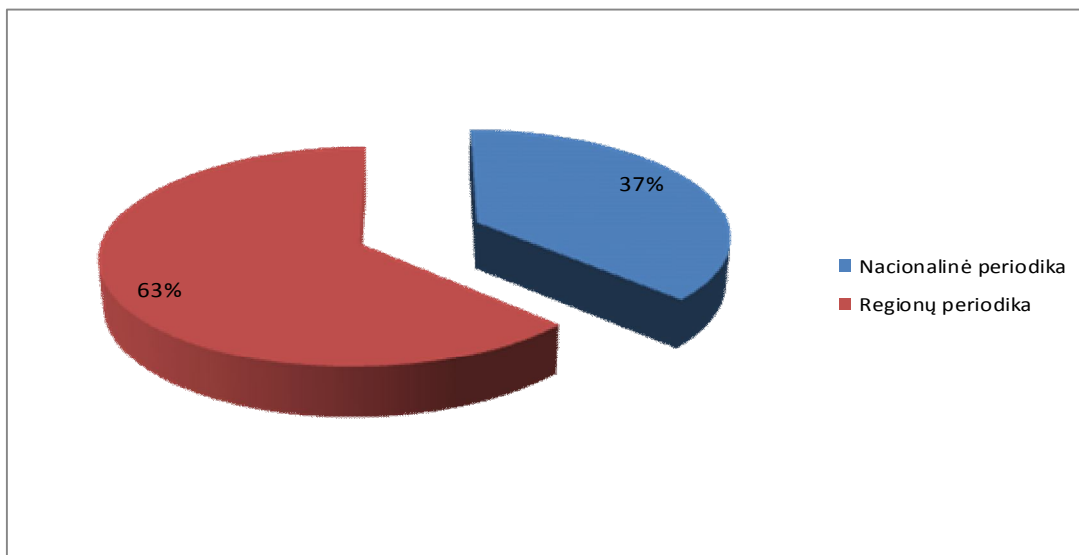
¹³⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr. 19–138.

ir 34,3 proc. kita. Duomenys pagal metus ir instancijas pateikti darbo 4 ir 5 prieduose. Taip pat nustatyta, kad dėl teisinių ginčų, kylančių dėl pažeistų asmens teisių regionų ir vietinėje periodikoje, teikiamų apeliacijų vidurkis bendroje šios kategorijos bylų statistikoje per nagrinėjamą laikotarpį sudaro 55 proc. Išanalizavus 2005–2010 metais antrosios teismo instancijos priimtas nutartis nustatyta, jog 63,7 proc. pirmosios instancijos priimtų sprendimų dėl asmens pažeistų teisių regionų ir vietinėje spaudoje paliekami galioti; iš dalies pakeičiami sprendimai – 9,8 proc., o panaikintų pirmosios teismo instancijos sprendimų vidurkis yra 26,5 proc. (6 priedas).

Daugiausia teisinių ginčų, kuriuos asmenys ryžtasi ginti teismuose, kyla dėl publikacijų regioninėje periodikoje. Dėl to svarbu aptarti regionų ir vietinės periodikos teismų praktiką, susiformavusią per pirmąjį šio amžiaus dešimtmetį. Per 2000–2010 metų laikotarpį Lietuvos Aukščiausiasis Teismas¹³¹ nagrinėjo 71 kasacinį skundą dėl asmens pažeistų teisių periodinėje spaudoje, iš jų 45 dėl privataus gyvenimo neliečiamumo, teisės į atvaizdą, garbės ir orumo pažeidimo regionų bei vietiniuose leidiniuose. Tai sudaro 63 proc. kasacine tvarka nagrinėtų skundų dėl garbės ir orumo gynimo, privataus gyvenimo neliečiamumo, teisės į atvaizdą gynimo (5 paveikslas).

¹³¹ Šie duomenys surinkti iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo duomenų bazių, kurios viešai skelbiamos LAT interneto svetainėje.

5 paveikslas. 2000–2010 metais LAT nagrinėtos kasacijos dėl asmens pažeistų teisių periodinėje spaudoje

Šaltinis: sudaryta autorės

Analizuojant kasacinių skundų dėl pažeistų asmens teisių regionų ir vietos periodinėje spaudoje statistiką pagal metus, galima nustatyti tendenciją, kad įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui (2001), taip pat naujai Visuomenės informavimo įstatymo redakcijai¹³² (2000) ginčų kasacinėje instancijoje gerokai sumažėjo nuo 2004 metų (7 priedas).

Šiame skyriuje aptariama teismų praktika, nagrinėjant teisinius ginčus dėl garbės ir orumo, privataus gyvenimo neliečiamumo regioninėje periodikoje 2000–2010 metais. Siekiama išryškinti ir žurnalistinės veiklos praktines problemas, dėl kurių kyla teisinių ginčų. Kadangi dauguma kasacinių skundų Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą pasiekia po trejų ar ketverių metų nuo ginčijamos publikacijos paskelbimo¹³³, atkreiptinas dėmesys, jog daugumoje nagrinėjamų atvejų ir pateikiamų pavyzdžių yra nuorodos į tuo metu veikusius įstatymus.

Kaip per nagrinėjamą laikotarpį kito teikiamų kasacijų pagrindumas, matome diagramoje, kurioje parodyta kasacinių skundų dėl asmens pažeistų teisių regionų ir vietos periodiniuose leidiniuose nagrinėjimo dinamika (8

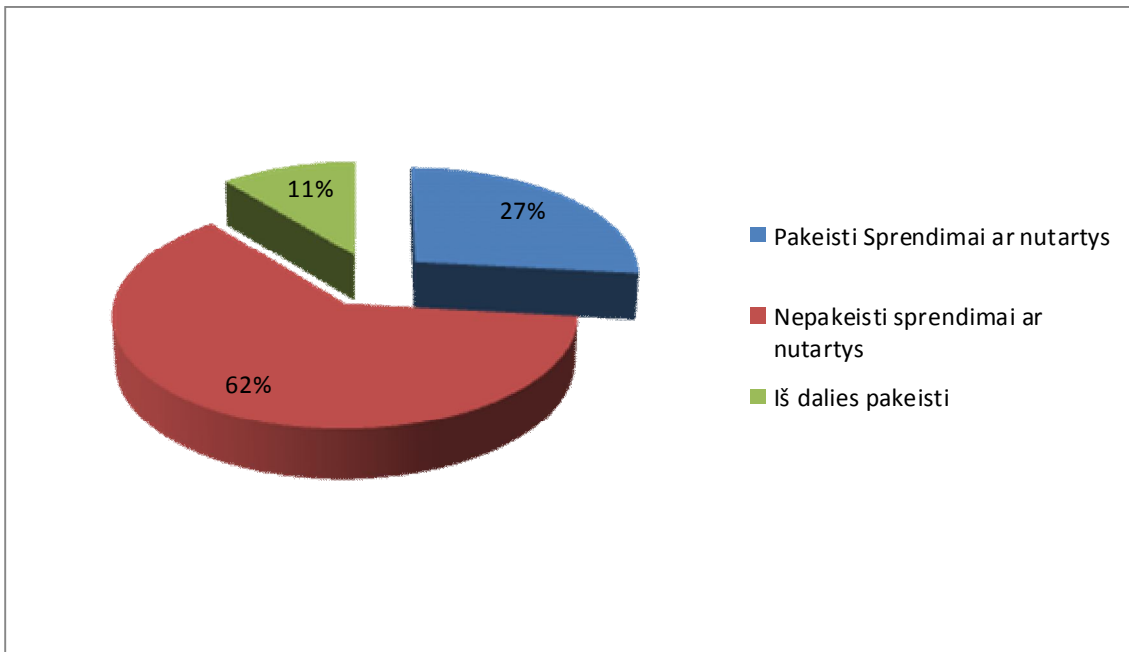
¹³² Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 75–2272.

¹³³ Prieš tai ginčas nagrinėjamas pirmojoje bei apeliacinėje instancijoje.

priedas). Darbo 9 priede pateikiami 2000–2010 metų LAT gautų šios grupės skundų ir jų išnagrinėjimo duomenys, kuriuos surinko ir susistemino autorė.

Atlikus LAT nutarčių kokybinę turinio analizę, darytina išvada, kad žemesnieji teismai, nagrinėdami šios kategorijos bylas, efektyviai naudojami nuo 1998 metų suformuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika¹³⁴. Tai įrodo ir 2000–2010 metais išnagrinėtų kasacinių skundų dėl asmenų pažeistų teisių regionų periodikoje rezultatai: 62 proc. kasacijose skundžiami žemesniųjų teismų sprendimų buvo palikti galioti, pakeista 27 proc. skundžiamų sprendimų ar nutarčių ir 11 proc. žemesniųjų teismo instancijų sprendimų ar nutarčių buvo tik iš dalies pakeisti (6 paveikslas).

6 paveikslas. 2000–2010 metais išnagrinėtų kasacinių skundų dėl asmens pažeistų teisių regionų periodikoje rezultatai

Šaltinis: sudaryta autorės

Kadangi kasacinės instancijos teismas nagrinėja ne fakto, bet teisės klausimus, analizuojant 2000–2010 metų kasacinius skundus dėl asmens teisių pažeidimo regioninėje periodikoje, atkreiptinas dėmesys į tai, kaip Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos pasisako dėl

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr.1. Teismų praktika, 1998, Nr.9.

tuo laikotarpiu nagrinėtų kasacinių skundų ir juose išdėstytų argumentų, iškeliančių teisės aiškinimo ar taikymo klausimus. Lietuvos teisės teorijoje ir teismų praktikoje galioja postulatas, kad bet kokio teisinio ginčo sprendimas turi prasidėti nuo aukščiausią teisinę galią turinčių teisės šaltinių analizės. Visuomet reikia atsižvelgti į tam tikras konstitucines nuostatas¹³⁵, kurios gali būti reikšmingos nagrinėjamos kategorijos byloms. Todėl nagrinėjant garbės ir orumo, privataus gyvenimo pažeidžiamumo viešojoje erdvėje bylas, pažeistas asmens teises būtina analizuoti tam tikru lygmeniu. Pirma, Konstitucijos 21 straipsnio 1 dalis nustato, kad žmogaus orumą gina įstatymas, ir to paties straipsnio 3 dalis draudžianti žeminti žmogaus orumą. Antra, Konstitucijos 25 straipsnis įtvirtina žmogaus teisę reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją. Trečia, Konstitucijos 135 straipsnis nustato, kad Lietuvos Respublika vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. Taigi šios Konstitucijos nuostatos, nagrinėjant tokio pobūdžio ginčus, svarbios yra todėl, kad tiek *teisė skleisti informaciją* (Konstitucijos 25 str.), tiek ir *teisė į garbės ir orumo gynimą* (Konstitucijos 21 str.) yra konstitucinės žmogaus teisės. Šios konstitucinio lygmens asmeninės neturtinės vertybės savo esme yra lygiavertės, todėl, jeigu nagrinėjant ginčą, iškyla prieštaravimas tarp *teisės skleisti informaciją* ir *teisės į garbės ir orumo gynimą*, būtina ieškoti šių konstitucinių vertybių pusiausvyros, įvertinant aplinkybes, – būtent į žinias paskleidusio asmens ar visuomenės informavimo priemonės tikslus bei elgesio motyvus.

Konstitucijos 135 straipsnis nustato, jog Lietuvos Respublika vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, todėl vienas iš tokių principų, įtvirtintų 1969 m. Vienos konvencijoje¹³⁶ dėl sutarčių teisės, yra tarptautinės teisės prioriteto prieš nacionalinę teisę principas. Šioji konstitucinė nuostata nagrinėjant bylas ir reikalauja taikyti tarptautinę teisę, taip pat analizuoti tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

¹³⁶ 1969 m. Vienos konvencija. Valstybės Žinios, 1999, Nr.83 –2455.

1995 m. balandžio 27 d. Lietuvos Respublika ratifikavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją¹³⁷, kuri įsigaliojo nuo 1995 m. birželio 20 d. Nuo to laiko Lietuvos teisinėje sistemoje Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija), ir ją aiškinanti bei detalizuojanti Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika tapo sudėtinėmis Lietuvos teisės dalimis. Lietuvos teismų praktika per tą laikotarpį įtvirtino tradiciją, kad teismai, nagrinėdami bylas, susijusias su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, turi remtis Konvencija ir jos aiškinimu, kurį pateikia Europos Žmogaus Teisių Teismas. Pabrėžtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr.1 dėl *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas* 2 punktas ir nustato, kad teismas, nagrinėdamas bylas dėl asmens garbę ir orumą žeminančių ir tikrovės neatitinkančių žinių bei informacijos apie asmens privatų gyvenimą be jo sutikimo paskleidimo, turi vadovautis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ str., Visuomenės informavimo įstatymu, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija dėl žurnalistikos etikos Nr.1003 (1993), Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika¹³⁸.

Tačiau žmogaus teisė į garbę ir orumą negali būti absoliuti, nes be šios teisės yra ir kitos šalies Konstitucijoje bei tarptautinės teisės aktuose įtvirtintos teisės ir laisvės. Todėl demokratinės visuomenės teisinis pagrindas ir tikslas – užtikrinti visų žmogaus teisių ir laisvių koegzistavimą, jokių būdu nesureikšminti vienos teisės kitos teisės sąskaita, o ieškoti jų pusiausvyros. Teisė laisvai reikšti savo mintis, turėti įsitikinimus, taip pat teisė nekliudomai ieškoti, gauti bei skleisti informaciją yra konstitucinės nuostatos, tačiau ir informacijos laisvė nėra absoliuti. Teisės į informaciją apribojimus lemia jos

¹³⁷ 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr.11, su papildomais protokolais Nr.1, 4, 6 ir 7. Valstybės žinios, 1996, Nr. 15–386; 2000, Nr. 96–3016.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr.1. Teismų praktika, 1998, Nr.9.

santykis su kitomis teisinėmis vertybėmis, išreiškiančiomis kitų asmenų teises ir laisves bei visuomenės poreikius. Naudodamasis savo teisėmis, asmuo privalo laikytis įstatymais nustatytų apribojimų, nepiktnaudžiauti laisvėmis ir nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Todėl ir teisė skleisti informaciją laikoma teisėta iki to momento, kol nepažeidžia kito asmens teisių. Jas pažeidus ir yra taikoma teisinė atsakomybė. Visuomenės informavimo įstatyme įtvirtintos nuostatos, kurios suponuoja teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus, nevaržomai rinkti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, taip pat ir pareigą viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams, žurnalistams viešąją informaciją pateikti teisingai, tiksliai ir nešališkai, laikytis žurnalistų profesinės etikos taisyklių, gerbti kitų teises.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog nagrinėjant garbės ir orumo gynimo bylas svarbu įvertinti *teisės skleisti informaciją* ir teisės *į garbės ir orumo gynimą* santykį, galimą šių dviejų teisių konfliktą ir prioritetus bei žinias paskleidusios visuomenės informavimo priemonės elgesį – ar ji elgėsi sąžiningai, ar ne¹³⁹. Todėl ir spaudos laisvė, ir teisė skleisti informaciją yra teisėta tol, kol nepažeidžia kito asmens teisių. Teisinė atsakomybė taikoma tuomet, kai asmuo, įgyvendindamas savo teisę skleisti informaciją, pažeidžia kito asmens teises.

Dėl asmens garbės ir orumo gynimo civilinėse bylose 1998 metais pasisakęs Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senatas pažymėjo, kad teismai ne visada pilnutinai nustato ir tinkamai įvertina faktines aplinkybes (faktų visumą), kurioms esant taikoma teisės norma, reguliuojanti ginčo santykį, neatriboja žinios (fakto) nuo nuomonės, pasitaiko sprendimų, kuriuose nėra išdėstyti teismo padarytų išvadų motyvai, rezoliucinėje sprendimo dalyje netiksliai formuluojamos paneigtinos žinios¹⁴⁰. LAT senato nutarime pažymima, kad teismai daro ir kitokių ginčo santykius reguliuojančių normų pažeidimų, todėl svarbu išgryninti tam tikrus elementus, dėl kurių kyla

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje B. K. v. UAB „Respublika“, Nr. 3K-3-964/2000, kategorija 40.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr.1. Teismų praktika, 1998, Nr.9.

panašaus pobūdžio ginčai. Civiliniame kodekse įtvirtinta nuostata, kad asmens garbė ir orumas pažeidžiami, kai paskleidžiamos garbę ir orumą žeminančios ir tikrovės neatitinkančios žinios. Teismų praktika, nagrinėjant šitos kategorijos bylas, pradėta formuoti dar galiojant senajam Civiliniam kodeksui¹⁴¹. Pagal šio Kodekso 7 straipsnį ir Visuomenės informavimo įstatymo 20, 21 straipsnius (galiojusi redakcija)¹⁴² asmens garbė ir orumas ginami tik nustčius tam tikrų faktų visumą:

- žinių paskleidimo faktą;
- faktą, kad paskleistos žinios yra apie ieškovą;
- faktą, jog žinios žemina asmens garbę ir orumą;
- faktą, jog paskleistos žinios neatitinka tikrovės.

Asmens garbės ir orumo pažeidimą sudaro išvardytų faktų visuma, todėl jei trūksta vieno iš šių faktų – nėra pagrindo laikyti, jog asmens garbė ir orumas yra pažeisti. Taigi dėl šios priežasties negali būti taikomi įstatymu numatyti asmens teisių gynimo būdai:

- žinių paneigimas,
- moralinės ir materialinės žalos atlyginimas.

Taip pat pagal galiojusio CK 7, 7¹ straipsnių ir Visuomenės informavimo įstatymo 20, 21 straipsnių prasmę teismas negali įpareigoti paneigti nuomonę ar atlyginti žalą už išsakytą nuomonę, nes taip būtų pažeistas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnis¹⁴³ bei Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis¹⁴⁴, įtvirtinantys asmens teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika¹⁴⁵ nustato, kad žmogaus teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą įstatymo ginamos, kai nustatoma šių faktų visuma:

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr. 19–138.

¹⁴² Visuomenės informavimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 71–1706.

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.

¹⁴⁴ 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. Valstybės žinios. 1996, Nr. 15–386; 2000, Nr. 96–3016.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1. Teismų praktika, 1998, Nr. 9.

- informacijos paskleidimo faktas;
- faktas, jog paskleista informacija apie ieškovą;
- faktas, jog paskleista informacija yra apie žmogaus privatų gyvenimą;
- faktas, jog informacija paskleista be asmens sutikimo;
- faktas, jog informacija paskleista nesant visuomenės intereso.

Pažymėtina, kad tokios kategorijos bylose, kai ginama asmens garbė ir orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas, svarbūs bylos baigtį lemiantys veiksniai:

1. žinios ir nuomonės atribojimas;
2. teisės kritikuoti atribojimas nuo žinių paskleidimo;
3. teisės sąžiningai kreiptis į kompetentingas institucijas su skundu įgyvendinimas.

Išanalizavus regioninės periodikos teismų praktiką – 45 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis,¹⁴⁶ priimtas 2000–2010 metais, nagrinėjant šios kategorijos bylas, nustatyta, kad dažniausiai netenkinami ieškininiai reikalavimai arba ieškiniai nenagrinėjami iš esmės dėl to, jog nėra nurodytų pagrindų. Šioje teismų praktikos apžvalgoje, skirtoje nagrinėti būdingiausius teisės pažeidimus regioninėje periodikoje, dėmesys ir sutelktas pagrindiniams kriterijams, pagal kuriuos pirmiausia nustatomas ginčo dalykas teisminėje instancijoje, bei problemoms, kylančioms sprendžiant tokius ginčus.

3.3.2. Praktinės problemos

Žinių ir nuomonės atribojimas. Civilinės teisės yra ginamos, kai apie asmenį yra paskleidžiamos jo garbę ir orumą žeminančios ir tikrovės neatitinkančios žinios. Pasitelkus vien tik lingvistinį teksto aiškinimą, nėra lengva nuspręsti, ar konkretus pasakymas perteikia faktą, ar asmens įspūdį apie faktą. Todėl teismas, ištyręs konkrečios bylos aplinkybes, kiekvienu atveju turi

¹⁴⁶ Analizuojamos tik regioninės ir vietinės spaudos bylos.

spręsti, ar apie asmenį buvo paskleistos žinios, ar tik išsakyta asmens nuomonė, subjektyvus duomenų ir informacijos įvertinimas, pagrįstas tikrovėje egzistuojančiais faktais.

Suformuota teismų praktika, kuria teismai įpareigojami kiekvienu atveju atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes spręsti, *ar buvo paskleistos žinios, ar tik pareikšta nuomonė*. Ar konkrečiame teiginyje yra paskelbta žinia, ar išsakyta nuomonė, turi būti sprendžiama vadovaujantis nuostatomis, kad žinia – tai informacija apie faktus ar jų duomenis, o nuomonė – tai asmens subjektyvus tų faktų vertinimas. LAT senato nutarime pabrėžiama, kad žinią nuo nuomonės būtina atiboti, nes tik paskelbus žinias ginamos asmens teisės¹⁴⁷. Beje, šiame nutarime apibrėžtos fakto ir duomenų sąvokos, kuriomis ir vadovaujamosi teismų praktikoje. *Faktas – tikras, nepramanytas įvykis, reiškinys, dalykas. Duomenys – fakto turinį atskleidžianti informacija*. Įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui, šios nuostatos yra pripažintos ir naujoje lietuviškoje teisės doktrinoje¹⁴⁸. Sprendžiant ginčus, kilusius dėl publikacijų visuomenės informavimo priemonėse, labai svarbi yra sąvokų *žinia* ir *nuomonė* apibrėžtis. Atkreiptinas dėmesys, kad per dešimtmetį – nuo Visuomenės informavimo įstatymo priėmimo (1996) iki naujosios šio įstatymo redakcijos – Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo (2006) žinios ir nuomonės apibrėžimai kito. Kaip keičiant įstatymą, keitėsi žinios ir nuomonės definicijos, akivaizdžiai matyti palyginus 1996¹⁴⁹, 2000¹⁵⁰ ir 2006¹⁵¹ metų Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnyje pateikiamas sąvokas (9 lentelė). Vis dėlto esminiai tiek žinios, tiek nuomonės parametrai išlieka pastovūs.

¹⁴⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr.1. Teismų praktika, 1998, Nr.9.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 66.

¹⁴⁹ Visuomenės informavimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 71–1706.

¹⁵⁰ Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 75–2272.

¹⁵¹ Visuomenės informavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 82–3254.

9 lentelė. Žinios ir nuomonės apibrėžtis Visuomenės informavimo įstatyme (1996–2006)

1996	2000	2006
Žinia	Žinia	Žinia
Faktų ir duomenų skelbimas, grindžiamas tiesa, kurią galima užtikrinti patikrinimo bei įrodymo priemonėmis.	Visuomenės informavimo priemonėse skelbiami faktai ar tiesa pagrįsti duomenys.	Visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas faktas ar tikri (teisingi) duomenys.
Nuomonė	Nuomonė	Nuomonė
<p>Visuomenės informavimo priemonių, leidėjų bei žurnalistų skelbiamos mintys, vertinimai bei pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais.</p> <p>Nuomonei negali būti taikomi tiesos kriterijai, bet ji turi remtis tikrais faktais.</p>	<p>Visuomenės informavimo priemonėse skelbiamos mintys, vertinimai bei pastabos apie reiškinius ar įvykius.</p> <p>Nuomonės neprivaloma įrodyti, bet ji turi remtis faktais ir būti reiškiamą etiškai.</p>	<p>Visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas požiūris, nusimanymas, nuovoka, supratimas, mintys arba komentarai apie bendro pobūdžio idėjas, faktų ir duomenų, reiškinių ar įvykių vertinimai, išvados ar pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais.</p> <p>Nuomonė gali remtis faktais, pagrįstais argumentais ir paprastai ji yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai, tačiau ji turi būti reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepiančią ir neiškreipiančią faktų ir duomenų.</p>

Šaltinis: sudaryta autorės

Analizuodami sąvokos *žinia* kaitą šiame įstatyme, matome, kad įstatymo leidėjo *žinia* suprantama kaip informacija apie faktus ir jų duomenis, t. y. reiškinius, savybes, veiksmus, įvykius, grindžiamus tiesa, kurią galima

užtikrinti patikrinimo bei įrodymo priemonėmis. Vadinasi, tai yra informacija apie realius tikrovės reiškinius, veiksmus, įvykius, o duomenys – fakto turinį atskleidžianti informacija. Kadangi informacija yra objektyviai egzistuojantis reiškinys, ji gali būti nustatyta atitinkamais duomenimis, todėl *žiniai* visų pirma ir taikomas objektyvumo (tiesos) kriterijus. Tuo tarpu *nuomonė* yra atskirų individų subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas. Būtent asmuo, priimdamas žinią (objektyvią informaciją, tam tikrus faktus ar duomenis), pats atlieka svarstymus ar vertinimus, kurie jam atrodo svarbūs, aktualūs, įdomūs. Taigi asmuo savarankiškai analizuoja, gretina gautą informaciją ir daro savo apibendrinimus. Tai yra asmens apmąstymų ir jo požiūrių rezultatas. Todėl tai ir yra asmens nuomonė, kuriai pirmiausia būdingas subjektyvumas. Iš to seka, kad tiesos kriterijus nuomonei nėra taikomas, tačiau nuomonė privalo būti pagrįsta tikrais faktais, tvirtai argumentuota, nes ji reiškiamą apie iš tikrųjų egzistuojančius faktus bei duomenis.

Atlikus žinios ir nuomonės sąvokų turinio analizę darytina išvada, kad jos skiriasi vertinimo ir konstatavimo aspektais: nuomonė visada yra vertinamojo, o nauja informacija – *žinia* – konstatuojamojo pobūdžio (10 lentelė).

10 lentelė. Žinios ir nuomonės turinys bei pobūdis

Žinia → Faktai ir duomenys → Objektyvi→ Konstatuojamojo pobūdžio
Nuomonė → Apie faktus ir duomenis → Subjektyvi→ Vertinamojo pobūdžio

Šaltinis: sudaryta autorės

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 7 punktas nurodo, kad žinios ir nuomonės atribojimas sietinas su šiomis sampratomis. Nors nuomonei būdingas asmens subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas ir jai netaikomas tiesos kriterijus, tačiau nutarime numatyta, kad nuomonės (ar nuomonių) autorius privalo užtikrinti, kad ši būtų reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai neiškreipiant faktų ar duomenų¹⁵². Taip pat

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr.1. Teismų praktika, 1998, Nr.9.

teismai, nagrinėdami tokios kategorijos bylas, atribodami *žinių* nuo *nuomonės*, turi analizuoti visą straipsnio ar kalbos kontekstą, pasisakymo aplinkybes, sakinio konstrukciją ir kt. Išvada, ar paskelbta nuomonė ar informacija apie tam tikrą faktą, gali būti padaryta tik ištyrus ir įvertinus visas konkrečios bylos aplinkybes. Taigi per visuomenės informavimo priemonę paskleisti teiginiai yra vertinami kaip žinia tada, kai informacija yra apie faktus ar jų duomenis, t. y. reiškinius, dalykus, savybes, veiksmus, įvykius, grindžiamus tiesa, kurią galima užtikrinti patikrinimo ir įrodymo priemonėmis.

Pavyzdžiui, ieškovas¹⁵³ Z. L. kreipėsi teismą dėl 1998 m. sausio 24–25 d. laikraštyje *Sekundė* išspausdinto V. Sipavičienės ir R. Vagrio straipsnio „*Buvusių bendraklasių žūtis iki šiol gaubia paslaptys*“¹⁵⁴. Ieškovas nurodė, kad straipsnyje buvo paskelbtos jo garbę ir orumą žeminančios žinios, taip pat, kad atsakovas – *Sekundės* laikraščio redakcija paskleistų žinių nepaneigė, nors Visuomenės informavimo įstatymo nustatyta tvarka į redakciją jis kreipėsi¹⁵⁵.

Pirmosios instancijos teismas protokoline nutartimi atsakovu byloje taip pat patraukė E. G., kurios teiginiais vadovavosi *Sekundės* laikraštis, rengdamas publikaciją. Panevėžio miesto apylinkės teismas 2000 m. sausio 25 d. sprendimu ieškovo ieškinį patenkino iš dalies, pripažino, kad dienraštyje *Sekundė* paskleistos ieškovo nurodytos žinios neatitinka tikrovės, žemina jo garbę ir orumą, įpareigojo atsakovą UAB „*Sekundės* laikraštis“ šias žinias paneigti, atleido jį nuo moralinės žalos atlyginimo. Teismas sprendime nurodė, kad ginčo teiginiai yra atsakovės E. G. nuomonė, susiformavusi po pokalbių su areštiniėje buvusiu sūnumi, kurio nuomonės negalima patikrinti, nes jis jau miręs. Teismas pripažino, kad atsakovas UAB „*Sekundės* laikraštis“ neįrodė, jog ieškovas kaltas dėl straipsnyje minimo D. G. mirties, tačiau atsakovo

¹⁵³ 2005 m. rugsėjo 9 d. Teismų tarybos nutarimu Nr. 13 P–378 Dėl teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarkos patvirtinimo viešai skelbiami teismų sprendimai ir nutartys privalo būti nuasmeninti. Šio principo laikomasi aptariant ir ankstesniu laikotarpiu priimtus teismų sprendimus bei nutartis. Tačiau dėl darbo profesinės specifikos periodinių leidinių pavadinimai ir publikacijos įvardijami.

¹⁵⁴ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gruodžio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Z. L. v. UAB „*Sekundės* laikraštis“, E. G.; bylos Nr.3K–3–1348/2000, kategorija 40.

¹⁵⁵ Tuo metu galiojančio VII 20 straipsnis numatė paskelbtų žinių paneigimą, užtikrinant fizinio asmens teisę reikalauti paneigti visuomenės informavimo priemonėje žinias, kurios neatitinka tikrovės ir žemina jo garbę bei orumą.

atleidimą nuo moralinės žalos atlyginimo teismas motyvavo tuo, kad jis nurodė žinių šaltinį – E. G., jos kalbėjimo esmės neiškraipė, o straipsnyje paskleista žinia, jog penkis jaunuolius – I. V., P. S., A. P., T. S., D. G. kaip savo sūnaus žudikus įvardijo Z. L. buvo paskelbta 1997 m. gruodžio 30 d. laikraštyje *Panevėžio rytas*, ir ši žinia nebuvo paneigta¹⁵⁶.

Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2000 m. birželio 20 d. nutartimi apylinkės teismo sprendimą pakeitė, ieškinį patenkino tik iš dalies, nes pripažino, kad paskelbtame straipsnyje neatitinka tikrovės žinia, jog „*Gruodžio 28–ąją areštiniėje pasikorusio D. G. kraujas krenta ant tardytojų ir nužudytojo tėvo Z. L.*“, todėl ši žinia žemina ieškovo garbę ir orumą bei įpareigojo atsakovą UAB „Sekundės laikraštis“ šią žinią paneigti, priteisė ieškovo naudai iš atsakovo UAB „Sekundės laikraštis“ 1000 Lt moralinės žalos atlyginimo. Apeliacinės instancijos nutartyje nurodyta, kad apylinkės teismas byloje netinkamai taikė ir aiškino Visuomenės informavimo įstatymo¹⁵⁷ 20, 21 straipsnių normas, nepagrįstai žiniomis pripažindamas visus ieškovo prašomus paneigti teiginius. Būtent apeliacinės teismo instancijos kolegija nutartyje konstatavo, kad minėtas teiginys reiškia kaltinimą, jog ieškovas Z. L. yra kaltas dėl D. G. mirties; *šis teiginys yra žinia, kurios atsakovai neįrodė, kad ji atitinka tikrovę*. Taigi ši žinia žemina ieškovo garbę ir orumą, todėl tuo jam padaryta moralinė žala. Apeliacinės instancijos teisėjų kolegija pasisakė, kad viešosios informacijos rengėjas E. G. nuomonę pateikė kaip žinią, todėl ir yra atsakingas už jos paskleidimą ir privalo atlyginti moralinę žalą. Be to, atsakovės E. G. aiškinimą, kad jos mintys straipsnyje perteiktos tiksliai, kolegija vertino kritiškai, nurodydama, kad ji, kalbėdama su žurnalistais, galėjo visiškai nesuvokti informacijos pateikimo subtilumą, vartojamų sąvokų skirtumo. Šioje nutartyje taip pat nurodė, kad nepagrįsta teismo išvada, jog atsakovas atleistinas nuo moralinės žalos atlyginimo, nes pagal VII 22 straipsnį viešosios informacijos rengėjas neatsako, kai nurodo

¹⁵⁶ 1996 m. liepos 2 d. Nr. I–1418 redakcijos Visuomenės informavimo įstatymo 22 straipsnis numatė, kad viešosios informacijos rengėjas neatsako už tikrovės neatitinkančių žinių paskelbimą, jeigu jis nurodė žinių šaltinį. Įstatymo nuostata įtvirtino pirmojo žinią paskelbusio šaltinio atsakomybę.

¹⁵⁷ Visuomenės informavimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 71–1706.

žinių šaltinių ir šios žinios buvo fizinių, juridinių asmenų oficialiuose ar viešai paskelbtuose dokumentuose ir kt., tada atsako tas, kas pirmas paskelbė tikrovės neatitinkančias žinias.

Visuomenės informavimo priemonėms, žurnalistams svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad teismas pasisakė, jog šiuo atveju korespondento pokalbis su fiziniu asmeniu nepriskirtinas prie viešųjų renginių, todėl viešosios informacijos rengėjas yra pirminis žinių paskleidėjas ir todėl atsako už jų paskleidimą. Moralinės žalos atlyginimo dydį kolegija motyvavo tuo, kad tik viena straipsnyje paskleista žinia neatitinka tikrovės, laikraštis yra vietinės reikšmės, mažo tiražo, o ieškovas neįrodė, kad žinios paskleidimas jam sukėlė sunkių pasekmių. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija ieškovo Z. L. kasacinio skundo netenkino ir Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. birželio 20 d. nutartį paliko nepakeistą¹⁵⁸.

Analogiškas atvejis dėl žinios ir nuomonės atribojimo nustatytas ir 1996 m. rugpjūčio 10 d. dienraštyje *Kauno diena* Nr. 37 išspausdintame korespondentės Jūratės Kuzmickaitės interviu su D. M. Dėl šios publikacijos M. V. kreipėsi į teismą dėl garbės ir orumo gynimo bei moralinės žalos atlyginimo, nurodydamas, jog dienraštyje *Kauno diena* buvo išspausdintas interviu su D. M., kuri į korespondentės klausimą: „*Ar Namų ir sklypų savininkų sąjungos pirmininkas M. V. yra Jūsų idėjinis ar ir asmeninis priešas?*” atsakė: „*Koks jis priešas. Tik orą gadina, dujokaukės reikia. Aš manau, kad jis nedoras žmogus, norintis gauti, kas jam nepriklauso*”; taip pat „*V. buvo mano draugės T. K. vyras. Susėdome kavinėje Palangoje prie vieno staliuko. Kai aš pamačiau jo panages, man iš karto dingo apetitas*”. To paties dienraščio 1997 m. lapkričio 28 d. D. M. straipsnyje „*Temidės zigagai*” išspausdinta frazė „*Tai labai išgąsdino. Į posėdį, kuris turėjo įvykti spalio 16 d., M. V. neatvyko, nes „sunkiai susirgo*”. Ieškovas prašė teismą įpareigoti

¹⁵⁸ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gruodžio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Z. L. v. UAB „Sekundės laikraštis“, E. G.; bylos Nr.3K-3-1348/2000, kategorija 40.

atsakovą paneigti šiuos teiginius ir priteisti iš atsakovo 10000 Lt moralinės žalos atlyginimo¹⁵⁹.

Kauno miesto apylinkės teismas 1999 m. rugsėjo 2 d. sprendimu ieškinį atmetė, motyvuodamas tuo, kad minėtuose straipsniuose buvo išdėstyta tik D. M. nuomonė. Tačiau Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 1999 m. spalio 25 d. nutartimi panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kuria atmestas M. V. ieškinys, ir priėmė naują, įpareigojantį atsakovą per vieną mėnesį paskelbti dienraštyje *Kauno diena* išspausdintame korespondentės Jūratės Kuzmickaitės interviu su D. M. paskleistų žinių apie ieškovo blogą kvapą ir netinkamas panages paneigimą bei priteisė iš atsakovo ieškovui 500 Lt moralinės žalos atlyginimo. Sprendimą teismas motyvavo tuo, kad Visuomenės informavimo įstatymo 2 str. 14 punktas apibrėžia žinią, kaip faktų ir duomenų skelbimą, šio įstatymo 15 punktas nustato, kad nuomonė – tai mintys, vertinimai bei pastabos, susiję su tikrais įvykiais.

Nagrindėdama atsakovo UAB „Kauno diena“ kasacinį skundą, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. spalio 25 d. sprendimą paliko iš esmės nepakeistą. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, nagrinėdama šią bylą, pasisakė dėl žurnalistinių raiškos formų, kuriomis žurnalistas pateikia žinią ir nuomonę. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad sprendžiant klausimą kas – *nuomonė* ar *žinia* – pateikiama publikacijoje, būtina aptarti ir „interviu“ reikšmę. Interviu yra pokalbis, kurio metu žurnalistas atstovauja skaitytojui, klausia to, kas turėtų labiausiai dominti visuomenę, todėl interviu forma pateiktame žurnalistiniame tekste yra faktai ir pokalbio dalyvio išpūdžiai apie įvykį. Būtent šioje nutartyje akcentuojama, kad ginčytinos publikacijos autorė J. Kuzmickaitė pokalbyje su D. M. panaudojo portretinį¹⁶⁰ (asmenybės) interviu, kuriuo buvo siekiama atskleisti ieškovą kaip asmenybę.

¹⁵⁹ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje M. V. v. UAB „Kauno diena“, D. M.; bylos Nr. 3K-3-266/2000, kategorija 40.*

¹⁶⁰ Analizuodama minėtos publikacijos tekstą žanro aspektu darbo autorė nustatė, kad tai nėra portretinis interviu. Tai yra paprastas informacinių žanrų grupei priskiriamas interviu, tačiau manytina, kad nutartyje panaudotas terminas yra perkeltas iš atsakovo paaiškinimų teismui.

Taigi apie ieškovą paskelbtą informaciją teismas vertino visų faktinių aplinkybių ginčo kontekste, o ne izoliuotai. Šioje publikacijoje ieškovas charakterizuojamas kaip netvarkingas, nešvarus, apsileidęs, kitiems asmenims antipatijas keliantis žmogus. Tai žinios apie ieškovą, kurios pagal savo prasmę yra žeminančios, visuomenėje suprantamos vienareikšmiškai ir jų paskleidimas sukelia neigiamą nuomonę apie asmenį¹⁶¹.

Labai aiškiai išryškintas žinios ir nuomonės atribojimas civilinėje byloje L. K. v. A. S., tretysis asmuo UAB „Pajūrio naujienos“¹⁶². Kreipdamasis į teismą ieškovas prašė pripažinti neatitinkančiomis tikrovės žinias: „*Ir jūsu kandidatas nuo socialistų partijos L. K. juk rašė prieš P. ir kunigą Š. puolė. Manau, kad seniai jo vieta Lukiškėse*“, taip pat įpareigoti atsakovą A. S. per 15 dienų nuo sprendimo įsiteisėjimo paskelbti Kretingos m. kultūros namų salėje, dalyvaujant ne mažiau kaip 500 žmonių, jog šios paskleistos žinios neatitinka tikrovės, ir priteisti iš atsakovo moralinei ir materialinei žalai atlyginti 10 000 Lt. Ieškininiame pareiškime L. K. nurodė, kad 1996 m. spalio 13 d. Kretingos m. kultūros namuose, vykstant rinkiminiam kandidatų į Lietuvos Respublikos Seimą susirinkimui, kuriame dalyvavo apie 500 žmonių, atsakovas A. S. paskleidė žinias, kurios žemina jo garbę ir orumą bei sumenkino jo gerą vardą, todėl jis neteko dalies rinkėjų pasitikėjimo. Be to, šios tikrovės neatitinkančios žinios buvo išspausdintos laikraštyje *Pajūrio naujienos*¹⁶³, t.y. išplatintos dar didesniai rinkėjų ratui¹⁶⁴. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė, motyvuodami, kad atsakovas, sakydamas „*L. K. rašė prieš P. ir kunigą Š. puolė, jo vieta Lukiškėse*“, subjektyviai įvertino jam pateiktą klausimą ir taip išreiškė savo nuomonę. Šie žodžiai, teismo sprendimu, atitinka moralės ir paprotines normas ir nepažeidžia ieškovo garbės ir orumo. Kasacinė

¹⁶¹ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje M. V. v. UAB „Kauno diena“, D. M.; bylos Nr.3K–3–266/2000, kategorija 40.

¹⁶² Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje L. K. v. A. S., tretysis asmuo UAB „Pajūrio naujienos“; bylos Nr.3K–3–426/2000, kategorija 40.

¹⁶³ Lietuvos ateitis – konservatoriai ir krikščionių demokratų partija. Pajūrio naujienos, 1996 m. spalio 15 d.

¹⁶⁴ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje L. K. v. A. S., tretysis asmuo UAB „Pajūrio naujienos“; bylos Nr.3K–3–426/2000, kategorija 40.

instancija, palikusi galioti žemesniųjų teismų sprendimą ir nutartį, argumentavo, kad vertinant teiginius, kuriuos ieškovas laiko neatitinkančiais tikrovės ir žeminančiais jo garbę ir orumą, teismai pagrįstai aiškinosi ar buvo paskleistos žinios, ar išsakyta nuomonė. LAT teisėjų kolegija pažymėjo, kad atribojant žinią nuo nuomonės, reikia analizuoti visą straipsnio ar kalbos kontekstą, pasisakymo aplinkybes, sakinių konstrukciją ir kt. Išvada, ar paskelbta nuomonė ar informacija apie tam tikrą faktą, gali būti padaryta tik ištyrus ir įvertinus visas konkrečias bylos aplinkybes¹⁶⁵. LAT teisėjų kolegija konstatavo, kad žemesniųjų instancijų teismai, nagrinėdami šią bylą, tinkamai taikė ir aiškino materialinės teisės normas, iš esmės nenukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisės taikymo ir aiškinimo praktikos. Apygardos teismas padarė išvadą, kad ieškovas yra neigiamai rašęs apie kunigus, bažnyčią, nes įvertino byloje esančius rašytinius įrodymus – ieškovo straipsnius, kuriuose buvo kalbama apie bažnyčią, jos santykį su valstybe, pasisakyta dėl pataikavimo popiežiui, religijai. Iš to sekė teismo išvada, kad galima laikyti, jog atsakovo paskleista žinia iš esmės atitinka tikrovę ir buvo pasakyta apibendrinančia forma. Prašomą paneigti teiginį „*Manau, kad seniai jo vieta Lukiškėse*“, LAT teisėjų kolegijos manymu, teismai pagrįstai priskyre atsakovo nuomonei, nes tai yra subjektyvus atsakovo požiūris, tam tikrų žinių vertinimas. Be to, pati sakinio konstrukcija duoda pagrindo teigti, kad tai yra nuomonė, nes atsakovas taip mano¹⁶⁶.

Pasakytina, kad tam tikra *nuomonės* ir *žinios* samplaika būdinga beveik visoms publikacijoms, kuriose nagrinėjami asmenų tarpusavio santykiai, nesutarimai, konfliktinės situacijos ir pan. Todėl dažnai žurnalisto neišklaudyta *antroji pusė* tampa ieškovu nuo pirmosios iki kasacinės teismo instancijos. Pavyzdžiui, 1998 m. balandžio 1 d. *Panevėžio ryte* buvo išspausdintas straipsnis „*Turto dalybos virto košmaru*“, dėl kurio S. J. ir Ž. J. kreipėsi į teismą, prašydami įpareigoti atsakovus UAB „Lietuvos rytas“, kuriam

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

nuosavybės teise priklauso *Panevėžio ryto* laikraštis, ir R. J. J. atsiprašyti jų ir paneigti tikrovės neatitinkančias jų garbę ir orumą žeminančias žinias¹⁶⁷.

Panevėžio miesto apylinkės teismas 2000 m. birželio 14 d. sprendimu ieškinį patenkino bei priteisė iš atsakovo R. J. J. ieškovams Ž. J. 1000 Lt, S. J. 3000 Lt moralinei žalai atlyginti. Pirmosios instancijos teismas nurodė, jog UAB „Lietuvos rytas“ leidinys laikraštis *Panevėžio rytas* 1998 m. balandžio 1 d. 8–tame puslapyje paskelbė straipsnį „Turto dalybos virto košmaru“, kuriame paskelbė žinias neatitinkančias tikrovės, žeminančias ieškovų garbę ir orumą. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, jog atsakovas R. J. J. yra straipsnyje išspausdintų žinių šaltinis, todėl jis ir privalo atsakyti už tikrovės neatitinkančių žinių paskelbimu padarytą žalą. Teismas taip pat pasisakė, jog *negalima vertinti straipsnyje paskleistų žinių kaip atsakovo nuomonės, nes pačiame straipsnyje nėra net užuominos, kad R. J. J. dėsto savo nuomonę, o straipsnyje dėstomi faktai ir duomenys pateikiami kaip tikriausia tiesa*. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2000 m. rugsėjo 12 d. sprendimu panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą. Priimdamas nutartį, apeliacinės instancijos teismas moralinės žalos atlyginimą abiem ieškovams sumažino iki 500 Lt kiekvienam. Taip pat įpareigojo UAB „Lietuvos rytas“ iki 2000 metų spalio 1 d. laikraščio *Panevėžio ryto* 8–tame puslapyje paneigti tik tikrovės neatitinkančias ir žeminančias S. J. garbę ir orumą. Tačiau apeliacinės instancijos teismas tik kai kuriuos teiginius pripažino tikrovės neatitinkančiomis ir žeminančiomis ieškovų garbę ir orumą žiniomis. Įvertinęs byloje esančius dokumentinius įrodymus teismas nustatė, jog kai kurie atsakovo teiginiai atitinka tikrovę. Šiuo atveju apeliacinės instancijos teismas, konstatuodamas, kad dalis pateiktų žinių apie ieškovus atitinka tikrovę, kita dalis – tėra atsakovo R. J. J. nuomonė, suformuota tam tikrų šeimyninio ginčo aplinkybių, o jas kiekvienas asmuo interpretuoja savaip, tam tikrus teiginius priskyrė subjektyviai asmens nuomonei. Taigi subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas, kuris iš esmės ir yra nuomonė, negali būti

¹⁶⁷ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje S. J., Ž. J. v. R. J. J., UAB „Lietuvos rytas“, tretysis asmuo I. Smalskienė; bylos Nr. 3K-3-281/2001, kategorija 20.6.*

kvestionuojamas. O teismas negali įpareigoti paneigti nuomonės ar atlyginti žalos už išsakytą nuomonę, net jeigu ši būtų šokiruojanti ar kelianti nerimą, nes tokiu būdu būtų pažeistas Konstitucijos 25 str. bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 str., įtvirtinantys asmens teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti¹⁶⁸.

Paskelbtų žinių žeminantis pobūdis. Tikrovės neatitinkančių duomenų skleidimas tam tikrais atvejais gali būti traktuojamas ne kaip civilinės, o kaip baudžiamosios teisės normų pažeidimas, už kurį taikoma atsakomybė pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 154–155 str. įtvirtintas nuostatas. Baudžiamojo kodekso 154 str. numatyta atsakomybė už šmeižimą, o 155 str. – už įžeidimą – viešą užgaulų žmogaus pažeminimą veiksmu, žodžiu ar raštu¹⁶⁹. Šmeižtas yra sąmoningas tikrovės neatitinkančių duomenų skleidimas, t. y. *pateikimas kaip tikrų informacijos, faktų ar kitų duomenų, kurie iš tikrųjų neegzistuoja, o yra išgalvoti, pramanyti ar esmingai iškreipti*. Ar asmuo šmeižė yra konstatuojamojo, o ne vertinamojo pobūdžio duomenys, todėl tai galima nustatyti tik taikant tam tikras patikrinimo, taip pat ir įrodymo priemones. Konvencijos 10 straipsnis įtvirtina žmogaus teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Teisė skleisti ir gauti informaciją yra vienas iš esminių demokratinės visuomenės pagrindų, be kurios užtikrinimo neįmanoma nei demokratinė visuomenė, nei laisvas kiekvieno individo egzistavimas.

Pagal Konvenciją tokiomis ribomis laikytinos:

1. viešasis interesas (būtinybė užtikrinti nacionalinį saugumą, teritorijos vientisumą, visuomenės saugumą, kelio nusikaltimams užkirtimą, sveikatos ir moralės apsaugą);
2. kitų asmenų teisės ir laisvės (būtinybė užtikrinti kitų asmenų teisių ir orumo apsaugą, informacijos apie privatų gyvenimą konfidencialumą);
3. teisminės valdžios nešališkumas ir autoritetas.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr.1. Teismų praktika, 1998, Nr.9.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89–2741.

Konvencijos prasme šie ribojimai galimi, jei jie numatyti įstatyme ir demokratinėje visuomenėje yra būtini. Kadangi kalbama apie žmogaus teisių ribojimą, minėti pagrindai negali būti aiškinami plečiamai. Atkreiptinas dėmesys, jog analogiškos nuostatos numatytos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 3 ir 4 dalyse.

Europos Žmogaus Teisių Teismas, aiškindamas Konvencijos 10 straipsnio turinį, yra nurodęs, kad teisė skleisti informaciją ir idėjas apima ne tik teisę skleisti neutralią informaciją ir idėjas, kurios yra palankios ir neįžeidžiančios, bet ir informaciją, kuri gali būti šokiruojanti, erzinanti ar trikdanči visuomenę arba jos dalį. Toks, EŽTT nuomone, šios teisės normos turinio aiškinimas tarnauja nuomonių įvairovės, tolerancijos, abipusio pakantumo ir plačių pažiūrų formavimui, be kurių neįmanoma demokratinė visuomenė.

Taigi Konvencija gina ne tik asmenį, paskleidusį absoliučiai teisingą informaciją, bet ir asmenį, kuris paskleidė nors ir ne visiškai tikslią informaciją, tačiau tai padarė sąžiningai ir nepiktnaudžiavo teise skleisti informaciją. Tai reiškia, kad asmuo, paskleidęs ne visiškai tikslią informaciją, nepažeidė Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytų šios teisės ribų. Ši nuostata įtvirtinta EŽTT praktikoje (Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose *Handyside v. Jungtinė Karalystė*¹⁷⁰; *Observer ir Guardian v. Jungtinė Karalystė*¹⁷¹). Tokia Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika buvo patvirtinta ir 1997 m. vasario 24 d. sprendime, priimtame byloje *De Haes ir Gijssels v. Belgija*, kuriame teismas konstatavo, jog žurnalistų teisė reikšti savo nuomonę taip pat apima ir tam tikro laipsnio faktų perdėjimą (hiperbolizavimą), jeigu tai nepažeidžia Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytų šios teisės įgyvendinimo ribų¹⁷². Tačiau sprendime byloje *Lingens v. Austrija* EŽTT yra pabrėžęs, kad spauda negali peržengti jai nustatytų

¹⁷⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje *Handyside v. United Kingdom*, pareiškimo Nr.5493/72, Serija A Nr.24.

¹⁷¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *Observer & Guardian v. United Kingdom*, pareiškimo Nr.13585/88, Serija A Nr.216.

¹⁷² Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. vasario 24 d. sprendimas byloje *De Haes & Gijssels v. Belgium*, pareiškimo Nr.19983/92, *Reports of Judgements and Decisions 1997-I*.

ribojimų, kurių reikia kitų asmenų garbei ir orumui garantuoti¹⁷³. Vadinasi, sprendžiant konfliktą, kilusį tarp teisės į garbės ir orumo gynimą ir teisės skleisti informaciją, būtina vadovautis proporcingumo ir šių teisių pusiausvyros principais.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, aiškinant Konvencijos 10 straipsnį, orientuoja į tai, kad teisė skleisti informaciją negali būti ribojama ne tik valstybės įvedama cenzūra, bet ir privačia cenzūra, kuri galima tada, kai, pažeidžiant proporcingumo principą ir nepaisant dviejų lygiaverčių teisių pusiausvyros reikalavimo, išimtinai ginama teisė į garbę ir orumą. Beatodairiškas asmens garbės ir orumo gynimas faktiškai reikštų privačios cenzūros įvedimą, nes leistų taikyti civilinę atsakomybę ir kitus civilinių teisių gynimo būdus esant menkiausiai informacijos netikslumui, neatsižvelgiant į tai, kodėl tas netikslumas atsirado, taip pat neatsižvelgiant ir į visuomenės informavimo priemonės elgesį bei tikslus, t. y. ar visuomenės informavimo priemonė, paskelbdama tam tikras žinias, siekė įžeisti asmenį, apie kurį buvo paskelbta informacija, ar priešingai – siekė sąžiningai informuoti visuomenę apie tam tikrą įvykį.

Pagal EŽTT praktiką ir Konvencijos 10 straipsnio aiškinimą tai reiškia, kad iš spaudos negalima reikalauti absoliutaus tikslumo. Vis dėlto EŽTT praktika numato, kada iš žiniasklaidos galima reikalauti elgtis sąžiningai, kas reiškia sąmoningai neiškraipyti ar nutylėti informacijos, siekiant įžeisti ar pažeminti kitą asmenį. Priešingu atveju tai reikštų piktnaudžiavimą teise skleisti informaciją ir šios teisės ribų peržengimą, duodantį pagrindą visuomenės informavimo priemonei taikyti teisinę atsakomybę. Asmens orumo ir garbės suabsoliutinimas kartu reikštų ir visuomenės teisės žinoti pažeidimą, kadangi teisė skleisti informaciją apima ir visuomenės teisę žinoti viską, kas vyksta šalyje ir pasaulyje, išskyrus tai, kas

¹⁷³ *Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. liepos 8 d. sprendimas byloje Lingens v. Austria, pareiškimo Nr.9815/82, Serija A Nr.103.*

sudaro žmogaus privataus gyvenimo sferą, į kurią draudžia kištis Konvencijos 8 straipsnis (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 ir 24 straipsniai).

Garbę ir orumą žeminanti žinia laikoma tokia, kurios paskleidimas menkina gerą asmens vardą visuomenėje, taip pat mažina jo paties savęs vertinimą. Tai iš esmės klaidinga, asmenį diskredituojanti informacija, kurioje gali būti pasakoma apie asmens padarytą teisės, moralės ar paprotinių normų pažeidimą, negarbingą poelgį, netinkamą elgesį, nesąžiningą veiklą ir pan. Lietuvos teisinėse institucijose asmens garbė ir orumas ginamas, jeigu yra nustatoma civilinei atsakomybei būtinų faktų visuma, į kurią įeina faktas, kad paskleistos žinios žemina asmens garbę ir orumą. Teismų praktikoje laikoma, kad *žinia apie netinkamą asmens elgesį yra žeminančio pobūdžio, kai kiekviename ginčo objektu esančiame teiginyje yra duomenys, kurie teisės, moralės ar kitų visuomenėje pripažintų normų ir priimtinių elgesio taisyklių požiūriu rodo esant nepriimtina, netoleruotina asmens elgesį ar jį vaizduoja kitokiu neigiamu aspektu*¹⁷⁴.

Dėl neatitinkančių tikrovės ir garbę bei orumą žeminančių žinių paneigimo, moralinės žalos atlyginimo, ieškovas S. V. kreipėsi į Kauno m. apylinkės teismą nurodydamas, kad žurnalistė Elvyra Žeizienė 1997 m. rugsėjo 28 d. dienraštyje *Kauno diena* paskelbė publikaciją „*Padėdamas kitam tampi laimingesnis*“, ir prašė pripažinti neatitinkančiu tikrovės šio straipsnio teiginį „...*kai gydytojai jai diagnozavo sunkiai pagydomą ligą, jos buvęs vyras išėjo iš namų*“. Ieškovas nurodė, kad šis teiginys iškraipo tikrus faktus, todėl žemina jo garbę ir orumą¹⁷⁵. Kadangi dienraštis gera valia nesutiko paneigti neatitinkančias tikrovės žinias, S. V. teismo prašė pripažinti neatitinkančiu tikrovės teiginį „...*kai gydytojai jai diagnozavo sunkiai pagydomą ligą, jos buvęs vyras išėjo iš namų*“ ir įpareigoti atsakovą dienraštyje *Kauno diena* per 15 dienų nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo paskelbti, kad šis teiginys neatitinka tikrovės. Tačiau Kauno m. apylinkės teismas 1999 m. rugsėjo 23 d.

¹⁷⁴ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje G. G. v. R. P., UAB „Lietuvos rytas“, tretysis asmuo J. Vitkauskienė; bylos Nr.3K-3-211/2001, kategorija 16.9;115.

¹⁷⁵ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje S. V. v. dienraštis „Kauno diena“; bylos Nr.3K-3-290/2000, kategorija 40.

sprendimu ieškinį atmetė, motyvuodamas, kad nenustatytas faktas, jog straipsnyje pateiktu teiginiu būtų pažeminta S. V. garbė ir orumas. Teismas pažymėjo, kad žeminančiomis laikytinos tikrovės neatitinkančios žinios, o šiuo atveju ieškovas to neįrodė. Ginčo dalykas – du teiginiai: *buvęs vyras* ir *kad išėjo iš namų*. To pats ieškovas bylos nagrinėjimo metu ir neginčijo. Byloje taip pat pateikta lingvistinės ekspertizės išvada, kurioje teigiama, kad ginčijamajame sakinyje yra pasakojimo turinys ir yra pasakotojos žodžiai. Teismas sprendime nurodė, kad jei ir galima būtų išvelgti priežastinį ryšį minimuose įvykiuose, tai nėra faktas, o proto darinys, pasakotojos suvokimo rezultatas, o suvokimo būdo paneigti neįmanoma¹⁷⁶.

Kauno apygardos teismas 1999 m. spalio 25 d. nutartimi S. V. apeliacinį skundą taip pat atmetė, palikęs galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Apeliacinės teismo instancijos teisėjų kolegija nurodė, jog moters pasakojime minima žinia būtent „*gydytojų diagnozuota liga*“ yra ne apie ieškovą. Šią aplinkybę tiek pirmosios instancijos teisme, tiek apeliacinio skundo nagrinėjimo metu patvirtino visi dalyvaujantys byloje asmenys, įskaitant ir apeliantą, todėl teismo išvados apie jų atitikimą tikrovei negali būti revizuojamos. Ieškovas neginčijo ir to, kad jis yra „*buvęs vyras*“ ir kad „*išėjo iš namų*“. Atsižvelgęs į šias aplinkybes teismas pagrįstai nurodė, kad nesant tikrovės neatitinkančių žinių paskleidimo fakto, ieškovas nepagrįstai reikalauja įpareigoti dienraštį *Kauno diena* paneigti žinias skyrybų priežasties nurodymo tekstu, nes skyrybų priežasties įvardijimas nėra šios bylos dalykas. Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija žemesniųjų teismų sprendimus paliko nepakeistus, argumentuodama, kad pirmosios instancijos teismas, įvertinęs ieškovo pateiktus įrodymus, galėjo padaryti išvadą, kad ieškovas ieškinio neįrodė.

Dėl regioniniame Panevėžio laikraštyje *Šeštadienio sekundė* publikuoto žurnalistės Virginijos Sipavičienės straipsnio „*Įtariamasis nužudymu sulaikytas*

¹⁷⁶ Ibid.

Čekijoje”¹⁷⁷ į teismą kreipėsi G. P. Ieškovas nurodė, kad 2001 m. lapkričio 10–11 d. laikraščio *Šeštadienio sekundė* 1 ir 6 puslapiuose išspausdinto žurnalistės V. Sipavičienės straipsnio „*Įtariamasis nužudymu sulaikytas Čekijoje*” skirsnyje „*Nužudė ir sudegino*” paskleistos neatitinkančios tikrovės ir žeminančios ieškovo garbę bei orumą žinios: „„*Vyšniukų krikštatėviui*” A.V. išvykus į Ispaniją, vadovavimą gaujai perėmė G. P., tačiau vienu iš gaujos vadų buvo laikomas ir E.M., pravarde „Mažylis””. Ieškovas nurodė jokios „vyšniukų” gaujos nebuvo, jis niekada nebuvo šios gaujos vadas ir iš jokio A. V. jis vadovavimo šiai gaujai neperėmęs. Be to, gaujos apibrėžimas pateiktas Baudžiamojo Kodekso 75 straipsnyje „Banditizmas”, ir pagal minėtą normą tokios gaujos organizavimas, dalyvavimas joje yra nusikaltimas. Ieškovas taip pat nurodė, kad Panevėžio apygardos prokuratūra jam ir dar keliolikai asmenų buvo iškėlusį baudžiamąją bylą dėl įvairių nusikaltimų, tarp jų ir pagal BK 227¹ straipsnį dėl vadinamojo „vyšniukų” nusikalstamo susivienijimo organizavimo: prokurorai jį buvo įvardinę šio susivienijimo vadu, tačiau Panevėžio apygardos teismas 2000 m. rugpjūčio 4 d. nuosprendžiu visus teisiamuosius pagal BK 227¹ straipsnį išteisino; minėtą nuosprendį paliko galioti aukštesnių instancijų teismai. Ieškovo nuomone, tokiu būdu visų instancijų Lietuvos teismai pripažino, jog nusikalstamo susivienijimo „vyšniukai” nėra ir jam ieškovas nevadovavo.

Ieškovo teigimu, laikraštyje išspausdinta žinia padarė jam didelę moralinę žalą, jam tenka aiškintis su darbdaviu, draugais, giminėmis, pablogėjo santykiai šeimoje, jo dukters lankomame vaikų darželyje kalbama jį esant gaujos vadu. Be to, ieškovo manymu, moralinė žala jam buvo padaryta tyčia, nes straipsnio autorė žinojo apie teismo išteisinamąjį nuosprendį, todėl reikalavo maksimalaus moralinės žalos atlyginimo, pagal tuo metu galiojančius įstatymus padidinto penkis kartus, t.y. 50 000 litų. Taip pat prašė įpareigoti atsakovą jo leidžiamame laikraštyje *Šeštadienio sekundė* paneigti tikrovės neatitinkančias ir ieškovo garbę bei orumą žeminančias žinias, išspausdinant

¹⁷⁷ SIPAVIČIENĖ, V. Įtariamasis nužudymu sulaikytas Čekijoje. *Šeštadienio sekundė*, Nr.262, 2001 m. lapkričio 10–11 d.

tekstą: „*Panevėžyje nėra jokios gaujos, įvardijamos kaip „vyšniukai”, ir G. P. niekada nebuvo ir nėra jos vadas*”; šį tekstą išspausdinti tokiu pačiu šriftu ir tame pačiame laikraščio puslapyje; priteisti iš atsakovo 50 000 Lt moralinei žalai atlyginti¹⁷⁸.

Panevėžio miesto apylinkės teismas 2002 m. balandžio 2 d. sprendimu ieškovo ieškinį patenkino iš dalies: įpareigojo UAB „Leosona” jos leidžiamame laikraštyje *Sekundė* paneigti tikrovės neatitinkančias ir ieškovo garbę bei orumą žeminančias žinias, išspausdinant tekstą: „*Panevėžyje nėra jokios gaujos, įvardijamos kaip „vyšniukai”, ir G. P. niekada nebuvo ir nėra jos vadas*”_išspausdinti tekstą tokiu pat šriftu ir tame pačiame puslapyje, kaip buvo paskleista tikrovės neatitinkanti žinia; priteisė iš UAB „Leosona” G. P. 4 000 litų moralinei žalai atlyginti. Pirmosios instancijos teismas sprendime nurodė, kad Panevėžio apygardos teismas 2000 m. rugpjūčio 4 d. nuosprendžiu išteisino G. P. pagal BK 227¹ straipsnį, taip pat pasisakė, kad minėtame nuosprendyje konstatuota, jog nusikalstamas susivienijimas nebuvo sukurtas, todėl G. P. negalėjo jame dalyvauti ir jam vadovauti, ir šį nuosprendį paliko galioti apeliacinės bei kasacinės instancijų teismai. Teismas nusprendė, kad laikraščio *Sekundė* straipsnyje „*Įtariamasis nužudymu sulaikytas Čekijoje*” paskelbta žinia, jog egzistuoja gauja „vyšniukai” ir kad G. P. yra šios gaujos vadas, neatitinka tikrovės, todėl žemina ieškovo G. P. garbę bei orumą ir turi būti paneigta. Teismas pažymėjo, kad žurnalistė V. Sipavičienė žinojo apie išteisinamąjį nuosprendį, nes ji pati apie tai rašė, tačiau po kelių dienų žurnalistė vis tiek pateikė kaip žinią, kad, A. V. išvykus į Ispaniją, vadovavimą „vyšniukų” gaujai perėmė G. P..

Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2002 m. birželio 4 d. nutartimi Panevėžio miesto apylinkės teismo 2002 m. balandžio 2 d. sprendimą pakeitė, rezoliucinėje dalyje įpareigojęs atsakovą išspausdinti tokio turinio tekstą: „*„Sekundės” laikraščio 2001 m. lapkričio 10–11 d. Nr. 262 1–me ir 6–me puslapiuose patalpintame V. Sipavičienės*

¹⁷⁸ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje G. P. v. UAB „Lesona”, tretysis asmuo Virginija Sipavičienė; bylos Nr.3K–3–1621/2002, kategorija 20.6.*

straipsnyje „*Įtariamasis nužudymu sulaikytas Čekijoje*” paskelbtą žinią, kad, „*„Vyšniukų krikštateviui” A.V. išvykus į Ispaniją, vadovavimą gaujai perėmė G. P.*”, laikraščio leidėjas paneigia, kaip neatitinkančią tikrovės”; paneigimo tekstą išspausdinti tokiu pat šriftu ir tame pačiame laikraščio puslapyje, kaip buvo išspausdintas V. Sipavičienės straipsnis „*Įtariamasis nužudymu sulaikytas Čekijoje*”; taip pat sumažino moralinės žalos atlyginimą iki 1000 Lt. Apeliacinės instancijos teisėjų kolegija pripažino, jog šia tikrovės neatitinkančia žinia atsakovas pakenkė ieškovo garbei ir orumui, padarė jam moralinę žalą, nes apkaltino sunkiu nusikaltimu, kurio, pagal teismo nuosprendžio išvadas, jis nepadarė. Kolegija taip pat nurodė, jog, nustatydama paneigtos žinios turinį, pirmosios instancijos teismas įpareigojo atsakovą paneigti ir tai, ko jis nepaskelbė. Kolegija pripažino, jog blogą visuomenės nuomonę apie ieškovą suformavo jo paties netinkamas elgesys, nes jis yra ne vieną kartą teistas, respublikinė spauda jau ne kartą rašė apie G. P. kaip „vyšniukų” gaujos organizatorių ir vadeivą, viena iš tokio pobūdžio dienraščio *Respublika* publikacijų paskelbta po išteisinamojo nuosprendžio, šių publikacijų vienas iš pagrindinių „herojų” yra būtent ieškovas. Teisėjų kolegijos nuomone, minėtos publikacijos neabejotinai suformavo visuomenės požiūrį į ieškovo veiklą ir jo asmenybę, tačiau ieškovas dėl šių publikacijų teiginių paneigimo į teismą nesikreipė. Be to, nusikalstamo susivienijimo buvimas gali būti nustatytas tik įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, nesant tokio nuosprendžio, negalima tvirtinti apie nusikalstamos gaujos egzistavimą ir asmens dalyvavimą tokios gaujos veikloje, taigi aplinkybė, jog publikacijų metu dar nebuvo priimtas ar nebuvo įsiteisėjęs išteisinamasis teismo nuosprendis, esminės reikšmės neturi, ir ši aplinkybė netrukdė ieškovui ginti savo garbę ir orumą.

Kasaciniu skundu ieškovas G. P. prašė Panevėžio miesto apylinkės teismo 2002 m. balandžio 2 d. sprendimo, Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 4 d. nutarties dalis dėl moralinės žalos dydžio bei atstovavimo išlaidų pakeisti ir priteisti iš atsakovo 50 000 Lt moralinei žalai atlyginti bei 400 Lt atstovavimo išlaidų. Pagrindinis

kasacinio skundo argumentas buvo tas, kad apeliacinės instancijos teismui pakeitus paneigimo tekstą, liko nepaneigta, jog „*vyšniukų*“ *gauja praeityje egzistavo ir kad G. P. buvo šios grupuotės narys, net vadeiva*. Pagal teismo suformuluotą paneigimo tekstą, kasatoriaus nuomone, skaitytojams bus pranešta tik kad G. P. neperėmė vadovavimo minėtai gaujai, tačiau toks paneigimas nėra pakankamas ir adekvatus paskelbtai žiniai bei nepakankamai paneigia neteisingus, ieškovą žeminančius teiginius (Visuomenės informavimo įstatymo 45 str. 2 d.). Kasatorius pažymėjo, kad kai dienraštis *Respublika* rašė apie ieškovą, nuosprendis, kuriuo ieškovas išteisintas, nebuvo įsiteisėjęs, o *Sekundė*, žinodama, jog teismas nepripažino ieškovo kaltu, sąmoningai pažeidė nekaltumo prezumpciją, savo pareigą pateikti informaciją teisingai, tiksliai ir nešališkai (Visuomenės informavimo įstatymo 3 str. 3 d.). Apeliacinės instancijos teismo motyvas apie minimalią *Sekundės* įtaką visuomenės nuomonės formavimui, yra nepagrįstas, nes minėtas laikraštis, kasatoriaus manymu, yra gausiai skaitomas Panevėžio krašte. Be to, straipsnis paskelbtas didžiausiu tiražu leidžiamo šeštadienio numerio pirmajame puslapyje, pagal kurį skaitytojas sprendžia, ar įsigyti leidinį. Teismai, kasatoriaus nuomone, taip pat neįvertino, jog publikacija laikraštyje padarė žalą ne tik ieškovui, bet ir jo šeimai, artimiesiems, nes ieškovas apkaltintas sunkiu nusikaltimu. Kasatorius teigė, kad teismai neteisingai nustatė atsakovo kaltės, paskelbiant žinias, formą, nors tai yra svarbu nustatant žalos dydį (Visuomenės informavimo įstatymo 20 str. 3 d., 54 str. 1 d.). Jo teigimu, publikacijos autorė žinojo, jog ieškovas yra išteisintas, apie tai ji rašė 2001 m. lapkričio 7 d. straipsnyje „*Vyšniukų*“ *jau niekas negalės vadinti gauja*“, kuris buvo išspausdintas tame pačiame atsakovo leidžiamame laikraštyje *Sekundė*. Todėl tai, jo manymu, tik patvirtina, kad atsakovo kaltė, paskelbiant apie ieškovą informaciją, priešingą teismų išvadoms, yra tyčinė (CK 6.248 str. 3 d.), atsakovas pažeidė ieškovo nekaltumo prezumpciją (Visuomenės informavimo įstatymo 20 str. 3 d.).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, konstatavo, kad nagrinėjamoje byloje iškilo teisės į garbę bei orumą ir teisės skleisti informaciją kolizijos problema. Todėl, kolegijos nuomone, teismai, spręsdami

tokią koliziją, privalo siekti protingos abiejų teisių pusiausvyros, prioritetiškai ginti vieną iš jų, atsižvelgdami į bylos aplinkybes. Vadovaudamasi konstitucinių teisių proporcingumo principu kasacinė instancija panaikino Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 4 d. nutartį ir perdavė bylą nagrinėti iš naujo apeliacine tvarka naujos sudėties Panevėžio apygardos teismui¹⁷⁹. *Nagrinėjant tokio pobūdžio teisminį ginčą, pirmiausia reikia atsakyti, ar atsakovas – visuomenės informavimo priemonė, kurios pagrindinė funkcija – sąžiningai informuoti visuomenę apie valstybės ir pasaulio įvykius, peržengė Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje ir Konstitucijos 25 straipsnyje nustatytas teisės skleisti informaciją ribas ir įvertinti konstitucinių teisių proporcingumo principą.*

Žinių paskleidimo fakto nustatymas. Lietuvos teismų praktikoje žinių paskleidimu laikoma:

- kai jos paskelbtos per visuomenės informavimo priemones;
- informacijos agentūros pranešimus;
- elektroninėmis priemonėmis;
- pranešamos vienam ar daugeliui asmenų pokalbio metu;
- kai jos pranešamos viešuose pasisakymuose;
- per atvirlaiškius, telegramas, dokumentus, išdėstytos tarnybinėse charakteristikose;
- paskelbtos kitu būdu žodine, rašytine ar kita materialia forma¹⁸⁰.

Tačiau kalbant apie teisinės atsakomybės taikymą, reikia įvertinti tai, kad žinių paskleidimas turi būti vertinamas ne tik bendraja, bet ir teisine prasme. Būna atvejų, kai žinių pranešimas kitiems asmenims, ne tik asmeniui, apie kurį jos skleidžiamos, teisiškai nėra pripažįstama kaip žinių paskleidimas. Tai gali būti pateisinama tuo, kad informacijos paskleidimu taip pat realizuojamos kito asmens teisės, kurios demokratinėje visuomenėje taip pat svarbios ir gerbtinos. Be to, gali būti atvejų, kai tokia informacija skelbiama

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr.1. Teismų praktika, 1998, Nr.9.

vykdant viešąsias funkcijas. Pakankamai plačiai sąvoka *žinių paskleidimas* aptariama ir teisės doktrinoje, išryškinant tam tikrus žinių paskleidimo ypatumus visiško tikslumo aspektu¹⁸¹.

Žurnalistas, rinkdamas medžiagą publikacijai, naudojami įvairiais šaltiniais. Informaciją jis gauna ne tik iš pašnekovų, institucijų atstovų, tačiau ir dokumentų. Taigi rengdamas žurnalistinį tekstą autorius gali naudotis įvairiais informacijos šaltiniais, tačiau teisiniu aspektu svarbu įvertinti nuo kurio momento žinios laikomos paskleistomis. Nes tai irgi suponuoja atsakomybę už žinių paskleidimą. Lietuvos teismų praktikoje nelaikoma žinių paskleidimu, jeigu asmuo sąžiningai kreipiasi į valstybės institucijas, nuroydamas apie padarytus pažeidimus, pagrįstai išsakydamas kritiką, taip pat paskelbiant duomenis apie asmenį dokumentuose, kurie yra priimami procesinių teisės normų nustatyta tvarka, ir kt.¹⁸²

Demokratinėje visuomenėje draudžiama persekioti už kritiką. Pagrindinis šalies įstatymas piliečiams garantuoja teisę reikšti kritinę nuomonę ar požiūrį, skleisti kritinę informaciją apie valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą. Tačiau konkrečiu atveju teismai, nagrinėjantys tokio pobūdžio ginčus, privalo įvertinti konstitucinių asmens teisių įgyvendinimo (teisė skleisti informaciją, teisė kritikuoti, teisė ginti asmens garbę ir orumą, pan.) priemonės ir būdus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisako, kad sąžiningas asmens kreipimasis į valstybės institucijas ir pareigūnus dėl drausminės atsakomybės taikymo nelaikomas žinių paskleidimu, tačiau kai pranešimas yra melagingas ir asmuo realizuoja jam suteiktą kreipimosi teisę peržengdamas realizavimo ribas, pažeisdamas kitų asmenų teises ir laisves, nukentėjusiojo asmens garbė ir orumas turi būti ginamas¹⁸³. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2001 m. spalio 31 d. išnagrinėtoje civilinėje byloje *A. A. ir kt. v. V.A. pasisakė, kad* informacijos pateikimas kompetentingai

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 67.

¹⁸² *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje G. G. v. R. P.; bylos Nr.3K-3-211/2001, kategorija 16.9; 115.*

¹⁸³ Ibid.

institucijai, vykdančiai savo funkcijas norminių aktų nustatyta tvarka, taip pat nėra laikomas asmens garbę žeminančių žinių paskleidimu¹⁸⁴.

Jau aptarėme, kad civilinės atsakomybės už garbės ir orumo pažeidimą taikymo sąlyga yra tikrovės neatitinkančių žinių paskleidimas, taip pat teismo pareiga konkrečioje byloje atskirti žinių nuo nuomonės. Tačiau, kai asmuo, išreikšdamas nuomonę apie įvykius, paskelbia naujas žinias, žeminančias asmens garbę ir orumą ir neatitinkančias tikrovės, asmens teisės yra ginamos Civiliniame kodekse ir Visuomenės informavimo įstatyme nustatyta tvarka. Peržengtą ribą tarp visuomenės informacijos rengėjo – visuomenės informavimo priemonės, žurnalisto teisės skleisti informaciją, teisės kritikuoti ir asmens teisės ginti savo garbę ir orumą iliustruoja pirmosios instancijos teismo sprendimas civilinėje byloje *A. V. v. UAB „Šiaurės rytai”, R. P.*¹⁸⁵. Pažymėtina, kad šis sprendimas paliktas galioti ir po atsakovų apeliacinio bei kasacinio skundų. Ieškovė A. V., kreipdamasi į teismą, nurodė, kad atsakovas UAB „Šiaurės rytai“ 2003 m. liepos 12 d. laikraščio *Šiaurės rytai* 80 numeryje išspausdino atsakovės R. Penelienės straipsnį „*Ar bus rastas „straipsnis“ pavaldinius ir vaikus terorizuojančiai direktorei pakelti iš vadovo kėdės?*“. Jame apie ieškovę nurodyti teiginiai, kad ji terorizuoja pavaldinius ir vaikus, viešai juos įžeidinėja, o vieną iš jų norinti paskelbti turint proto negalią; kad ji atleido iš darbo neparankią darbuotoją; kad vertė darbuotojus pasirašyti ieškovę giriantį straipsnį, išspausdintą „Biržiečių žodyje“. Šie teiginiai neatitinka tikrovės ir žemina jos garbę ir orumą. Taip pat laikraštyje buvo išspausdinta jos nuotrauka su užrašu „Direktorė dėl kylančių konfliktų kaltino jai nepaklūstančius pavaldinius“. Tai 2001 metų nuotraukos, darytos per susitikimą su socialinės apsaugos ir darbo ministre, fragmentas, todėl toks šios nuotraukos panaudojimas, ieškovės manymu, su jos neatitinkančiu tekstu neatitinka tikrovės ir žemina jos garbę ir orumą. Žinių paskleidimas pakenkė jos geram vardui, profesinei reputacijai, suformavo nepalankią visuomenės

¹⁸⁴ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje A. A. ir kt. v. V.A.; bylos Nr.3K-3-1044/2001, kategorija 20.6.*

¹⁸⁵ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. V. v. UAB „Šiaurės rytai”, R. P.; bylos Nr.3K-3-609/2004, kategorija 20.6.*

nuomonę apie ją kaip žmogų ir pedagogę. Šios žinios paskelbtos plačiai – per dienraštį, kuris platinamas visame rajone, todėl jai padaryta didelė moralinė žala.

Ieškovė prašė įpareigoti atsakovą UAB „Šiaurės rytai“ laikraščio *Šiaurės rytai* pirmajame puslapyje tokiu pat šriftu, koku buvo išspausdintas straipsnis, paskelbti paneigimą be jokių komentarų. Paneigimo tekstą ieškovė formulavo tokį: „ 2003 m. liepos mėn. 12 d. laikraščio *Šiaurės rytai* 80 numeryje išspausdintame straipsnyje „Ar bus rastas „straipsnis“ pavaldinius ir vaikus terorizuojančiai direktorei pakelti iš vadovo kėdės?“ straipsnio autorės Rasos Penelienės nurodyti teiginiai – straipsnio pavadinime „pavaldinius ir vaikus terorizuojančiai direktorei“, straipsnio teiginiai, kad direktorė atleido iš darbo jai neparankią darbuotoją, taip parodydama, kas gresia ir kitiems nepaklusniems pavaldiniams, Medeikių globos darbuotojai teigia, kad direktorė terorizuojanti globotinius. Jie yra viešai įžeidinėjami, o vienais jų norinti padaryti net su proto negalia, „jeigu skundikai supras, kad reikia dirbti, o nekaišioti pagalius į ratus... Jeigu klausytų direktorės, jei jos bijotų...“ Bėrė panašias frazes ugdymo įstaigos vadovė, pedagogė, A. V., į komisijos pasitarimą atsinešė straipsnį, spausdintą *Biržiečių* žodyje siūlė perskaityti visai komisijai. Viena neskaitymo priežasčių buvo ta, kad po šiuo tekstu pasirašyti darbuotojus vertusi pati direktorė. Taip komisijos nariams kalbėjo medeikiečiai susitikimo metu“ – šie teiginiai neatitinka tikrovės. Nuotrauka pirmame puslapyje su užrašu apačioje „direktorė dėl kylančių konfliktų kaltino jai nepaklūstančius pavaldinius“ neatitinka tikrovės, yra fragmentas kitos nuotraukos, kurioje A. V. nufotografuota kitomis aplinkybėmis“. Redakcija atsiprašo A. V. už neteisingos informacijos paskelbimą.“ Taip pat ieškovė prašė priteisti iš atsakovo 10 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą.

Teismas padarė išvadą, kad straipsnio teiginiu – „direktorė atleido iš darbo jai neparankią darbuotoją, taip parodydama, kas gresia ir kitiems nepaklusniems pavaldiniams“ – buvo paskleistos žinios apie ieškovę, kurios neatitinka tikrovės ir žemina jos garbę ir orumą. Šis teiginys straipsnio įžangoje „*Kreipėsi į Tarybą*“ pateiktas kaip faktas, o ne kaip kieno nors

nuomonė. Byloje taip pat nustatyta, kad ieškovei vadovaujant Medeikių vaikų globos namams, iš darbo dėl darbuotojų skaičiaus mažinimo buvo atleista tik viena darbuotoja, kurios atleidimas iš darbo teismo sprendimu pripažintas teisėtu. Todėl teismas konstatavo, kad ieškovės atlikti su jos tarnyba susiję teisėti veiksmai negali būti laikomi nei bauginančiais, nei aiškinami ar vertinami neigiamai. Pažymėtina, kad teisme apklaustų liudytojų parodymai paneigia atsakovo argumentus, jog šiuo teiginiu straipsnio autorė išsakė tik Medeikių globos namų darbuotojų nuomonę. Teismas pripažino, kad šių tikrovės neatitinkančių žinių paskelbimas pakenkė ieškovės geram vardui ir profesinei reputacijai, todėl atsakovas privalo šias žinias paneigti. Tačiau atsižvelgęs į tai, jog ieškovė yra viešas asmuo, kurio svarbiausiu garbės ir orumo gynimo būdu yra paskleistų žinių paneigimas, o ne moralinės žalos atlyginimas, nustatė ieškovei priteisiamo neturtinės žalos atlyginimo dydį – 500 Lt. Kiti straipsnio teiginiai bei išspausdinta nuotrauka teismo įvertinti kaip nelaikytini tikrovės neatitinkančiais ir ieškovės garbę ir orumą žeminančiais faktais, nes šiuose teiginiuose nurodyta trečiųjų asmenų išsakyta nuomonė apie ieškovės veiklą, o nuotrauka padaryta viešo renginio metu, todėl šią ieškinio dalį teismas atmetė. Biržų rajono apylinkės teismas 2004 m. balandžio 14 d. sprendimu įpareigojo atsakovą UAB „Šiaurės rytai“ Biržų krašto laikraščio *Šiaurės rytai* pirmajame puslapyje tokiu pat šriftu, koku buvo išspausdintas straipsnis, paskelbti tokio teksto paneigimą be jokių komentarų: „2003 m. liepos mėn. 12 d. laikraščio *Šiaurės rytai* 80 numeryje išspausdintame straipsnyje „Ar bus rastas „straipsnis“ pavaldinius ir vaikus terorizuojančiai direktorei pakelti iš vadovo kėdės?“ straipsnio autorės Rasos Penelienės nurodytas teiginys, kad „direktorė atleido iš darbo jai neparankią darbuotoją, taip parodydama, kas gresia ir kitiems nepaklusniems pavaldiniams“ – neatitinka tikrovės“.

Privataus gyvenimo apsauga. Asmens teisę į privatų gyvenimą saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių

laisvių apsaugos konvencija, šalies įstatymai, kiti norminiai aktai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1999 metų spalio 21 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nurodė, kad teisė į privatų gyvenimą apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt.¹⁸⁶. Be to, šiame nutarime sakoma, kad savavališkas ir neteisėtais kišimasis į žmogaus privatų gyvenimą laikomas ir kėsanimusi į asmens garbę ir orumą. Šios teisės apsauga ir gynimo būdai nustatyti CK 2.23 straipsnyje¹⁸⁷. Žiniasklaidos teisės ekspertė L. Meškauskaitė, nagrinėdama privataus gyvenimo sampratą, atkreipia dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos teisės aktuose vartojamos skirtingos sąvokos: privatus gyvenimas, asmeninis arba šeimos gyvenimas, privati informacija ir pan., tačiau visais tais atvejais turima galvoje konstitucinė teisė į žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą (2004:218). Tuo tarpu Lietuvos teisės doktrina¹⁸⁸ ir teismų praktika pakankamai aiškiai apibrėžia asmens privataus gyvenimo ribas, jų neliečiamumą ir gynimo laipsnį. Tai iliustruojančiu pavyzdžiu galėtų būti Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje *J. A. v. UAB „Lietuvos rytas“*¹⁸⁹.

2002 m. lapkričio 25 d. J. A. kreipėsi su ieškiniu į teismą, nurodydama, kad 2002 m. balandžio 15 d. mirė jos vyras L. A., o ji yra mirusiojo teisių perėmėja. Praėjus kelioms dienoms po laidotuvių, 2002 m. balandžio 20 d. dienraštyje *Panevėžio rytas* buvo išspausdintas A. Filimanavičienės straipsnis

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1999 metų spalio 21 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1999, Nr. 90–2662.

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74–2262.

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 53–74.

¹⁸⁹ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje J. A. v. UAB „Lietuvos rytas“, tretysis asmuo A. Filimanavičienė; Nr. 3K–3–91/2004, bylos kategorija 16.9; 20.7.*

„*Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima*“¹⁹⁰, kuriame buvo paskelbti duomenys apie ieškovės velionio vyro ir šeimos privatų gyvenimą. Be to, dienraščio pirmame, šeštame ir dešimtame puslapiuose taip pat išspausdintos ieškovės velionio vyro kapo duobės, laidotuvių procesijos nuotraukos; o ieškovės vyro laidotuvės aprašytos neigiamą nuomonę formuojančiais teiginiais. Ieškininiame pareiškime nurodyta, kad atsakovas¹⁹¹ paskelbė žinias, pažeisdamas Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 1 ir 2 dalis, CK 2.23 straipsnį ir Sveikatos sistemos įstatymo 34 straipsnį. Duomenų apie ieškovės vyro sveikatą paskelbimas, informacijos apie ieškovės šeimos privatų gyvenimą rinkimas apklausiant kaimo gyventojus be jos sutikimo, pažeidžia ieškovės šeimos teisę į privatų gyvenimą, įtvirtintą Konstitucijos 22 straipsnyje ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje.

Nors straipsnyje nėra konkrečių ieškovės ir jos velionio vyro duomenų, tačiau iš jame įvardyto kaimo ir nuotraukų yra aišku, kad kalbama apie ieškovės velionį vyrą ir jos šeimą. Ieškovė nei atsakovui, nei tretiesiems asmenims nebuvo davusi sutikimo fotografuoti laidotuvių. Tačiau tretieji asmenys jas fotografavo, pažeisdami Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnio 1 dalies 2 punktą, CK 2.22 ir 2.23 straipsnius, pagal kuriuos draudžiama filmuoti, fotografuoti ar daryti garso ir vaizdo įrašus neviešų renginių metu be organizatorių sutikimo. Ieškovės vyro laidotuvės nebuvo viešas renginys, jas organizavo ieškovė.

Pareikšdama ieškinį J. A. nurodė, kad Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija 2002 m. birželio 3 d. atsakovui priklausančio dienraščio *Panevėžio rytas* elgesį dėl ginčo publikacijos pripažino pažeidžiančiu Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą. Ir nors pagal Visuomenės informavimo įstatymo 47 straipsnio 8 punktą šis komisijos sprendimas turėjo būti paskelbtas artimiausiam dienraščio *Panevėžio rytas* numeryje, tačiau dienraštis to

¹⁹⁰ FILIMANAVIČIENĖ, A. Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima. *Panevėžio rytas*, Nr. 90, 2002 m. balandžio 20d.

¹⁹¹ Kadangi dienraščio „*Panevėžio rytas*“ redakcija neturi civilinio teisinio subjektiškumo, todėl už jos veiksmais padarytą žalą yra atsakingas šios visuomenės informavimo priemonės savininkas – UAB „Lietuvos rytas“.

nepadarė¹⁹². Manytina, kad toks visuomenės informavimo priemonės elgesys taip pat sudaro įspūdį, jog VIP elgesį nesąžiningai. Šiuo atveju reikėtų pažymėti, kad atsakovas apie ieškovės šeimą rašė nebe pirmą kartą¹⁹³, dėl ko velionis ieškovės vyras L. A. savo pažeistas teises dėl privataus gyvenimo neliečiamumo, garbės bei orumo buvo priverstas ginti teisme¹⁹⁴. Ieškovė prašė teismo konstatuoti, kad atsakovas, paskelbdamas dienraštyje *Panevėžio rytas* išspausdintame A. Filimavičienės straipsnyje „*Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima*“ be ieškovės sutikimo duomenis apie jos velionio vyro sveikatą, pažeidė jos velionio vyro ir ieškovės šeimos teisę į privatų gyvenimą; taip pat konstatuoti, kad atsakovas išspausdindamas ieškovės velionio vyro kapo duobės, laidotuvių procesijos nuotraukas pažeidė jos šeimos teisę į atvaizdą ir į privatų gyvenimą. Dėl neteisėtų atsakovo veiksmų prašė priteisti iš atsakovo ieškovei 25 000 Lt dydžio neturtinės žalos atlyginimą už teisės į privatų gyvenimą pažeidimą bei 25 000 Lt dydžio neturtinės žalos atlyginimą už teisės į atvaizdą pažeidimą.

Pirmosios instancijos teismas, įvertinęs byloje esančius įrodymus, nustatė, jog atsakovas padarė du atskirus teisės pažeidimus:

1. be ieškovės sutikimo paskleidė duomenis apie ieškovės mirusio vyro sveikatos būklę;
2. be ieškovės leidimo fotografavo ir išspausdino ieškovės ir jos organizuotų laidotuvių procesijos atvaizdus.

Vilniaus miesto trečiasis apylinkės teismas 2003 m. kovo 10 d. sprendimu ieškinį patenkino iš dalies:

¹⁹² Komisijos sprendimas 2002 m. liepos 22 d. buvo paskelbtas per Lietuvos nacionalinį radiją, kaip to reikalauja VII.

¹⁹³ FILIMANAVIČIENĖ A., LILEIKIENĖ L. Pasvalio kaimus paralyžiavo mirties baimė: nuošalios Lietuvos vietovės gyventojai atsidūrė AIDS grėsmės gniaužtuose. Lietuvos rytas Nr. 25, 2001 m. sausio 31 d.

¹⁹⁴ Vilniaus miesto trečiasis apylinkės teismas 2001 m. liepos 19 d. sprendimu tenkino L. A. ieškinį atsakovui UAB „Lietuvos rytas“, tretiesiems asmenims A. Filimavičienei ir L. Lileikienei dėl teisės į privatų gyvenimą gynimo, neatitinkančių tikrovės ir garbę bei orumą žeminančių žinių paneigimo ir moralinės žalos atlyginimo. Teismas konstatavo, kad atsakovas dienraštyje „Lietuvos rytas“ 2001 m. sausio 31 d. be L. A. sutikimo paskelbė teiginius apie jo sveikatą ir priteisė L. A. iš atsakovo 10 000 Lt žalos atlyginimą.

1. konstatavo, kad atsakovas paskelbė be ieškovės sutikimo duomenis apie jos velionio vyro sveikatą ir taip pažeidė ieškovės velionio vyro ir jos teisę į privatų gyvenimą, dienraščio *Panevėžio rytas* išspausdintame A. Filimanavičienės straipsnyje „*Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima*“ paskelbdamas teiginius apie ieškovės velionio vyro ir ieškovės privatų gyvenimą;
2. taip pat konstatavo, kad atsakovas, išspausdindamas ieškovės velionio vyro kapo duobės, laidotuvių procesijos nuotraukas, pažeidė ieškovės teisę į atvaizdą;
3. materialinius reikalavimus teismas tenkino iš dalies: priteisė iš atsakovo 10 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą ieškovei už teisės į privatų gyvenimą pažeidimą bei 4000 Lt neturtinės žalos atlyginimą už teisės į atvaizdą pažeidimą.

Sprendimą pirmosios instancijos teismas motyvavo tuo, kad pagal CK 2.23 straipsnio 1 dalį fizinio asmens gyvenimas neliečiamas, informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama tik jo sutikimu, po asmens mirties tokį sutikimą gali duoti jo sutuoktinis, tėvai ar vaikai.

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi ieškovės ir atsakovo apeliacinius skundus, 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartimi atmetė ieškovės skundą, o atsakovo skundą tenkino iš dalies: panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kuria konstatuota, kad atsakovas, dienraščio *Panevėžio rytas* 2002 m. balandžio 20 d. numeryje pirmame, šeštame ir dešimtame puslapiuose išspausdindamas ieškovės velionio vyro kapo duobės, laidotuvių procesijos nuotraukas, pažeidė ieškovės teisę į atvaizdą, ir kuria ieškovei priteista 4000 Lt neturtinės žalos atlyginimo, šiuos ieškinio reikalavimus atmetė; kitą teismo sprendimo dalį paliko nepakeistą. Kolegija sutiko su pirmosios instancijos teismo išvadamis, jog atsakovas dienraštyje *Panevėžio rytas* straipsnyje „*Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima*“ paskelbdamas duomenis apie ieškovės vyro ligą, gydymą ir sveikatos būklę iki mirties, susirgimo ir mirties priežastis, apie tai, kad ieškovei tenka tirtis kraują, pažeidė ieškovės ir jos mirusio vyro teisę į privatų gyvenimą ir nurodė, kad

pirmosios instancijos teismas sprendimu pagrįstai priteisė ieškovei 10 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą, nes ieškovės šeimos privataus gyvenimo paviešinimas sukėlė jai dvasinių išgyvenimų, sumažino ieškovės ir jos sūnaus bendravimo galimybes, ieškovė buvo priversta rūpintis savo gyvenamosios vietos pakeitimu. Tačiau apeliacinė instancija nurodė, kad asmens teisė į privatų gyvenimą nėra absoliuti. Apeliacinės instancijos teisėjų kolegija, panaikindama pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį dėl ieškovės teisės į atvaizdą pažeidimo ir neturtinės žalos atlyginimo, nurodė, kad nuotraukų paskelbimas buvo panaudotas kaip vaizdinė priemonė suteikiant informaciją apie mirusiojo L. A. mirtį ir jos priežastį (AIDS ligą). Nors nuotraukų paskelbimą laikė susijusiu su ieškovės ir jos šeimos privataus gyvenimo pažeidimu, tačiau apeliacinės instancijos teismas vertino, kad jose užfiksuoti vaizdai tebuvo straipsnio iliustracija, o ne atskiras pažeidimas ar atskira informacija.

Kasaciniu skundu ieškovė prašė panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kuria ieškovei priteistas 4000 Lt neturtinės žalos atlyginimas už ieškovės teisės į atvaizdą pažeidimą, ir apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį, kuria panaikinta ši pirmosios instancijos teismo sprendimo dalis, bei priimti naują sprendimą – tenkinti nurodytus ieškinio reikalavimus ir priteisti ieškovei 25 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą už jos teisės į atvaizdą pažeidimą. Kasacinį skundą ieškovė grindė tuo, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai nurodė, kad konkrečiai ieškovės nuotraukos nebuvo išspausdintos, todėl nebuvo pažeista ieškovės teisė į atvaizdą. Asmens teisė į atvaizdą gali būti pažeidžiama, kai iš platinamos nuotraukos vaizduojamas asmuo gali būti atpažįstamas. Nors konkrečiai ieškovė ir nebuvo fotografuojama, tačiau ji ir jos šeimos nariai galėjo būti atpažinti iš atsakovo laikraštyje išspausdintų laidotuvių nuotraukų. Taip pat kasaciniame skunde ieškovė nurodė tai, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai konstatavo, jog nuotraukų išspausdinimas nepažeidė jos teisių dėl to, kad buvo fotografuojama viešoje vietoje. Pagal CK 2.22 straipsnio 2 dalį teisė į atvaizdą gali būti ribojama, jeigu fotografuojama viešoje vietoje, tačiau ši taisyklė nėra

absoliuti. Asmuo, net ir būdamas viešoje vietoje, nepraranda savo privatumo ir individualumo. Laidotuvių metu ieškovė išgyveno artimo žmogaus netektį, todėl nei ji, nei jos šeimos nariai nenorėjo būti trikdomi ir fotografuojami. Ieškovė nedavė nei atsakovui, nei straipsnio autorei sutikimo fotografuoti laidotuves. Taigi, kasaciniame skunde ieškovė akcentavo, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino ir taikė materialinės teisės normas, reglamentuojančias teisės į atvaizdą gynimą, netinkamai nustatė kriterijus, kuriais remiantis nustatoma, ar paskelbta nuotrauka pažeidžia asmens teisę į atvaizdą, ir dėl to nepagrįstai atmetė ieškovės reikalavimą atlyginti neturtinę žalą dėl teisės į atvaizdą pažeidimo. Ieškovė nurodė, kad dėl atsakovo veiksmų – po šios publikacijos ji buvo priversta išsikelti iš savo namų, nes aplinkiniai asmenys pradėjo vengti bendrauti tiek su ieškove, tiek su jos sūnumi. Todėl kasaciniu skundu prašydama iš atsakovo priteisti 25 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą, ji teigė mananti, kad atsakovas neteisėtai išspausdinęs nuotraukas apie ieškovę bei jos šeimą, pažeidė jos teisę į atvaizdą ir padarė didelę neturtinę žalą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija nusprendė, kad apeliacinės instancijos teismas, panaikindamas pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kuria konstatuotas ieškovės teisės į atvaizdą pažeidimas ir priteista 4 000 Lt neturtinės žalos atlyginimas, padarė išvadą, neatitinkančią byloje nustatytų aplinkybių, ir dėl to neteisėtai taikė CK 2.22 straipsnį. LAT nutartyje akcentuojama, kad šeimos samprata civilinėje teisėje apima daugiau nei vieną asmenį, kuriuos sieja tam tikros teisės ir pareigos. Nagrinėjamu atveju šeimą sudarė ieškovė, jos vyras, nepilnametis vaikas. Kiekvienas šeimos narys turi asmenines neturtines teises, kurias teisė saugo ir gina individualiai. Vadinasi, pirmosios instancijos teismas pagal ieškovės pareikštą ieškinį turėjo pagrindą vertinti, jog ieškovė siekia apginti ne tik pažeistą velionio vyro teisę į privatų gyvenimą ir jo slaptumą (CK 2.23 str.), bet ir savo asmeninę neturtinę

teisę – teisę į atvaizdą (CK 2.22 str.)¹⁹⁵. LAT teisėjų kolegija nusprendė, kad apeliacinės instancijos teismas neteisingai aiškino ir taikė CK 2.22 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytas teisės normas, dėl to nepagrįstai panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kuria konstatuotas ieškovės teisės į atvaizdą pažeidimas bei priteistas neturtinės žalos atlyginimas, ir nepagrįstai atmetė šį ieškovės reikalavimą. Tačiau LAT teisėjų kolegija pažymėjo, kad priteistiną neturtinės žalos atlyginimą nustato teismas, atsižvelgdamas į padarytos žalos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus¹⁹⁶. Kadangi kasaciniame skunde, LAT teisėjų kolegijos nuomone, nenurodyta tokių reikšmingų aplinkybių, kurių pirmosios instancijos teismas neįvertino, kolegija nutarė panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 8 d. nutarties dalį, kuria buvo panaikinta Vilniaus miesto trečiojo apylinkės teismo 2003 m. kovo 10 d. sprendimo dalis dėl 4 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo ieškovei J. A. už jos teisės į atvaizdą pažeidimą priteisimo ir ieškinys šioje dalyje atmestas bei pakeistas bylinėjimosi išlaidų paskirstymas. Kitą Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 8 d. nutarties dalį paliko nepakeistu. Taip pat LAT teisėjų kolegija paliko nepakeistą Vilniaus miesto trečiojo apylinkės teismo 2003 m. kovo 10 d. sprendimą.

Teismų praktika numato, kad ieškovas neprivalo įrodinėti, ar paskleistos žinios atitinka tikrovę, tai įrodyti privalo atsakovas. Įstatymas nereikalauja nustatyti fakto, kad buvo pažeminta asmens garbė ir orumas, tačiau tai, kad paskleistos žinios žemina asmens garbę ir orumą būtina įrodyti¹⁹⁷. Dėl publikacijos „*Kolegų konflikte susipynė meilės ir turto gijos*“, išspausdintos

¹⁹⁵ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje J. A. v. UAB „Lietuvos rytas“, A.Filimanavičienė; Nr.3K-3-91/2004, bylos kategorija 16.9;20.7.*

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr.1. Teismų praktika, Nr.9, 1998.

2002 m. rugpjūčio 13 d. laikraštyje *Laikinoji sostinė*¹⁹⁸ į teismą kreipėsi L. G., prašydama pripažinti, kad publikuoto straipsnio dalyje „*Gailisi priėmęs į darbą*“¹⁹⁹ paskleistos žinios, jog L. G. iki 1995 metų dirbo bendrovėje „*Lytagra*“, kur apsigė ir buvo atleista iš darbo, neatitinka tikrovės bei žemina jos garbę ir orumą. Taip pat ieškovė prašė teismo įpareigoti atsakovą UAB „Lietuvos rytas“ paneigti šią informaciją bei priteisti ieškovei iš atsakovo V. P. 10 000 Lt, o iš atsakovo UAB „Lietuvos rytas“ – 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimo²⁰⁰. Kadangi bylos nagrinėjimo metu, 2004 m. birželio 29 d. dienraščio *Lietuvos rytas* priede *Laikinoji sostinė* buvo išspausdintas ieškovės ginčijamų duomenų paneigimas, ieškovė atsisakė reikalavimo atsakovui UAB „Lietuvos rytas“ paneigti minėtus duomenis ir bylos dalis dėl šio reikalavimo Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. rugsėjo 17 d. nutartimi buvo nutraukta.

2005 m. sausio 10 d. ieškovė L. G. ir atsakovas V. P. sudarė taikos sutartį, kuria L. G. atsisakė ieškinio reikalavimų V. P., o V. P. atsisakė priešieškinio reikalavimų L. G.. Toliau byla buvo nagrinėjama tik pagal L. G. ieškinio reikalavimą atsakovui UAB „Lietuvos rytas“ dėl jo leidžiamame regioniniame leidinyje *Laikinoji sostinė* paskleistų duomenų apie ieškovę pripažinimo neatitinkančiais tikrovės ir žeminančiais jos garbę ir orumą bei 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimo. Ieškovės L. G. teigimu, atsakovo V. P. pateikti ir dienraščio *Lietuvos rytas* priede *Laikinoji sostinė* paskelbti duomenys, jog iki 1995 metų ieškovė dirbo bendrovėje „*Lytagra*“ ir buvo atleista iš darbo dėl vagystės, neatitinka tikrovės, buvo paskleisti nepatikrinus nurodytų duomenų, žinomai melagingi, žeminantys jos garbę ir orumą. Atsakovas UAB „Lietuvos rytas“ nurodė, kad ieškovės teiginiai yra nepagrįsti, nes straipsnio autorius V. Mackonis atsakovo V. P. pateiktą informaciją

¹⁹⁸Kadangi laikraščio „Laikinoji sostinė“ redakcija neturi civilinio teisinio subjektiškumo, todėl už jos veiksmais padarytą žalą yra atsakingas šios visuomenės informavimo priemonės savininkas – atsakovas UAB „Lietuvos rytas“.

¹⁹⁹ MACKONIS, V. Kolegų konflikte susipynė meilės ir turto gijos. *Laikinoji sostinė* Nr.186, 2002 m. rugpjūčio 13 d.

²⁰⁰ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje L. G. v. V. P., UAB „Lietuvos rytas“, tretysis asmuo V. Mackonis; bylos Nr.3K–3–447/2005, kategorija 26.6*

patikrino ir tame pačiame straipsnyje parašė, jog, bendrovės „Lytagra“ personalo skyriaus duomenimis, L. G. šioje įmonėje nedirbo.

Kauno miesto apylinkės teismas 2005 m. sausio 21 d. sprendimu už akių ieškinį tenkino iš dalies: pripažino, kad 2002 m. rugpjūčio 13 d. dienraščio *Lietuvos rytas* priede *Laikinoji sostinė* išspausdinto straipsnio „*Kolegų konflikte susipynė meilės ir turto gijos*“ dalyje „*Gailisi priėmęs į darbą*“ paskleistos žinios, jog „*V. P. žiniomis, jo įmonės finansininkė iki 1995 m. dirbo „Lytagos“ bendrovėje. „Čia ji apsivogė, dėl ko buvo atleista iš darbo – tvirtino verslininkas*“, neatitinka tikrovės ir žemina ieškovės L. G. garbę ir orumą; o neturtinės žalos atlyginimo reikalavimą atmetė. Pirmosios instancijos teismas pripažino, kad paskleistos žinios neatitinka tikrovės ir žemina ieškovės garbę ir orumą, tačiau pirmasis šias žinias paskleidęs asmuo yra atsakovas V. P., jis straipsnyje yra nurodytas. Teismo nuomone, atsakovas UAB „Lietuvos rytas“ ir trečiasis asmuo korespondentas V. Mackonis veikė sąžiningai, nes siekė supažindinti visuomenę su straipsnyje aprašomomis aplinkybėmis, nurodė žinias pateikusį asmenį, V. P. suteiktą informaciją patikrino ir straipsnyje parašė, kad ji nėra tiksli: „*Lytagos*“ *personalo skyriaus darbuotojai tvirtina, kad L. G. bendrovėje niekada nedirbo*“. Todėl esant tokioms aplinkybėms neturtinę žalą privalo atlyginti pirmasis ginčijamus duomenis paskleidęs asmuo, o ne sąžiningai veikusi visuomenės informavimo priemonė. Be to, Visuomenės informavimo įstatymo 55 straipsnio 7 punkte numatyta, kad viešosios informacijos rengėjas neatsako už tikrovės neatitinkančios informacijos paskelbimą, jei jis nurodė informacijos šaltinį, o informacija buvo pateikta kaip nuomonė, komentaras ar vertinimas.

Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, apeliacine tvarka išnagrinėjusi bylą pagal ieškovės L. G. apeliacinį skundą, 2005 m. balandžio 19 d. nutartimi skundą patenkino: pirmosios instancijos teismo sprendimą pakeitė, panaikino sprendimo dalį, kuria atmestas ieškinio reikalavimas dėl neturtinės žalos priteisimo, ir priteisė ieškovei L. G. iš atsakovo UAB „Lietuvos rytas“ 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimo. Teisėjų kolegija konstatavo, kad atsakovas UAB „Lietuvos rytas“, nepaduodamas

apeliacinio skundo dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo, tuo pačiu pripažino, jog dienraščio *Lietuvos rytas* priede *Laikinoji sostinė* paskleistos žinios neatitinka tikrovės ir žemina ieškovės garbę ir orumą. Kolegija nurodė, kad pagal CK 2.24 straipsnio 5 dalį visuomenės informavimo priemonė, paskleidusi asmens reputaciją žeminančius ir tikrovės neatitinkančius duomenis, privalo atlyginti asmeniui padarytą turtinę ir neturtinę žalą tuo atveju, jeigu ji žinojo ar turėjo žinoti, jog paskleisti duomenys neatitinka tikrovės.

Apeliacinės instancijos teisėjų kolegija nustatė, kad atsakovas V. P. neigė sakęs, jog ieškovė dirbo bendrovėje „Lytagra“, kur apsigovė ir buvo atleista iš darbo, o trečiasis asmuo V. Mackonis nurodė, kad ši informacija įsivėlė per klaidą dėl didelio informacijos srauto. Be to, baudžiamojoje byloje, iškeltoje V. P. dėl šmeižto, pastarasis buvo išteisintas nustatant, kad jis korespondentui V. Mackoniui nesakė, jog L. G. dėl vagystės buvo atleista iš darbo bendrovėje „Lytagra“²⁰¹. Teisėjų kolegija konstatavo, kad dienraščio *Lietuvos rytas* priedo *Laikinoji sostinė* žurnalistas V. Mackonis paskelbė informaciją visuomenės informavimo priemonėje nepatikrinęs, ar ji atitinka tikrovę. Be to, atsakovas UAB „Lietuvos rytas“, paskelbdamas ginčijamos informacijos paneigimą, pats netiesiogiai pripažino savo kaltę dėl jos paskleidimo. Dėl to teisėjų kolegija padarė išvadą, kad atsakovas UAB „Lietuvos rytas“ yra atsakingas už informacijos paskelbimą ir privalo atlyginti dėl to atsiradusią neturtinę žalą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija atmetė atsakovo UAB „Lietuvos rytas“ kasacinį skundą ir paliko galioti apeliacinės instancijos nutartį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad byloje esantys įrodymai neleidžia daryti išvados, kad ieškovės garbę ir orumą žeminančius duomenis paskleidė V. P.. Baudžiamojoje byloje, kurioje V. P. buvo kaltinamas šmeižimu, yra nustatyta, kad V. P. nepateikė žurnalistui V. Mackoniui tokių duomenų, kokie buvo išspausdinti dienraščio *Lietuvos rytas*

²⁰¹ *Kauno apylinkės teismo 2003 m. lapkričio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1–1590/2003.*

priedo *Laikinoji sostinė* straipsnyje „Kolegų konflikte susipynė meilės ir turto gijos“²⁰². Todėl kasacinio teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas teisingai įvertino įrodymus ir padarė pagrįstą išvadą, kad, vadovaujantis CK 2.24 straipsnio 5 dalies nuostatomis, atsakovas UAB „Lietuvos rytas“ yra atsakingas už informacijos, pažeidusios ieškovės teisę į garbę ir orumą, paskleidimą. Be to, teisėjų kolegijos nuomone, atsakovas nesielgė sąžiningai, nes byloje yra nustatyta ir kasatorius pats pripažino, kad žurnalistas V. Mackonis, rašydamas straipsnį, žinojo, jog informacija apie ieškovę L. G. neatitinka tikrovės, tačiau to nepaisydamas vis tiek ją paskelbė. Tokiomis aplinkybėmis, teismo manymu, negalima daryti išvados, kad visuomenės informavimo priemonė, paskleidusi žinomai neatitinkančią tikrovės informaciją, elgėsi sąžiningai ir neperžengė teisės skleisti informaciją ribų.

Žmogaus teisė į privatų gyvenimą apima ir teisę į atvaizdą. Šios teisės apsaugą nustato CK 2.22 straipsnis, kurio normos yra *lex specialis* CK 2.23 straipsnio bendrųjų normų atžvilgiu²⁰³. Tai reiškia, kad tuo atveju, kai pažeidžiama tik asmens teisė į atvaizdą, taikomas CK 2.22 straipsnis, bet jeigu pažeista ir kuri nors kita vertybė, sudaranti bendrosios asmens teisės į privatų gyvenimą turinį, tokiu atveju taikytinos CK 2.22 ir 2.23 straipsniuose nustatytos normos²⁰⁴. Tai, kad teisė į atvaizdą yra žmogaus privataus gyvenimo dalis yra pripažinta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ 18 punkte²⁰⁵. Vadovaujantis teisės doktrina ir teismų praktika, taikant šios teisės apsaugą ir gynimą teismine tvarka, pasakytina, kad CK 2.22 straipsnyje įtvirtinta norma, kad fizinio asmens nuotrauka (jos dalis), portretas ar kitoks

²⁰² Ibid.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 54.

²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr.1. Teismų praktika, Nr.9, 1998.

atvaizdas gali būti atgaminami, parduodami, demonstruojami, spausdinami, taip pat pats asmuo gali būti fotografuojamas tik jo sutikimu; po asmens mirties tokį sutikimą gali duoti jo sutuoktinis, tėvai ar vaikai. Šio straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad fizinis asmuo, kurio teisė į atvaizdą buvo pažeista, turi teisę teismo tvarka reikalauti nutraukti tokius veiksmus bei atlyginti turtinę ir neturtinę žalą. Po asmens mirties tokį ieškinį turi teisę pareikšti jo sutuoktinis, vaikai ir tėvai. Įstatymas numato ir atvejus bei sąlygas, kada asmens sutikimo nereikia. Tai įtvirtinta CK 2.22 str. 2 dalyje, kuri numato, kad asmens sutikimo nereikia, jei veiksmai yra susiję:

- su visuomenine asmens veikla;
- asmens tarnybine padėtimi;
- teisėsaugos institucijų reikalavimu;
- jeigu fotografuojama viešoje vietoje.

Tačiau įstatyme numatyta, kad asmens nuotraukos (jos dalies), padarytos šiais atvejais, negalima demonstruoti, atgaminti ir parduoti, jeigu tai pažemintų asmens garbę, orumą ar dalykinę reputaciją. CK 2.22 straipsnis nenustato, kokia forma turi būti pateiktas sutikimas, taigi jis gali būti duotas tiek žodžiu, tiek ir raštu. Tačiau sutikimas fotografuotis *ex officio* nereiškia ir sutikimo nuotrauką bet koku būdu atgaminti, parduoti, demonstruoti, spausdinti, nes tai, kad asmuo galėjo sutikti (ar pats to prašė) būti fotografuojamas, dar nereiškia, kad jis davė ir sutikimą savo nuotrauką naudoti reklamos tikslais ir panašiai. Tai jau fakto klausimas, kuris nustatinėjamas nagrinėjant konkrečios bylos aplinkybes²⁰⁶.

2003 m. vasario 24 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų teisėjų kolegija išnagrinėjo civilinę bylą pagal atsakovo R. Š. kasacinį skundą dėl Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės T. G. ieškinį atsakovams R. Š. ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“ dėl pažeistos teisės į

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 55.

atvaizdą gynimo²⁰⁷. Ieškovė, kreipdamasi į teismą, nurodė, kad jos nepilnametė dukra K. G. 2001 m. rugsėjo mėn. dalyvavo fotosesijoje atsakovo R. Š. fotostudijoje, kurios metu buvo padaryta nemažai dukters fonuottraukų jos asmeniniam albumui, už ką fotografui buvo atitinkamai sumokėta. Ieškovė taip pat nurodė, jog 2001 m. spalio 18 d. dienraštyje *Vakarų ekspresas* buvo publikuota dukters nuotrauka, kurioje nepilnametė pavaizduota kaip fotografo R. Š. fotostudijos reklamos fonas, ant nuotraukos nurodytas šio fotografo fotostudijos adresas, telefonai, kita reklaminė informacija. Ieškovės teigė, kad nei ji pati, nei kas nors kitas sutikimo publikuoti dukters atvaizdą bet kurioje vietoje, bet kuriuo būdu ar tikslais fotografui nedavė, nuotraukoje dukra atvaizduota pozuojanti iš dalies apnuoginta, apsirengusi tik apatiniais drabužiais. Šios fotografijos išspausdinimą inicijavo būtent fotografas R. Š.. Teismo prašė uždrausti fotografui atgaminti visas negatyvuose turimas dukters nuotraukas, ir jas bet kokių būdu ar tikslais platinti, demonstruoti, parduoti ar kitaip naudoti; priteisti iš atsakovų solidariai 30 000 Lt dydžio sumą jos dukrai K. G. padarytos neturtinės žalos atlyginimui.

Pirmosios instancijos teismas, byloje surinktų įrodymų pagrindu, padarė išvadą, kad ieškovės dukra K. G., siekdama modelio karjeros, 2001 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. Kartu su ieškove lankėsi pas fotografą R. Š. Ir užsakė padaryti nuotraukas, kurias galėtų pateikti modelių agentūrai kaip savo fotografijų albumą. Fotosesijos metu buvo padaryta apie 30 fotografijų viename lape, iš kurių ieškovė išrinko apie 10, kurias užsakė atgaminti ir už tai sumokėjo. 2001 m. spalio 10 d. dienraštyje *Vakarų ekspresas* K. G. fone buvo išspausdinta fotostudijos, kur fotografu dirba R. Š., reklama. Teismas nustatė, kad reklamą užsakė jis pats, su juo buvo suderintas reklamos maketas, jos periodiškumas ir vertė. Todėl nusprendė, kad atsakovas R. Š. yra K. G. fotografijos kūrinio autorius, turi teisę atgaminti savo kūrinį, platinti kūrinio originalą ar jo kopijas juos parduodant ar kitaip panaudojant, tik turėdamas nepilnametės įstatyminio atstovo sutikimą, nes kūrinys yra fizinio asmens

²⁰⁷ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje T. G. v. R.Š., UAB „Brolių Tomkų leidyba“, bylos Nr. 3K–3–294/2003, kategorija 16.9; 20.7; 39.6.2.13; 94.5*

nuotrauka (CPK 43 straipsnis, CK 2.22 straipsnio 1 dalis). Teismas nurodė, kad byloje nėra įrodymų apie ieškovės ir atsakovo R. Š. susitarimą dėl konkrečios fotografijos išplatavimo spaudoje modelio ar fotostudijos reklamos tikslui. O ieškovės bendro pobūdžio pageidavimo, jog atsakovas, panaudodamas savo ryšius ir bendrą darbą su žurnalais, jos dukros fotografijas išplatintų spaudoje, negalima laikyti asmens sutikimu, kad nepilnametės konkreti fotografija būtų spausdinama ir naudojama kaip fotostudijos reklama ar visos nuotraukos būtų platinamos spaudoje. Tai, kad ieškovė ir jos dukra siekė, jog paauglė taptų modeliu, nereiškia, jog kiti asmenys be sutikimo, turi teisę spausdinti jos fonuotrauką: K. G. nėra modelis ar manekėnė, su ja nesudaryta sutartis reklamuoti fotostudiją. Todėl teismas nusprendė, kad teisė į atvaizdą yra pažeista, taigi ieškovė pagrįstai reikalauja ją apginti. Tačiau pirmosios instancijos teismas nusprendė, kad byloje nėra įrodymų apie tai, kad K. G. buvo padaryta neturtinė (moralinė) žala (nėra įrodymų apie stresą, emocinę depresiją, baimę, dvasinį nepatogumą ar sukrėtimą), todėl sprendime pažymėjo, kad K. G. buvo morališkai pasiruošusi tam, kad jos fotografijos bus platinamos, apžiūrimos ir viešai aptarinėjamos, todėl netenkino ieškovės reikalavimo priteisti iš R. Š. neturtinę žalą. Taip pat dėl tų pačių motyvų šį reikalavimą atmetė ir kito atsakovo – UAB „Brolių Tomkų leidyba“ atžvilgiu. Klaipėdos miesto apylinkės teismas 2002 m. liepos 9 d. sprendimu ieškinį patenkino iš dalies: uždraudė atsakovui R. Š. atgaminti negatyvuose turimas K. G. fotografijas ir jas bet koku būdu platinti, demonstruoti, parduoti ar kitaip naudoti; kitoje dalyje ieškinį atmetė, priteisė iš R. Š. 135,70 Lt mokestį T. G. ir 6,50 Lt pašto išlaidų į valstybės pajamas, priteisė iš T. G. atsakovui R. Š. 944 Lt atstovavimo išlaidų.

Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą apeliacine tvarka pagal ieškovės apeliacinį skundą, 2002 m. rugsėjo 19 d. nutartimi Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2002 m. liepos 9 d. sprendimą pakeitė:

1. sprendimo dalį, kuria atmesta ieškinio dalis dėl neturtinės žalos atlyginimo ir iš T. G. priteista 944 Lt turėtų atstovavimo išlaidų R. Š., panaikino ir šią ieškinio dalį tenkino iš dalies;

2. priteisė iš atsakovo R. Š. 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimo, 68 Lt turėtų žyminio mokesčio išlaidų paduodant apeliacinį skundą;

3. kitą sprendimo dalį paliko nepakeistą.

Apygardos teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad teisė į atvaizdą (CK 2.22 straipsnio 1 dalis) buvo pažeista, tačiau nesutiko, kad byloje neįrodyta, jog K. G. buvo padaryta moralinė žala. Teismas, remdamasis CK 2.22 straipsnio 3 dalimi, 6.250 straipsniu, sprendė, kad fizinio asmens teisės į atvaizdą pažeidimo konstatavimas yra pakankamas pagrindas atsakomybei atsirasti ir, pažeidus asmens teisę į atvaizdą, jam yra padaroma neturtinė žala, kurios dydis nustatomas atsižvelgiant į įstatymo reikalavimus (CK 6.250 straipsnio 2 dalis), byloje surinktus įrodymus. Kolegija pažymėjo, kad nepilnametės mergaitės nuotraukos, kurioje ji atvaizduota iš dalies apnuoginta, spausdinimas nesant pačios nepilnametės sutikimo, ir jai nežinant, net ir tuo atveju, kai ji fotografuojama su jos sutikimu, turi aiškiai neigiamas pasekmes jos asmenybės raidai. Spręsdama dėl priteistinos neturtinės žalos dydžio, kolegija atsižvelgė į pažeidimo sukeltas pasekmes, į tai, kad nuotrauka buvo išspausdinta nemažą tiražą turinčiame laikraštyje, buvo sudarytos sąlygos šią nuotrauką perspausdinti (o tokią galimybę atsakovas R. Š. turėjo numatyti), be to, R. Š. ieškovės neatsiprašė ir visiškai nedėjo jokių pastangų išspręsti ginčą tarpusavio susitarimu. Kolegija, atsižvelgdama taip pat į tai, jog ieškovė nepateikė pakankamai įrodymų dėl jos dukrai padarytos 30 000 Lt neturtinės žalos, įvertinusi atsakovo R. Š. turtinę padėtį, taip pat tą aplinkybę, kad nuotrauka buvo padaryta esant ieškovės ir jos dukters sutikimui, šios nuotraukos ir negatyvo ieškovė iš atsakovo nepaėmė, – o tai sudarė sąlygas teisės pažeidimui ir patvirtina nepakankamą ieškovės atsargumą ir atidumą, nusprendė, jog visos reikalaujamos sumos priteisimas prieštarautų teisingumo ir protingumo kriterijams, ir šiuo atveju priteistinos neturtinės žalos dydis yra 5 000 Lt.

Apeliaciniu skundu pirmosios instancijos teismo sprendimo dalis dėl Visuomenės informavimo įstatymo 55 straipsnio 1 dalies 6 punkto taikymo kito atsakovo – UAB „Brolių Tomkų leidyba“ atžvilgiu, nebuvo skundžiama, todėl padaryta neturtinė žala buvo priteista iš atsakovo R. Š.

Kasacinis atsakovo R. Š. skundas panaikinti Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 19 d. nutartį ir palikti galioti Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2002 m. liepos 9 d. sprendimą buvo atmestas. LAT teisėjų kolegija, palikdama galioti apeliacinės instancijos nutartį šioje civilinėje byloje, nustatė, kad byloje nėra ginčo dėl to, kad K. G. pas atsakovą fotografą R. Š. fotografavosi savo sutikimu ir noru, fotografui už darbą buvo atitinkamai sumokėta. Minėta, kad sutikimas fotografuotis ex officio nereiškia sutikimo davimo fotografui tokias nuotraukas (ar konkrečią nuotrauką) atgaminti, parduoti, demonstruoti ar spausdinti.

Kitas pavyzdys dėl pažeistos teisės į atvaizdą taip pat susijęs su tuo pačiu laikraščiu. 2002 m. spalio 15 d. *Vakarų ekspreso* dienraštyje buvo išspausdinta fotonuotrauka, dėl kurios publikavimo į teismą kreipėsi R. L. Ieškovė nurodė, kad 2002 m. spalio 15 d. dienraštyje *Vakarų ekspresas* prie Jūratės Mazajevos straipsnio „*Aklieji gyvena iš invalidumo pensijos*“ atspausdinta fotografo Sauliaus Stonio fotonuotrauka su jos atvaizdu (fotonuotrauka buvo padaryta ieškovės darbovietėje). Ieškovė teigė, kad sutikimo fotografuotis nedavė. Dėl regėjimo negalios ir aklumo ji nemėgsta fotografuotis, dar labiau iliustracijoms laikraštyje. Ieškovė prašė priteisti iš atsakovo 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimo²⁰⁸, prašymą grįsdama Konstitucijos 21 ir 22 straipsniais, CK 2.22, 6.250 straipsniais, Invalidų socialinės integracijos įstatymo 2 straipsnio 1, 3 punktais, Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsniu.

Klaipėdos miesto apylinkės teismas 2003 m. sausio 14 d. sprendimu ieškinį atmetė. Sprendimą motyvavo tuo, kad ieškovė buvo nufotografuota tuomet, kai jos sutikimo nereikia, nes tuo metu ji buvo trumpalaikis viešasis

²⁰⁸ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje R.L. v. UAB „Brolių Tomkų leidyba“; bylos Nr.3K-3-1000/2003, kategorija 16.9;20.7;94.*

asmuo, sulaukęs visuomenės dėmesio dėl tam tikro įvykio. Straipsnis buvo parengtas Pasaulinės baltosios lazdelės dienos proga ir skirtas informuoti visuomenę apie aklujų ir silpnaregių problemas, bet ne juos įžeisti ar pažeminti. Medžiaga straipsniui buvo renkama, taigi ir fotografuota buvo UAB „Regseda” (viešoje vietoje), dalyvaujant įmonės vadovui, bendraujant su dirbančiais, pristatant atvykusius asmenis ir įspėjant, kad bus fotografuojama. Be to, nebuvo siekiama fotografuoti ieškovę asmeniškai, o tai buvo kolektyvinė nuotrauka. Dirbantieji, tarp jų ir ieškovė, tam neprieštaravo, ieškovė nepareiškė nepageidaujanti, kad jos atvaizdas būtų spausdinamas laikraštyje.

Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal ieškovės apeliacinį skundą, 2003 m. balandžio 2 d. nutartimi panaikino pirmosios instancijos sprendimą, ieškinį patenkino iš dalies, priteisė iš atsakovo ieškovės naudai 2000 Lt neturtinės žalos atlyginimo bei 203,55 Lt žyminio mokesčio. Kolegija nurodė, jog byloje nėra jokių įrodymų apie tai, kad ieškovė bet kokia forma būtų davusi sutikimą savo nuotraukos spausdinimui, to neteigia ir atsakovas. Todėl šią aplinkybę vertino kaip pagrindą daryti išvadą dėl ieškinio pagrįstumo. Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija taip pat nesutiko su pirmosios instancijos teismo sprendimo motyvu, jog ieškovė *buvo tapusi trumpalaikiu viešuoju asmeniu*. Ieškovės darbo vieta dėl joje dirbančių asmenų – invalidų – nelaikytina viešąja vieta, kur fotografuojant nereikia fotografuojamo asmens sutikimo (Invalidų socialinės integracijos įstatymo preambulė, 2 straipsnio 1 dalis). Todėl kolegija nurodė, jog byloje nėra duomenų apie tai, kad ieškovės būtų klausta ir ji būtų sutikusi fotografuotis, kita vertus, jeigu dėl sutikimo (ar nesutikimo) fotografuotis yra abejonių, prioritetą turi būti atiduodamas privatumo gynimui. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, išnagrinėjusi atsakovo UAB „Brolių Tomkų leidyba” kasacinį skundą, kuriuo buvo prašoma panaikinti Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. balandžio 2 d. sprendimą ir palikti galioti Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2003 m. sausio 14 d. sprendimą, paliko galioti Klaipėdos apygardos

teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. balandžio 2 d. sprendimą.

Kasacinis teismas argumentavo, kad teismų praktikoje išaiškinta, kad teisė į atvaizdą yra privataus gyvenimo dalis, todėl ir šios teisės pažeidimas traktuojamas kaip asmens privatumo pažeidimas²⁰⁹. Asmens sveikatos būklė taip pat pripažįstama teisės į privatą gyvenimą dalimi. Šios nuostatos įtvirtintos Konvencijos 8 straipsnyje, CK 2.23 straipsnio 2 dalyje, Pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymo 10 straipsnyje. Dėl asmens sveikatos pasisakyta ir LAT nutartyse²¹⁰. Palikdama galioti apeliacinės instancijos teismo sprendimą LAT teisėjų kolegija nutarė, kad teismas pagrįstai konstatavo, jog ieškovės atžvilgiu CK 2.22 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti ribojimai, kuomet nereikia asmens sutikimo, yra netaikytini, todėl tam, kad būtų publikuota ieškovės fotonuotrauka, buvo būtinas jos sutikimas. Svarbu įvertinti tai, kad teismas pasisakė, jog CK 2.22 straipsnio 2 dalies prasme, uždarnosios akcinės bendrovės, kurioje dirbo ieškovė, teritorija nėra vieša vieta, todėl ir ieškovė negali būti laikoma trumpalaikiu viešuoju asmeniu, nepriklausomai nuo to, jog ginčo fotonuotraukos publikavimo diena (2003 m. spalio 15 d.) yra minima kaip Pasaulinė baltosios lazdelės diena, ir kad straipsnis, kurio iliustracijai panaudota ginčo fotonuotrauka, skirtas informuoti visuomenę apie žmonių su negalia problemas, galimus jų sprendimo būdus, apie bendrovę, kurioje dirba žmonės su regėjimo negalia.

Jau minėtoje 2003 m. vasario 24 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *T. G. v. R. Š. ir UAB „Brolių Tomkų leidyba”*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija suformulavo teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę, jog sutikimas fotografuoti *ex officio* nereiškia sutikimo davimo fotografui tokias nuotraukas (ar konkrečią nuotrauką) atgaminti,

²⁰⁹ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje *T. G. v. R. Š., UAB „Brolių Tomkų leidyba”*, bylos Nr. 3K-3-294/2003, kategorija 16.9; 20.7; 39.6.2.13; 94.5

²¹⁰ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje *L. O. B. v. UAB „Brolių Tomkų leidyba”*; bylos Nr. 3K-3-1024/2001, kategorija 20.7

parduoti, demonstruoti ar spausdinti²¹¹. Šiuo atveju pažymima, kad nors ir straipsnio tikslas, ir jo tonas, ir fotonuotraukos pobūdis nėra neetiški ar nekorektiški, tačiau net ir siekiant pozityvių tikslų, yra svarbi fotografuojamo asmens pozicija, t.y. nori jis ar nenori, kad jo nuotrauka būtų publikuojama. LAT teisėjų kolegija pažymėjo, kad yra svarbi būtent subjektyvi vidinė fotografuojamo asmens nuostata, kurios jis neprivalo paaiškinti, ar dėl kurios jis turėtų kam nors teisintis. Tai, kad ginčo fotonuotraukoje yra ne tik viena ieškovė, bet ir jos kolegė, neturi jokios reikšmės vertinant ieškovės teisių pažeidimą. Todėl teismas nelaikė ginčo fotonuotraukos kolektyvine, be to, pažymėjo, kad CK 2.22 straipsnio 2 dalis ir nenumato tokios išimties, jog asmens sutikimas nereikalingas, jeigu tai yra kolektyvinė fotonuotrauka.

Viešojo asmens garbės ir orumo gynimo ribos. 2006 metų rugsėjo 1 dieną įsigaliojus naujajai Visuomenės informavimo redakcijai²¹², Lietuvos Respublikos teisiniame žodyne turime apibrėžtą viešojo asmens sąvoką²¹³. Šio įstatymo 2 str. 60 punktas apibūdina viešąjį asmenį taip: *tai valstybės politikas, teisėjas, valstybės ar savivaldybės pareigūnas, politinės partijos ir (ar) asociacijos vadovas, kuris dėl einamų pareigų arba savo darbo pobūdžio nuolat dalyvauja valstybinėje ar visuomeninėje veikloje, arba kitas asmuo, jeigu jis turi viešojo administravimo įgaliojimus ar administruoja viešųjų paslaugų teikimą arba jeigu jo nuolatinė veikla turi reikšmės viešiesiems reikalams.*

Vadovaujantis Konvencijos taikymu bei aiškinimu EŽTT praktikoje, pabrėžtina, kad viešasis asmuo nesinaudoja tokiu pačiu garbės ir orumo gynimu kaip privatus asmuo. Demokratinėje visuomenėje žiniasklaidos priemonės turi ne tik teisę skleisti žinias, bet ir pareikšti nuomonę apie vienus ar kitus įvykius, taip pat ir apie visuomeninio, politinio, ekonominio gyvenimo dalyvius. Todėl tiek tarptautinė, tiek nacionalinė teismų praktika žmogaus garbę ir orumo

²¹¹ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje T. G. v. R.Š., UAB „Brolių Tomkų leidyba“, bylos Nr. 3K–3–294/2003, kategorija 16.9; 20.7; 39.6.2.13; 94.5

²¹² Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 82–3254.

²¹³ Reikia pasakyti, kad iki to laiko, viešasis asmuo kaip valstybės pareigūnas, tarnautojas, vadovas ar politikas buvo panašiai suprantamas, tačiau teismų praktikoje pasitaikydavo interpretacijų, kadangi nė viename teisės akte ši sąvoka nebuvo detaliosi išaiškinta.

gynimo bylose pripažįsta, kad žurnalistinės veiklos netikslumus, reiškiamą kritiką ar vertinimus turi pateisinti ir toleruoti asmenys, kurių veikla yra viešojo pobūdžio ir dėl savo padėties šie asmenys labiau yra visuomenėje pastebimi. EŽTT yra pasisakęs, kad politiko, veikiančio pagal savo viešus įgaliojimus, kritikos ribos yra platesnės negu privataus asmens. Nes toks asmuo pagal savo neišvengiamai ir sąmoningai atsiveria nuodugnai kiekvieno savo žodžio bei darbo kontrolei – tiek žurnalistų, tiek plačiosios visuomenės, ir jis turi rodyti daugiau tolerancijos, ypač kai pats padaro viešų pareiškimų, galinčių duoti pagrindą kritikai²¹⁴. EŽTT ne kartą išreiškė nuostatą, kad saviraiškos laisvė, įtvirtinta Konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje, yra vienas esminių demokratinės visuomenės pagrindų ir viena svarbiausių jos progreso bei kiekvieno individo raidos sąlygų. Ši laisvė, galiojanti su apribojimais, nustatytais Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje, taikytina ne tik „informacijai“ ar „idėjoms“, kurios priimamos palankiai arba laikomos nekaltomis ar nereikšmingomis, bet ir toms, kurios žeidžia, šokiruoja ar trikdo. Tokie yra pliuralizmo, tolerancijos ir pažiūrų platumo, be kurių nėra „demokratinės visuomenės“, reikalavimai, todėl pagal Konvencijos 10 straipsnį ginamas ne tik išreiškiamų idėjų bei informacijos turinys, bet ir forma, kuria jie perteikiami.

Šios principinės nuostatos ypač reikšmingos, kai tai yra susiję su visuomenės informavimo priemonėmis, žinių ir nuomonių sklaida viešojoje erdvėje. Nors visuomenės informavimo priemonės negali peržengti tam tikrų ribų, nustatytų *inter alia* tam, kad būtų apsaugota kitų asmenų reputacija, vis dėlto jų priedermė yra pranešti informaciją bei idėjas politiniais, taip pat pasisakyti ir kitais bendrojo intereso klausimais. EŽTT, nagrinėdamas bylą *Lingens v. Austrija*, sprendime pažymėjo, kad Konvencijos 10 straipsnio formuluotėje pabrėžiama visuomenės teisė gauti informaciją ir idėjas, o tai bendraja prasme yra ir politinės diskusijos laisvė²¹⁵. Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismas, 1985 m. kovo 25 d. nagrinėdamas bylą *Barthold v.*

²¹⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Lingens v. Austria*, pareiškimo Nr.9815/82, Serija A Nr.103.

²¹⁵ Ibid.

Vokietiją pasisakė, kad spaudos laisvė suteikia visuomenei vieną geriausių būdų susidaryti nuomonę apie politinių lyderių idėjas, jų požiūrius, todėl, teismo išreiškė nuomonę, kad politikams priimtinos kritikos ribos turi būti daug platesnės nei privatiems asmenims. Šiame sprendime taip pat nurodyta, kad politikų atžvilgiu visada turi būti žurnalistų ir visuomenės atidi analizė, kuri detaliam vertina kiekvieną politinių veikėjų žodį ar poelgį, todėl tokioje situacijoje politikai turi demonstruoti gerokai didesnę tolerancijos laipsnį²¹⁶. Tačiau EŽTT jurisprudencijoje atkreipiamas dėmesys išlaikyti pusiausvyrą tarp pamatinių žmogaus teisių gynybos principų, taip pat konstatuojama, kad politikas (viešasis asmuo) neabejotinai turi teisę į reputacijos apsaugą, net kai jis neveikia kaip privatus asmuo, tačiau tokios apsaugos reikalavimai turi būti įvertinami atsižvelgiant į laisvos diskusijos politiniais klausimais interesus.

Lietuvos teisės doktrina taip pat nustato, kad viešojo asmens kritika, kad ir kokia griežta ar kandi ji būtų, yra leistina. Todėl viešas asmuo turi pakęsti ir toleruoti jo atžvilgiu skelbiamą (nors ir nevisiškai tikslią) informaciją ar nuomonę, kuri privataus asmens atžvilgiu galėtų būti vertinama kaip garbės ir orumo pažeidimas²¹⁷. Dėl tokių nuostatų, suformuluotų tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje jurisprudencijoje, nagrinėjant šios kategorijos bylas ypatingai gilinamasi koks yra santykis tarp teisės skleisti informaciją ir teisės į garbės bei orumo gynimą. Iškilus kolizijai dviejų teisių – skleisti informaciją ir reikšti nuomonę ir ginti asmens garbę ir orumą, iš nagrinėjamo laikotarpio teismų praktikos matyti, kad Lietuvoje pirmenybė teikiama visuomenės teisei žinoti ir žurnalistų saviraiškos laisvei.

Taigi viešieji asmenys pagal įtvirtintą įstatymo nuostatą ir Lietuvos teismų praktiką nesinaudoja vienoda teisine pažeistų teisių gynyba. Lietuvos teismų praktikoje pripažinta nuostata, kad viešo asmens garbės ir orumo gynimo pagrindinis būdas yra paskelbtų žinių paneigimas. Taip pat dėl aptartų esminių nuostatų ir platesnių viešojo asmens kritikos ribų viešojoje erdvėje

²¹⁶ *Europos Žmogaus Teisių Teismo 1985 m. kovo 258 d. sprendimas byloje Barthold v. Germany, pareiškimo Nr.8734/79, Serija A Nr.90.*

²¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 72.

teismų praktikoje suformuota taisyklė, kad žalos turinio atlyginimo dydis už patirtą moralinę žalą viešajam asmeniui neturi būti pernelyg didelis. Tokiu teismo praktikos precedentu įvardytas sprendimas *civilinėje byloje V.Ž. v. UAB „Lietuvos rytas“*²¹⁸. Per nagrinėjamą laikotarpį tokia atlyginimo už patirtą moralinę žalą praktika buvo naudojama sprendžiant bylas, susijusias su viešųjų asmenų teisių pažeidimu regioninėje spaudoje. Toks atlygintinos moralinės žalos dydžio principas naudotas priimant sprendimus civilinėse bylose: *R. Č. v. UAB „Žeimenos krantai“*²¹⁹, *S. Č. v. Tauragės meras*²²⁰, *V. Z. v. UAB „Klaipėdos laikraščio redakcija“*²²¹.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas kasacinius skundus dėl viešųjų asmenų teisių pažeidimų, priimtus sprendimus dažniausiai argumentuoja ne tik Lietuvos teismų praktika, bet įstatymo taikymo aspektu didelį dėmesį skiria tokio pobūdžio ginčų sprendimui EŽTT jurisprudencijai. Pavyzdžiu galima būtų pateikti civilinę bylą *A.S. v. UAB „Rinkos aikštė“*²²², kurios esmė – Seimo nario kreipimasis į teismą dėl Kėdainiuose leidžiamame laikraštyje *Rinkos aikštė* paskleistų garbę ir orumą žeminančių duomenų paneigimo ir neturtinės žalos atlyginimo²²³.

Ieškovas A. S. nurodė, kad Kėdainių rajono laikraštyje *Rinkos aikštė* išspausdintame korespondentės Giedrūnos Girdenytės straipsnyje „*Konservatorių juodadarbiai*“ paskelbti neatitinkantys tikrovės ir žeminantys ieškovo garbę ir orumą duomenys. Jo nuomone, ginčo straipsnyje pateikti neteisingi duomenys formuoja visuomenėje neigiamą nuomonę apie jį, kaip Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos pirmininką,

²¹⁸ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų išplėstinės kolegijos 2000 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje *V.Ž. v. UAB „Lietuvos rytas“*, bylos Nr. 3K-7-130/2000, kategorija 40.

²¹⁹ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 9 d. nutartis civilinėje byloje *R.Č. v. UAB „Žeimenos krantai“*, bylos Nr. 3K-3-973/2002, kategorija 20.6.

²²⁰ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *S. Č. v. Tauragės rajono meras, UAB „Tauragės kurjeris“*, tretysis asmuo Petras Jokubauskas; bylos Nr.3K-3-529/2001, kategorija 20.6.

²²¹ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. Z. v. UAB „Klaipėdos laikraščio redakcija“*, tretysis asmuo Alma Vainutienė; bylos Nr.3K-3-1044/2002, kategorija 16.9; 20.6.

²²² Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. v. UAB „Rinkos aikštė“*, tretysis asmuo Giedrūna Girdenytė – Narbekova, bylos Nr. 3K-3-687/2003, kategorija 20.6.

²²³ GIRDENTYTĖ, G. Konservatorių juodadarbiai. Rinkos aikštė Nr.63, 2002 m. birželio 5 d.

Lietuvos Respublikos Seimo narį ir Lietuvos Respublikos pilietį, ne tik teisine, bet ir moraline, etine prasme, taip pat pakenkė jo, kaip Seimo nario ir politikos, reputacijai. Ieškovas akcentavo patirtą didelę moralinę žalą, nes straipsnis publikuotas artėjant būsimiems rinkimams į Lietuvos Respublikos Seimą, kuriuose jisai ketina dalyvauti. Ieškovas prašė įpareigoti atsakovą UAB „Rinkos aikštė“ adekvačioje vietoje ir adekvačiu būdu paneigti minėtus duomenis, neatitinkančius tikrovės ir žeminančius ieškovo garbę ir orumą ir priteisti iš atsakovo UAB „Rinkos aikštė“ garbę ir orumą žeminančių bei tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimu padarytą neturtinę žalą – 10 000 litų. Kėdainių rajono apylinkės teismas 2002 m. lapkričio 21 d. sprendime pažymėjo, kad ginčo publikacija yra paremta faktais. Byloje esantys duomenys patvirtina faktą, jog 2002 m. birželio 1 d. Kėdainių gyventojams buvo išplatintos Teisės projektų ir tyrimo centro išvados, kurias gavo ir atsakovas. Ieškovo prašomą paneigti teiginį: *„kartaus patyrimo pamokyti rimošaičiai, valevičiai, šį kartą sustiprino savo pajėgas, juodam darbui „mobilizavę“ sąjungininką iš amžinų oponentų stovyklos – Seimo narį Algimantą Salamakiną. Jis, kaip niekas kitas, puikiai tinka jų tikslams”* teismas vertino kaip korespondentės G. Girdenytės išsakytą nuomonę. Kad tai korespondentės išsakyta nuomonė, teismas sprendė iš to, jog žodis „mobilizavę“ pavartotas kaip metafora ir todėl negali būti laikomas adekvačiu situacijos apibūdinimu, taip pat, surinkęs ir ištyręs įrodymus, teismas vertino, kad korespondentė nepiktnaudžiavo šiame teiginyje išreikšta nuomone. 2002 m. lapkričio 21 d. sprendimu Kėdainių rajono apylinkės teismas ieškinį patenkino iš dalies, pripažindamas, kad Kėdainių rajono laikraščio *Rinkos aikštė* 2002 m. birželio 5 d. numeryje paskelbtame straipsnyje *„Konservatorių juodadarbiai”* neatitinka tikrovės ir žemina ieškovo A. Salamakino garbę ir orumą šie teiginiai: *„ <...> kad pamatytum, jog kaltintojo ir prokuroro vietoje juose puikuojasi Seimo nario A.Salamakino pavardė. <...> Bet palikime tai paties darbininko sąžinei bei etikai. Nors ... gal vertėtų Seimo etikos ir procedūrų komisijos pirmininko paklausti: etiškas ar neetiškas tas faktas, kad jo paties ir jo bendražygių konservatorių „proklamacijas” platinti buvo verčiami moksleiviai, papirkti*

pinigais. Galbūt net nešvariais. Tiesą sakant, vaikų papirkinėjimui skiriami pinigai ir negali būti švarūs. “Atsakovas buvo įpareigotas per 15 dienų nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo paneigti tikrovės neatitinkančius ir ieškovo A.Salamakino garbę ir orumą žeminančius duomenis, paskelbiant „Rinkos aikštės” laikraščio adekvačioje vietoje ir adekvačiu būdu paneigimą bei atsižvelgdamas, kad ieškovui taikytini viešojo asmens kriterijai, priteisė iš atsakovo ieškovo naudai 500 Lt neturtinės žalos atlyginimo, kitą ieškinio dalį atmetė.

Tačiau Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi atsakovo UAB „Rinkos aikštė” apeliacinį skundą, 2003 m. sausio 21 d. nutartimi pakeitė Kėdainių rajono apylinkės teismo 2002 m. lapkričio 21 d. sprendimą, panaikino jo dalį, kuria ieškinys buvo patenkintas iš dalies ir ieškinį atmetė. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad sakiniuose ir jų dalyse „...*papirkti pinigais*”, „*galbūt net nešvariais*”, „*tiesą sakant, vaikų papirkinėjimui skiriami pinigai ir negali būti švarūs*” ieškovas nėra minimas, todėl juos vertinant tiek pagal visą straipsnio kontekstą, tiek atskiromis dalimis, nėra pagrindo daryti išvadą, kad jie yra apie ieškovą, be to, apeliacinė instancija teiginius: „*bet palikime tai paties darbininko sąžinei ir etikai*”, „*galbūt net nešvariais*”, „*tiesą sakant, vaikų papirkinėjimui skiriami pinigai ir negali būti švarūs*” priskyrė atsakovo nuomonei. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad sakinyje „*nors ...gal ir vertėtų Seimo etikos ir procedūrų komisijos pirmininko paklausti: etiškas ar neetiškas tas faktas, kad jo paties ir jo bendražygių konservatorių „proklamacijas” platinti buvo verčiami moksleiviai, papirkti pinigais*” neteigiama, kad ieškovas platino ar vertė moksleivius platinti lapelius, juos papirkinėjo, todėl paskleista ir tikrovės neatitinkanti žinia apie ieškovą yra tik ta, kad minėti lapeliai priklausė ieškovui A. Salamakinui. Tačiau, teisėjų kolegijos nuomone, ieškovas neįrodė, kad ši žinia žemina jo garbę ir orumą, pažymėdama, kad viešas asmuo turi toleruoti apie jį paskelbtą, nors ir nevisiškai tikslią informaciją ar nuomonę, nors ji būtų išreikšta pakankamai agresyviai ar kandžiai, turi rodyti didesnę pakantumą spaudoje reiškiamoms nuostatoms ar žinioms.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija atmetė A. Salamakino kasacinį skundą ir paliko galioti Panevėžio apygardos teismo nutartį, motyvuodama, kad apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs bylos aplinkybes ir straipsnio turinį, padarė pagrįstą išvadą, jog ginčo publikacijos „*Konservatorių juodadarbiai*” teigimas: „*Nors gal ir vertėtų Seimo Etikos ir procedūrų komisijos pirmininko paklausti: etiškas ar neetiškas tas faktas, kad jo paties ir jo bendražygių konservatorių „proklamacijas” platinti buvo verčiami moksleiviai, papirkti pinigais. Galbūt net nešvariais. Tiesą sakant, vaikų papirkinėjimui skiriami pinigai ir negali būti švarūs*” yra išreikšta nuomonė. Vis dėlto analizuojant minėtą publikacijos turinį ir kompozicijos elementus, raiškos priemones, teksto visumą, sunku sutikti su apeliacinės instancijos teismo pozicija, kad tai tėra nuomonė ir kvietimas diskusijai, vadovaujantis sveiku protu²²⁴, taip pat abejonių kelia ir toks teismo vertinimas. Tačiau hipotetiškai galima teigti, kad detaliam publikacijos analizei ir ginamiesiems teiginiams pritrūko įrodymų. Pasakytina, kad teisės doktrina įrodinėjimo apimties kriterijumi laiko vadinamąjį *protingo žmogaus* etaloną (Mikelėnienė, Mikelėnas, 1999: 127). Šiuo atveju teismų praktiką formuojantis institutas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, palikdamas galioti Panevėžio apygardos nutartį, pademonstravo, kad viešojo asmens kritikos ribos Lietuvoje ne tik kad yra gerokai platesnės, kaip tai priimta tarptautinėje jurisdikcijoje, bet atskirais atvejais leidžiamos tapti veikiau beribėmis, kas, autorės manymu, neigiamai veikia politinės komunikacijos kultūrą, tam tikrus jos aspektus.

Atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje akcentuojamus spaudos saviraiškos laisvės dalykus, kuriuos teismas vertina kaip pliuralizmo siekiamybę demokratinėje visuomenėje. Nutartyje teigiama, kad nuomonės pareiškimas ir klausimo iškėlimas diskusijai, pateiktas prisilaikant visuomenėje egzistuojančių moralės taisyklių ir literatūrinių išraiškos priemonių, kurios netraktuotinos kaip duomenys *per se*, tai yra kaip savaime suprantama žeminantys ieškovo garbę ir orumą. Taip pat LAT

²²⁴ Civilinio kodekso 1.5 str. įtvirtinti bendrieji teisės principai – teisingumas, protingumas ir sąžiningumas.

pasisakydamas dėl teisės skleisti informaciją visuomenės informavimo srityje, nurodo, kad ši teisė apima ir teisę vartoti tam tikras lingvistines bei literatūrines išraiškos priemones, kuriomis pateikiama informacija paryškinama, abstrahuojama ar koncentruotai reziumuojama, jeigu šios lingvistinės ir literatūrinės priemonės nereiškia teisės skleisti informaciją ribų peržengimo²²⁵.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad viešosios informacijos rengėjas viešąją informaciją turi pateikti tiksliai ir nešališkai. Tai reiškia, kad VIP, rengianti ir skleidžianti informaciją, turi laikytis Visuomenės informavimo įstatyme įtvirtintų visuomenės informavimo principų. Tas pat įstatymu taikoma ir fiziniam asmeniui – žurnalistui, iš kurio reikalaujama ne tik pareiga teikti teisingas, tikslias ir nešališkas žinias, bet ir moralinė – etinė atsakomybė, įtvirtinta Visuomenės informavimo įstatymo 42 straipsnyje, kuris reikalauja laikytis žurnalistų profesinės etikos normų.

²²⁵ *Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje A. S. v. UAB „Rinkos aikštė“, tretysis asmuo Giedrūna Girdenytė – Narbekova, bylos Nr. 3K-3-687/2003, kategorija 20.6.*

3.4. VEIKSNIAI, DARANTYS ĮTAKĄ TEISĖS IR ETIKOS PAŽEIDIMŲ ATSIKIRIMUI: REGIONŲ REDAKCIJŲ DARBUOTOJŲ APKLAUSA

3.4.1. Apklausos metodika

Tyrimas atliktas panaudojant statistinius imčių metodus. Tiriamasis elementas – Lietuvos regiono ir vietinio laikraščio redakcija.

Tiriamoji populiacija. Imties išrinkimas.

Tiriamąją visumą (populiaciją) sudaro visos Lietuvos regioninių ir vietinių laikraščių redakcijos. Tokių tiriamuoju laikotarpiu – 2007 metais šalyje buvo 118²²⁶. Populiacija skaidoma į nesikertančias dalis – apskritys. Iš tiriamosios populiacijos išrinkta paprastoji atsitiktinė 40 redakcijų imtis, t. y. 33,89 proc. regionuose leidžiamų laikraščių redakcijų. Imties dydis apskrityse paskirstytas apytiksliai proporcingai apskrities redakcijų skaičiui.

Apklausos atlikimas.

Kiekvienoje į imtį patekusioje redakcijoje tyrime dalyvavo laikraščio redaktorius ir dar du atsitiktinai parinkti redakcijos darbuotojai – žurnalistai. Regioninės (vietinės) spaudos darbuotojų apklausa buvo atlikta 2007 metų liepos ir rugpjūčio mėnesiais. Tyrimo autorė apėmė visas į imtį patekusias redakcijas, susitiko su respondentais, kuriems asmeniškai įteikė anketas. Respondentai turėjo valandą laiko atsakyti į anketos klausimus. Tyrimo medžiaga, kurioje respondentai į atvirus klausimus atsako įvardydami konkrečių asmenų – politikų, žurnalistų ar redaktorių pavardes etc., laikytina konfidencialia. Norint gauti kuo tikslesnius atsakymus, kai kurie uždari klausimai apie redakcijų nepriklausomumą, vietos valdžios ir regionų bei rajonų žiniasklaidos priemonių santykius, teisę ir etiką pateikiami įvairiose anketos dalyse, t.y. apie tą patį dalyką užduodami priešpriešiniai klausimai. Ši informacija reikalinga formuluojant hipotezes visai populiacijai, siekiant jas patikrinti pagal jų statistinį reikšmingumą. Apklausoje dalyvavo 120 respondentų, iš jų 40 laikraščių vadovų ir redaktorių.

²²⁶ Rengdamasi tyrimui autorė sudarė 2007 metais regionų ir vietos leidžiamų laikraščių sąrašą pagal apskritis.

Apklauso dalyviai suskirstyti į tris grupes:

A grupė – visi apklauso dalyviai;

B grupė – 40 apklauso dalyvių, dirbančių vadovaujantį darbą redakcijose;

C grupė – 80 apklauso dalyvių, redakcijose dirbančių žurnalistais.

Duomenų apdorojimas. Įverčių skaičiavimas.

Tyrimo duomenys buvo užkoduoti ir suvesti į EXCEL rinkmeną. Kiekvienai tyrimo dalyvaujančiai redakcijai priskirtas svoris, kuris pagal paprastosios atsitiktinės imties planą lygus redakcijų skaičiui apskrityje padalintam iš tyrimo dalyvaujančių apskrities redakcijų skaičiaus.

Tyrimo rezultatai nagrinėjami 3 pjūviais.

I – aptariami A grupės apklauso rezultatai (120 apklauso dalyvių).

II – pateikiama lyginamoji B ir C grupių apklauso rezultatų analizė.

III – formuluojamos ir tikrinamos tyrimo hipotezės.

Anketos kiekybiniai duomenys buvo apdorojami ir analizuojami, naudojant statistinio modeliavimo metodą ir taikomąją statistinę kompiuterinę programą *STATGRAPHIC*, taip pat skaičiavimai atlikti ir diagramos sudarytos naudojant *EXCEL* programą. Hipotezės buvo tikrinamos, taikant Chi kvadrato kriterijų ir naudojant aprašomosios statistikos metodą.

Apklauso tikslas ir uždaviniai.

Tyrimo tikslas – nustatyti, su kuo susijusios teisės ir etikos problemos regionų periodinėje spaudoje. Todėl numatyti šie tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti, kaip redakcijų darbuotojai vertina konkurencinę ir darbo aplinką, šiuolaikinėmis sąlygomis supranta žurnalistikos funkcijas, kaip suvokiama žurnalistinės etikos samprata.

2. Lyginamosios analizės būdu ištirti, kaip redaktoriai ir žurnalistai vertina konkurencinę ir darbo aplinką, spaudos darbuotojo profesionalumo, teisės ir etikos klausimus.

3.4.2. Apklausoje rezultatai

3.4.2.1. A grupės apklausoje rezultatai

3.4.2.1.1. Bendrieji klausimai

Mėginant pasiaiškinti, kaip regionuose dirbantys spaudos darbuotojai identifikuoja aplinką, kurioje jie profesiskai veikia, kokiais argumentais paaiškina vieną ar kitą situaciją, buvo skirta anketos pirmoji dalis. Pažymėtina, kad apklausoje dalyvavo visų 10 apskričių žurnalistai ir redaktoriai, todėl buvo paprašyta išvardinti įtakingiausias žiniasklaidos (spaudos ir interneto) priemones regione (rajone), kur dirba respondentai. 9 darbo priede nurodytos spaudos ir interneto visuomenės informavimo priemonės, kurias apklausoje dalyviai išskyrė *kaip labiausiai* darančias įtaką savo regiono ar rajono bendruomenės gyvenime.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors apklausoje dalyvavo 40 redakcijų darbuotojai, respondentai išskyrė ir kitas savo regione (rajone) efektyviai veikiančias visuomenės informavimo priemones. Iš šio atsakymo matyti, kad įtakingomis savo regione/rajone visuomenės informavimo priemonėmis respondentai laiko 50 VIP. Be to, atsakymuose kaip interneto žiniasklaidos priemonės atskirai išskiriamos laikraščių interneto svetainės²²⁷, ir tik Panevėžio apskrities respondentai nurodė naujienų vartus *www.aina.lt* kaip atskirą ir svarbią vietą regiono bendruomenės informavimo procese užimančią VIP.

Tai, kad vietinės ir regiono žiniasklaidos priemonės (spaudos ir interneto) yra nepriklausomos mano 42 proc. respondentų (klausimas 1.2). Priešingai teigia 44 proc. respondentų ir 14 proc. apklausoje dalyvių šiuo klausimu neturi nuomonės. Teigiamai atsakę į šį klausimą, t.y. nurodę, kad, jų manymu, regiono (rajono) žiniasklaidos priemonės yra nepriklausomos, atsakydami į atvirąjį 1.2.1 klausimą (Kodėl?) apklausoje dalyviai išskyrė nepriklausomas žiniasklaidos priemones savybes. Pateiktus atsakymus galima sugrupuoti į 3 grupes, kurios atitinkamai išskiria ekonominius ir politinius

²²⁷ Regiono ar vietinių laikraščių interneto svetainės kaip atskiri VIP vienetai neskaičiuoti.

santykius bei žurnalistikos funkcijas. Pagal tai ryškiausi atsakymai ir sugrupuoti pateikiamoje lentelėje (11 lentelė).

11 lentelė. Nepriklausomos VIP požymiai

Ekonominiai santykiai	Politiniai santykiai	Žiniasklaidos funkcijos
Nepriklausomos, nes jų savininkai yra patys redakcijos darbuotojai.	Leidėjai (akcininkai) nepriklauso partijoms.	Rašoma apie visas naujienas, taip pat ir skandalingas, nepriklausomai nuo to, kokia politinė ar verslo jėga su tais įvykiais yra susijusi.
Laikraščio savininkas – redakcijos kolektyvas.	Valdžia nedaro įtakos.	Leidinyje pateikiamos įvairios nuomonės. Atspindi realų visuomenės gyvenimą.
Leidėjai (akcininkai) neturi kitos įmonės akcijų paketų.	Redakcija nepalaiko jokios politinės grupės.	Dirba žurnalistai profesionalai, kurios sunku paveikti kokiai nors suinteresuotai politinei ar finansinei grupei.
Bendrovės savininkai nesikiša į bendrovės veiklą.	Leidinio savininkai nepriklauso jokiai politinei partijai, nei valdžiai.	Bendrovės savininkai kūrybiniais darbuotojams suteikia visišką laisvę.

Šaltinis: sudaryta autorės

42 respondentai, pasirinkę teigiamą atsakymo variantą (t. y., kad jų regione (rajone) žiniasklaidos priemonės yra nepriklausomos), atvirajame atsakyme detalizavo, kad leidinio nepriklausomumą galima nustatyti iš turinio, pabrėžė, jog leidinys yra nepriklausomas, kai nepriklauso jokiai partijai ar finansinei grupei, taip pat kai nėra pašalinių veiksnių, kurie kaip nors galėtų paveikti leidinio objektyvumą.

Šį atsakymą nagrinėjant ekonominių santykių aspektu, pabrėžtina, kad dauguma respondentų mano, jog leidinių nepriklausomumą lemia akcijų savininkas. 65 proc. atsakymų autorių leidinių nepriklausomumui išskyrė aplinkybę, nurodančią, kad laikraščių leidėjai (akcininkai) turėtų būti redakcijų darbuotojai. Atsakymuose taip pat vyrauja nuomonė (30 proc.), kad VIP nepriklausomumą lemia aplinkybė, kai leidėjai (akcininkai) neturi kitos įmonės akcijų paketų, t. y., kada pagrindinė VIP akcininkų veikla ir yra leidyba. 5 proc. respondentų mano, kad VIP gali išlikti nepriklausoma, kai į leidybos įmonės

veiklą, nesikiša savininkai. Toks atsakymas suponuoja tam tikrų interpretacijų, nes ekonominiu aspektu tai atrodo gana nelogiška, – ar įmanoma rasti bendrovės savininką (akcininką), kuriam nerūpėtų jo įmonės²²⁸ veikla.

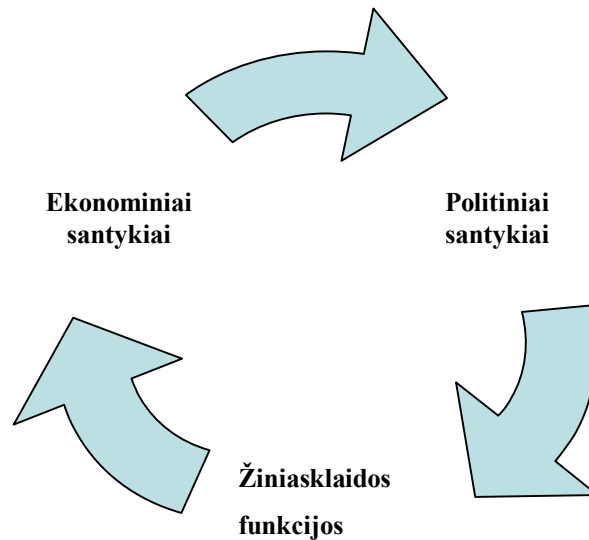
Politiniu aspektu respondentų nuomonė gana aiški ir nuosekli. Teigiama, kad visuomenės informavimo priemonė yra nepriklausoma, jeigu leidėjai (akcininkai) nepriklauso politinėms partijoms, nėra valdžios atstovai²²⁹, taip pat, jeigu pati redakcija nepalaiko jokios politinės grupės ir vietos valdžia nedaro leidinio redakcijai įtakos. Atsakydami į šį klausimą respondentai atkreipė dėmesį ir į žiniasklaidos funkcijas.

Bene pagrindinis argumentas, teigiantis, kad visuomenės informavimo priemonė yra nepriklausoma, buvo tas, jog laikraštyje pateikiamos įvairios nuomonės, laikomasi žurnalistinio objektyvumo principo, laikraščio žurnalistai yra profesionalai, o leidėjai (savininkai) jais pasitiki, todėl suteikia visišką kūrybos laisvę. Nagrinėjant šį atsakymą pagal išvardintų nepriklausomos VIP požymių dažnumą, paaiškėjo, kad tiek politinius, tiek ekonominius santykius respondentai paminėjo po 15 kartų, o 19 kartų išskyrė žiniasklaidos funkciją. Procentine išraiška visi šie 3 nepriklausomos VIP požymiai atrodo labai panašiai, svyruoja tarp 31 – 38 proc., todėl galima teigti, kad minėtos savybės, respondentų nuomone, rodančios, kad žiniasklaidos priemonė yra nepriklausoma, tarpusavyje yra koreliatyvios. Grafiškai šių nepriklausomos VIP požymių tarpusavio derinimo ryšius galima būtų pavaizduoti (7 paveikslas).

²²⁸ Šiuo atveju visuomenės informavimo priemonės.

²²⁹ Turima minty – rajono savivaldybių tarybų nariai.

7 paveikslas. Nepriklausomos VIP požymių tarpusavio derinimo ryšiai

Šaltinis: sudaryta autorės

44 proc. respondentų, manančių, jog žiniasklaidos priemonės jų rajone ar regione nėra nepriklausomos, savo įsitikinimą grindė argumentais, kuriuos galima būtų suskirstyti į 2 grupes. Tai ekonominiai ir politiniai santykiai. Pirmiausia, išskiriama aplinkybė, kad VIP negali būti nepriklausoma, t.y. objektyvi, nes yra tiesiogiai ekonomiškai veikiama stambaus kapitalo, kuris priklauso reklamos užsakovams²³⁰, taip pat nuo akcininkų ir rėmėjų, turinčių, pasak respondentų, savų interesų.

Politiniu aspektu iš atsakymų išryškėja tai, kad daugumos VIP savininkai yra partijų vadovai, politikai (76 proc.). Taip pat pažymima, kad VIP savininkai, respondentų teigimu, jeigu ir nėra vietos politikai, tai patys yra politiškai angažuotos asmenybės, siekiančios savanaudiškų tikslų, todėl ir jų valdomos VIP tiesiogiai priklauso nuo politinių partijų ir tiesioginio jų finansavimo (12 lentelė).

²³⁰ Daugelis respondentų vietoj užsakovo vartoja žodį davėjas.

12 lentelė. Priklausomos VIP požymiai

Ekonominiai santykiai	Politiniai santykiai
Priklauso nuo stambaus kapitalo.	Valdo suinteresuoti, politiškai angažuoti akcininkai.
Priklauso nuo reklamos davėjų.	Savininkai yra partijų vadovai, politikai.
Turi rėmėjų, priklauso stambiams akcininkams.	Laikraščio nepriklausomybę riboja akcininkų įtaka ir pažintys su vietos politikais.
Priklauso akcininkų grupėms, kurios turi savų interesų ir siekia pelno.	Priklauso nuo politinių partijų bei finansavimo.

Šaltinis: sudaryta autorės

Iš 52 požymių, rodančių, kad žiniasklaidos priemonės priklauso nuo ekonominių ir politinių santykių, respondentai 30 nurodė politinius santykius ir 22 – ekonominius. Procentinis šių dviejų požymių santykis skiriasi net 16 punktu, todėl darytina išvada, kad regiono/rajono žiniasklaidos priemonių darbuotojai mano, kad šiame derinyje, nustatant leidinio priklausomumą kokiam nors interesų grupei, politiniai santykiai turi kiek didesnę reikšmę nei ekonominiai. Pažymėtina, kad tiek teigiamai, tiek neigiamai dėl žiniasklaidos priemonių nepriklausomumo atsakę respondentai, atsakydami į atvirusius klausimus, akcentavo, jog leidinio nepriklausomumą lemia jo savininkas ir vadovas, t.y. leidėjas ir vyriausiasis redaktorius. Be to, apklausos dalyviai nurodė, kad ir iš publikacijų turinio bei formos nesunku atspėti, arba tiesiog pasakyti – priklausomos ar ne žiniasklaidos priemonės.

Apklausos dalyviai atkreipė dėmesį į tai, kad rajone dirbantys žurnalistai susiduria su „kaimynišku“ problema. Redaktorių ir žurnalistų nuomone, sunku dirbti vietinio laikraščio redakcijoje, kur nedideliame miestelyje visi vieni kitus pažįsta, o žurnalistai neišsiverčia be valdžios ar kitų institucijų pareigūnų žinių, todėl žurnalisto plunksnos aštrumas kartais „atšimpa“ prieš norą palaikyti gerus santykius su pažįstamais asmenimis, taip pat norą neprarasti ryšio su informacijos šaltiniais. Anketose respondentai

atvirai rašė apie VIP savininkų, politikų, vietos valdžios santykius²³¹. Mėginant identifikuoti aplinką, kurioje veikia regiono/rajo žiniasklaidos priemonės, įvertinus prieš tai gautus atsakymo dėl VIP nepriklausomumo (priklausomumo) rezultatus, manytume, svarbu, kad net 57 proc. respondentų gali kuriai nors visuomenės informavimo priemonei suteikti charakteristiką, esą ji atspindi tam tikros politinės ar finansinės grupės interesus. 68 respondentai, teigiamai atsakę į šį klausimą, buvo paprašyti atsakyti į atvirąjį klausimą **1.2.3** (Jei taip, tai kokios).

Buvo išvardinta 21 visuomenės informavimo priemonė: *Šiaulių naujienos*²³², *Šiaulių kraštas*²³³, *Radviliškio naujienos*²³⁴, *Giružis*²³⁵, *Utenis*²³⁶, *Utenos diena*²³⁷, *Klaipėda*²³⁸, *Kauno diena*²³⁹, *Vakarų Ekspresas*²⁴⁰, *Suvalkietis*²⁴¹, *Marijampolės laikraštis*²⁴², *Sekundė*²⁴³, *Šiaurės rytai*²⁴⁴, *Panevėžio rytas*²⁴⁵, *Panevėžio balsas*²⁴⁶, *Galvė*²⁴⁷, *Trakų žemė*²⁴⁸, *Elektrėnų*

²³¹ Širvintos savininkas – partijos Tvarka ir teisingumas rajono skyriaus pirmininkas, rajono mero pavaduotojas; Širvintų kraštas – perpirktas darbiečių; Trakų žemės savininkas neaišku, kokių politinių pažiūrų, bet visada lojalus vietos valdžiai, nepriklausomai nuo rinkimų rezultatų; Laikraščio Trakų žemė trys puslapiai yra rajono tarybos reklama; Jei gauni paramą iš politiko ar verslininko, neigiamą informaciją apie juos tenka švelninti; Kai kurios miesto (Ukmergės) problemos nušviečiamos vienašališkai. (iš anketų)

²³² Šiaulių naujienos – finansinė grupuotė. (iš anketų)

²³³ Priklauso „Respublikos grupės“ leidiniams. (iš anketų)

²³⁴ Radviliškio naujienos atspindi tik Krikščionių demokratų partijos ir Tėvynės Sąjungos interesus; yra šių partijų laikraštis, nors ir neoficialiai. (iš anketų)

²³⁵ Bendruomenės laikraštis Giružis atspindi Varėnos rajono savivaldybės ir centrinių daugumos rajono taryboje. (iš anketų)

²³⁶ Utenis atspindi Tėvynės Sąjungos poziciją. (iš anketų)

²³⁷ Utenos diena – kol jai vadovavo(...), buvo Naujosios Sąjungos ruporas. (iš anketų)

²³⁸ Klaipėda ryškiai atspindi Hermis Capital interesus, matyti iš turinio. (iš anketų)

²³⁹ Kauno diena pastaruoju metu pateikia informaciją, susijusią su Ūkio banku. Informacija palankesnė bankui, bet ne visuomenei. (iš anketų)

²⁴⁰ Tai viena leidinių grupė (Respublikos leidiniai) aiškiai priklausoma nuo užsienio šalių įtakos (kas matyti iš turinio), taip pat tai grupei priskiriamų antrinių įmonių, užsiimančių ne žiniasklaidos veikla, interesų. Labai ryškios tendencijos. Tik sunku pasakyti kieno konkrečiai interesams atstovauja. (iš anketų)

²⁴¹ Suvalkietis labiau linkęs palaikyti Marijampolėje valdančią socialdemokratų daugumą. (iš anketų)

²⁴² Marijampolės laikraštis atstovauja Lietuvos Konservatorių ir koncerno „Alga“ interesams. (iš anketų)

²⁴³ Sekundės akcijų turėjo Panevėžio meras, konservatorius (...). (iš anketų)

²⁴⁴ Šiaurės rytai – konservatorių, Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos nuolatinis rėmėjas, per juos neteisingai susidorojama su kitomis politinėmis jėgomis, kurių atstovai asmeniškai nepatinka laikraščio leidėjams. (iš anketų)

²⁴⁵ Lietuvos ryto koncerno dalis. (iš anketų)

²⁴⁶ Panevėžio balsas – priklauso nuo politikų, ypač nuo Naujosios Sąjungos. (iš anketų)

²⁴⁷ Galvė – UAB „Galvok“ priklauso Darbo partijai, konkrečiai Seimo nariui (...). (iš anketų)

²⁴⁸ Trakų žemė nuolat reklamuoja neva gerus rajono politikų (daugumos) darbus. (iš anketų)

*žinios*²⁴⁹, *Širvintų kraštas*²⁵⁰, *Širvinta*²⁵¹, *Tauragiškių balsas*²⁵². Atsakymų autoriai rašo, kad kai kuriuose rajonuose yra leidinių, nuolat priklausančių nuo valdžios ir politikų finansavimo, savininko politinių pažiūrų. Kai kuriuose leidiniuose, pasak respondentų, akivaizdžiai demonstruojamos politinės simpatijos ir antipatijos. Anketose pateikiama pavyzdžių, kai rinkimų į savivaldybių tarybas metu buvo ribojama kai kurių partijų reklama ir informacija²⁵³, kai vietinių laikraščių puslapiuose nuolat užsipuolami politiniai oponentai arba savininkams neparankūs asmenys²⁵⁴.

Iš atsakymo į klausimą (1.3), kam priklauso nuosavybės teise regione/rajone įtakingiausios žiniasklaidos priemonė (priemonės), matyti, kad redakcijos kolektyvai kaip VIP savininkai tesudaro 17 proc. Mėginant pasiaiškinti regione (ar rajone) veikiančios įtakingiausios žiniasklaidos priemonės nuosavybę, paaiškėjo, kad 21 proc. priklauso žiniasklaidos koncernams, 22 proc. – žiniasklaidos priemonių vadovams ir 40 proc. uždarosioms akcinėms bendrovėms. Suprantama, redakcijų kolektyvui priklausanti leidybos bendrovė dažniausiai taip pat registruojama kaip uždaroji akcinė bendrovė²⁵⁵, tačiau šiuo klausimu norėta labiau išryškinti visuomenės informavimo priemonių priklausymą atskiroms grupėms. Atsakymai tarp trijų grupių, tiesiogiai susijusių su žiniasklaidos sfera, pasiskirstė gana tolygiai: **VIP vadovai ► Žiniasklaidos koncernai ► Redakcijos kolektyvas**. Bendras šių grupių rodiklis siekia 60 proc.

Nagrinėjant nuosavybės ir VIP turinio santykio problemą šiame tyrime labai svarbūs buvo atsakymai į 1.4 klausimą, ar respondentai žino atvejų, kai jų regiono ar rajono žiniasklaidos priemonės savininkui priklausytų stambios finansų, pramonės verslo grupės, reklamos arba ryšių su visuomene agentūros, konsultavimo kompanijos. Daugiau nei pusė respondentų teigė, kad tokie

²⁴⁹ *Elektrėnų žinios tiesiogiai priklauso nuo rajono tarybos.* (iš anketų)

²⁵⁰ *Širvintų kraštas – Darbo partijos pirmųjų asmenų nuosavybė.* (iš anketų)

²⁵¹ *Širvinta – partijos Tvarka ir teisingumas nuosavybė.* (iš anketų)

²⁵² *Tauragiškių balsas – savininkų (...) ir (...) bei jų atstovaujama socialdemokratų ir socialliberalų partijų.* (iš anketų)

²⁵³ *Tauragiškių balsas.* (iš anketų)

²⁵⁴ *Širvinta.* (iš anketų)

²⁵⁵ Kalbama apie nuosavybės formą.

atvejai jiems yra žinomi. Todėl, atliekant tyrimą, buvo pateiktas klausimas apie tai, kaip patys žiniasklaidos priemonių darbuotojai priima tokią visuomenės informavimo priemonę. Į klausimą (1.4.1), ar tokia informacija turi įtakos respondentų sprendimui, kokią informavimo priemonę rinktis skaityti (klaudyti, žiūrėti) teigiamai atsakė 73 respondentai, neigiamai – 43 ir tik 4 respondentai šiuo klausimu neturėjo nuomonės. Taigi žinojimas apie tai, kam priklauso VIP, procentine išraiška lemia net 61 proc. respondentų pasirinkimą informacijos šaltinio (žiniasklaidos priemonės). Nors pagrindiniai visuomenės informavimo principai aiškiai išdėstyti Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnyje²⁵⁶, tačiau tenka konstatuoti, kad keičiantis ekonominei ir politinei aplinkai, pastebimi ne tik žiniasklaidos priemonių funkcijų pokyčiai, atsirandantys intensyvioje konkurencijoje, bet ir pačių žiniasklaidos darbuotojų tų funkcijų samprata gana įvairiai apibrėžiama (ko gero tiksliesnis pasakymas būtų – interpretuojama). Todėl buvo pateiktas klausimas (1.5) su siūlomais atsakymų variantais, iš kurių respondentai galėjo pasirinkti kelis, nes tyrimo metu svarbiausia buvo sužinoti, *kaip respondantai traktuoja vietinių žiniasklaidos priemonių paskirtį ir tikslą*.

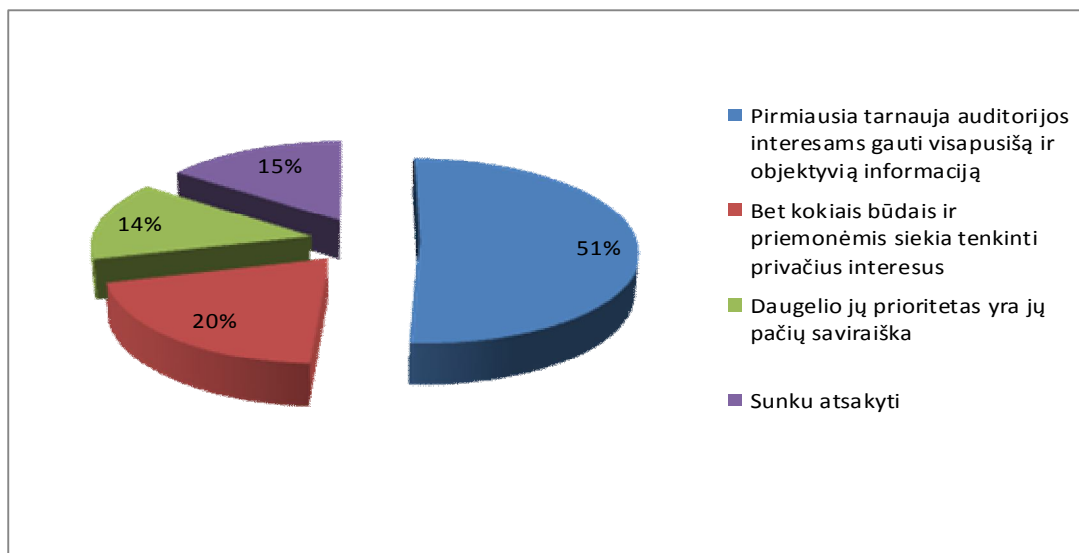
Apibendrinant gautus atsakymus, pažymėtina, kad 51 proc. respondentų balsų nurodyta, kad *vietinės žiniasklaidos priemonės pirmiausia tarnauja auditorijos interesams gauti visapusišką ir objektyvią informaciją*. Tai itin svarbu, nes parodo, kad regiono ar rajono laikraščio redakcijoje žurnalistikos funkcijos dar tebesuvokiamos kaip prievolė skaitytojui pateikti informaciją. Tik 20 proc. respondentų balsų priskirta nuomonei, kad *vietinės žiniasklaidos priemonės tikslas yra bet kokiais būdais ir priemonėmis tenkinti privačius (administracinių, verslo, finansinių grupių) interesus*. 15 proc. respondentų balsų pasirinko atsakymo variantą, kad į šį klausimą sunku atsakyti, o 14 proc. respondentų balsų pasirinktas variantas, jog *daugelio VIP prioritetas yra jų pačių saviraiška*²⁵⁷. Du šie pasirinkti atsakymų variantai, sudarantys 29 proc.

²⁵⁶ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr.X-752, Valstybės žinios, 2006, Nr.82-3254.

²⁵⁷ Galimybė publikuoti savo kūrybą žiniasklaidos priemonėje ir iš to užsidirbti.

respondentų balsų, parodo, kad praktikoje kinta redakcijų darbuotojų požiūris į pagrindines žiniasklaidos priemonių funkcijas (8 paveikslas).

8 paveikslas. Vietos žiniasklaidos priemonių paskirtis ir tikslas

Šaltinis: sudaryta autorės

Kalbant apie žiniasklaidos verslą kaip specifinę veiklos sritį, ekonomine prasme turintį ir tam tikrų lengvatų (PVM lengvata, autorinės sutartys, pan.)²⁵⁸, buvo svarbu sužinoti, kaip patys redakcijų darbuotojai vertina šią verslo rūšį lygindami ją su kitomis (1.6), ar jie pritaria teiginiui, kad VIP, palyginti su kitais ūkio subjektais, yra tam tikra prasme išskirtinės. Atsakymai pasiskirstė beveik tolygiai: 42 proc. respondentų mano, kad lyginant su kitais ūkio subjektais visuomenės informavimo priemonės turi tam tikrų privilegijų, 40 proc. su tokiu teiginiu nesutinka. Šiuo klausimu neturėjo nuomonės 18 proc. respondentų. Siekiant išsiaiškinti, ką teigiamai atsakę respondentai (50) turėjo minty, teigdami, kad tarp ūkio subjektų VIP yra išskirtinės, jiems buvo užduotas papildomas, atvirasis klausimas 1.6.1 (Jeigu taip, tai kodėl).

Anketose pažymima, kad „VIP yra ketvirtoji valdžia“; „turi išskirtinę teisę gauti informaciją, gali formuoti ir tam tikrą visuomenės nuomonę“; „turi galimybę naudotis daugybe informacijos, ją laisvai gauti“; „įvairių slepiamų dalykų viešinimas yra didelė jėga“; „tiek valdžios, tiek verslo struktūros, net

²⁵⁸ Ypač palankios ekonominės sąlygos šiam verslui buvo iki 2008 metų.

teismai viešumo bijo labiau negu prarasti lobį, todėl ir pataikauja žiniasklaidos priemonėms“; „žiniasklaidą lygiai taip galima panaudoti kažkam išaukštinti ir kažkam, kas netinka ar nenori duoti reklamos, sužlugdyti“; „visi bijo žiniasklaidos“; „kadangi VIP formuoja, lemia visuomenės nuomonę, tai valdžia stengiasi siekti VIP palankumo“ ir pan. Taip pat ne vienas respondentas teigia, kad „net ir kita veikla užsiimančiai uždarajai akcinei bendrovei, turinčiai laikraštį, vykdyti savo veiklą yra daug lengviau“; „tiesiog lengviau daryti verslą VIP“. Pateiktus atsakymus pagal teiginius, kodėl VIP yra tam tikra prasme privileijuotas ūkio subjektas, sąlyginai galima būtų suskirstyti į 4 grupes:

- 1. Formuoja nuomonę;**
- 2. Įstatymu suteikta daug galios;**
- 3. Valdo informaciją;**
- 4. Turi išskirtinę teisę gauti informaciją.**

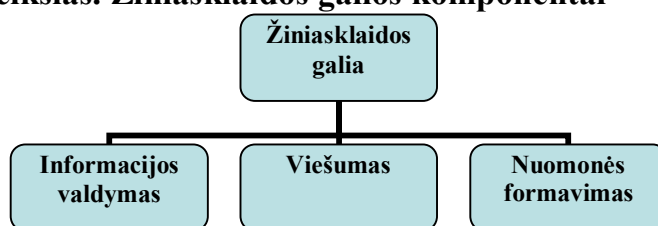
Atlikus šių teiginių dažnumo analizę²⁵⁹, paaiškėjo, kad prioritetas skiriamas *nuomonės formavimui* (1 teiginys) ir *informacijos valdymui* (3 teiginys). Būtent pirmąjį teiginį respondantai paminėjo net 46 kartus, o trečiąjį – 38 kartus. Argumentą, pagrindžiantį VIP kaip ypatingą ūkio subjektą, todėl, kad *turi išskirtinę teisę gauti informaciją* (4 teiginys), respondantai pasirinko 21 kartą, o antrąjį teiginį (*įstatymu suteikta daug galios*) 15 kartų. Procentine išraiška 1 teiginys *Nuomonės formavimas* sudaro 37 proc. auditorijos pasirinkimo, 3 teiginys *Valdo informaciją* – 32 proc., 4 teiginys *Turi išskirtinę teisę gauti informaciją* – 18 proc., 2 teiginys *Įstatymu suteikta daug galios* – 13 proc. Daugelyje anketų pažymima, kad tokios išskirtinės teisės visuomenės informavimo priemonėms – gauti informaciją ir skleisti ją – yra suteiktos įstatymu. Taip pat atkreipiamas dėmesys į mokesčių lengvatas – PVM tarifo ir autorinių honorarų apmokestinimo.²⁶⁰ Vis dėlto yra keletas nuomonių, jog

²⁵⁹ Ši ir kitos dažnumo analizės atliktos statistinio modeliavimo metodu, naudojant taikomąją statistinę kompiuterinę programą *Statgraphic*.

²⁶⁰ Apklausa vyko 2007 metų vasarą, kai galiojo lengvatinis PVM tarifas periodiniams leidiniams ir autoriniai honorarai buvo apmokestinami 15 proc. gyventojų pajamų mokesčiu.

įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui²⁶¹, pasak respondentų, žiniasklaida tapo mažateisė, o ne privilegijuota.²⁶² Atsakymai į šį atvirąjį klausimą parodo, kad redakcijų darbuotojai savo darbo ir jo rezultatų svarbą laiko labai išskirtiniu dalyku socialiname diskurse. Todėl šių atsakymų esmę galima būtų apibūdinti *žiniasklaidos galios* terminu, talpinančiu savyje tris segmentus: informacijos valdymą; viešumą; nuomonės formavimą. Schemiškai juos galima būtų pavaizduoti (9 paveikslas).

9 paveikslas. Žiniasklaidos galios komponentai

Šaltinis: sudaryta autorės

Įvertinus gana stipriai išreikštą poziciją, jog žiniasklaidos verslo bendrovės ir visuomenės informavimo priemonės tam tikra prasme yra išskirtiniai ūkio subjektai, reikėjo iširti, ką mano regionų ir vietinių laikraščių redaktoriai ir darbuotojai apie tam tikrų išskirtinių teisių visuomenėje ir atsakomybės būtinumo tai pačiai visuomenei santykį. Tai mėginta pasiaiškinti 1.6.2. klausimu. 64 proc. respondentų sutinka su nuomone, jog demokratinėje visuomenėje visuomenės informavimo priemonių savininkai, leidėjai ir žurnalistai, reikalaujami savo profesinei veiklai išskirtinių teisių, – būtent gauti informaciją, dalyvauti viešajame diskurse, formuoti nuomonę ir t.t., tiesiogiai yra susijęs su jų pačių atsakomybe visuomenei (auditorijai) ir žiniasklaidos savireguliacijos principu. Taigi didžioji dalis respondentų mano, kad jų profesinė gildija visuomenės atžvilgiu privalo prisiimti atsakomybę, tačiau su tuo nesutinka 30 proc. apklausos dalyvių ir 6 proc. šiuo klausimu neturėjo nuomonės.

²⁶¹ Įsigaliojo nuo 2001 m. liepos 1 d.

²⁶² Tikriausiai turima minty žalos atlyginimo už pažeistas neturtines teises (garbė ir orumas, privataus gyvenimo apsauga) neribojimas.

Atliekant tyrimą rūpėjo išsiaiškinti, *kaip* redakcijų darbuotojai – leidėjai, redaktoriai ir žurnalistai *vertina savo auditoriją, mėgina suprasti skaitytoją pasirenkant temą*. Taip pat svarbu buvo sužinoti apklausos dalyvių nuomonę apie tai, ką jie mano apie žurnalisto autorinio darbo vertinimą skaitytojo požiūriu bei pasitikėjimą skelbiama informacija pagal ją pateikusį žurnalistą, todėl atitinkamai buvo pateikti klausimai **1.7** ir **1.8**. Atsakydami į klausimą, pagal ką (temą ar žurnalisto pavardę) skaitytojai renkasi publikaciją, 74 proc. respondentų *pirmenybę teikia publikacijos temai* ir tik 26 proc. – *žurnalisto pavardei*. Vertinant aplinkybę, jog regiono ar vietos redakcijoje dirba skaitytojų gerai pažįstami (ir atpažįstami) žurnalistai, manytume, kad tai nėra aukštas rodiklis vertinant žurnalistinę kūrybą. Tačiau šį atsakymą galima būtų nagrinėti su tam tikra interpretacija. Būtent, kad apklausos dalyviai pirmumą teikia temai, žiniai, ir tai daugiau atspindi profesionalaus spaudos darbuotojo požiūrį. Klausimu **1.8** norėta sužinoti, ką mano respondentai apie skaitytojo pasitikėjimą paskelbtos žinios tikrumu, kas, jų nuomone, lemia tą pasitikėjimą? Apskritai, ar skaitytojui yra svarbi žurnalisto, dirbančio regiono/ vietos laikraštyje, pavardė, ar žinojimas, kas parašė publikaciją, respondentų manymu, kelia skaitytojo pasitikėjimą paskelbta žinia? Į šį klausimą teigiamai atsakė 70 proc. respondentų, neigiamai – 14 proc. Tačiau 16 proc. apklausos dalyvių nežino, ar skaitytojo pasitikėjimui paskelbtos žinios tikrumu, reikšmės turi žurnalisto vardas. Žurnalistinio profesionalumo aspektu toks rezultatas vertintinas neigiamai, kadangi galima būtų teigti, jog trečdalis respondentų neteikia svarbos skelbiamos informacijos ir šaltinio patikimumui.

Šiame klausimyno bloke, siekiant pasiaiškinti vietos valdžios santykius su žiniasklaidos priemonių darbuotojais, užduotas ir klausimas, ar vienodai vietos savivaldos atstovai (rajonų savivaldybių tarybų nariai, administracija) vertina vietos laikraščių redakcijų redaktorius ir žurnalistus. Tuo norėta išsiaiškinti tam tikras komunikacijos proceso dalyvių nuostatas ir jų priežastis. 91 proc. respondentų atsakė, kad vietos valdžios atstovai nevienodai vertina vietos redakcijų redaktorius ir žurnalistus, ir tik 9 proc. respondentų sutiko su teiginiu, kad vietos valdžios pareigūnai vienodai vertina spaudos atstovus, t. y. santykis

yra darbinis, atsirandantis dalyvaujant komunikacijos procese. Tyrimo metu rūpėjo detalizuoti šią situaciją ir atviruoju klausimu **1.9.1** pasiaiškinti, kodėl beveik visi apklausos dalyviai mano, jog spaudos darbuotojai yra nevienodai vertinami valstybės vietos valdžios pareigūnų. Pateiktus teiginius sąlygiškai galima būtų suskirstyti į grupes: profesionalumas; asmeniškumas; partiškumas; kritiškumas.

Atliekant kokybinę atsakymų analizę, labiausiai išryškėjo dvi valdžios pareigūnų reikalavimų spaudos darbuotojams grupės. Tai žiniasklaidos priemonių atstovų profesionalumas ir leidinio ar jo darbuotojų priklausymas kokiam nors partijai. Nagrinėjant atsakymų grupę dėl spaudos darbuotojų profesionalumo, galima apibendrinti, kad respondentai itin akcentuoja žurnalisto profesinę kompetenciją: objektyvumą, operatyvumą, principingumą. 13 lentelėje respondentų atsakymai suskirstyti pagal tai, kokios profesinės žiniasklaidos darbuotojų savybės vietos valdžios pareigūnų yra vertinamos ir kokios ne.

13 lentelė. Regiono VIP darbuotojų profesionalumo vertinimo kriterijai

Vertina	Nevertina
Dėl profesionalumo.	Dėl žurnalisto nepageidaujamo bendravimo tono valdžios kabinetuose.
Dėl savo darbo išmanymo, principingumo.	Dėl iškreiptų faktų, tendencingos ir neteisingos informacijos.
Dėl objektyvumo ir operatyvumo.	Dėl netinkamai atliekamų pareigų.
Dėl nagrinėjamų temų.	Dėl neprofesionalumo, paviršutiniškumo, temos neišmanymo, neišsilavinimo.

Šaltinis: sudaryta autorės

Kalbėdami apie žurnalistų **Profesionalumą** apklausos dalyviai teigia, kad vietos valdžios atstovai gerbia žurnalistus, jeigu jie dirba profesionaliai ir laikraštyje skelbiama tiesa, taip pat vertinama, kaip žurnalistas pateikia informaciją, ar jis pats yra principingas, profesionalus. Šiuose atsakymuose vyrauja nuomonė, jog vietos valdžios pareigūnams įtaką, kaip vertinti žurnalistus ir redaktorius daro visuomenės, t. y. skaitytojų, nuomonė apie laikraščius ir jų darbuotojų profesinę veiklą. Respondentai taip pat pažymėjo,

kad valdžios pareigūnų santykis su žiniasklaidos darbuotojais labai priklauso ir nuo pačių žurnalistų elgesio. Jeigu jie elgiasi korektiškai, yra sąžiningi savo skaitytojų ir informacijos šaltinių ar herojų atžvilgiu, tai ir vietos valdžios atstovai juos gerbia, stengiasi laiku pateikti informaciją (nepaisant asmeninių simpatijų ar antipatijų). Nagrinėjant atsakymus, kurie priskirtini grupei **Partiškumas**, išsiskiria pagrindinis veiksnys, kad valdžios atstovų palankumą arba ne rajone žiniasklaidos priemonių darbuotojai ir redaktoriai dažnai „pelno“ dėl tam tikrų politinių ir partinių nuostatų. Čia labai dažnai suveikia „savo“, „bendrapartiečio“ bičiulystė ir partiniai interesai. Paprastai rajone visiems (ypač vietos valdžios pareigūnams) žinoma, kas yra laikraščio savininkas, kokios jo ir laikraščio darbuotojų politinės nuostatos, ir tai dažnai suponuoja tam tikrus santykius su žiniasklaidos atstovais. Grupėje **Asmeniškumas** išskiriamos tokios charakteristikos: asmeniniai motyvai ir interesai, vertinama kaip ir kas apie juos (t.y. valdžios atstovus) rašoma, tačiau šioje grupėje išskiriama ir žiniasklaidos galia, kurios dėl tam tikrų dalykų baiminamasi. Pavyzdžiui, anketose nurodoma, „politikai baiminasi, kad žurnalisto domėjimasis jo veikla gali turėti įtakos jo politinei ateičiai“; „valdžia taikstosi su žiniasklaidos įtaka, todėl daug ką priima labai suasmenintai“; „daugelį žiniasklaidos atstovų pažįsta asmeniškai, todėl žino ko galima iš šių žmonių tikėtis. Matyt, kai kurių bijo, kai kuriems jaučia asmeninių simpatijų“. Beje, keli apklausos dalyviai asmeniškumo kriterijų išskyrė nurodę, kad ir žurnalistai bei redaktoriai taip pat nevienodai vertina tuos pačius pareigūnus. Grupėje **Kritiškumas** nurodytas priežastis, kodėl nevienodai vertinami redakcijų darbuotojai ir redaktoriai, galima būtų apibendrinti vieno respondento atsakymu: „Yra viena, visiems tinkanti taisyklė: **KRITIKUOJANTIS LEIDINYS IR ŽURNALISTAS – BLOGAS**“. Tačiau be teiginių, jog vietos valdžios atstovai nemėgsta savo veiklos ir sprendimų kritikos, viešumo²⁶³, yra ir nuomonių, jog „valdžios atstovai dažnai pataikauja žurnalistams, atskiroms žiniasklaidos priemonėms, nes bijo ne tik kritikos, bet ir

²⁶³ „Nepakantumas kritikai, bet kokia kritika priimama kaip asmeninis įžeidimas, todėl redakcijai tokie informacijos sklaidos būdai užtraukia viešųjų asmenų nemalonę“ (iš atsakymo).

šmeižikiškų straipsnių“²⁶⁴. Tai, be jokios abejonės, peržengia tiek teisės, tiek etikos normų ribas. Pagal teiginių dažnumą respondentai daugiausia išskiria partiškumo aspektą (36 proc.), VIP darbuotojų profesionalumas, kaip itin svarbus bruožas, pagal kurį valdžios atstovai skiria regioninėje ir vietinėje žiniasklaidoje dirbančius žurnalistus ir redaktorius, sudaro 33 proc., o kritiškumo ir asmeniškumo aspektams tenka atitinkamai 17 proc. ir 14 proc. Apibendrinant atsakymus į šį klausimą, galima teigti, kad respondentų išskirti teiginiai, apibūdinantys pagal ką skirtingai vertinami žiniasklaidos priemonių darbuotojai regione ar rajone, prioritetų seka galėtų būti sugrupuoti taip:

1. Partiškumas;

2. Profesionalumas;

3. Kritiškumas/Asmeniškumas.²⁶⁵

Aptariant pirmosios anketos dalies duomenis, atlikus statistinę jų analizę, galima teigti, kad:

1. įtakingiausios regiono žiniasklaidos priemonės nėra ekonomiškai ar politiškai nepriklausomos, nes jos atspindi tam tikros grupės interesus;
2. įtakingiausių regione žiniasklaidos priemonių savininkai yra žiniasklaidos priemonių vadovai ir žiniasklaidos koncernai;
3. žinojimas, kam priklauso žiniasklaidos priemonė, lemia apklausos dalyvių pasirinkimą ją skaityti;
4. daugumos respondentų nuomone, nors regiono VIP priklauso nuo ekonominių ir politinių veiksnių, pagrindinė jų pareiga išlieka tarnauti auditorijos interesams gauti visapusišką ir objektyvią informaciją;
5. nors regionų žiniasklaidos priemonės, palyginti su kitais ūkio subjektais, yra išskirtinės, tačiau, daugumos respondentų nuomone, VIP savininkų, leidėjų ir žurnalistų reikalavimas išskirtinių teisių tiesiogiai priklauso nuo jų pačių atsakomybės visuomenei ir savireguliacijos principo;

²⁶⁴ Apklausos dalyviai buvo atviri ir nuoširdūs, todėl kai kuriose anketose yra aprašytų faktų, kaip savivaldybių tarybos organizavo žurnalistams iškylas, vakarėlius ir netgi keliones į užsienį. Pvz., „labiausiai vertinami (bet kokią progą išnaudojant jiems įsiteikti – apmokant keliones į užsienį, baliukai laivuose „Mero 100 dienų jubiliejaus“ ir kt. Temomis, net suteikiant lengvatą imant kreditą būstui), politikos, savivaldos temomis rašantys ar siužetus rengiantys žurnalistai bei jų vadovai“.

²⁶⁵ Šiuos du aspektus, kurių bendroji procentinė suma sudaro 31,19 proc., autorės manymu, galima jungti į vieną grupę kaip subjektyvius veiksnius.

6. pasitikėjimas paskelbta informacija tiesiogiai susijęs su žurnalisto profesionalumu;
7. vietos valdžios pareigūnai vertina redaktorius ir žurnalistus pagal jų partiškumą.

3.4.2.1.2. Sąžininga konkurencija

Nors Visuomenės informavimo įstatymo 29 straipsnis įtvirtina sąžiningos konkurencijos visuomenės informavimo srityje nuostatas, tačiau analizuojant Etikos komisijos sprendimus, išryškėjo nemažai Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimų, kurių turinys būtent ir yra sąžiningos konkurencijos nepaisymas. Todėl atliekant šį tyrimą ir buvo parengtas šis anketos skyrius, sudarytas iš 11 uždarų ir 8 atvirų klausimų, skirtas išsiaiškinti kokioje konkurencinėje aplinkoje veikia regionų ir vietos visuomenės informavimo priemonės, taip pat ir kai kuriuos profesinės bendruomenės ar organizacijos klausimus. 69 proc. respondentų mano, kad jų regione ar rajone žiniasklaidos priemonės yra konkurencingos. Su tokiu teiginiu nesutinka 16 proc. respondentų, 15 proc. šiuo klausimu neturėjo nuomonės. Teigiamai atsakiusių į šį klausimą (83 respondentai) buvo paprašyta (klausimas **2.1.1**) detaliau paaiškinti, kokių konkurencijos taisyklių laikomasi jų regione (rajone).

Atsakymuose pateiktus teiginius dėl konkurencijos taisyklių, kurių laikosi regiono/rajono leidinių redakcijos, galima būtų suskirstyti į 2 grupes. Pirmojoje išvardyti tam tikri leidinių požymiai ir savybės, pagal kuriuos, respondentų manymu, ir galima sakyti, kad konkurencijos taisyklių yra laikomasi. Respondentų atsakymuose teigiama, kad konkurencingumą lemia „tai, kas pirmiau ir įdomiau pateiks žinią skaitytojams“, „reikia pateikti skaitytojui informaciją tiksliau, greičiau“, „temų aktualumas, straipsnių kokybė ir patrauklumas skaitytojams“, konkurencingumui išlaikyti redakcijų žurnalistai „ieško įdomiausių temų, rengia provokacijas, žurnalistinius tyrimus“, „pagrindinė konkurencijos taisyklė – leisti įdomų laikraštį“. Labiausiai respondentų išskirti tokie konkurencingos žiniasklaidos priemonės požymiai:

leidinių operatyvumas, objektyvi informacija, turinio ir formos originalumas, kainų už skelbimus ir laikraštį politika, tikro tiražo skelbimas leidinyje. Taigi sąlyginai galima būtų teigti, kad pagrindiniai leidinių požymiai, jog regiono/rajono laikraščių redakcijos laikosi konkurencijos taisyklių, yra šie:

- 1. operatyvumas;**
- 2. objektyvumas;**
- 3. originalumas;**
- 4. kaina;**
- 5. tiražas.**

Atlikus pasirinktų kriterijų dažnumo analizę, pagal išvardintus prioritetus galima būtų sudaryti tokią apklausos dalyvių siūlomą konkurencingo leidinio kriterijų seką:

- 1. objektyvumas (32 proc.);**
- 2. kaina (21 proc.);**
- 3. originalumas (19 proc.);**
- 4. tiražas (18 proc.);**
- 5. operatyvumas (10 proc.).**

Akivaizdu, kad vienam kertinių žurnalistikos principų – objektyvumui skiriama daugiausia respondentų balsų. Tačiau kiek netikėta, jog konkurencingam leidiniui operatyvumas, respondentų nuomone, nėra svarbus, nes šiam požymiui teskirta 10 proc. respondentų balsų. Apibendrinant šio atsakymo rezultatus, galima būtų teigti, kad regione/rajone apklausos dalyviai konkurencinga laiko tą VIP, kuri yra objektyvi ir gana nebrangi (kriterijus *kaina* –21 proc.).

Antrajai atsakymų grupei priskiriami tie atsakymai, kuriuose išryškėjo etiško elgesio konkurentų atžvilgiu problema. Respondentų nuomone, norint laikytis sąžiningos ir šiuolaikinėje visuomenėje priimtinos konkurencijos taisyklių, pirmiausia būtina nežeminti konkurentų. Buvo pateikti tokie atsakymai: „*Reikia laikytis kultūringų konkurencijos taisyklių*“; „*Apie konkurentus savo leidinyje neskelbti kompromituojančių faktų*“; „*Reikėtų laikytis susitarimo nekritikuoti vieni kitų*“; „*Viešai neplaunami konkurentų*

„apatiniai“. Nešmeižti vieni kitų, būti tolerantiškiems“; „Specialiai nekenkti, kad pačiam būtų geriau“, „Nežeminti, nemenkinti kito laikraščio autoriteto, savo laikraštyje vengti kritikos jų atžvilgiu“.

Nors į šį klausimą atsakinėjo respondentai, manantys, jog jų regione/rajone žiniasklaidos priemonės yra konkurencingos, tačiau šio atvirojo klausimo antroje atsakymų grupėje atsiskleidė gana neigiamas požiūris į pačios konkurencijos normas, kurios turi galios regione/rajone, kuriame jie dirba. Atsakymuose teigiama, kad *„jokių taisyklių nėra“*, *„viską lemia sugebėjimas išlaikyti skaitytojų auditoriją“*, *„blogiausia, kad nesilaikoma jokių konkurencijos taisyklių“*, *„konkrečių taisyklių nėra, bet yra intuicija“*, *„konkurencija be taisyklių – kuo skambesnės antraštės, kuo labiau pliekti tuos asmenis, kuriems konkurentų savaitraštis yra palankus“*, *„tie, kas išliko per 10 metų, tai ir konkuruoja, ir jokių taisyklių nereikia“*. Taip pat atsakymuose gausu nuorodų ir į tarpusavio neetiškus santykius. Pavyzdžiui, teigiama, kad *„daugeliui svarbiausia girti save ir niekinti konkurentus“*, *„esama ir šmeižto bei patyčių iš konkurentų, kad tik patrauktų skaitytojus“*, *„kiekvienas susikuria taisykles pats“*, *„konkurentai nepaiso jokių taisyklių“*. Respondentai pažymėjo, kad dabartiniu metu leidinių konkurenciją lemia ir tai, kad daugėja žiniasklaidos „žaidėjų“, todėl natūraliai atsiranda ir daugiau įvairesnių interesų šioje srityje. Respondentų (19), manančių, jog regione/rajone, kur jie dirba, žiniasklaidos priemonės nėra konkurencingos, atvirojo klausimu **2.1.2** buvo paklausta, kas tam trukdo. Pagrindiniai veiksniai, trukdantys žiniasklaidos priemonių konkurencingumui, buvo nurodyti šie: nedidelė skaitytojų auditorija²⁶⁶, kurio nors leidinio išskirtinis vietos valdžios palaikymas²⁶⁷ ar finansinės „injekcijos“ iš šalies²⁶⁸, prasta

²⁶⁶ N.Akmenės rajone konkuruoti nereikia, nes esame vienintelis rajono laikraštis. Zarasuose tesame vienas leidinys. Labai ryškiai skiriasi tiražai, tad nėra ko konkuruoti. (iš anketų)

²⁶⁷ Kelmės savivaldybės politikai proteguoja seniau gyvuojančią, tradicinį laikraštį, kurio žurnalistai rajono tarybos nariai ir partijų atstovai. Varėnos rajono valdžia slapta, rafinuotai finansuoja palankų laikraštį „Giružis“. (iš anketų)

²⁶⁸ Savivaldybės vadovai turi savo leidinius, paslėptus po kitų akcininkų pavardėmis. Kai laikraštis nemokamai dalijamas itin dažnai, tai iš esmės trukdo konkurencijai, nes žmonės mėgsta viską gauti už dyką. (iš anketų)

leidinių kokybė turinio ir formos aspektu, kvalifikuotų žurnalistų trūkumas²⁶⁹, etikos normų nesilaikymas²⁷⁰. Be to, respondentai nurodė, kad norint sudaryti sąlygas sąžiningai konkurencijai leidiniuose privaloma skelbti jų tiražą²⁷¹.

Atlikus kokybinę ir kiekybinę šio klausimo analizę, nustatyta, kad respondentai VIP konkurencingumo trukdžiais įvardijo 5 priežastis, kurias galima būtų išvardyti tokia seka:

- 1. Kvalifikuotų žurnalistų trūkumas (27 proc.);**
- 2. Politikų įtaka, finansavimas (24 proc.);**
- 3. Prasta leidinio kokybė (20 proc.);**
- 4. Etikos normų nesilaikymas (18 proc.)**
- 5. Maža skaitytojų auditorija (11 proc.).**

Suvokiant, kad konkurencinė aplinka regioninės (vietinės) žiniasklaidos rinkoje yra gana sudėtinga, apklausos dalyvių buvo klausama (2.2), ar vertindami konkurencingumo situaciją savo regione/rajone, galėtų pritarti posakiui, jog „*Nugalėtojų niekas neteisina*“. Prieš kelerius metus itin populiarų populistinį šūkį, dar ir dabar vartojamą politikų retorikoje, teigiamai teįvertino 24 proc. respondentų. Tokiai nuomonei (kartu ir pozicijai verslo sektoriuje) nepritarė dauguma respondentų – 42 proc., šiuo klausimu neturi nuomonės 34 proc. apklausos dalyvių.

Žiniasklaidos sektoriuje galioja verslo taisyklės, todėl siekiant išsiaiškinti redakcijų darbuotojų nuomonę apie VIP padėtį ir vaidmenį visuomenėje paaštrėjus konkurencinėms sąlygoms, buvo pateiktas klausimas su keliais galimais pasirinkti variantais. Buvo klausama, kaip respondentai supranta žiniasklaidos vaidmenį, paaštrėjus konkurencinei kovai, ypač dėl reklamos, taip pat ir skaitytojų perkamosios galios sumažėjimo. Apklausos dalyviai atsakydami į klausimą 2.3 galėjo rinktis vieną ar kelis atsakymo variantus iš siūlomų keturių. Respondentai net 43 proc. balsų skyrė nuostatai,

²⁶⁹ *Daugelis laikraščių priversti samdyti ne tik be išsilavinimo, bet ir jokie supratimo apie žurnalistiką neturinčius darbuotojus.* (iš anketų)

²⁷⁰ „Šiaurės rytai“ *visiškai nepaiso Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso, jaučiasi nebaudžiami. Žurnalistų etikos nesilaikymas, publikacijų vogimas (perspausdinimas iš kitų leidinių), etikos nesilaikymo toleravimas ir nebaudžiamumas.* (iš anketų)

²⁷¹ Leidinyje nurodyti tiražą reikalauja ir Visuomenės informavimo įstatymo 36 str., tačiau ši nuostata ignoruojama, nes nėra numatytos atsakomybės už tokį įstatymo pažeidimą.

kad tokiomis sąlygomis atsiranda būtinybė labiau stebėti ir kontroliuoti, kaip žiniasklaidos priemonės laikosi žurnalistinės etikos normų, Visuomenės informavimo įstatymo reikalavimų; 35 proc. balsų respondentai skyrė nuostatai, jog tokiomis aplinkybėmis padidėja socialinė VIP atsakomybė. 15 proc. respondentų balsų atiteko variantui, kad tokia situacija pateisina visas priemones vardan to, jog ekonomiškai išsilaikytų rinkoje leidinys, 7 proc. pasirinko variantą „kita“.

Atviruoju **2.4** klausimu respondentų buvo paprašyta nurodyti atskiras VIP, kurios dominuoja apklausos dalyvių regione (rajone). Surinkta informacija pagal apskritis pateikta 8 darbo priede. Klausimu **2.4.1** mėginta pasiaiškinti, kokios priežastys lėmė vienos ar kitos žiniasklaidos priemonės dominavimą. Respondentai be jokio ribojimo galėjo žymėti 9 atsakymų variantus. Daugiausia balsų (20 proc.) apklausos dalyviai skyrė teisingai redakcinei politikai, 18 proc. – kokybiško leidinio įvaizdžiui, gerai vadybai – 14 proc., sėkmingai pastebėtai informacinei nišai – 13 proc. Tam tikra prasme buvo pasirinkta ir negatyvių „sėkmės dominavimo regiono/rajono rinkoje“ priežasčių. Tai piktnaudžiavimas skandalais, sensacijomis – 8 proc., „artumas“ vietos valdžiai – 6 proc., populizmas – 5 proc., nesąžininga konkurencija – 1 proc.

Išvardintus variantus, suskirstę pozityvumo ir negatyvumo aspektais, gavome tokius rezultatus: pozityvios (inovacijos, profesionalumas etc.) priežastys, lėmusios leidinio sėkmę, respondentų nuomone, sudaro 65 proc., negatyvios (populistinė agresija, pan.) – 20 proc. Neutraliam variantui „kita“, talpinančiam skaitytojų auditorijos inertiškumą, tradicijas, įpročius, respondentai skyrė 15 proc.

Atsakydami į klausimą **2.5** (ar pakankamai Lietuvos Respublikos įstatymai reguliuoja konkurenciją žiniasklaidos srityje) 55 proc. respondentų mano, kad šalyje nepakanka įstatymų reguliuoti konkurenciją žiniasklaidos srityje, 37 proc. apklausos dalyvių manymu, įstatyminės bazės šioje srityje pakanka, nuomonės šiuo klausimu neturi, nes nežino, 8 proc. respondentų.

Todėl 66 apklausos dalyvių, neigiamai įvertinusių įstatyminę bazę dėl konkurencijos žiniasklaidos sektoriuje, buvo paprašyta atsakyti į atvirąjį **2.5.1**

klausimą ir pateikti savo siūlymus, kokių, jų manymu, reikėtų įstatymų papildymų šioje srityje. Daugiausia nerimaujama dėl jau galiojančių įstatymų nevykdymo²⁷², taip pat teigiama, kad trūksta poįstatyminių aktų, nes tai, pasak respondentų, ir sudaro galimybes nesilaikyti priimtų įstatymų. Pavyzdžiui, itin piktinamasi dėl nenurodomų arba netiksliai nurodomų (melagingų)²⁷³ leidinių tiražų. Taip pat teigiama, kad šalyje susidariusi nelygiavertė situacija šiuo aspektu, nes vykstant viešųjų pirkimų konkursams, dažnai nurodomi nerealiūs tiražai, o leidiniuose jie paprasčiausiai neskelbiami. Nors įstatymas ir reikalauja leidiniuose nurodyti tiražą, tačiau nesukurta tiražų audito sistema²⁷⁴ leidžia laikraščių savininkams piktnaudžiauti. Respondentų teigimu, regionuose yra pavyzdžių, kai vietinis laikraštis nurodo tiražą, o apskrities laikraščiai tai laiko komercine paslaptimi, neskelbia duomenų, kiek jų leidinio kokiam apskrities rajone užsakoma bei išplatinama. Nors 2006 metais įsigaliojus naujajai VII redakcijai, kurioje ir numatyta, kad būtinas leidinių tiražo auditas, pažymėtina, kad iki 2011 metų kovo 25 dienos tvarka nebuvo nustatyta²⁷⁵. Todėl tebevykstant diskusijoms, kaip turėtų būti organizuotas leidinių tiražų auditas (kas ir kaip tai turėtų atlikti, kas finansuotų šią veiklą), manytina, labai naudingi šie respondentų pasiūlymai: tiražų auditą būtina atlikti nepriklausomai struktūrai, nes tada tikėtina, jog duomenys bus teisingi. Priešingu atveju, jeigu auditą turės apmokėti žiniasklaidos priemonės konkrečiai audito ar apskaitos ir mokesčių konsultavimo kompanijai, sunku tikėtis objektyvios informacijos²⁷⁶.

Respondentai siūlo šią funkciją atlikti kuriam nors iš žiniasklaidos savireguliacijos institutų: Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai arba Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai. Be to, yra nuomonių, jog už tiražų audito procedūrą tam tikras metinis mokestis leidiniams galėtų būti nustatytas kaip už

²⁷² Įstatymai yra, tik jų nesilaikoma (tiražo auditas, tiražas, nesąžininga konkurencija). Deja, nėra galinčių priversti tų įstatymų laikytis. (iš anketų).

²⁷³ Pirmiausia pasiekti, kad skaitytojas nebūtų mulkinamas,– skelbiant netikrą tiražą (ar jo neskelbiant). Reikia audituoti tiražus, kiek jų yra padengta pinigais. (iš anketų).

²⁷⁴ Nors apklausa vykdyta 2007 metais, tiražų audito sistema nesukurta ir Vyriausybės nepatvirtinta iki 2011 metų pirmojo ketvirčio pabaigos (2011–03–25).

²⁷⁵ Tiražų tikrinimo tvarka patvirtinta 2011–03–25 Kultūros ministro įsakymu Nr. IV–272. Tvarka įsigaliojo nuo 2011 m. balandžio 1 d. Prieiga per internetą. <http://www.lrkmlt/index.php?1780694142>. Žiūrėta [2011–03–29].

²⁷⁶ Auditas iš pačių VIP kišenės bus priklausomas, nes bus įtvirtintas principas: moku, vadinasi, diktuoju sau palankias išvadas. (iš anketų).

paslauga, tačiau jis turėtų būti fiksuotas pagal leidinių statusą ir mokamas į valstybės biudžetą. Kai kurie respondentai siūlo apskričių mokesčių inspekcijoms ar teritoriniams jų skyriams tikrinti ar leidiniuose skelbiamas teisingas jų tiražas²⁷⁷, tuomet ši procedūra, tikėtina, būtų atlikta nešališkai ir objektyviai.

Iš atsakymų matyti, kad regionuose svarbi laikraščių statuso problema. Suprantama, ji pasidaro ypač aktuali, kai rajonų laikraščiai konkuruoja rajonų savivaldybių viešuosiuose konkursuose dėl informacijos skelbimo²⁷⁸. Respondentai siūlo riboti užsienio kapitalo įtaką žiniasklaidos versle, įstatymiškai reguliuoti dempingą vidaus rinkoje, nes šiuo metu kai kurių spaudos leidinių kainos yra ekonomiškai nepagrįstai sumažintos. Siūloma efektyvinti žiniasklaidos savikontrolę²⁷⁹, įstatyme tiksliai apibrėžti spaudos leidybos sąlygas²⁸⁰, taip pat konkrečiau, t.y. išsilavinimo, profesinės praktikos aspektu tiksliau ir detaliau apibrėžti leidėjo ir žurnalisto sąvokas įstatyme²⁸¹. Be to, siūloma įstatymu nustatyti mažų rajonų laikraščių rėmimą iš valstybės biudžeto, nes taip rajonų valdžios atstovai nebeturėtų galimybių piktnaudžiauti vietos laikraščių atžvilgiu²⁸². Ne viename atsakyme teigiama, neva, nė vienas nacionalinis dienraštis rajonams negali skirti tiek dėmesio, kiek lokalioms problemoms skiria regiono ar vietinis laikraštis ir jame dirbantys žurnalistai. Todėl manytina, kad reikėtų parengti ekonomiškai pagrįstą, įstatymiškai patvirtintą nacionalinę regioninių ir vietinių laikraščių rėmimo (iš esmės palaikymo) programą, kuri apimtų daugelį sričių – nuo rajono savivaldybių ir

²⁷⁷ Tikrintojai paprasčiausiai galėtų palyginti laikraščių tiražus su sąskaitomis, kuriose nurodoma leidinio spausdinimo kaina. (iš anketų).

²⁷⁸ Reikia griežtai reglamentuoti leidinio statusą, nes dabar vietinis rajono laikraštis nuveža po kelis numerius parduoti į kitus rajonus ir jau vadinasi apskrities laikraščiu. Negerai, kad rajono valdžia sudaro sutartis dėl informacijos teikimo ne su visais to rajono laikraščiais, o pasirenka sau priimtinesnius. (iš anketų).

²⁷⁹ Griežtinti atsakomybę ir didinti baudas už grubius etikos pažeidimus. Reikia taikyti griežtesnę atsakomybę už plagijavimą. Dabar įprasta nusirašinėti temas, neskelbiant pirminio šaltinio, tai yra žiniasklaidos priemonės ir autoriaus, iš kur paimta informacija. Bausti už nesąžiningą konkuravimą. (iš anketų)

²⁸⁰ VĮ nėra jokio tikslumo apibrėžiant spaudos leidybą, o RTV yra. (iš anketų)

²⁸¹ VIP turi vadovauti tos srities specialistas. (iš anketų)

²⁸² Valdžiai neturėtų likti nišų vienokiais ar kitokiais būdais remti jai palankias žiniasklaidos priemones, remti politinėms grupuotėms palankias VIP. (iš anketų)

ministerijų informacijos pateikimo iki platinimo²⁸³. Jau minėta, kad dalis šio skyriaus klausimų buvo skirta išsiaiškinti, kaip žurnalistai vertina savo profesinę bendruomenę, ar regioninės spaudos atstovai dalyvauja profesinės gildijos veikloje. Pirmiausia klausta, ar apie regione/rajone dirbančius žurnalistus galima kalbėti kaip apie vieną profesinę bendriją (2.6). Teigiamai atsakė 31 proc. respondentų. Beveik du trečdaliai apklausos dalyvių mano, jog apie regione/rajone dirbančius žurnalistus negalima kalbėti kaip apie vieną profesinę bendriją. Teigiamai atsakiusiems į šį klausimą (37 respondentai) buvo pateiktas atvirasis klausimas 2.6.1 (*Jeigu „taip“, kaip tai pasireiškia*). Būdingi daugumos respondentų atsakymai: bendri profesiniai renginiai ir šventės, ypač tai pasakytina apie Spaudos dienos šventę, taip pat nurodoma, kad bendravimas siejamas su tiesioginiu darbu, nes dalyvaujama rajono renginiuose ir įvykiuose, susitinkama įstaigose; anketose rašoma, kad tiek miestas, tiek rajonas nėra dideli, todėl laikraščių redakcijose dirbantys žurnalistai dažnai yra pažįstami kaip tos pačios vietovės (miesto) gyventojai.

Analizuojant respondentų nurodytus regiono/rajono žurnalistų kaip profesinės bendrijos narių bendravimo momentus, paaiškėjo, kad didžiausias tokios bendrystės požymis tėra nurodomas profesinės šventės – Spaudos dienos minėjimas (43 proc. respondentų balsų), 26 proc. respondentų balsų skiriama nuomonei, kad profesinė bendrija jau yra tada, kai dirbamas bendras darbas, dalyvaujama žurnalistų susitikimuose rajono įstaigose. Aplinkybę, jog gyvenama ir dirbama nedidelėje vietovėje, kur „*ir taip visi pažįstami*“, nurodė 17 proc. respondentų balsų, bendrus rajono renginius kaip požymį, rodantį, jog galima teigti, kad veikia profesinė bendruomenė regione/rajone išskyrė 14 proc. respondentų balsų. Atsakydami į šį klausimą respondentai taip pat nurodė, kad juos kaip profesinės bendruomenės narius sieja „*profesinė draugystė ir pagalba, ypač tarp regiono ir nacionalinių leidinių atstovų, kurie nesijaučia konkurentais*“; „*redakcijose dirbančių žmonių tarpusavio santykiai draugiški net tarp konkuruojančių leidinių*“, „*sieja kolegiškumas, bendras darbas*“,

²⁸³ Reikia perimti švedų patirtį, – ten mažieji rajonų laikraščiai finansuojami, kad tik neišnyktų. (iš anketų)

„bendraujame su aplinkinių rajonų redakcijų žurnalistais“. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad šioje atsakymų grupėje, be teigiamų profesinės bendrijos apibūdinimų, buvo kelios gana negatyvios pastabos, iš esmės nepagrindžiančios teiginio, jog rajone veikia profesinė bendruomenė. Pavyzdžiui, *„Broliškas“ dalijimasis informacija pakerta normalią leidinių konkurenciją“*; *„Žurnalistų rajone nedaug, todėl visi migruoja iš vieno į kitą leidinį. Tokiu būdu ir yra visi pažįstami, – buvę ar esami bendradarbiai. Deja, naujų žurnalistų iš aukštųjų mokyklų į rajoną neatvyksta“*, *„Visi pažįstame, tačiau dauguma jaučiasi esą „žvaigždės“, todėl bendravimas yra daugiau formalus, o ne nuoširdus, kolegiškas“*, *„Į kolegas iš kitų leidinių (vietinių) dažniausiai žiūrima priešišškai“.*

Respondentams, pasirinkusiems atsakymo variantą, jog apie regiono/rajono žurnalistus negalima kalbėti kaip apie vieną profesinę bendriją, buvo užduotas atvirasis klausimas **2.6.2**, kuriuo buvo paprašyta nurodyti, kokios turėtų būti to bendradarbiavimo (bendravimo) formos tarp žurnalistų. Iš 83 apklausos dalyvių atsakymų išryškėjo pagrindinės 5 pozicijos. Tai bendri profesiniai renginiai; etiškas profesinis bendravimas; profesinės sąjungos veikla; profesinių problemų sprendimas; profesinių reikalų aptarimas.

Manytina, kad apie žurnalistų bendruomenę kaip apie tam tikrą struktūrą ne tik organizacine, bet ir dvasine prasme galima būtų kalbėti, jeigu šios bendruomenės nariai kartu spręstų profesines problemas ir aptarinėtų profesinius reikalus, tarpusavyje bendrautų etiškai, organizuotų renginius (seminarai, tobulinimosi kursai, kelionės, diskusijos), taip pat įkurtų profesinę sąjungą. Analizuojant atsakymus kiekybiniu (dažnumo) aspektu, paaiškėjo ryškus atotrūkis tarp profesinių problemų sprendimo (53 proc.) ir etiško profesinio bendravimo (7 proc.). Kitos 3 pozicijos procentine išraiška labai panašios: profesinės sąjungos veikla (16 proc.); bendri profesiniai renginiai (13 proc.); profesinių reikalų aptarimas (11 proc.), tačiau pažymėtina, kad visos jos galėtų ir būti apjungtos į vieną grupę. Pasakytina, kad respondentų atsakymuose yra ir abejonių dėl galimybės tokiai profesinei bendrystei, nes, jų teigimu, *„vargu ar tai įmanoma, nes skirtingi VIP poreikiai ir labai skirtingi žmonės*

jose dirba“, „*konkurencija trukdo bendravimui“*, „*konkurentai nebendrauja“*, „*tai sunkiai įmanoma, nes pirmiausia skirtingų leidinių žurnalistai yra konkurentai profesinėje srityje“*, „*apskrities laikraščiai ir dienraščiai neslepia arogancijos ir siekių užvaldyti rajonų laikraščius“* ir pan. Vis dėlto daugumoje atsakymų akcentuojamas noras bet kokia forma aktyviai profesiskai solidarizuotis, bendrauti dalykiškai ir pagarbiai, taip pat apklausos dalyvių nuomone, daugiau norėtusi tolerancijos ir pagarbos profesijai, bet to nėra, nes „*žurnalistikoje daug saviveiklos ir su žurnalistika nesusijusių žmonių – neprofesionalų“*. Beje, turinio aspektu palyginus respondentų atsakymus į atvirąjį klausimą, galima teigti, kad ta apklausos dalyvių grupė, kuri mano, jog apie vietos žurnalistus negalima kalbėti kaip apie profesinę bendruomenę, savo atsakymuose būtent ir akcentavo tikrojo profesinio „cecho“ sampratą, nurodydama pagrindinius dalykus, kurie ir būdingi tokiam profesiniam dariniui.

Klausimu 2.7 domėtasi, ar yra buvę atvejų, kai regiono/rajono žurnalistai turėjo veikti išvien, kaip viena profesinė bendrija. Tai, kad regiono/rajono žurnalistai nesijaučia esantys vienos profesinės bendrijos nariai, rodo ir atsakymo į šį klausimą rezultatai. Neigiamai į jį atsakė daugiau nei pusė apklausos dalyvių, – 55 proc. respondentų, teigiamai – 37 proc., 8 proc. nurodė, kad nežino tokių atvejų.

Teigiamai atsakiusiųjų (44 respondentai) buvo paprašyta atsakyti į klausimą 2.7.1 – *ar pakankamai stipri profesinė organizacija spręsti bendrus profesinės etikos, teisinio žiniasklaidos reglamentavimo klausimus*. Atsakymai į šį klausimą pasiskirstė atitinkamai taip: 60 proc. respondentų mano, kad profesinė organizacija nėra stipri spręsti bendrus profesinės etikos, teisinio žiniasklaidos reglamentavimo klausimus, po lygiai, t.y. 20 proc. pasiskirstė respondentų nuomonės, jog ši organizacija gana stipri ir pajėgia spręsti išvardintus klausimus, tiek pat respondentų nežinojo atsakymo į šį klausimą. Pabrėžtina, kad šį atsakymą respondentai savo iniciatyva patys papildė pastabomis, kai kurias iš jų pateikiame. Pavyzdžiui, „*organizacija nėra stipri, nes nesutampa žurnalistų ir organizacijos lyderių interesai“*; „*Žurnalistų sąjungai pateikėme pasiūlymą dėl darbo užmokesčio pakeitimų, tačiau jokių*

pokyčių“; „galėtų būti stipresnė, turėtų autoritetą visuomenėje“; „Lietuvoje gal ir gali ką nuveikti Žurnalistų sąjunga, pavyzdžiui, organizuodama konkursus, bet ne rajone, kur viskas savininko rankose“.

60 proc. respondentų, neigiamai atsakusių į 2.7 klausimą, buvo paprašyta atvirajame klausime 2.7.2 atsakyti, kaip jie jaučia profesinės gildijos narių nesusikalbėjimą, patikslinti, kaip, jų manymu, vyksta tarp žurnalistų susiskaldymas. Dauguma atsakymų autorių teigia, kad susiskaldymo, prasto tarpusavio bendravimo (greičiau, nebendravimo) priežastis yra leidinių konkurencija. Anketose, pavyzdžiui, rašoma: *„Daug ką lemia požiūris, kad esame konkurentai. Patys žurnalistai, o ne visuomenės informavimo priemonės“; „Kiekvienas dirba sau. Tai lemia VIP savininkų nebendravimas ir konkurencinė kova“; „Skaldo savininkų interesai“; „Dėl konkurencijos, kartais ir neskaidrios, kai kurių leidinių žurnalistai ir kolektyvai iš anksto nusiteikia prieš „konkurentus“; „Kiekvienas žurnalistas atstovauja savo leidiniui ir paiso šio leidinio interesų. Kolegos žiūri kaip į konkurentus kaip į priešus“; „Stipri konkurencija tarp leidinių provokuoja nesantaiką tarp žmonių“; „Susiskaldymas vyksta pagal redakcijas“.* Taip pat galima būtų išskirti dar vieną prastos profesinės bendrijos narių komunikacijos priežastį. Tai redakcijų darbuotojų individualizmas. Tarkime, anketose respondantai rašo: *„Kiekvienas „už save“: sužinojo, kad vyksta kokie nors mokymai, pan., konkursas – retas atvejis, kad informacija pasidalytų su kolegomis. Yra ir atskirų žurnalistų „susireikšminimo“, savojo „aš“ iškėlimo, menkinant kitus, problema“; „Patys profesinės bendrijos nariai nevienodai vertina save ir savo kolegas ar konkurentus. Tai gilina bendravimo ir bendradarbiavimo problemą“; „Kiekvienas už save ir sau. Nėra profesinio poreikio ir polėkio“; „Susiskaldymo nėra, tačiau jaučiamas noras vieniems būti pranašesniems už kitus“; „Nėra bendravimo poreikio, tai ir nebendravama“ ir pan.*

Nėra profesinės bendrijos. Taip galima būtų apibendrinti trečiąją atsakymų grupę. Atsakymų esmė pagrįsta elementaria logika: jei nėra profesinės bendrijos, tai net jeigu ją pavadinsime ir skambesniu vardu (sakykim, gildija), vis tiek jos nebus. Tipiški šios grupės atsakymai buvo tokie:

„Nėra kam ir ko skaldyti, nes tokios gildijos nėra“; „Nėra nei bendravimo, nei susiskaldymo, nes žmonės tiesiog nebendrauja“; „Savininkui profesinė organizacija nedaro jokios įtakos, todėl ir darbuotojai nemato prasmės dalyvauti tokioje organizacijoje“. Taigi iš 3 respondentų pateiktų žurnalistų tarpusavio nebendravimo, tam tikro susiskaldymo priežasčių – individualizmo, konkurencijos, bendrijos nebuvimo – atsakymuose nurodyta iš viso 163 pozicijos. Atlikus statistinę šių priežasčių analizę, nustatyta, kad daugiausia – 68 kartus nebendravimo priežastis įvardinta ta, jog regione/rajone nėra profesinės bendrijos (41,72 proc.), konkurencija paminėta 58 kartus (35,58 proc.), individualizmas – 37 kartus (22,70 proc.). Beje, statistiškai ši priežastis iš bendro išvardintų priežasčių skaičiaus (163) yra arčiausiai vidurkio, imant didžiausią ir mažiausią šios skalės skaičių.

Apklausos dalyviams buvo pateikti 4 klausimai (**2.8; 2.8.1;2.9;2.9.1**), susiję su jų pačių skaitymu. 97 proc. respondentų nurodžiusių, kad skaito kitus regione leidžiamus leidinius. Į klausimą – kokią renkasi periodiką – leidžiamą konkurentų ar pagal pomėgius, respondentai atsakė taip: 64 proc. skaito konkurentų leidžiamus leidinius, o 36 proc. skaityti renkasi leidinius pagal savo pomėgius. Nacionalinę periodiką nuolat skaito 90 proc. respondentų, atsitiktinai – 20 proc. Kokie veiksniai: kaina, turinio tematika ar kitos priežastys lemia skaityti nacionalinės žiniasklaidos priemonės pasirinkimą. 77 proc. respondentų atsakė, jog turinio tematika, 22 proc. nurodė, kad jų pasirinkimą lemia kaina (kuo mažesnė), kitas priežastis atsakymui pasirinko 1 proc. respondentų.

Apibendrinant šios dalies anketos duomenis, atlikus statistinę jų analizę, galima teigti, kad:

1. regionų ir vietinės žiniasklaidos priemonės veikia konkurencingoje aplinkoje;
2. konkurencinė aplinka tiesiogiai susijusi su menku profesiniu žurnalistų bendruomenės funkcionavimu;
3. paaštrėjus konkurencinei kovai, padidėja socialinė VIP atsakomybė;
4. daugumos regionų žiniasklaidos priemonių konkurencingumas tiesiogiai susijęs su gera vadyba ir teisinga redakcine politika;

5. dirbdami savo darbą, žurnalistai skaito kitą regione leidžiamą periodiką dėl konkurencingumo;
6. regionuose dirbantys žurnalistai nuolat skaito nacionalinę periodiką dėl tematikos.

3.4.2.1.3. Redakcijų nepriklausomumas

Šioje anketos dalyje mėginta sužinoti, kaip redakcijos darbuotojai vertina žurnalistų veiklą, kūrybinio darbuotojo padėtį žiniasklaidos verslo bendrovėje. Žiniasklaidos priemonėms deklaruojant savo nepriklausomumą, rūpėjo išsiaiškinti kiek žurnalistas, dirbantis regioninėje ar vietinėje žiniasklaidos priemonėje, naudojasi saviraiškos laisve, ar kūrybinėje veikloje jis jaučiasi nepriklausomas nuo bendrovės savininko. Į klausimą **3.1** – *Ar įmanomas atvejis, kad leidinio savininkas kištųsi į žurnalistų kūrybinę veiklą (taip pat ir priversti žurnalistą rengiant publikacijas nusižengti Visuomenės informavimo įstatymu ar Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksui)* teigiamai atsakė 50 proc. respondentų. 25 proc. respondentų atsakė neigiamai, tiek pat (25 proc.) atsakė nežiną atsakymo, nes sunku atsakyti.

Taip pat klausėme *Ar už publikacijų turinį žurnalistas turi atsakyti VIP savininkui* (**3.2** klausimas). Kiek daugiau nei pusė respondentų, t. y. 56 proc., mano, kad VIP savininkui žurnalistas turi atsakyti už publikacijų turinį, 28 proc. su tokiu teiginiu nesutinka, 16 proc. neatsakė į šį klausimą. *Ar manote, kad tai įprasta privataus verslo praktika* – klausimu **3.3** mėginta išsiaiškinti, kaip regioninės ir vietinės žiniasklaidos darbuotojai suvokia žurnalistų darbą VIP. Respondentų atsakymai pasiskirstė taip: 54 proc. sutinka, jog tai įprasta verslo praktika, 25 proc. su tuo nesutinka, 21 proc. šiuo klausimu nuomonės neturi. Pagal pirmųjų šios dalies 3 klausimų rezultatą galima preziumuoti, kad šiek tiek daugiau nei pusė (54 proc.) respondentų mano, jog įprasta žiniasklaidos sektoriaus verslo praktika yra, kai :

1. VIP savininkas gali kištis į žurnalistų kūrybinę veiklą;

2. VIP savininkas gali versti žurnalistą nusižengti teisei ir etikai;
3. VIP savininkui žurnalistas turi atsakyti už publikacijų turinį.

Tokią įprastos verslo praktikos regionų žiniasklaidos sektoriuje modelį, kurį suvokia ir priima apklausos dalyviai, grafiškai galima atvaizduoti (10 paveikslas).

10 paveikslas. Verslo praktika regionų žiniasklaidos sektoriuje

Šaltinis: sudaryta autorės

Sutikusiems su teiginiu, jog išvardytos sąlygos yra įprasta verslo praktika, 54 proc. respondentų (65) buvo užduotas atvirasis klausimas **3.3.1.** Šiuo klausimu siekta sužinoti respondentų nuomonę apie tai, *kaip žiniasklaidos versle galima suderinti privačios nuosavybės – verslo ir kūrybinės nepriklausomybės, saviraiškos principus, taip pat žurnalistų atsakomybę.* Atsakymus galima suskirstyti į kelias grupes. Pirmojoje teigiama, kad kūrybinė žurnalistų nepriklausomybė ir atsakomybė bei saviraiškos principai suderinami su verslu išimtinai laikantis teisės ir profesinės etikos normų. Atsakymuose rašoma: „*Laikantis žurnalistų profesionalumo ir profesinės etikos principų*“; „*Tiek leidėjas, tiek žurnalistas turi būti sąžiningi ir puikūs savo profesijos žinovai*“; „*Ir žurnalistas, ir savininkas privalo laikytis įstatymų, etikos kodekso, rašyti tik teisybę, netarnauti finansinėms grupuotėms, publikacijos turi būti objektyvios*“ ir pan. Taip pat yra nuomonių, jog *profesionalaus žurnalistų parengta netendencinga, objektyvi publikacija, paremta tikrais faktais, jokiai nuosavybei niekada nepakenks.* Pažymėtina, kad respondentai teigia, jog tokių problemų neiškyla tose redakcijose, kur leidėjai (akcininkai) ir kūrybiniai darbuotojai yra tie patys asmenys. Antrosios grupės atsakymams būdingas

kompromisas, leidėjo ir žurnalisto susitarimas, bendrų nuostatų ieškojimas vardan kokybiško leidinio. Pasak respondentų, *informacija, pateikiama leidinyje turi būti teisinga, objektyvi, kad VIP savininkas nepatirtų tiek moralinių, tiek materialinių nuostolių*. Kai kuriuose atsakymuose teigiama, kad redakcijose leidėjai nevaržo kūrybinės laisvės ir žurnalistų saviraiškos, tačiau redakcijos laikosi principų, kad demokratinėje visuomenėje yra teisinė atsakomybė²⁸⁴, todėl ir žurnalistas privalo jos laikytis, kitaip kils grėsmė leidybos verslui²⁸⁵. Negausi trečioji atsakymų grupė, kurios samprotavimuose esti nemažai nusivylimo: „*Tai itin sunkus dalykas, nes laikydamasis Žurnalistų etikos kodekso provincijoje žurnalistas gali netekti darbo*“; „*Jei tai būtų paprasta, žurnalistika Lietuvoje būtų kitokia. Kol leidėjus maitins politikai, o ne skaitytojai (žiūrovai etc.), tol tai bus problema*“; „*Tai būtų įmanoma nebent tais atvejais, jei laikraščio savininkas būtų koks nors fondas ar daug savininkų akcininkų*“; „*Niekaip nesuderinsi, vis tiek prieš rinkimus bus tendencinga*“.

Statistinės analizės metodu ištirti 3 respondentų nurodyti atsakymo variantai dėl žurnalistikos ir privataus verslo suderinamumo. Respondentų nuomone, šios dvi veiklos gali būti suderintos, *jeigu yra leidėjo ir žurnalisto sutarimas* (44 proc.), *laikomasi teisės bei etikos normų* (33 proc.). Tačiau 23 proc. respondentų teigia, kad viso to neįmanoma suderinti. Kintant žiniasklaidos funkcijoms (vis labiau jaučiamas komercialėjimas, pataikavimas prastam auditorijos skoniui), keičiasi ir žurnalistika. Neatsiejamai nuo to, keičiasi ir žiniasklaidos darbuotojų požiūris į žurnalistiką. Todėl apklausos dalyvių buvo klausta, *kaip jie apibūdintų žurnalistiką (3.4)*. Respondentai galėjo pasirinkti kelis atsakymų variantus. 27 proc. balsų žurnalistiką apibūdina kaip verslą, kur svarbiausia yra pelnas, o tik po to – etika; 13 proc. balsų žurnalistiką įvardija kaip politinių išteklių priemonę, t. y. galimybę reikiama kryptimi formuoti visuomenės nuomonę. Atsakymai rodo, kad klasikinė žurnalistikos samprata kaip vertybė regionuose dirbantiems spaudos darbuotojams tebėra artimiausia. Tai patvirtino 60 proc. balsų, kuriuos

²⁸⁴ Pagal įstatymus už viską atsako savininkas. Saviraiška – tai ne savivaliavimas. Jei žurnalisto asmeninė pozicija griežtai kertasi su savininko interesais, reikia atsisakyti temos. (iš anketų).

²⁸⁵ Joniščio, Merkio krašto, Alytaus naujienų redakcijos (iš anketų).

respondentai skyrė klasikinei žurnalistikos sampratai, apibrėžiančiai žurnalistiką kaip kūrybinę profesiją, turinčią didžiulį poveikį visuomenės raidai, todėl reikalaujančiai atsakingo etinio požiūrio.

Atviruoju klausimu **3.4.1** mėginta pasiaiškinti, ar tarp išvardintų žurnalistikos apibūdinimų respondentai mato skirtumus, paprašyta nurodyti konkrečiai. Taip pat buvo klausama, *kaip būtų įmanoma visa tai apjungti VIP veikloje*. Dauguma respondentų nurodė, kad skirtumas tarp šių trijų išvardytų sampratų yra labai didelis, nes, jų nuomone, visada išliks konfliktas tarp verslo ir kūrybos²⁸⁶. Respondentų manymu, visas šias tris, regis, skirtingas sampratas galima būtų sujungti į vieną, jeigu redakcijose tarp darbdavio (savininko) ir samdomo darbuotojo (žurnalisto) būtų sudaryta konkreti sutartis, kurioje būtų apibrėžtos abiejų šalių teisės ir pareigos, įsipareigojimai ir atsakomybė. Dabar, pasak respondentų, redakcijose daug savininkų teisinės savivalės, todėl ir žurnalistika nebetenka savo autoriteto, dažnai nebeatlieka pagrindinės funkcijos – tarnauti visuomenei, o žiniasklaidos verslas tampa kartais net vienadieniu pasipelnymo šaltiniu, visiškai atmetant profesionalumą ir etiką²⁸⁷. Anketose rašoma, kad *kol kas nepaisoma visuomenės interesų. Rajonuose vis daugiau atsiranda neraštingų „gudruolių“, norinčių pasipelnyti iš leidybos verslo. Kai žmonės mato, kad jiems tai sekasi padaryti, apie jokių suderinimus į vieną negali būti kalbų*. Kita grupė respondentų išsakė nuomonę, jog pirmiausia žiniasklaidos verslui reikalingi profesionalūs darbuotojai, kurie galėtų leisti kokybišką leidinį. Tai, pasak respondentų, pirmiausia turi suprasti leidinių savininkai, norintys iš savo verslo uždirbti pelno²⁸⁸. Tam tikslui, manytina, leidinių savininkai turėtų ryžtis investuoti į savo verslą, t. y. darbuotojų mokymus, rūpintis jų kvalifikacijos kėlimu²⁸⁹. Respondentų nuomone, jeigu redakcijose dirbtų daugiau profesionalių žurnalistų, mažiau būtų etikos

²⁸⁶ Savininkui tai verslas, o žurnalistui – kūryba. Matyt vien dėl to priešprieša visada išliks. (iš anketų)

²⁸⁷ Abejoju, ar kada nors pavyks tai apjungti, nes provincija turi savo specifiką. (iš anketų)

²⁸⁸ Savininkai turi suprasti, kad laikraščio populiarumas – įdomūs, objektyvūs straipsniai. O tai savaime duoda pelną. (iš anketų)

²⁸⁹ Leidinių savininkai neturi kištis į kūrybinę veiklą, o padėti redakcijoms tobulėti – rūpintis materialine baze, darbuotojų mokymais, kvalifikacija. Ir kūrybai, ir net etikai reikalingi pinigai. Pelno galima siekti etiškai. (iš anketų)

problemų ir teisės pažeidimų žiniasklaidos srityje²⁹⁰. Taip pat buvo ir tokių nuomonių, kad norint, jog apskritai žiniasklaida išsilaikytų, viską galima ir būtina suderinti, tačiau tai jau dviejų šalių – savininkų ir samdomų kūrybinių darbuotojų reikalas. Siekiant išsiaiškinti, kokia redakcijos kūrybinio darbuotojo – žurnalisto padėtis privačioje bendrovėje, buvo užduotas hipotetinis klausimas apie galimas grėsmes netekti darbo dėl saviraiškos laisvės bei klausimai apie regiono/rajono žurnalistų nedarbo lygį ir darbo užmokestį lyginant su kitų profesijų darbuotojų darbo užmokesčiu. Pasakytina, kad į klausimą **(3.5)**, ar yra grėsmių žurnalistui netekti darbo dėl kūrybinės nepriklausomybės, saviraiškos laisvės Jūsų regione/rajone visi trys atsakymų variantai – *taip; ne; nežinau* – procentine išraiška pasiskirstė gana tolygiai. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad tokią situaciją regione/rajone, kuriame dirba apklausos dalyviai, mano galint būti įmanoma, net 37 proc. respondentų. Tokia nuostata, nors ir labai asmeninė, galbūt tik įspūdžio (hipotetinė), rodo gana neigiamą tendenciją regionų žiniasklaidos darbo rinkoje, nes, galima sakyti, jog kūrybinės profesijos atstovai, išsakydami tokią nuomonę, paliudija nesijaučiantys saugūs dirbdami savo darbą. Klausimu **3.6** pasidomėta, koks regione/rajone yra profesionalių žurnalistų nedarbo lygis²⁹¹. Net 80 proc. respondentų atsakė, jog jų regione/rajone nėra tokios problemos, 17 proc. respondentų teigė, kad profesionalių žurnalistų nedarbo lygis yra žemas, 3 proc. manė, kad profesionalių žurnalistų nedarbo lygis yra aukštas. Pažymėtina, kad 2008 metų ekonominės krizės išvakarėse 52 proc. respondentų žurnalisto darbo užmokestį jų regione, lygindami su kitų profesijų darbo užmokesčiu, vertino kaip atitinkantį vidutinį darbo užmokestį, 30 proc. manė, jog jų darbo užmokestis yra mažesnis už vidutinį darbo užmokestį regione/rajone, o 18 proc. žurnalistų gaunamą darbo užmokestį vertino kaip aukštesnį už vidutinį regiono/rajono kitų profesijų darbuotojų gaunamą darbo užmokestį.

²⁹⁰ *Žurnalistika, žinoma, verslas, bet negalima pamiršti etikos principų. profesionaliam žurnalistui dėl to nekyla jokių klausimų. Kūrybinis žurnalistikos pradas gali apjungti visas išvardytas sritis. (iš anketų)*

²⁹¹ Pažymėtina, kad apklausa vykdėta 2008 metų krizės išvakarėse.

Paskutiniais šios dalies klausimais (3.8 – 3.10) pasidomėta, kaip regiono/rajono leidinių redakcijų darbuotojai – redaktoriai ir žurnalistai suvokia savo pažeistų teisių gynimą. Todėl buvo teiraujama, kas, respondentų nuomone, iš žiniasklaidos savireguliacinio institutų, taip pat profesinė žurnalistų sąjunga galėtų apginti žurnalistų kūrybinę nepriklausomybę ir saviraiškos teisę nuo VIP savininko diktato (tarp jų galimo Visuomenės informavimo įstatymo bei Žurnalistų ir leidėjų kodekso normų pažeidimo). Iš gautų atsakymų nustatyta, kad respondentų pasitikėjimas Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija (toliau – LŽLEK) bei profesine Žurnalistų sąjunga, viliantis, jog tai institutai, galintys apginti spaudos darbuotojų teises nuo neteisėtų žiniasklaidos priemonės savininko veiksmų, atitinkamai svyruoja nuo 19 iki 25 proc. Mažiausiai tikimasi pagalbos iš LŽLEK (19 proc.), o Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos galimos pagalbos, esant tokiai situacijai, tikisi 24 proc. apklausos dalyvių, profesine sąjunga pasitiki 25 proc. Neigiamai atsakiusių į šiuos klausimus svyruoja tarp 54 – 63 proc. Daugiausia neigiamų atsakymų sulaukė Žurnalistų sąjunga (63 proc.), mažiausiai – Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba – 54 proc.

Pažymėtina, kad atsakydami į šiuos klausimus dauguma respondentų, pasirinkusių šį atsakymo variantą, anketoje įrašė ir savo pastabų, kurių esmė ta, jog nėra tokios institucijos, kuri gintų pažeistas žurnalistų teises²⁹². Beje, dažna pastaba prie šio atsakymo varianto buvo įrašas: *žurnalistų Lietuvoje NIEKAS negina*. Taip pat yra atsakymų, kuriuose apgailestaujama, kad *šalyje žurnalistui iki šiol nėra normalių socialinių garantijų*²⁹³. Tai galima laikyti socialinio ir kūrybinio nesaugumo ženklu. Tačiau kai kurie respondentai mano, kad bet kokią teisinę ginčą, jeigu yra pažeistos kurios nors šalies teisės (šiuo atveju –

²⁹² *Manęs niekas negynė – viską dariau pati. Negina niekas, jei redakcijoje yra diktatas. Nė viena iš šių institucijų žurnalistų egzistencija nesirūpina, o VIP savininkai moka bent atlyginimą.* (iš anketų)

²⁹³ *Per keliolika nepriklausomybės metų niekas nepasirūpino, kad žurnalistai, kaip ir kiti inteligentai, einantys į darbą ir dirbantys visą darbo dieną, gautų normalų atlyginimą, turėtų teisę sirgti, atostogauti ir senatvėje gauti normalią pensiją, o ne būti priklausomais nuo honoraro.* (iš anketų)

žurnalistu, samdomo darbuotoju), reikėtų spręsti teisme²⁹⁴. Vis dėlto tarp pasirinkusių šį atsakymo variantą yra nuomonių, kad profesionaliam žurnalistui tokių problemų iš viso neturėtų kilti²⁹⁵.

Apibendrinant šios dalies anketos duomenis, atlikus statistinę jų analizę, galima teigti, kad:

1. regionuose įmanoma situacija, kad leidinio savininkas galėtų priversti žurnalistą, rengiantį publikacijas, nusižengti Visuomenės informavimo įstatymui ar Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksui;
2. regionuose dirbantys spaudos darbuotojai nepasitiki žiniasklaidos savireguliacijos institutų galia apginti žurnalistu kūrybinę nepriklausomybę bei saviraiškos teisę nuo VIP savininko diktato;
3. regionu žurnalistu darbas tiesiogiai priklauso nuo VIP savininko;
4. regiono žiniasklaidos priemonės turinys tiesiogiai susijęs su žiniasklaidos priemonės savininko etinėmis nuostatomis;
5. žiniasklaidos verslo principai ir saviraiškos laisvė suderinami.

3.4.2.1.4. VIP santykiai su valdžia

Siekiant objektyvaus ir operatyvaus visuomenės informavimo ypač svarbus veiksnys yra regioninės bei vietinės žiniasklaidos ir vietos valdžios santykiai. Todėl pirmuoju šios dalies klausimu (4.1) ir paprašyta nurodyti, kaip respondentai apibūdintų VIP santykį su vietos valdžia.

Respondentai daugiausia, net 65 proc., balsų skyrė šių dviejų komunikacijos proceso dalyviu – redakcijos ir vietos valdžios – bendradarbiavimui, 28 proc. balsų santykius apibūdino kaip konfliktiškus, 7 proc. respondentu balsu nurodė, kad VIP ir vietos santykiai yra priklausomi. Atviruoju klausimu 4.2 respondentu prašyta nurodyti, *kaip elgiasi regiono/raiono žiniasklaidos priemonės, kai vietinės valdžios struktūrose iškyla konfliktinė situacija*. Taip pat prašyta pasakyti savo nuomonę, *kodėl esant*

²⁹⁴ Manau, toks ginčas galėtų būti išspręstas tik teisinėmis priemonėmis, o ne pastabomis ar pagrūmojimais pas Žurnalistu etikos inspektoriu ar kur kitur. (iš anketu)

²⁹⁵ Nemanau, kad gali tekti ginti profesionaliai ir atsakingai dirbantį žurnalistą. (iš anketu)

tokioms situacijoms VIP užima tam tikrą poziciją. Iš gautų atsakymų (120) išryškėjo 3 pagrindinės nuostatos, kurių, susidarius tokiai situacijai, laikytusi vietinės žiniasklaidos priemonės.

Didžioji dalis apklausos dalyvių nurodė, kad VIP elgesys tokiu atveju priklauso nuo jos užimamos pozicijos, tiesioginio santykio su vietos valdžia (41 proc.); objektyvumo²⁹⁶ nuostatos tokioje situacijoje laikytusi 37 proc., o 22 proc. mano, jog VIP visada yra (ir privalo būti) valdžios opozicijoje²⁹⁷. Pagal variantų išvardijimo dažnumą matyti, kad iš 120 net 50 tenka variantui *Priklauso nuo VIP pozicijos*, variantas *Objektyviai* atsakymuose paminėtas 44 kartus, o variantas *VIP yra valdžios opozicija* – tik 26 kartus. Atsakymuose dominuoja skaitytojų informavimo nuostatos, kad „*prigimtinė nepriklausomos VIP pareiga – informuoti skaitytojus*“; „*VIP padeda susiorientuoti situacijoje*“; „*VIP neužima pozicijos, o tik informuoja apie tai, kas vyksta*“. Deja, kai kuriuose atsakymuose atvirai rašoma apie „glaudžius“ vietinės žiniasklaidos ir rajono valdžios santykius, todėl tokiais atvejais sunku tikėtis objektyvios informacijos sklaidos²⁹⁸. Apklausos dalyvių klausta, ar jie žino atvejų, kai valdžios struktūros regione/rajone parėmė žiniasklaidos priemones. Tame pačiame klausime (4.5) prašyta nurodyti kaip tai pasireiškia. Vietos valdžios išskirtinis dėmesys buvo įvardytas taip:

- 1. Dotacijos iš vietos biudžeto;**
- 2. Išskirtinės informacijos pateikimas;**
- 3. Reklamos užsakymai;**
- 4. „Privaloma“ prenumerata;**
- 5. Kitos „išskirtinės“ VIP palaikymo formos.**

Respondentai, galėję iš siūlomų atsakymų pasirinkti kelis variantus, daugiausia balsų skyrė reklamos užsakymams (32 proc.), aplinkybę, kad vietos

²⁹⁶ *Išklausomos abi konflikto pusės. Poziciją visada užimi pagal savo pažiūras, žinojimą, sąžinę. Stengiasi parodyt situaciją maksimaliai objektyviai. Informuojama visuomenė. Šviesa tai stengiasi daryti kuo objektyviau. (iš anketų)*

²⁹⁷ *Tik nuo valdžios priklausomi skelbia valdžiai palankią informaciją. (iš anketų)*

²⁹⁸ *Vieni stengiasi konstatuoti patį faktą (Panevėžio rytas, Biržiečių žodis). Kiti užima sau parankią poziciją – remia asmeninius bičiulius, kritikuoja priešus (Šiaurės rytai). Dažniausiai rajono VIP tyli (Sodros Širvintų skyriaus valdžios konfliktas spaudoje teatsispindėjo trumpa iš interneto pateikta informacija). Jei savivaldybė nupirkusi 3 laikraščio puslapius, konfliktinės situacijos su valdžia ir būti negali (Trakų žemė). Pas mus viską valdo (...) (Druskininkai). (iš anketų)*

valdžia „saviems“ leidiniams pirmiausia pateikia išskirtinę informaciją, pasirinko 28 proc. balsų. Likusieji 40 proc. respondentų balsų atitinkamai pasidalijo taip: kitos „išskirtinės“ VIP palaikymo formos – 16 proc.; „privaloma“ prenumerata – 13 proc.; dotacijos iš vietos biudžeto – 11 proc. Dalis klausimų (4.4 – 4.6) skirta išsiaiškinti, kaip respondentai vertina Lietuvos Respublikos įstatyminę bazę, leidžiančią spręsti žiniasklaidos nepriklausomumo, nešališkumo, kūrybinės saviraiškos problemas. Tik 24 proc. respondentų mano, kad šalies įstatyminė bazė pakankama, kad galima būtų spręsti minėtas problemas. 35 proc. teigia, kad šiuo metu Lietuvoje dar nepakanka įstatymų šioje srityje ir 41 proc. į šį klausimą nežinojo ką atsakyti. Kai kurie respondentai, atsakydami į šį klausimą, parašė pastabų, *jog įstatymų galbūt ir pakanka, tačiau nėra mechanizmo, kuris užtikrintų jų veikimą*. Taip pat buvo nuomonių, kad rajonų VIP darbuotojams sunku suprasti tam tikras įstatymų draudžiamąsias nuostatas skelbti viešai kai kuriuos faktus²⁹⁹.

Į klausimą, ar savireguliacijos institutai galėtų padėti efektyviau spręsti regioninės žiniasklaidos problemas, kylančias dėl vietos valdžios ir redakcijų (žurnalistų) santykių, teigiamai atsakė 42 proc. respondentų, neigiamai – 25 proc. Trečdalis apklausos dalyvių – 33 proc. šiuo klausimu nuomonės neturėjo. Tačiau tik 22 proc. respondentų mano, kad šalyje pakanka šiuo metu veikiančio žiniasklaidos priemonių savireguliacijos mechanizmo. Su tokia nuostata nesutinka 40 proc. respondentų, o nuomonės neturi – 38 proc.

Kalbant apie VIP ir vietos valdžios santykius, negalima pamiršti ir nuostatos, jog žiniasklaida dažnai įvardijama kaip valdžia, todėl apklausos dalyvių klausta (4.7), ar teisinga šiuolaikinėms žiniasklaidos priemonėms pozicionuoti save įvardijant „ketvirtąją valdžią“. Tiek teigiamai, tiek neigiamai į šį klausimą atsakė po 45 proc. respondentų, 10 proc. nepasirinko konkretaus atsakymo. Pasirinkusių teigiamą atsakymo variantą respondentų (54) atviruoju klausimu (4.8) teirautasi, koks turėtų būti šios valdžios kontrolės mechanizmas. Juk visuomenei reikia garantijų, kurios užtikrintų, kad „ketvirtoji valdžia“

²⁹⁹ Pvz., žmogus padarė avariją ar pateko į blaivyklą. Tai jau įvykęs faktas. Tačiau jo negali skelbti, nes saugomas žmogaus privatumas. Su žmogaus teisėmis mūsų valstybėje perlenkta lazda, nes pamirštos visuomenės nario pareigos. Taip viešumui uždėtas apynasris. (iš anketų).

nepiktnaudžiautų savo galiomis. Išryškėjo 3 atsakymų grupės. Teigiama, kad pats didžiausias „ketvirtosios valdžios“ kontrolierius yra skaitytojas³⁰⁰, manoma, kad reikėtų stiprinti esamą VIP kontrolės mechanizmą³⁰¹, taip pat tobulinti savireguliacijos institutus³⁰². Kai kurie anketų autoriai pažymėjo, kad ir šiuo metu šalies įstatyminė bazė suteikia visas galimybes kontroliuoti „ketvirtąją valdžią“, *tačiau fiziniai (dažnai ir juridiniai) asmenys vis dar prisibijo veltis į konfliktus, teismus su VIP. Vis dėlto daugelio panašių atsakymų autorių nuomone, „tai tik laiko klausimas“*. Buvo pasiūlymų įvesti nuostatą, kad publikacijų herojai galėtų atsakyti į kritiką³⁰³, viešinti „ketvirtosios valdžios“ padaromus „liapsusus“, neglaistyti neigiamų reiškinių. Aiškiai atsiriboti nuo bulvaro“.

Minėtas atsakymų grupes analizuojant dažnumo aspektu, nustatyta, kad nuomonės dėl priemonių garantuojant „ketvirtosios valdžios“ skaidrumą pasiskirstė taip:

- 1. Tobulinti savireguliacijos institutus (45 proc.);**
- 2. Skaitytojo kontrolė (33 proc.);**
- 3. Stiprinti esamą mechanizmą (22 proc.).**

Apibendrinant šios dalies anketos duomenis, atlikus statistinę jų analizę, galima būtų teigti, kad:

1. regionų žiniasklaidos priemonių ir vietos valdžios santykių pobūdžiu tiesioginę įtaką daro valdžios institucijų veiksmai VIP atžvilgiu;
2. Lietuvos Respublikos įstatyminė bazė ir savireguliacijos institutų veikla, respondentų vertinimu, nepakankama spręsti žiniasklaidos nepriklausomumo, nešališkumo ir žurnalistų kūrybinės saviraiškos problemas;

³⁰⁰ Geriausi kontrolieriai – skaitytojai. Dažnai „nusišnekančių“ laikraščių jie nebeprenumeruoja. Kontroluoja skaitytojai. Jei nepirks leidinio, tuomet žiniasklaidos priemonė žlugs. (iš anketų)

³⁰¹ Sustiprinti tą kontrolės mechanizmą, kuris yra dabar. Tie patys savireguliacijos institutai, Lietuvos įstatyminė bazė. Tik ne visos VIP turi teisę taip vadintis. Reikia mechanizmo, kurio pagalba būtų nustatomas VIP objektyvumo, skaidrumo lygis. Galbūt suskirstyta VIP į kategorijas ir pan. (iš anketų)

³⁰² Kontrolę apsprendžia ir dabar galiojanti įstatyminė bazė, tačiau niekas nekontroliuoja ar laikomasi tų įstatymų. (iš anketų)

³⁰³ Tai numato Visuomenės informavimo įstatymo 15 str., LŽLEK 22 str.

3. savireguliuojamųjų institucijų veikla regionų žiniasklaidos darbuotojų vertinama prastai;
4. respondentų nuomone, neefektyvus savireguliuojamųjų mechanizmas nesuteikia žiniasklaidos priemonėms vadintis „ketvirtąją valdžią“.

3.4.2.1.5. Teisės klausimai

Šis anketos skyrius skirtas išsiaiškinti kaip, žiniasklaidos darbuotojai supranta teisės klausimus, kiek dėmesio jiems skiria ir ar suvokia būtinybę nuolatinei savišvietai šioje srityje. Klausimu (5.1) mėginta nustatyti, kaip respondentai vertina kolegų susipažinimą su žiniasklaidos veiklą reglamentuojančiais įstatymais. 58 proc. mano, kad regiono/rajonų žurnalistai nepakankamai susipažinę su įstatymais, reglamentuojančiais žiniasklaidos veiklą, 26 proc. į šį klausimą atsakė teigiamai, 16 proc. respondentų negalėjo atsakyti į šį klausimą. Nepaisant to, kad 58 proc. respondentų teigė, jog žurnalistai nėra gerai susipažinę su VIP veiklą reguliuojančiais įstatymais, į klausimą (5.2) ar, jų nuomone, Lietuvos Respublikos įstatymai atitinka šiandienines gyvenimo realijas ir žurnalistikos raidą, teigiamai atsakė tik 20 proc. apklausos dalyvių. 26 proc. nežinojo atsakymo, o 54 proc. respondentų mano, jog šalies įstatymai neatitinka dabartinių gyvenimo realijų ir žurnalistikos raidos. Todėl atviruoju klausimu (5.2.1) teirautasi, ką apklausos dalyviai siūlytų keisti ir tobulinti šioje srityje. Gautus atsakymus galima sugrupuoti pagal šiuos teiginius:

- 1. Drausti komentuoti iki galo neišaiškintus įvykius;**
- 2. Savireguliuojamųjų mechanizmas neveikia;**
- 3. Įpareigoti savininkus rūpintis žurnalistų kvalifikacija;**
- 4. Įstatymu įtvirtinti visuomenės teisę žinoti.**

Naudojant statistinį matematinės analizės metodą, nustatyta, kad daugiausia respondentai konstatavo, kad neveikia savireguliuojamųjų mechanizmas (37 proc.); taip pat manoma, kad būtina įpareigoti VIP savininkus rūpintis žurnalistų kvalifikacija (35 proc.). Šioje išklotinėje išsiskiria siūlymai – *drausti komentuoti iki galo neišaiškintus įvykius* (15 proc.) bei *įstatymu įtvirtinti*

visuomenės teisę žinoti (13 proc.). Ko gero, šių dviejų siūlymų nebūtų atsiradę, jeigu respondentai geriau būtų susipažinę su žiniasklaidos veiklą reglamentuojančiais teisės aktais. Pagrindinis šalies įstatymas – Lietuvos Respublikos Konstitucija ne tik garantuoja piliečių minties ir saviraiškos (žodžio) laisvę, bet ir gina visuomenės narius nuo dezinformacijos, šmeižto, garantuoja asmens teisę ginti garbę ir orumą, privataus gyvenimo apsaugą. Konstitucijoje įtvirtinta visuomenės (taigi ir piliečio) teisė žinoti, t. y. būti informuotam³⁰⁴. Pažymėtina, kad pagrindinės šios nuostatos perkeltos ir į įstatymus, reglamentuojančius visuomenės informavimą bei su juo susijusią veiklą³⁰⁵. Taigi galima teigti, kad 28 proc. respondentų to nežino. Tai įrodo ir kai kurie atsakymai dėl Civilinio kodekso nuostatų³⁰⁶. Iš kai kurių respondentų samprotavimų teisės klausimais bei formuluočių dėl žiniasklaidos savireguliacijos institutų³⁰⁷, susidaro įspūdis, kad žiniasklaidos priemonių darbuotojai iš viso nėra susipažinę su įstatymais, ne tik reglamentuojančiais visuomenės informavimo sferą³⁰⁸. Manytina, kad įstatymo viršenybę demokratinėje visuomenėje jie suvokia tik pagal savo sukonstruotą modelį „*Reikia mano darbui. Man viską leidžia Visuomenės informavimo įstatymas*“³⁰⁹. Respondentų nuomone, šiuo metu skelbiant informaciją žiniasklaidoje yra „*pernelyg daug suvaržymų, užtvary, daug slaptumo. Pavyzdžiui, visas miestas žino, o laikraštis gali paviėšinti tik inicialus*“³¹⁰. Tačiau juk yra nekaltumo prezumpcija, ginama šalies įstatymų, taip pat ši teisė įtvirtinta ir Europos Žmogaus teisių ir laisvių konvencijoje. Kai kurie

³⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija.

³⁰⁵ Visuomenės informavimo įstatymas, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas.

³⁰⁶ *Teisinėje praktikoje preziumuojama, kad Civilinis Kodeksas yra aukštesnis įstatymo požiūriu. CK neturėtų kištis į žiniasklaidos reikalus.* (iš anketų)

³⁰⁷ *Daug biurokratizmo. Ir laikraščių leidybą prižiūrinčių organizacijų – kaip sakoma, cenzorių dabar – iki kaklo. Pakaktų tai, kad spauda laikytųsi įstatymų. O laikosi ar ne, tegul sprendžia teismas, o ne iš mokesčių mokėtojų pinigų išlaikomos įvairios komisijos.* (iš anketų)

³⁰⁸ *Žurnalistinei raiškai įstatymai suteikia per mažai galių. Tiksliau Visuomenės informavimo įstatymas tarsi suteikia, o Civilinis kodeksas atima.* (iš anketų)

³⁰⁹ *Civilinis kodeksas suteikia galimybes piktnaudžiauti spaudoje paminėtiems nedorėliams. Turiu galvoje privalomą nuostatą dėl paneigimo publikavimo.* (iš anketų)

³¹⁰ (iš anketų)

respondentai nuogaštauja, kad „šiandieniniai įstatymai įbaugina žurnalistą³¹¹, todėl, jų manymu, reikėtų „tobulinti žurnalistų teisinę apsaugą“. Iš atsakymų išryškėjo tendencija, kad regionuose/rajonuose žurnalistams ne visada pavyksta laiku gauti informaciją iš vietos valdžios institucijų³¹², todėl buvo ne vienas siūlymas „griežtinti valdininkų atsakomybę už vengimą suteikti informaciją“. Vis dėlto yra ir siūlymų, vertų atskiro aptarimo ir svarstymo ekspertų lygmeniu. Tarkim, rašoma, jog norint užtikrinti efektyvų VIP darbą, laikantis teisės ir etikos normų, pirmiausia įstatymu reikėtų įpareigoti „leidinių savininkus privalomai, pavyzdžiui, kas treji metai, žurnalistams sudaryti sąlygas kelti kvalifikaciją“. Kai kurie respondentai pastebi, kad trūksta poįstatyminių aktų (dėl tiražo audito, dėl straipsnių perspausdinimo iš kitų VIP).

Keletas klausimų (5.3–5.6) buvo skirta žiniasklaidos legitiminės elgsenos problemai, VIP ir teismų santykiui. 55 proc. respondentų mano, kad regiono/rajono žiniasklaidoje dažnai pasitaiko publikacijų, dėl kurių galėtų kilti teisinių ginčų, 33 proc. su tuo nesutinka, o 13 proc. tokių dalykų nepastebi. 57 proc. respondentų teigia, kad jiems arba jų redakcijų darbuotojams teko dalyvauti teismo procesuose dėl VIP veiklos, 28 proc. respondentų mano, kad teisėjai yra pakankamai objektyvūs ir nešališki, nagrinėdami tokio pobūdžio bylas, 29 proc. respondentų su tuo nesutinka, tačiau pažymėtina, kad šiuo klausimu neturėjo nuomonės 43 proc. apklausos dalyvių. Į klausimą, ar galima būtų teigti, kad žurnalistai gerbia įstatymus ir jų laikosi, teigiamai atsakė 48 proc. respondentų, neigiamai – 28 proc., nežinojo ar neturėjo nuomonės šiuo klausimu – 24 proc. respondentų. Pažymėtina, kad pastaruosius du atsakymo variantus pasirinkusių respondentų grupę sudaro daugiau nei pusė visų apklausos dalyvių (52 proc.).

³¹¹ Už žodį koks nors veikėjas gali reikalauti šimtų tūkstančių moralinės žalos atlyginimo. Tiek nepriteisia net užmušus žmogų. Žurnalistas, gindamas visuomenės interesus, gali prarasti viską, ką sukūrė per gyvenimą sunkiai dirbdamas. (iš anketų)

³¹² Daugiau laisvių gauti informaciją. Įstatymai padeda slėpti nusikaltimus ir pažeidimus. Reikėtų įstatymiškai įtvirtinti visuomenės teisę žinoti apie jai gresiančius pavojus tiek iš privačių asmenų (pvz., piktybiškai platinančių užkrečiamas ligas ir nesigydančių), tiek iš įmonių (nuslepiančių žinias apie užterštą aplinką ir t.t.). (iš anketų)

Klausimai (5.7 – 5.9) buvo skirti sužinoti respondentų nuomonę apie žurnalistų teisinę savišvietą, taip pat sukonkretinti teisinės pagalbos (švietimo) būdus ir formas šiai profesinei grupei. Dauguma respondentų, net 84 proc., mano, kad jiems ir jų kolegoms teisinė pagalba (švietimas), keliant profesinę kvalifikaciją informacinės (žiniasklaidos) teisės klausimais, yra reikalinga, 9 proc. nemano, kad jiems ir jų kolegoms to reikia, neturi nuomonės šiuo klausimu – 7 proc. respondentų. Teigiamai atsakiusių į minėtą klausimą, prašyta sukonkretinti, kokių jie pageidautų mokymo formų ir būdų. Respondentai galėjo pasirinkti kelis iš šių siūlomų variantų:

- 1. Teisinės konsultacijos;**
- 2. Seminarai;**
- 3. Specialioji metodinė literatūra;**
- 4. Kita.**

Įvertinus gautų atsakymų rezultatus, manytina, kad populiariausios teisinio švietimo priemonės yra *seminarai* (49 proc. respondentų balsų) ir *teisinės konsultacijos* (31 proc. respondentų balsų), *specialiajai metodinei literatūrai* skirta 11 proc. respondentų balsų; variantui *kita* – 9 proc. Taip pat iš atsakymų darytina išvada, kad verta būtų surengti apskritojo stalo diskusijas, seminarus tarp regiono žurnalistų bendruomenės ir teisėjų korpuso. Šiai minčiai pritaria 77 proc. respondentų, 10 proc. respondentų šiuo klausimu neturi nuomonės, 13 proc. respondentų tam nepitaria.

Apibendrinant šios dalies anketos duomenis, atlikus statistinę jų analizę, galima būtų teigti, kad:

1. regionų ir vietinėje spaudoje dažnai kyla teisinių ginčų, nes vietos žurnalistai neturi pakankamai teisinių žinių;
2. regionų ir vietinės žiniasklaidos darbuotojai vertina įstatymus, teikia siūlymus, nežinodami tų įstatymų turinio;
3. regionų žiniasklaidos darbuotojams būtinas teisinis švietimas, kurio dauguma respondentų ir pageidauja.

3.4.2.1.6. Savireguliuavimo ir profesinės etikos klausimai

Paskutinioji anketos dalis skirta išsiaiškinti regioninių ir vietinių VIP darbuotojų požiūrį į kai kuriuos žiniasklaidos sferos savireguliuavimo bei profesinės etikos klausimus. Klausiant (6.1) koks yra apklausos dalyvių regiono/rajono žiniasklaidos priemonių korektiškumo laipsnis, pateikiant informaciją apie regione/rajone vykstančius politinius įvykius, ekonomines, socialines problemas, buvo pateikti tokie atsakymų variantai: *aukštas; žemas; tokios problemos nėra*. 40 proc. respondentų teigia, kad jų regione/rajone tokios problemos nėra, 37 proc. mano, kad tokiais atvejais jų regiono/rajono VIP korektiškumas vertintinamas aukštai, o prastai (žemas korektiškumo laipsnis) VIP vertina 23 proc. respondentų. Į klausimą (6.2) ar regiono/rajono spaudoje pasitaiko publikacijų, kurios pažeidžia asmens privataus gyvenimo apsaugą, kitas etikos normas, teigiamai atsakė 35 proc. respondentų, tačiau 44 proc. teigė, kad tokių situacijų nepasitaiko, o 21 proc. respondentų atsakė, jog tokių publikacijų nepastebi. Atliekant tyrimą mėginta ieškoti priežasčių, lemiančių panašių publikacijų atsiradimą regioninėje (vietinėje) žiniasklaidoje. Apklausos dalyviams buvo pateikti du klausimai (6.3. ir 6.3.1), kuriuose hipotetiškai įvardijamos teisės ir etikos normų pažeidimų priežastys: *pirma*, tai susiję su rinkimų kampanijomis; *antra* – su bendru šiuolaikinės žurnalistikos žemu profesinės etikos lygiu, pigių sensacijų vaikymusi. 34 proc. apklausos dalyvių manymu, etikos ir teisės pažeidimai regionų ir vietinėje spaudoje atsiranda dėl rinkimų kampanijų, 49 proc. tokiai nuomonei nepritaria, 17 proc. respondentų šiuo klausimu nuomonės nepareiškė. Tačiau pažymėtina, kad hipotetiniam teiginiui, jog tokių pažeidimų priežastis yra *bendras šiuolaikinės žurnalistikos žemas profesinės etikos lygis ir pigių sensacijų vaikymasis*, pritarė 58 proc. apklausos dalyvių, su teiginiu nesutiko 34 proc., neturėjo nuomonės šiuo klausimu – 8 proc. respondentų.

Pasaulyje vis labiau įsitvirtina praktika, kai kiekviena visuomenės informavimo priemonė turi savo vidaus etikos kodeksą, už leidinio publikacijų etiką atsakingą darbuotoją, kitaip dar vadinamą skaitytojų redaktorių. Beje, 2005 metais priimto Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 65 straipsnis

nustato, kad viešosios informacijos rengėjas privalo turėti vidaus tvarkos taisykles ir (arba) vidaus etikos kodeksą. Taip pat šis kodekso straipsnis numato, kad bent viename iš šių viešosios informacijos rengėjo patvirtintų dokumentų turi būti nustatytos ir žurnalisto teisės, pareigos, atsakomybė, tarnybiniai santykiai, taip pat žurnalisto apsauga nuo galimo jo teisių suvaržymo³¹³. 2006 metų rugsėjo 1 d. įsigaliojus naujai Visuomenės informavimo įstatymo redakcijai, Lietuvoje įsiteisėjo ir įstatymo nuostata, kad viešosios informacijos rengėjas privalo turėti vidaus tvarkos taisykles ir (ar) vidaus etikos kodeksą³¹⁴. Būtent Visuomenės informavimo įstatymo 23 str. 1 d. teigiama, kad *bent viename iš šių viešosios informacijos rengėjo patvirtintų dokumentų turi būti nustatytos žurnalisto teisės, pareigos, atsakomybė, tarnybiniai santykiai, taip pat žurnalisto apsauga nuo galimo jo teisių suvaržymo*³¹⁵.

Kaip ir Etikos kodekso, ir VI įstatymo nuostatos įgyvendinamos praktikoje, mėginta sužinoti, klausiant **(6.4)**, ar apklausos dalyvių regione/rajone yra žiniasklaidos priemonių, turinčių savo vidaus etikos kodeksą. Tokio fakto nežinojo 63 proc. respondentų, neigiamai atsakė 30 proc. respondentų, o 7 proc. teigė, kad žino, jog tokį kodeksą turi jų regione/rajone veikiančios VIP. Teigiamai atsakiusiųjų buvo paprašyta konkrečiai nurodyti žiniasklaidos priemones, turinčias savo vidaus kodeksą **(6.4.1)**. Aštuoni respondentai nurodė, kad vidaus etikos kodeksą turi šios žiniasklaidos priemonės – *Alytaus naujienos, Joniškis, Giružis, Šiaulių kraštas, Šviesa*³¹⁶, *Kalvotoji Žemaitija*³¹⁷. Nors ir negausiuose atsakymuose dažnai nurodoma, kad „redakcijos turi nerašytą etikos kodeksą“. Į klausimą **(6.5)**, ar apklausos dalyviai mano, jog redakcijai reikia turėti savo vidinį etikos kodeksą teigiamai atsakė 65 proc. respondentų, 18 proc. respondentų šiuo klausimu nuomonės

³¹³ Lietuvos leidėjų ir žurnalistų etikos kodeksas. V., 2005.

³¹⁴ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr.X-752, Žin., 2006, Nr.82-3254.

³¹⁵ Šiuo atveju galima matyt būtų kalbėti apie Kodekso nuostatos perkėlimą į Visuomenės informavimo įstatymą.

³¹⁶ *Gal nerašytas, bet yra.* (iš anketos)

³¹⁷ *Regis, rašytinių vidaus etikos kodeksų nėra viena regiono redakcija neturi, bet Kalvotoji Žemaitija turi nerašytą.* (iš anketos)

neturi, 17 proc. respondentų mano, kad tai redakcijai nereikalinga. Todėl tiek teigiamai, tiek neigiamai atsakusių respondentų atviruoju klausimu (6.5.1) prašyta pagrįsti savo nuomonę dėl redakcijos etikos kodekso reikalingumo. Respondentų (78), teigiančių, jog redakcijoms reikia turėti vidaus etikos kodeksą, nuomonės išryškino tokius argumentus:

- 1. Šiuolaikiška;**
- 2. Padidintą atsakomybę už darbą;**
- 3. Reikia kolektyvo savireguliacijai;**
- 4. Lengviau susitarti leidėjui ir žurnalistui.**

Iš 78 atsakymų, kuriuose vienoje ar kitoje pozicijoje paminėta viena iš šių 4 priežasčių, pagrindžiančių, kodėl vietos leidinio redakcijai reikėtų turėti savo etikos kodeksą, prioritetas teikiamas nuomonei, kad toks dokumentas padėtų *Lengviau susitarti leidėjui ir žurnalistui*³¹⁸ (29), tai, kad toks kodeksas redakcijoje *padidintą atsakomybę už darbą*³¹⁹ mano 20 respondentų, 18 respondentų argumentuoja, jog toks dokumentas yra šių dienų atributas, savitai parodantis redakcijos *šiuolaikiškumą*, ir 11 respondentų mano, kad vidaus etikos kodekso *reikia kolektyvo savireguliacijai*³²⁰. Iš atsakymų pasiskirstymo procentine išraiška išryškėjo tam tikras atotrūkis tarp dviejų, beje, tarpusavyje iš tikrųjų labai susijusių argumentų – *lengviau susitarti leidėjui ir žurnalistui* (37 proc.) ir *reikia kolektyvo savireguliacijai* (14 proc.). Be to, teiginys, jog vidaus etikos kodeksas *padidintą atsakomybę už darbą* (26 proc.) taip pat galėtų būti priskirtas tai pačiai atsakymų grupei, apjungiančiai teiginius dėl kolektyvo savitvarkos. Todėl darytina išvada, kad respondentai, nors ir skirtingai pateikė savo argumentus įvardijimo prasme, visi šie respondentų pateikti teiginiai galėtų būti sudėti į *vieną* ir sąlyginai būti vadinamas *redakcijos darbo optimizavimo* argumentu. Manytina, kad respondentų argumentus dėl vidaus etikos kodekso reikalingumo galima būtų suskirstyti į dvi grupes. Darytina

³¹⁸ Dėl bendros tvarkos ir „žaidimo taisyklių“. Yra tam tikros taisyklės, kurių privalu laikytis abiem pusėms. (iš anketų)

³¹⁹ Vidinė etika formuoja išorinį leidinio įvaizdį. Žmonės dar pasitiki vietos žiniasklaida. To pasitikėjimo griauti nereikia. (iš anketų)

³²⁰ Kiekviena redakcija turėtų turėti savo politiką, bendrą visiems darbuotojams. (iš anketų)

išvada, jog respondentų nuomone, regiono/rajono žiniasklaidos priemonė privalo turėti savo vidaus kodeksą dėl šių priežasčių: tai būtų *redakcijos savireguliacijos instrumentas* (77 proc.) ir *šiuolaikiška* (23 proc.). Respondentai rašo, jog redakcijos vidaus rašytinis etikos kodeksas reikalingas tam, kad „*būtų dirbti lengviau*“; „*dėl objektyvumo, kad paprasčiau būtų išvengiama klaidų*“; „*dėl darnesnės veiklos ir vidinio susiklausymo*“; „*puoselėtų sąžiningą žurnalistiką*“; „*labiau reglamentuotų redakcijos darbuotojų pareigybes ir etiką*“. taip pat yra nuomonių, kad regiono/rajono etikos požiūriu „*žurnalistas dažnai balansuoja ant ribos*“, todėl tikimasi, kad toks dokumentas, pasak respondentų, *bent jau „pasufleruočiau“ žurnalistui kokio palaikymo tikėtis iš darbdavių, kolegų, kai savo darbe rizikuoja*³²¹. Be to, teigiama, kad tokį redakcijos elgesio dokumentą turėtų kurti ir patvirtinti visas redakcijos kolektyvas³²². Kita respondentų grupė (20), mananti, jog toks kodeksas nereikalingas, savo poziciją grindė tokiais argumentais: pirma, yra Visuomenės informavimo įstatymas ir Lietuvos žurnalistų ir leidėjų kodeksas³²³; antra, jų nuomone, tai yra paprasčiausias formalumas³²⁴.

Pažymėtina, kad nors kai kurie respondentai ir neigia tokio redakcijos dokumento būtinumą, tačiau iš esmės dėl bendrų profesinės bendruomenės elgesio taisyklių jie sutaria³²⁵, taip pat atkreipia dėmesį, jog mano, kad „*vidinis kodeksas veikia visose redakcijose, nors ir neformalizuotas, bet nulemtas redaktoriaus vertybinių orientacijų*“. Gana atsainų redakcijų darbuotojų požiūrį į dokumentu formalizuotas elgesio taisykles, liudija ir dažni atsakymai, jog žurnalistai laikosi nerašytų savo taisyklių³²⁶. Aptariant atsakymus į šiuos klausimus, galima teigti, jog dauguma regionų ir vietinių laikraščių redakcijų

³²¹ Žinotum, ko iš tavęs nori savininkas, o darbuotojui būtų aiški redakcijos pozicija etikos normų atžvilgiu. (iš anketų)

³²² Patys prisidėję prie tokio dokumento kūrimo, griežčiau laikytųsi. (iš anketų)

³²³ Bendras žurnalistų etikos kodeksas galioja visiems. Pakanka laikytis įstatymų ir atsiminti priesaką „Nepakenk“. (iš anketų)

³²⁴ Jei redakcijoje dirba 3 ar 4 žurnalistai, tai kam reikalingas tas formalumas? Dokumentai, t.y. popieriai, problemos neišspręs. (iš anketų)

³²⁵ Visiems žurnalistams turėtų galioti vienodi etikos reikalavimai. (iš anketų)

³²⁶ Mes jį turime savo mintyse. (iš anketų)

darbuotojų nesidomi įstatymais ir nežino naujausių jų pakeitimų, kurie tiesiogiai susiję su jų darbu.³²⁷

Į klausimą (6.6), ar teko regione/rajone susidurti su akivaizdžiais žurnalistinės etikos pažeidimais teigiamai atsakė 35 proc. respondentų. 65 proc. respondentų atsakė, kad tokių pažeidimų savo regione/rajone neužfiksavo. Atviruoju klausimu (6.6.1) teigiamai atsakusių respondentų (42) teirautasi, ar po to, kai susidūrė su akivaizdžiais žurnalistinės etikos pažeidimais sekė kokios nors sankcijos ir kokios jos buvo taikytos etikos pažeidėjams. Atlikus pateiktų atsakymų analizę išskirtinos 3 šio atsakymo grupės:

1.Sankcijų nebuvo (69 proc.);

2.Apie sankcijas nebuvo informuoti (21 proc.);

3. Nebuvo kreiptasi (10 proc.).

Konstatuotina, kad net 29 respondentai, teigę, jog buvo susidūrę su žurnalistinės etikos pažeidimais, nurodo, jog pažeidėjams nebuvo taikyta jokių sankcijų³²⁸, 9 respondentai pažymi, kad nebuvo informuoti apie sankcijas etiką pažeidusiems žurnalistams³²⁹, o 4 respondentai nurodė, kad nors ir susidūrė su etikos pažeidimais, bet dėl jų niekur nesikreipė³³⁰.

Į klausimą (6.7), ar reikėtų redakcijoje darbuotojo (etato), kuris nagrinėtų skaitytojų skundus, pretenzijas dėl publikacijų žiniasklaidos priemonėje, teigiamai atsakė 19 proc. respondentų, 22 proc. respondentų šiuo klausimu neturėjo nuomonės, tačiau net 59 proc. respondentų mano, kad tokia pareigybė redakcijoje iš viso nereikalinga. Kai kurie respondentai prirašė pastabų, kad tai redaktoriaus darbas. Paklausti (6.8), kur žurnalistui reikėtų kreiptis dėl neteisėtų veiksmų jo atžvilgiu (taip pat ir dėl darbdavių, kolegų elgesio), respondentai daugiausia balsų skyrė *teismui* (35 proc.), 23 proc. respondentų balsų skirta *Žurnalistų sąjungai*, 18 proc. – *Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai*, 13 proc. respondentų balsų – atsakymo *kita* variantui ir tik 11 proc. respondentų balsų –

³²⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Žin., 2006, Nr.82–3254.

³²⁸ Buvo kreiptasi į Žurnalistų sąjungą, bet jokių sankcijų po to nebuvo. Po šmeižikiškų rašinių tuometiniame „Mūsų krašte“ teko bylinėtis su šio laikraščio redaktoriumi (...). Byla buvo nutraukta dėl atsakovo žūties, nors prieš tai begalė teismų atėmė ir daug laiko, ir daug sveikatos. (iš anketų)

³²⁹ Pateiktas skundas Žurnalistų etikos inspektoriumi, bet apie sankcijas neinformuoti. (iš anketų)

³³⁰ Sankcijų nereikalavome, nes nekorektiškai pasielgė buvę kolegos, išėję kitur dirbti. (iš anketų)

Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnybai. Beje, prie varianto *kita* pažymėta, jog tokiais atvejais „*žurnalisto niekas negina*“; „*geriau palikti redakciją*“; „*niekur teisybės nerasi*“. Kadangi 22 respondentai nurodė visus atsakymo variantus, atviruoju klausimu (6.8.1) jų prašyta paaiškinti, nuo ko konkrečiai priklausys jų išvardintų institutų pasirinkimas, jeigu, jų nuomone, įmanomi visi variantai. Išskirtini du atsakymo variantai: pirma, pabrėžiama, kad tai priklausytų nuo situacijos³³¹, antra, tokį kelių institucijų pasirinkimą, respondentų nuomone, lemia ikiteisminio ginčo procedūra³³². 59 proc. respondentų pirmenybę teikia ikiteisminiam ginčui, kreipiantis į visas savireguliacijos instancijas. Respondentai pažymi, kad sprendžiant tokius klausimus efektyviausias institutas yra teismas, tačiau pasakytina, kad yra ir respondentų, apskritai nusivylusių visomis instancijomis³³³. Į klausimą (6.9), ar reikėtų nepriklausomo – trečiųjų teismo instituto, sprendžiant žiniasklaidos bylas, teigiamai atsakė 43 proc. respondentų, nuomonės šiuo klausimu neturi beveik pusė respondentų – 49 proc. ir 8 proc. tokį institutą laiko nereikalingu.

Atviruoju klausimu (6.10) prašyta parašyti, *kaip* ir *iš ko*, respondentų manymu, reikėtų formuoti tokio teismo sudėtį, jeigu jis būtų įteisintas įstatymu. Respondentai neparašė nieko apie tokio instituto formavimo procedūras (klausimas *kaip*), tačiau pateikė nemažai siūlymų, taip pat kokių profesijų atstovai, jų manymu, galėtų dalyvauti tokio instituto veikloje. Daugiausia siūloma į trečiųjų teismo sudėtį akademinės bendruomenės narius³³⁴, profesionalus³³⁵ – teisininkus, žurnalistus, etikos specialistus, apskritai žmones, pelniusius visuomenės moralinį autoritetą³³⁶. Apklaustos dalyvių nuomone, tokio instituto sudėtyje objektyviai darbą galėtų dirbti asmenys, „*turintys tiek*

³³¹ Nuo neteisėtų veiksmų žurnalisto atžvilgiu. Nuo to, kuris institutas bus sąžiningesnis. Bet kas pasakys – kuris? Priklauso nuo pažeidimo pobūdžio. (iš anketų)

³³² Žinoma, įmanomi, bet kažin kas be teismo ar turės lemiamos įtakos konfliktų atveju. (iš anketų)

³³³ Išvardintos institucijos tik vaizduoja ginančios žurnalistus, o iš tikrųjų tai jų darbas formalus. (iš anketų)

³³⁴ Iš patyrusių žurnalistų, teisininkų, dėstytojų. (iš anketų)

³³⁵ Etikos specialistų, teisės specialistų, redaktorių klaidas peripetijas išmanančių žmonių, nesusijusių su jokia žiniasklaidos priemone. Aukšto profesinio lygio žurnalistų, teisininkų, nepolitizuotų visuomenės atstovų. Žiniasklaidos ekspertai, nepriklausomi, teisininkai, psichologai. Nebent patys žurnalistai. Nes dabar pastebim blogą tendenciją – visi moko žurnalistus kaip dirbti. (iš anketų)

³³⁶ Iš visuomenėje autoritetą turinčių, garbę ir sąžinę nepraradusių žmonių. Neturinčių kito intereso, išskyrus visuomenės interesą žinoti. Tada reikėtų atmesti politikus, valdininkus, pareigūnus. (iš anketų)

žurnalistinio, tiek teisinio³³⁷ darbo patirties“; „Vilniaus universiteto Žurnalistikos instituto dėstytojai ir žiniasklaidos autoritetai³³⁸, „aktyvūs bendruomenių nariai“; „ir paprasti piliečiai (be didesnio išsilavinimo), kurie ginčytiną publikaciją įvertintų iš eilinio paprasto skaitytojo pozicijų ir perteiktų kaip jie ją supranta“. Procentine raiška – respondentai pirmenybę teikia visuomenės moraliniams autoritetams (64 proc.), profesionalams – 22 proc. ir akademinės bendruomenės nariams – 14 proc. O ką iš savo regiono/raiono autoritetingų asmenų apklausos dalyviai siūlytų į tokią instituciją, jeigu ji būtų sukurta, klausta atvirtuoju klausimu (6.10.2.). Respondentai į menamą trečiujų teismo institutą, kuris spręstų žiniasklaidos bylas, siūlytų Alytaus darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos direktorę dr. Ramutę Orenienę, Alytaus muzikos mokyklos direktorę, VPU docentę dr. Aldoną Vilkelienę, Šiaulių krašto vyr. redaktorių Vladą Vertelį, Telšių apskrities viršininko administracijos Teisės departamento direktorių Vladą Barodicą, Mažeikių mero patarėją Vidą Keršienę, *Vienybės* laikraščio redaktorių, rašytoją Leopoldą Rozgą (Naujoji Akmenė), kompozitorių Giedrių Kuprevičių, Kauno savivaldybės socialinių reikalų skyriaus vedėjo pavaduotoją Aną Sudžiuvienę, kaunietę verslininkę Danutę Čerņiuviene, kunigą Vytautą Dagelį (Zarasai), istoriką ir paminklosaugininką Naglį Puteikį (Klaipėda), Jurbarko mero patarėją Joną Rekešį. Nemažai respondentų rašo, kad „asmenybių rajonuose nėra daug“. Pasakytina, kad apklausos dalyviai abejoja dėl tokio instituto reikalingumo³³⁹. Pavyzdžiui, anketose rašoma: „Nemanau, kad toks teismas būtų pajėgus spręsti dienraščių ir TV imperijų bylas. Jis būtų sutriptas ir galių rodytų tik smulkiems leidiniams“ arba „yra ir teisėjų, sulaukusių grasinimų iš žurnalistų: „Dabar aš tave parodysiu ant visos Lietuvos, kad tau atsirūgs“. Į klausimą (6.11), ar susipažinę su Europos šalių patirtimi žiniasklaidos savireguliacijos srityje 70 proc. respondentų atsakė neigiamai, todėl kiek keistokai atrodo 55 proc. apklausos dalyvių nuomonė, kad tobulinant žiniasklaidos savireguliacijos

³³⁷ Tik ne iš teisėjų, advokatų ir prokurorų. Tai turėtų įstatymas apibrėžti. Iš skriaudą patiriančių, bet dar gebančių mąstyti eilinių žmonių, teisininkų ir pačių žurnalistų. (iš anketų)

³³⁸ Pvz., A. Čekuolis, R. Juozapavičius, Ž. Pečiulis, S. Valiulis. (iš anketų)

³³⁹ Nežinau, doram žmogui nelinkiu ten patekti. (iš anketų)

sistemą Lietuvoje derėtų panaudoti Europos šalių patirtį (6.12). Beje, tokiai minčiai nepritaria 8 proc. respondentų, šiuo klausimu neturi nuomonės 41 proc. respondentų.

Apibendrinant šios dalies anketos duomenis, atlikus statistinę jų analizę, galima būtų teigti, kad:

1. regionų spaudos darbuotojai stengiasi laikytis profesinės etikos standartų;
2. teisės ir etikos pažeidimai regionų spaudoje yra susiję su bendru etikos nuosmikiu ir sensacijų vaikymusi;
3. teisės ir etikos pažeidimai regionų spaudoje yra susiję su tuo, kad regionų ir vietos žiniasklaidos priemonės neturi vidaus etikos taisyklių;
4. regionų žiniasklaidos priemonėms, respondentų nuomone, nereikia darbuotojo, nagrinėjančio skaitytojų skundus;
5. regionų žurnalistai trečiųjų teismo institutą vertina geriau nei dabar veikiančius savireguliacijos institutus;
6. regionų žurnalistai inertiškai pritaria ES šalių patirčiai žiniasklaidos savireguliacijos institucijų tobulinime.

3.4.2.2. Lyginamoji B ir C grupių apklausos rezultatų analizė

Efektyvus redakcijos darbas, taigi ir galutinis to darbo rezultatas – leidinys, skirtas skaitytojų auditorijai, daugiausia priklauso nuo kolektyvo narių sutarimo, požiūrių suderinamumo. Kaip visa tai dera regionų/rajonų redakcijose aiškintasi, atliekant dviejų respondentų grupių – redaktorių (40) ir žurnalistų (80) atsakymų lyginamąją analizę.

Atliekant šią tyrimo dalį rūpėjo sužinoti, kaip dvi skirtingos respondentų grupės identifikuoja konkurencinę ir darbo aplinką, koks jų požiūris į profesionalumą, teisės ir profesinės etikos klausimus.

3.4.2.2.1. Konkurencinė ir darbo aplinka

Jeigu dėl įtakingiausių regione/rajone veikiančių VIP realaus priklausomumo tarp abiejų respondentų grupių nuomonės pasiskirstė panašiai, tai pažymėtina, kad redaktoriai labiau linkę manyti, kad jų regione/rajone

veikiančios VIP yra iš tikrųjų nepriklausomos (procentinis skirtumas net 17 punktu). Į šį klausimą labiau negalėjo atsakyti žurnalistai, net 23 proc. Vis dėlto atsakymai į klausimą, ar respondentai gali kuriai nors visuomenės informavimo priemonei suteikti charakteristiką, esą ji atspindi tam tikros politinės ar finansinės grupės interesus, pasiskirstė tarp abiejų apklausos dalyvių grupių tolygiai. Panašiai abi respondentų grupės atsakė ir į klausimą, kas yra regiono/rajono įtakingiausių žiniasklaidos priemonės (priemonių) savininkai. Kiek daugiau teišsiskyrė nuomonės dėl nuosavybės teisės, – redaktoriai pažymėjo, kad jų regione/rajone VIP savininkai yra redakcijos kolektyvas, o žurnalistų nuomonė šiuo klausimu nesutapo 13 procentinių punktų. Tiek redaktoriai, tiek žurnalistai atsakė, kad jie žino atvejų, kai jų regiono (rajono) žiniasklaidos priemonės savininkui priklauso ir stambios finansų, pramonės verslo grupės, reklamos ir/arba ryšių su visuomene agentūros, konsultavimo kompanijos, tačiau redaktoriai mano, kad nuo politinių ir finansinių grupių daugiausia priklauso nacionaliniai dienraščiai ir TV kanalai, o ne regioninės ir vietinės žiniasklaidos priemonės. Su teiginiu, kad VIP, palyginti su kitais ūkio subjektais, yra privilegijuotos, panašiu procentiniu rezultatu sutinka ir redaktoriai, ir žurnalistai. Pažymėtina, kad abiejų šių grupių nuomonės procentiniu santykiu atitinka ir neigiamai vertinančių šį teiginį. Tačiau gana skirtingai respondentų grupės vertina ir regione/rajone veikiančių žiniasklaidos priemonių konkurencingumą. Redaktoriai mano, kad regiono/rajono žiniasklaidos priemonės yra konkurencingos (85 proc.). Žurnalistų nuomonė šiuo klausimu skiriasi per 20 procentinių punktų. Reikia pasakyti, kad ir kalbėdami apie konkurencinę aplinką redaktoriai buvo santūresni. Pavyzdžiui, į klausimą (2.2), ar vertindami žiniasklaidos konkurenciją savo regione/rajone galėtų pritarti posakiui, jog „Nugalėtojų niekas neteisina“, net 55 proc. šios grupės respondentų atsakė neigiamai, o iš žurnalistų tik 35 proc. nepritarė tokiam teiginiui. Be to, smarkiai skiriasi ir teigiamai atsakiusių į šį klausimą santykis, – tokiam teiginiui pritarė 15 proc. redaktorių ir 28,75 proc. žurnalistų.

Regiono/rajono VIP santykius su vietos valdžia abi respondentų grupės apibūdino panašiai. Pažymėtina, kad net 66 proc. redaktorių ir 65 proc.

žurnalistų mano, jog vietos žiniasklaidos priemonės ir vietos valdžios santykiai yra bendradarbiavimo pobūdžio; kaip konfliktiškus šiuos santykius įvardijo 28 proc. ir redaktorių, ir žurnalistų; vietos žiniasklaidos priklausomumą nuo valdžios apklausoje nurodė tik 6 proc. redaktorių ir 7 proc. žurnalistų. Vis dėlto abi respondentų grupės pažymėjo, kad žino atvejų, kai valdžios struktūros regione/rajone išskiria (arba diskriminuoja) žiniasklaidos priemones, ir tai daugiausia pasireiškia išskirtinės informacijos pateikimu redakcijai bei užsakant rajono savivaldybės ir jai priklausančių įmonių (ar įstaigų) reklamą. Atitinkamai iš pateiktų 5 atsakymo variantų šios dvi pozicijos tiek redaktorių, tiek žurnalistų atsakymuose sudaro 60 proc. ir 59 proc.

Taigi, ar žiniasklaidos sistemos savireguliacijos institutai galėtų padėti efektyviau spręsti regioninės žiniasklaidos problemas, kylančias dėl vietos valdžios ir redakcijų (žurnalistų) santykių? Teigiamai ir procentiškai vienodai (42,5 proc.) į šį klausimą atsakė abi respondentų grupės, tačiau pabrėžtina, kad nežino, ar tai būtų įmanoma 37,5 proc. redaktorių ir 30 proc. žurnalistų. Tokį atsakymą greičiausiai lėmė tai, kad tik 25 proc. redaktorių ir 20 proc. žurnalistų mano, jog šalyje pakankamai veikia žiniasklaidos priemonių savireguliacijos mechanizmas. 40 proc. žurnalistų mano, jog šis mechanizmas nepakankamai gerai veikia, ir tiek pat žurnalistų šiuo klausimu neturi nuomonės. Redaktorių nuomonė šiuo klausimu kiek kategoriškesnė – net 42,5 proc. redaktorių atsakė neigiamai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad populiariajam teiginiui, kuriuo žiniasklaida ir jos atstovai pozicionuojami kaip „ketvirtoji valdžia“ nepritarė 55 proc. redaktorių ir 40 proc. žurnalistų. Be to, žurnalistų grupės respondentai savo atsakymuose išreiškė daugiau pritarimo tokiai minčiai nei redaktoriai (net 7,5 procentinio punkto) ir dvejonių – taip pat 7,5 procentinio punkto daugiau nei redaktoriai.

Tačiau 39 proc. redaktorių ir 36 proc. žurnalistų mano, kad jų regione/rajone yra grėsmių žurnalistui netekti darbo dėl kūrybinės nepriklausomybės ir saviraiškos laisvės. Trečdalis abiejų respondentų grupių (33 proc. redaktorių ir 30 proc. žurnalistų) atsakė, jog nežino ar tokių grėsmių yra. Darytina išvada, kad abiejų grupių respondentai pripažįsta, kad regionuose

dar sunku numatyti VIP savininkų elgsenos modelius, jų nežino ir samdomi darbuotojai.

3.4.2.2.2. Profesionalumas

Iš dalies klausimų, buvusių įvairiuose anketos skyriuose, galima susidaryti tam tikrą vaizdą, kaip respondentai supranta žurnalistinį profesionalumą ir kaip vertina tam tikrus profesionalumo klausimus. Todėl lyginamuoju aspektu juos aptarsime.

Ar žinojimas, kam priklauso VIP, turi įtakos respondentų sprendimui, renkantis kokią informacijos priemonę skaityti (klaudyti, žiūrėti)? Lyginamosios analizės rezultatai rodo, kad tokiai informacijai daugiau (netgi gerokai!) dėmesio skiria žurnalistai (71,25 proc.), o ne redaktoriai (40 proc.). Abiejų respondentų grupių nuomonės būtent šiuo klausimu labai skiriasi. Redaktoriai, rinkdamiesi informacijos kanalą, tokių žinių (t. y. informacijos apie savininkus, ryšius etc.) nevertina (60 proc.). Tuo tarpu taip elgiasi tik 23,75 proc. žurnalistų, be to, dar 5 proc. žurnalistų neišsakė savo požiūrio šiuo klausimu. Ryškiai išsiskyrė respondentų grupių atsakymai dėl vietinių žiniasklaidos priemonių apibūdinimo. 62 proc. redaktorių mano, kad vietinės VIP visų pirma tarnauja auditorijos interesams gauti visapusišką ir objektyvią informaciją; tačiau tokiai nuostatai pritaria tik 47 proc. žurnalistų. Jų nuomone, daugelio vietinių žiniasklaidos priemonių prioritetas yra jų pačių saviraiška (16 proc.). Tačiau atsakydami į klausimą (1.6.2), ar mano, kad demokratinės visuomenės sąlygomis VIP savininkų, leidėjų ir žurnalistų reikalavimas išskirtinių teisių tiesiogiai priklauso nuo jų pačių atsakomybės visuomenei ir savireguliacijos principo, abiejų grupių respondentai laikėsi panašių pozicijų ir nuomonės, jog iš tikrųjų demokratijos sąlygomis VIP savininkų, darbuotojų atsakomybė tiesiogiai yra susijusi su jų reikalavimu tam tikrų išskirtinių teisių (teisė į informaciją etc.) Pasakytina, kad abiejų respondentų grupės vienodai teigiamai atsakė į šį klausimą (62,5 proc.).

Koks redaktorių ir žurnalistų empatijos, labai reikalingos žiniasklaidos darbuotojui savybės, lygis? Ar panašiai šios dvi respondentų grupės suvokia

skaitytoją, jo nusiteikimą, žino informacinius skaitytojo poreikius? Atsakymai į klausimą (1.7) pagal ką – temą ar žurnalisto pavardę, respondentų nuomone, skaitytojas renkasi ką skaityti, skiriasi beveik 10 procentinių punktų. Žurnalistai mano, kad skaitymo objekto pasirinkimą lemia tema (71,25 proc.; redaktoriai 62,5 proc.), o 37,5 proc. redaktorių – jog renkama skaityti publikaciją pagal žurnalisto pavardę (žurnalistai – 28,75 proc.). Hipotetiškai galima būtų sakyti, kad tokią poziciją lėmė skirtingos respondentų grupės plačiaja profesine prasme. Juk redaktoriai, rengdami leidinį, pirmiausia vertina tekstus, t. y. žurnalistų autorinę kūrybą įvairiais aspektais, o žurnalistai visada ir visur ieško temos.

Abiejų respondentų grupių požiūriai sutampa ir atsakant į klausimą (1.9), ar vietos valdžios pareigūnai vienodai vertina visus redaktorius, žurnalistus. Tiek redaktoriai, tiek žurnalistai mano (90 proc.), kad vietos valdžios atstovai nevienodai vertina žiniasklaidos darbuotojus. Kiek daugiau tokios nuomonės pagrįstumą paaiškina jų argumentai, kuriuos plačiau jau aptarėme pirmojoje tyrimo dalyje, tačiau pabrėžtina, kad abiejų grupių respondentai akcentuoja profesinę kompetenciją, žurnalistinio meistriškumo ir kitus profesinės kvalifikacijos dalykus.

Kaip profesionalų požiūrį į sistemą, kurioje respondentai darbuojasi, ir į sistemą, su kuria tiesioginiame sąlytyje kasdien yra didžiulės visuomenės narių grupės, atspindi ir atsakymai į klausimą (2.3), ką jie mano apie žiniasklaidos vaidmenį visuomenės santykiuose, paaštrėjus konkurencinei kovai žiniasklaidos srityje. 44 proc. redaktorių mano, kad tokiu atveju padidėja socialinė visuomenės informavimo priemonės (VIP) atsakomybė (žurnalistai 30 proc.), tačiau 47 proc. žurnalistų pritaria nuomonei, jog padidėjus konkurencinei kovai žiniasklaidos sektoriuje, visuomenei atsiranda būtinybė labiau stebėti ir kontroliuoti, kaip žiniasklaidos priemonės laikosi žurnalistinės etikos normų, Visuomenės informavimo įstatymo reikalavimų. Šiam teiginiui pritaria 35 proc. redaktorių. Profesionalus abiejų respondentų grupių požiūris atsiskleidžia ir svarstymuose, kas lėmė atskirų VIP dominavimą regione/rajone. Buvo nurodytos 9 priežastys, iš kurių respondentai galėjo pasirinkti po kelias.

Redaktoriai išskiria pirmiausia teisingą redakcinę politiką (26 proc. balsų) ir kokybiško leidinio įvaizdį (22 proc. balsų), gerai vadybai ir sėkmingai pastebėtai informacinei nišai redaktoriai skyrė po 12 proc. balsų. Žurnalistų balsai (po 16 proc.) tolygiai pasiskirstė VIP sėkmės dominantėmis įvardydami gerą vadybą, kokybiško leidinio įvaizdį, teisingą redakcinę politiką; sėkmingai pastebėtai informacinei nišai žurnalistai skyrė 14 proc.

Ypač respondentų grupių pozicijos skiriasi svarstant žurnalistų, kaip profesinės bendrijos, klausimus. 40 proc. redaktorių sutinka, kad apie regiono/rajono žurnalistus galima kalbėti kaip apie profesinę bendriją. Tačiau su tuo sutinka tik 26,25 proc. žurnalistų. Tačiau 43,75 proc. žurnalistų nurodo, kad yra buvę atvejų, kai jų regiono/rajono žurnalistai turėjo veikti išvien, kaip viena profesinė bendrija (redaktoriai – 22,5 proc.) Tiek redaktoriai, tiek žurnalistai nurodo, kad, jei kur ir veikia žurnalistų bendruomenė kaip profesinė organizacija, ji nėra pakankamai stipri spręsti bendrus profesinės etikos, teisinio žiniasklaidos reglamentavimo klausimus. Toks abiejų respondentų grupių nusiteikimas perkopia per 58 proc.

Kokią periodiką skaito respondentai? Pasirodo, regione leidžiamą periodiką skaito abi respondentų grupės po lygiai – 97,5 proc., tačiau konkurentų leidžiamą renkasi 66, 67 proc. redaktorių ir 62,26 proc. žurnalistų, o pagal pomėgius – 37,74 proc. žurnalistų ir 33,33 proc. redaktorių. Nacionalinę periodiką nuolat daugiau skaito redaktoriai (97,5 proc.), o 13,75 proc. žurnalistų ją skaito atsitiktinai. Tačiau pagal turinio tematiką ją pasirenka vienodai – po 76 proc. abiejų grupių respondentų.

Apklauso dalyvių požiūris į profesinės veiklos standartus išryškėjo ir iš atsakymų grupės apie redakcijų nepriklausomumą (3.1–3.4). Po 25 proc. abiejų respondentų grupių dalyvių mano, kad neįmanoma, jog leidinio savininkas kištųsi į žurnalistų kūrybinę veiklą. Tačiau net 52,5 proc. redaktorių teigia, kad toks atvejis jų regione/rajone ne tik įmanomas, bet galima įsivaizduoti, kad VIP savininkas, jei jam to reikėtų, galėtų priversti žurnalistą, rengiantį publikacijas, nusižengti Visuomenės informavimo įstatymui ar Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksui. Tokiai nuomonei pritarė 48,75 proc. žurnalistų. Pasakytina, kad 57,5

proc. redaktorių ir 55 proc. žurnalistų mano, kad už publikacijų turinį žurnalistas turi atsakyti VIP savininkui, tačiau su tuo nesutinka 37,5 proc. redaktorių ir 23,75 proc. žurnalistų. Būtent 57,5 proc. redaktorių laikosi nuomonės, kad tai yra įprasta privataus verslo praktika regionų žiniasklaidoje (52,5 proc. žurnalistų), tam atitinkamai nepritaria 27,5 proc. redaktorių ir 23,75 proc. žurnalistų. Pažymėtina, kad į pastaruosius du klausimus negalėjo atsakyti per 20 proc. žurnalistų. Todėl darytina išvada, kad bent jau penktadalis žurnalistų respondentų grupės narių neturi teisės žinių pagrindų, leidžiančių respondentui aiškiai suformuluoti savo nuomonę šiuo klausimu.

Mėginant suvokti, kaip abi respondentų grupės apibrėžtų šių dienų žurnalistiką, su kuo tapatina šią profesinės veiklos sritį, buvo pateikti 3 variantai, iš kurių respondantai galėjo pasirinkti kelis. Teiginiui, kad *žurnalistika yra verslas, kur prioritetas teikiamas pelnui, o tik po to etikai*, – redaktoriai skyrė 26 proc. balsų (žurnalistai 28 proc.), teiginiui, jog *tai politinių išteklių priemonė (visuomenės nuomonės formavimas reikiama kryptimi)* procentine išraiška skirta nedaug abiejų respondentų balsų (redaktoriai – 11 proc.; žurnalistai – 14 proc.). Pasakytina, kad daugiausia abiejų grupių respondantai pritarė minčiai, kad *žurnalistika yra kūrybinė profesija, turinti didžiulį poveikį visuomenės raidai, todėl reikalaujanti atsakingo etinio požiūrio* (redaktoriai – 63 proc., žurnalistai – 58 proc.).

3.4.2.2.3 Teisė ir etika

39 proc. redaktorių ir 36 proc. žurnalistų mano, kad jų regione/rajone yra grėsmių žurnalistui netekti darbo dėl kūrybinės nepriklausomybės ir saviraiškos laisvės. Tačiau trečdalis abiejų respondentų grupių (33 proc. redaktorių ir 30 proc. žurnalistų) į šį klausimą atsakė, jog nežino, ar tokių grėsmių yra jų regione/rajone. Nagrinėjant atvirusius atsakymus (**3.3.1, 3.4.1**) išryškėjo gana panaši abiejų respondentų grupių nuomonė, jog VIP atsakomybę³⁴⁰ reglamentuoja įstatymai, o saviraišką apibrėžia leidinio pobūdis. Taip pat abiejų grupių respondantai mano, kad leidinių savininkai neturėtų kištis į redakciją

³⁴⁰ Taigi ir žiniasklaidos kaip verslo.

kūrybinę veiklą, tačiau iš esmės turėtų padėti redakcijoms tobulėti – rūpintis materialine baze, darbuotojų mokymais, kvalifikacija. Beje, respondentai – žurnalistai mano, kad žurnalistiką pavertus verslu ir politinių išteklių priemone, ji visuomenei darytų žalingą poveikį.

Į atvirąjį klausimą (4.8.), koks turėtų būti „ketvirtosios valdžios“ kontrolės mechanizmas, idant ši nepiktnaudžiautų savo galiomis, abi respondentų atsakė labai panašiai. Skaitytojų kontrolę, lemiančią ar leidinys išsilaikys žiniasklaidos rinkoje, akcentavo 35 proc. abiejų respondentų grupių narių. Stiprinti esamą VIP kontrolę³⁴¹ mano reikalinga 30 proc. redaktorių ir 25 proc. žurnalistų. Tačiau net 40 proc. žurnalistų ir 35 proc. redaktorių teigia, kad reikėtų tobulinti visuomenės informavimo priemonių savireguliacijos institutus. Manytina, kad tokį skeptišką nusiteikimą savitvarkos institutų atžvilgiu lėmė iš tiesų ne visada efektyvus visuomenės informavimo priemonių savitvarkos institutų darbas, kurį stebi ir vertina žiniasklaidos sektoriaus darbuotojai. Beje, žurnalistų grupės atsakymuose ypač daug pastabų dėl socialinių garantijų, darbo užmokesčio honoraro forma, taip pat nurodoma, kad bet koks ginčas gali būti išspręstas tik teisme, o įspėjimai ir kitokios moralinio pobūdžio priemonės, respondentų manymu, rezultato neduoda.

Vis dėlto reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog į klausimą (4.4), ar pakankama Lietuvos Respublikos įstatyminė bazė spręsti žiniasklaidos nepriklausomumo, nešališkumo, kūrybinės saviraiškos problemas, nežinau atsakė 32,5 proc. redaktorių ir 45 proc. žurnalistų. Toks rezultatas greičiausiai rodo, jog patys respondentai nėra susipažinę su įstatymais, reglamentuojančiais žiniasklaidos veiklą mūsų šalyje. Beje, 40 proc. redaktorių ir 32,5 proc. žurnalistų, atsakydami į šį klausimą nurodė, kad nepakankama toji įstatyminė bazė. Galų gale ir respondentų atsakymai į klausimą (5.1.), kuriuo buvo klausiama, kaip, jų nuomone, regiono žurnalistai susipažinę su žiniasklaidos veiklą reglamentuojančiais įstatymais, neigiamas atsakymas nurodomas net 57 proc. abiejų respondentų grupių. Tik 25 proc. redaktorių ir 23 proc. žurnalistų

³⁴¹VII įtvirtintas žiniasklaidos savitvarkos mechanizmas.

mano, kad jų regiono spaudos darbuotojai yra gerai susipažinę su VIP veiklą reglamentuojančiais įstatymais.

Nepaisant to, kad iš ankstesnių atsakymų matyti, jog respondentai patys gana savikritiškai vertina savo žinias apie informacijos teisę, tačiau atsakydami į klausimą (5.2) *ar*, jų nuomone, Lietuvos Respublikos įstatymai atitinka šiandienines gyvenimo realijas ir žurnalistikos raidą, net 50 proc. redaktorių ir 53,75 proc. žurnalistų teigia, kad įstatymai yra taisytini. Tačiau 27,5 redaktorių ir 28,75 proc. žurnalistų prisipažįsta, jog nežinantys atsakymo į šį klausimą. Gerokai skeptiški abiejų respondentų grupių nariai ir atsakydami į klausimą (2.5) dėl įstatymų, reguliuojančių konkurenciją žiniasklaidos srityje. Net 62,5 proc. redaktorių ir 51,25 proc. žurnalistų išsakė nuomonę, kad šioje srityje, jų nuomone, įstatymai taip pat neatitinka šių dienų realijų, todėl iš esmės yra tobulintini³⁴².

Žinant, kad dėl publikacijų regionų ir vietinėje spaudoje dažnai kreipiamasi į savitvarkos institucijas, taip pat piliečiai pažeistas teises gina ir teismuose, atliekant apklausą, naudinga buvo sužinoti, kaip patys spaudos darbuotojai vertina regiono/rajo laikraščiuose publikuojamus tekstus teisiniu ir etiniu aspektais, todėl respondentų klausta, ar dažnai regiono/rajo žiniasklaidoje pasitaiko publikacijų, dėl kurių galėtų kilti teisinių ginčų.

Abiejų grupių respondentų atsakymai į šį klausimą gerokai išsiskyrė. 70 proc. redaktorių į šį klausimą atsakė teigiamai, 22,5 proc. redaktorių atsakymas buvo neigiamas, o 7,5 proc. šios respondentų grupės narių nurodė, jog tokių publikacijų, dėl kurių galėtų kilti ginčų, nepastebi. Žurnalistų grupės atsakymai rodo, kad net 15 proc. respondentų teigia, jog nepastebi ginčytinų publikacijų regiono/rajo leidiniuose, 36,25 proc. teigia, kad tokių publikacijų nėra ir 48,75 proc. žurnalistų (net 21,25 procentinio punkto mažiau nei redaktorių) nurodo, jog tokių publikacijų regiono/rajo spaudoje esti. Natūralu, kad iš atsakymų (5.4) išryškėja labai skirtinga dalyvavimo ar atstovavimo teismuose šių dviejų respondentų grupių patirtis. 75 proc. redaktorių nurodė, kad jiems

³⁴²Pirmojoje tyrimo dalyje plačiau aptarta, ką respondentai siūlo tobulinti ir keisti šalies įstatymuose, reglamentuojančiuose konkurenciją žiniasklaidos sektoriuje.

teko dalyvauti teismo procesuose dėl VIP veiklos. Tuo tarpu dėl tos pačios priežasties teismuose dalyvauti prisiejo tik 47,5 proc. žurnalistų. Respondentų atsakymai į klausimą (5.5) ar, jų manymu, teisėjai yra pakankamai objektyvūs ir nešališki nagrinėdami tokio pobūdžio bylas, atitinkamai pasiskirstė taip: 47,5 proc. redaktorių mano, kad teisėjai, nagrinėdami spaudos bylas, yra objektyvūs ir nešališki, 20 proc. šios grupės respondentų teigia, kad šiuo klausimu neturi nuomonės. O 55 proc. žurnalistų nurodo, kad nežino, ar teismuose tokio pobūdžio bylos nagrinėjamos objektyviai ir nešališkai, 27,5 proc. žurnalistų mano, jog objektyvumo nagrinėjant spaudos bylas teismuose trūksta. Tačiau šios respondentų grupės atsakymus derėtų vertinti nuosaikiai, nes prieš tai buvo nurodyta, kad teismuose, kur buvo nagrinėjamos su VIP veikla susijusios bylos, dalyvavo mažiau kaip pusė respondentų.

Pusė žurnalistų (50 proc.) teigia, kad spaudos darbuotojai gerbia įstatymus ir jų laikosi, 23,75 proc. mano, jog žiniasklaidos atstovai nesilaiko įstatymų, 26,25 proc. šiuo klausimu neturi nuomonės. Kiek kitaip šią situaciją vertina redaktoriai: net 35 proc. redaktoriai mano, kad žiniasklaidos darbuotojai negerbia įstatymų ir jų nesilaiko, nuomonės šiuo klausimu neturėjo 20 proc. redaktorių. 80 proc. redaktorių ir 86,25 proc. žurnalistų teigia, kad jiems ir jų kolegoms reikalinga teisinė pagalba (švietimas), keliant profesinę kvalifikaciją informacinės (žiniasklaidos) teisės klausimais. Abi respondentų grupės panašiai nurodo ir pasirinkimus, kokių pageidautų teisinio švietimo formų ir būdų. Pirmiausia išskiriami seminarai ir teisinės konsultacijos. Be to, 65 proc. redaktorių ir net 82,5 proc. žurnalistų teigiamai vertina idėją surengti apskritojo stalo diskusijas, seminarus tarp regiono žurnalistų bendruomenės ir teisėjų korpuso.

Kalbant apie teisinę savivoką ir savišvietą, būtina įvertinti ir tai, kaip respondentai supranta ir patys vertina kai kuriuos dėmenis, kurių bendra suma sudarytų profesinės etikos viešojoje erdvėje visumą. Todėl respondentų buvo paprašyta įvertinti regiono/rajono žiniasklaidos priemonių korektiškumo laipsnį pateikiant informaciją apie regione/rajone vykstančius politinius įvykius, ekonomines, socialines problemas. Pažymėtina, kad abiejų respondentų grupių

vertinimai labai išsiskyrė. 52,5 proc. redaktorių laikosi nuomonės, kad iš viso tokios problemos nėra, o žurnalistų grupės nuomonė šiuo klausimu skiriasi net 17,5 procentinio punkto. Tačiau net 35 proc. žurnalistų VIP korektiškumo laipsnį įvardija kaip aukštą, o būtent 17,5 procentinio punkto mažiau redaktorių įvertina žiniasklaidos priemonių korektiškumą. 43,75 proc. žurnalistų ir tik 17,5 proc. redaktorių nurodė, kad regiono/rajono spaudoje dažnai pasitaiko publikacijų, kurios pažeidžia asmens privataus gyvenimo apsaugą, kitas etikos normas. Apskritai 60 proc. redaktorių teigia, kad jų regiono/rajono spaudoje tokių publikacijų nepasitaiko (36,25 proc. žurnalistų). Abiejų respondentų atsakymai į šį klausimą labai skiriasi. Panašus kiekis tėra *nepastebinčių* tokių publikacijų (22,5 redaktorių ir 20 proc. žurnalistų).

Į klausimą, ar Jūsų regione/rajone yra žiniasklaidos priemonių, turinčių savo vidaus etikos kodeksą, teigiamai atsakė 15 proc. redaktorių ir tik 2,5 proc. žurnalistų, 62,5 proc. redaktorių ir 63,75 proc. žurnalistų nurodė, kad apie tokį dokumentą apskritai nežino³⁴³. Tačiau pasakytina, kad 60 proc. redaktorių ir 67,5 proc. žurnalistų mano, jog redakcijai reikia turėti savo vidinį etikos kodeksą. Vis dėlto tik 10 proc. redaktorių ir 23,75 proc. mano, jog redakcijoje reikėtų darbuotojo (etato), kuris nagrinėtų skaitytojų skundus, pretenzijas dėl publikacijų žiniasklaidos priemonėje. 52,5 redaktorių ir 26,25 proc. žurnalistų teigia, kad savo regione/rajone yra susidūrę su akivaizdžiais žurnalistinės etikos pažeidimais. Dėl neteisėtų veiksmų VIP darbuotojo atžvilgiu į teismą kreiptusi 40 proc. redaktorių ir 38 proc. žurnalistų, į Žurnalistų sąjungą tokiu atveju ketina kreiptis 25 proc. redaktorių ir 27 proc. žurnalistų, į Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją – 20 proc. redaktorių, taip pat tiek ir žurnalistų, tačiau pažymėtina, kad susidarius tokiai situacijai, Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnyba tepasitiki tik 7 proc. redaktorių ir 15 proc. žurnalistų. Atsakymų analizė parodo, kad tiek redaktoriai, tiek žurnalistai atsakymuose gana skeptiškai vertina žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmą. Todėl logiška buvo paklausti, kaip vertintų hipotetinę galimybę įsteigti nepriklausomą, trečiųjų teismo institutą, kuris nagrinėtų žiniasklaidos bylas, susijusias su teisės ir

³⁴³ Plačiau šis klausimas aptartas pirmojoje tyrimo dalyje.

etikos pažeidimais VIP. Teigiamai į šį klausimą atsakė 40 proc. redaktorių ir 50 proc. žurnalistų, tačiau pažymėtina, kad 47 proc. redaktorių ir 45 proc. žurnalistų dėl tokio naujo darinio žiniasklaidos savireguliacijos sistemoje neturi aiškios nuomonės. 52,5 proc. redaktorių teigia, kad yra susipažinę su Europos šalių patirtimi žiniasklaidos savireguliacijos srityje. O 83,75 proc. žurnalistų nurodė, kad tokių žinių neturi. Tačiau 50 proc. žurnalistų ir 65 proc. redaktorių mano, kad Europos šalių patirtis galėtų būti panaudota tobulinant visuomenės informavimo priemonių savireguliacijos sistemą Lietuvoje.

Atlikus šią tyrimo dalį, taikant statistinės analizės metodą, nustatyta, kad abiejų respondentų grupių vidurkiai statistiškai reikšmingai nesiskiria vertinant įtakingiausių regiono/rajono VIP nepriklausomumą, vietos žiniasklaidos konkurencingumą, žurnalistų profesionalumą, etikos ir teisės klausimus.

3.4.2.3. Hipotezių tikrinimas

Atliekant tyrimą buvo mėginama išsiaiškinti, kokios priežastys lemia tai, kad regioninėje ir vietinėje spaudoje publikuojami žurnalistiniai kūriniai, dėl kurių gali kilti teisinių ginčų. Buvo patikrintas šių publikacijų ryšys su žiniasklaidos priemonių nepriklausomumu, su galimu leidinių savininkų kišimusi į žurnalistų kūrybinę veiklą ir kitais parametrais. Hipotezių formuluotės pagrįstos C. J. Bertrando teorinėmis išvalgomis.

Formuluojant statistines hipotezes apie publikacijų, galinčių sukelti teisinius ginčus, priklausomumą nuo minėtų parametru, buvo taikytas χ^2 kriterijus (Chi kvadrato kriterijus).

Hipotezė Nr.1

Tikriname, ar regioninėje ir vietinėje spaudoje esančios publikacijos, galinčios sukelti teisinius ginčus, ir šalyje nepakankamai gerai veikiantis visuomenės informavimo priemonių savireguliacijos mechanizmas yra tarpusavyje susiję.

Tarkime, kad kintamasis X žymi teisinius ginčus sukeliančių publikacijų buvimą spaudoje, o Y – pakankamai gerai veikiantį visuomenės informavimo priemonių savireguliacijos mechanizmą. Abu kintamieji turi 3 kategorijas. Jos pažymėtos šitaip: 1 – „taip“, 0 – „ne“, 2 – „nežinau“.

Formuluojame statistinę hipotezę:

$$\begin{cases} H_0: p_{ij} = p_i q_j, i = 1, \dots, 3, j = 1, \dots, 3; \\ H_1: p_{ij} \neq p_i q_j, bent vienai porai (i, j). \end{cases}$$

Hipotezė H_0 teigia, kad minėti kintamieji nesusiję, H_1 – jog jie susiję.

Čia p_{ij} yra ta redakcijų darbuotojų dalis, kurios publikacijų, galinčių sukelti teisinius ginčus, buvimą spaudoje vertinimas atitinka i – tąją kategoriją, o visuomenės informavimo priemonių savireguliacijos mechanizmo pakankamumo vertinimas atitinka j – tąją kategoriją; p_i yra ta redakcijų darbuotojų dalis, kurios publikacijų, galinčių sukelti teisinius ginčus, buvimą spaudoje vertinimas atitinka i – tąją kategoriją; q_j yra ta redakcijų darbuotojų dalis, kurios visuomenės informavimo priemonių savireguliacijos mechanizmo pakankamumo vertinimas atitinka j – tąją kategoriją.

Pasirenkame reikšmingumo lygmenį $\alpha = 0,05$. χ^2 skirstinio su $(3-1)(3-1) = 4$ laisvės laipsniais $0,05$ lygmens kritinė reikšmė $\chi^2_{0,05}(4) = 9,488$. Apskaičiuota kriterijaus statistikos reikšmė lygi $21,89382$, todėl hipotezę apie kintamųjų požymių nepriklausomumą atmetame.

Taigi, galime tvirtinti, jog publikacijų, galinčių sukelti teisinių ginčų, buvimas regioninėje bei vietinėje spaudoje ir šalyje nepakankamai veikiantis visuomenės informavimo priemonių savireguliacinio mechanizmas yra tarpusavyje susiję.

Hipotezė Nr.2

Analogiškai buvo patikrinta hipotezė apie tai, ar publikacijų, galinčių sukelti teisinius ginčus, atsiradimas regioninėje ir vietinėje spaudoje yra sietinas su tuo, jog už publikacijų turinį žurnalistas turi atsakyti visuomenės informavimo priemonės savininkui. Pasirinkus reikšmingumo lygmenį $\alpha = 0,05$ ir suskaičiavus kriterijaus statistikos reikšmę, paaiškėjo, jog ji yra lygi $9,846$, t. y. didesnė už χ^2 skirstinio su $(3-1)(3-1) = 4$ laisvės laipsniais $0,05$ lygmens kritinę reikšmę $\chi^2_{0,05}(4) = 9,488$.

Todėl hipotezę apie šių parametrų nepriklausomumą teko atmesti, o tai reiškia, kad abu kintamieji yra priklausomi.

Taigi, galime tvirtinti, jog publikacijų, dėl kurių gali kilti teisinių ginčų, buvimas regioninėje bei vietinėje spaudoje ir faktas, jog už publikacijų turinį žurnalistas turi atsakyti visuomenės informavimo priemonės savininkui, tarpusavyje yra susiję.

Hipotezė Nr.3

Apklausoje dalyvių buvo klausiama, ar skaitytojas renkasi ką skaityti pagal žurnalisto pavardę. Daugiau nei 74 proc. respondentų mano, kad skaitytojui nėra svarbi žurnalisto pavardė, renkantis ką skaityti. Pažymėtina, kad atsakiusiųjų „nežinau“ nebuvo. Patikrinta, ar tai susiję su publikacijų, galinčių sukelti teisinius ginčus, buvimu regioninėje ir vietinėje spaudoje.

Kaip ir anksčiau, hipotezė H_0 teigia, kad minėti kintamieji yra nesusiję, H_1 – jog jie tarpusavyje yra susiję. Pasirenkame reikšmingumo lygmenį $\alpha = 0,05$. χ^2 skirstinio su $(3-1)(2-1) = 3$ laisvės laipsniais 0,05 lygmens kritinė reikšmė $\chi^2_{0,05}(3) = 5,991$. Apskaičiavus kriterijaus statistinę reikšmę, paaiškėjo, jog ji yra lygi 19,150, t. y. didesnė už χ^2 skirstinio kritinę reikšmę. Vadinasi, hipotezė apie šių kintamųjų nepriklausomumą atmestina, ir tai reiškia, kad jie yra priklausomi vienas nuo kito.

Todėl galime tvirtinti, jog publikacijų, galinčių sukelti teisinius ginčus, buvimas regioninėje bei vietinėje spaudoje ir regioninės periodikos darbuotojų nuomonė, jog skaitytojui nėra svarbi žurnalisto pavardė, renkantis ką skaityti, yra tarpusavyje susiję.

Hipotezė Nr.4

Buvo tirta, ar regionų spaudoje pasitaikantys teisės ir etikos pažeidimai yra susiję su vietos redakcijų konkurencine kova. 83 respondentai (69 proc.) mano, kad jų regione/rajone leidžiamos visuomenės informavimo priemonės yra konkurencingos. Kita vertus, 67 respondentai (55,7 proc.) respondentų nurodo, jog regionų periodinėje spaudoje pasitaiko publikacijų, dėl kurių galėtų kilti teisinių ginčų. Todėl buvo tikrinama hipotezė, ar tai tarpusavyje susiję dalykai.

Hipotezė H_0 teigia, kad aukščiau minėti kintamieji nesusiję, H_1 – jog jie yra susiję.

Pasirinkus reikšmingumo lygmenį $\alpha = 0,05$ ir suskaičiavus kriterijaus statistinę reikšmę, pasirodė, jog ji yra lygi 3,445. Tai reiškia, kad ji mažesnė už χ^2 skirstinio su $(3-1)(3-1) = 4$ laisvės laipsniais 0,05 lygmens kritinę reikšmę, ir $\chi^2_{0,05}(4) = 9,488$. Tokiu atveju hipotezė priimtina. Vadinasi, kintamieji nėra susiję tarpusavyje.

Todėl galime tvirtinti, jog publikacijų, sukeliančių teisinius ginčus, buvimas spaudoje ir regiono/rajono visuomenės informavimo priemonių konkurencingumas nėra tarpusavyje susiję.

Hipotezė Nr.5

Analizuojant tyrimo duomenis, buvo ieškota ryšio tarp publikacijų, sukeliančių teisinius ginčus regioninėje ir vietinėje spaudoje, bei respondentų – redakcijų darbuotojų nuomonės, jog redakcijos atspindi tam tikrų politinių ir finansinių grupių interesus.

Hipotezė H_0 teigia, kad minėti kintamieji nėra susiję, H_1 – jog šie kintamieji tarpusavyje yra susiję.

Kaip ir anksčiau, reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0,05$. Gauta kriterijaus statistinė reikšmė lygi 1,255, t.y. mažesnė už χ^2 skirstinio su $(3-1)(2-1) = 3$ laisvės laipsniais 0,05 lygmens kritinę reikšmę $\chi^2_{0,05}(4) = 5,991$. Todėl šią hipotezę turime pripažinti. Vadinas, kintamieji nėra susiję tarpusavyje.

Tad, remdamiesi tyrimo duomenimis, negalime tvirtinti, jog publikacijų, sukeliančių teisinius ginčus, buvimas spaudoje ir tam tikrų politinių ir finansinių grupių interesų atspindėjimas yra tarpusavyje susiję.

Hipotezė Nr.6

Atliekant tyrimą, daryta prielaida, kad regionų ir vietinėje periodikoje pasitaikantys teisės ir etikos pažeidimai gali būti susiję su pigių sensacijų vaikymusi, etikos standartų nepaisymu. Ypač tokią hipotezę sustiprino tai, kad šį veiksnį nurodė net 70 (58 proc.) apklausoje dalyvavusių respondentų. Analogiškai vėl tikrinama hipotezė H_0 , teigianti, kad minėti kintamieji nesusiję, H_1 – jog šie kintamieji yra susiję. Reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0,05$. Apskaičiuota kriterijaus statistinė reikšmė lygi 5,393, t. y. mažesnė už χ^2 skirstinio su $(3-1)(3-1) = 4$ laisvės laipsniais 0,05 lygmens kritinę reikšmę $\chi^2_{0,05}(4) = 9,488$. Todėl hipotezė, kad kintamieji nėra tarpusavyje susiję, priimtina.

Taigi, remiantis tyrimo duomenimis, negalime tvirtinti, jog publikacijų, sukeliančių teisinius ginčus, buvimas spaudoje yra susijęs su pigių sensacijų vaikymusi, etikos standartų nepaisymu.

3.4.3. Apklausoš išvados

Patikrinus hipotezes visai populiacijai, taikant Chi kvadrato kriterijų, nustatyta, kad žurnalistinių kūrinų, galinčių sukelti teisinių ginčų, publikavimas regioninėje bei vietinėje spaudoje susijęs su:

1. nepakankamai šalyje veikiančiu VIP savireguliacinio mechanizmu;
2. aplinkybe, kad už publikacijų turinį žurnalistas turi atsakyti VIP savininkui;
3. regioninės periodikos darbuotojų nuomone, jog skaitytojui, renkantis ką skaityti, nėra svarbi žurnalisto pavardė.

Taikant statistinės analizės metodus, nustatyta, kad žurnalistinių kūrinų, dėl kurių galėtų kilti teisinių ginčų, publikavimas regioninėje bei vietinėje spaudoje nėra susijęs su:

1. regioninių ir vietinių žiniasklaidos konkurencingumu;
2. tam tikrų politinių ir finansinių grupių interesų atspindėjimu;
3. pigių sensacijų vaikymusi, etikos standartų nepaisymu.

IŠVADOS

Išanalizavus Lietuvos regioninės bei vietinės periodikos teisės ir etikos problemas 2000–2010 metais, pagrindines jų atsiradimo priežastis, taip pat įvertinus regionų redakcijų darbuotojų apklausos rezultatus, taikant C. J. Bertrando atsakingos žiniasklaidos sistemos modelį, paaiškėjo, kad esant nustatytų aplinkybių visumai, šiuo metu regioninės žiniasklaidos sektoriuje neveikia atsakingos žiniasklaidos sistemos principai.

1. Tyrimo kontekstas ir dokumentų analizės rezultatai rodo, kad žurnalisto profesinę veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose konkrečiai nėra apibrėžtas žurnalisto profesionalumas, jo profesinė kompetencija išsilavinimo aspektu. Tai sudaro prielaidas teisės bei etikos pažeidimams visuomenės informavimo srityje.
2. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, reglamentuojantis žurnalistų ir leidėjų profesinę etiką visuomenės informavimo srityje, tik iš dalies atitinka bendruosius profesinių etikos kodeksų turinio ir formos principus, savo prigimtimi yra prieštaringas, nes skirtas dviems iš esmės skirtingoms profesinėms grupėms. Jame neišreikšti universalios etikos postulatai, o naudojamos teisės normos ir atkartojamos Visuomenės informavimo, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, Asmens duomenų teisinės apsaugos, Autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos įstatymų normos. Tai prieštarauja teisės ir moralės sąveikos principams.
3. Išanalizavus Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimus, priimtus dėl regioninės žiniasklaidos redakcijų veiklos, nustatyta, kad būdingiausi Kodekso pažeidimai pagal turinį yra žinios ir nuomonės neatskyrimas; nuomonių įvairovės ignoravimas; nekritiškas šaltinių vertinimas;

informacijos rinkimas neteisėtais ir neetiškais būdais; atsakymo teisės nepaisymas; nepagrįstų, nepatikrintų faktų ir nepagrįstų kaltinimų skelbimas; žinių apie šeiminius konfliktus skelbimas; asmeninių žiniasklaidos priemonių ir jų darbuotojų santykių suvedinėjimas.

4. Pagal pobūdį dažniausius Etikos kodekso pažeidimus regioninėje spaudoje galima būtų suskirstyti į dvi grupes: tyčiniai (asmens teisių pažeidimas (privatumas, garbė ir orumas arba reputacija) ir žurnalisto profesionalumo stoka.
5. Empirinio tyrimo duomenimis, per 2000–2010 metų laikotarpį Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo 45 kasacinius skundus dėl asmens pažeistų teisių regioninėje periodinėje spaudoje. Labiausiai regioninėje spaudoje pažeidžiamos šios pagrindinės žmogaus vertybės: garbė ir orumas; privataus gyvenimo apsauga; teisė į atvaizdą.
6. Kompleksinis tyrimas rodo, kad sprendamos teisinius ginčus dėl asmens pažeistų teisių regioninės periodikos redakcijos neišnaudoja mediacijos galimybės (t. y. netaikomas šalių ikiteisminis susitaikymas).
7. Išanalizavus, kaip vietinės periodikos redakcijų darbuotojai suvokia, kokie veiksniai daro įtaką etikos ir teisės pažeidimų atsiradimui, nustatyta, kad regionuose dirbantys žurnalistai nesijaučia esą profesinės bendruomenės nariai, kuriuos vienytų profesinių reikalų ir problemų sprendimas. Ši aplinkybė taip pat trukdo įdiegti veiksmingą atsakingos žiniasklaidos sistemą.
8. Tyrime dalyvavę redakcijų darbuotojai regionų VIP konkurencingumo pagrindiniu trukdžiu įvardijo kvalifikuotų žurnalistų trūkumą.

9. Taip pat nustatyta nemažai smulkesnių veiksmų, lemiančių teisės ir etikos normas pažeidžiančių publikacijų atsiradimą regioninėje žiniasklaidoje:
- 9.1. Trečdalis respondentų neteikia svarbos skelbiamos informacijos ir šaltinio patikimumui, o tai rodo žemą profesionalumą;
 - 9.2. Regionuose įmanoma situacija, jog leidinio savininkas galėtų priversti žurnalistą, rengiantį publikacijas, nusižengti Visuomenės informavimo įstatymui ar Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksui;
 - 9.3. Regionuose dirbantys spaudos darbuotojai nepasitiki žiniasklaidos savireguliacijos institutų galia apginti žurnalistų kūrybinę nepriklausomybę bei saviraiškos teisę nuo VIP savininko diktato;
 - 9.4. Teisės ir etikos pažeidimai regionų spaudoje yra susiję su tuo, kad regionų ir vietos žiniasklaidos priemonės neturi vidaus etikos taisyklių.
10. Tikrinant hipotezes nustatyta, kad publikacijų, galinčių sukelti teisinius ginčus, buvimas regioninėje bei vietinėje spaudoje yra tiesiogiai susijęs su:
- nepakankamu šalyje veikiančiu visuomenės informavimo priemonių savireguliacijos mechanizmu;
 - faktu, kad už publikacijų turinį žurnalistas turi atsakyti visuomenės informavimo priemonės savininkui;
 - regioninės periodikos darbuotojų nuomone, kad skaitytojui nėra svarbi žurnalistų pavardė, renkantis ką skaityti.

LITERATŪRA

1. ALEKNONIS, Gintaras (2010). Komunikaciniai teisės žinoti ir laisvės informuoti aspektai. In *Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, Nr. 2(6), p. 7–21. ISSN 2029–2236.
2. AN ARSENAL FOR DEMOCRACY: media accountability systems (edited by c. J. Bertrand) (2003). Hampton Press, Inc. , 420 p. ISBN 1–57273–425–6
3. ARLAUSKAS, Saulius (2000). Sąžinės laisvė – žmogaus teisių alfa ir omega. In *Jurisprudencija*. Vilnius: MRU leidybos centras, Nr.17 (9). p.14–27, ISSN 1392–6195.
4. ARLAUSKAS, Saulius (2001). Žodžio (saviraiškos) laisvės teisės moralinės ribos. In *Jurisprudencija*. Vilnius: MRU leidybos centras, Nr.19 (11), p.141–160. ISSN 1392–6195.
5. BALČYTIENĖ, Auksė, LAUK, Epp (2009). Some reflections on journalism education and journalism culture. In *Žurnalistikos tyrimai (Journalism Research)*, No 2, p. 5–12. ISSN 2029–1132.
6. BALČYTIENĖ, Auksė. (2009). *Žiniasklaidos sistemos transformacijos procesai demokratinėje Lietuvoje* (habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga; Socialiniai mokslai: Sociologija). Kaunas: VDU leidykla. 2009.
7. BALČYTIENĖ, Auksė (2008). Permainų vėjai Lietuvos žurnalistikoje. In *Žurnalistika, 1990–2007: almanachas*, p. 48–54. ISSN–1346.
8. BALČYTIENĖ, Auksė (2008). Changing journalistic discourses in the Baltic States – How to deal with cheap journalism? In: Jakubowicz, K., Sükösd, M. (eds.). *Finding the Right Place on the Map. Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective*, Intellect, p. 213–226.
9. BARAK, Aharon (2005). Teismo diskrecijos prigimtis ir jos reikšmė vykdant teisingumą. In *Justitia*, Nr.3, p.22–29. ISSN 1392–5709.
10. BARAK, Aharon (2006). Teisėjo vaidmuo demokratinėje valstybėje. In *Konstitucinė jurisprudencija*, Nr.1, p.291–305. ISSN 1822–4520.

11. BARENDT, Eric M.; HITCHCUS, Lesley (2000). *Media law*. London: Pearson education Lmt., 561 p. ISBN 10: 0-58231719-3.
12. BAUDRILLARD, Jean (2002). *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos, 188 p. ISBN 978-9955-23-311-4.
13. BERGER, Vincent (1997). *Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija*. Vilnius: Pradai, 713 p. ISBN 9986-776-34-1.
14. BERTRAND, Claude Jean (2000). *Media ethics & accountability systems*. New Brunswick, N.J : Transaction Publishers, 164 p. ISBN 1560004207.
15. BERTRAND, Claude Jean (2004). The Other Two Aims of Media Ethics. Prieiga per internetą:
<http://gradethenews.org/dreamhost%20files/pagesfolder/CJ%20Bertrand1.htm>
16. BERTRAND, Claude Jean ((2007) Media Accountability Systems (OSCE, Mission to Serbia) Prieiga per internetą: <http://www.osce.org/serbia/24858>
17. BERTRAND, Claude Jean (2008). M*A*S in the Present World. An Overview of Media *Media Accountability Systems*. In *Media Accountability Today... and Tomorrow*, Sweden: University of Gothenburg, p. 29-41, ISBN 978-91-89471-58-0
18. BIELINIS, Lauras (2005). *Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė*. Vilnius: Eugrimas, 127 p. ISBN 9955-682-10-8.
19. ČEKANAVIČIUS, Vydas; MURAUŠKAS, Gediminas (2006). *Statistika ir jos taikymai*. Vilnius:TEV, 238 p. ISBN 9986-546-93-1.
20. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 967 p.
21. DWORKIN, Ronald (2004). *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 516 p. ISBN 9986-39-313-2.
22. DWORKIN, Ronald (2005). *Teisės imperija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 477 p. ISBN 9986-39-369-8.
23. DWORKIN, Ronald (2006). *Principo reikalas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 583 p. ISBN 9986-39-417-1.

24. ECO, Umberto (2004). *Atvirasis kūrinys*. Vilnius: Tyto Alba, 298 p. ISBN 9986-16-395-1.
25. FEINTUCK, Mike; VARNEY, Mike (2006). *Media Regulation, Public Interest and the Law*. Edinburgh University Press; 2 edition, 240 p. ISBN – 10:0748021660.
26. FROST, Chris (2000). *Media ethics and self-regulation*. London: Longman, 271 p. ISBN 0-5823-0605-1.
27. GIDDENS, Anthony (2005). *Sociologija*. Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“, 684 p. ISBN 9986-850-54-1.
28. *Gėrio kontūrai* (1989). Iš XX a. užsienio etikos. Vilnius: Mintis, 410 p.
29. GUDONIENĖ, Vilija (1997). Kodėl naujienos. In *Šiuolaikinio diskurso analizė*. Vilnius: Baltos lankos, p.19–25. ISBN 9986-813-42-5.
30. HABERMAS, Jurgen (1962/1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Cambridge, MA: MIT Press.
31. HARCOURT, Alison (2005). *The European Union and the regulation of media markets*. Published by Manchester University Press, 256 p. ISBN 0-7190-6644-1.
32. HART, Herbert Lionel Adolphus (1997). *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 473 p. ISBN 9986-776-63-5.
33. IGGERS, Jeremy (1999). *Bad news, good news: journalism ethics and the public interest*. Westview Press, 179 p. ISBN 0-8133-2952-3.
34. JARAŠIŪNAS, Egidijus (2006). 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucija: vizija, teisės aktas, teisinė tikrovė. In *Konstitucinė jurisprudencija*, Nr.1, p.330–345. ISSN 1822-4520.
35. JASTRAMSKIS, Deimantas (2009). *Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros ir žiniasklaidos priemonės šališkumo raiškos santykis (Lietuvos nacionalinių dienraščių tyrimas 2004 m. Lietuvos prezidento rinkimų kampanijos metu)*. Daktaro disertacija: Humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (06 H). Vilnius: Vilniaus universitetas, 208 p.

36. JEKENTAITĖ, Leonarda (2006). Teisinio ir moralinio diskursų analizė. In *Jurisprudencija*, Nr.9, p.12–17. ISSN 1392–6195.
37. JOČIENĖ, Danutė (2010). Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. In *Jurisprudencija*, Nr.3 (121), p.97–113. ISSN 1392–6195.
38. JOČIENĖ, Danutė (2001). Nuomonės reiškimo laisvė ir teisė į privataus gyvenimo apsaugą. In *Teisė: Vilniaus universitetas. Mokslo darbai*, Nr. 38, p. 31–55. ISSN 1392–0561.
39. JOČIENĖ, Danutė (2001). Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika. In *Teisė: Vilniaus universitetas. Mokslo darbai*, Nr. 39, p. 33–51. ISSN 1392–0561.
40. JOČIENĖ, Danutė (2000). *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 243 p. ISBN 9986–752–79–5.
41. JOČIENĖ, Danutė (2007). Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. In *Jurisprudencija*. 7(97), p.17–27. ISSN 1392–6195.
42. JOVAIŠAS, Karolis (2007). Žodžio laisvė: problemos ir paradoksai. In *Teisės problemos*, Nr. 3, p. 5–42. ISSN 1392–1592.
43. JOVAIŠAS, Karolis (2004). Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos. In *Teisės problemos*, Nr. 1, p. 74–98 . ISSN 1392–1592.
44. JURAITĖ, Kristina (2008). Media Power in Lithuanian News market. In *Informacijos mokslai*, t. 47, p. 121–132. ISSN 1392–0561.
45. JUOZAPAVIČIUS, Rytis (1997). Situation in Lithuanian journalistic ethics. In *The problems of Journalistic Ethics: Material from UNESCO supported conference of young journalists of Baltic States*, Vilnius, 25–28 February 1997. Vilnius: Lithuanian Journalism Centre, p. 38–45. ISBN 9986–9135–0–0.
46. KARDELIS, Kęstutis (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*, 3–asis leidimas. Šiauliai: Lucilijus, 400 p. ISBN 9955–655–35–6.

47. KELSEN, Hans (2003). *Grynoji Teisės Teorija*. Vilnius: Eugrimas, 282 p. ISBN 7550129.
48. KĖDAITIS, Vytautas (2009). *Statistinių išvadų pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 257 p., ISBN 978–9955–33–494–1.
49. KOVACH, Bill; ROSENSTIEL, Tom. (2001). *The Elements of Journalism*. New York: Crown Publishers. 206 p. ISBN 0–609–60783–9
50. KÜNG, Hans (1998). *A Global Ethic for Global Politics and Economics*. Oxford University Press US, 315 p. ISBN 0195122283.
51. KŪRIS, Egidijus (1997). Hartas ir mes. In H.L.A. Hart. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, p. 9–31. ISBN 9986–776–63–5.
52. KŪRIS, Egidijus (2001). Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai. In *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, p. 205–208. ISBN 9955442611.
53. KŪRIS, Egidijus (2001). Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. In *Jurisprudencija*, t.23, p.46–70. ISSN 1392–6195.
54. KŪRIS, Egidijus (2003). Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. In H.Kelsen. *Grynoji Teisės Teorija*. Vilnius, p. 11–41. ISBN 7550129.
55. KUZMICKAS, Bronislavas (2006). Vertinimas, privalomybė, norma. In *Jurisprudencija*, Nr.9, p.7–12. ISSN 1392–6195.
56. LADD, John (1990). The quest for a code of Professional Ethics: An Intellectual and Moral Confusion. In *Combating corruption. Encouraging ethics. A source book for public service ethics*. (ed. William L. Richter, Frances Burke, Jameson W. Doig) Washington, DC. American society administration, p.271–277. ISBN 0936678143.
57. LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2004). Teisės normos struktūra: normatyvumo ir normalumo nustatymo aspektas. In *Teisės problemos*, Nr.4, p.5–19. ISSN 1392–1592.
58. LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2005). Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika. In *Teisės problemos*, Nr.1, p.5–26. ISSN 1392–1592.

59. Lietuvos spaudos statistika 2009 (2010)/ sudarė Rita Markevičienė, Laima Tamulygienė; ats. red. Regina Varnienė–Janssen. ISSN 1822–3028 (elektroninio leidinio)
60. LUNDQUIST, Lennart (2002). Informacijos laisvė ir Švedijos biurokratas. In *Valstybės tarnautojų etika: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Margi raštai, p. 273–296. ISBN 9986–09–235–3.
61. LUSTING, Andrew B. (2004). Natural Law and Global Ethics. In Mark J. Cherry (ed.) *Natural law and the possibility of a global ethics*. Springer, p. 125–140. ISBN1402022239.
62. MATULIONIS, Arvydas Virginijus (2003). *Sociologija*, 2–oji laida. Vilnius: Homo Liber, 198 p. ISBN 9955–449–35–7.
63. MCQUAIL, Denis (1992). *Media Performance: Mass Communication and the Public Interest*. London: Sage Publ., 350 p. ISBN 0–8039–8295–X.
64. MCQUAIL, Denis (1994). *Mass Communication Theory – An Introduction*, 3rd ed. London: Sage Publ., 416 p. ISBN 0–8039–7785–9.
65. MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). *Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 320 p. ISBN 9955–557–32–X.
66. MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2005). Žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių gynimo būdai. In *Jurisprudencija*, t. 64(56). Vilnius, p. 114–123. ISSN 1392–6195.
67. MIKELĖNAS, Valentinas (1995). *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 460 p. ISBN 9986–567–04–1.
68. MIKELĖNAS, Valentinas, et al. (2002). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. II knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 435 p. ISBN 9986–567–73–4.
69. MIKELĖNAS, Valentinas (2003). *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 531 p. ISBN 9986–567–88–2.
70. MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 280 p. ISBN 9986–567–23–8.

71. MOORE, Roy L. (1999). *Mass communication law and ethics: a casebook*. Routledge; 2 edition. p. 696. ISBN 0–8058–3278–5.
72. MOORE, Roy L.; MURRAY, Michael D. (2007). *Media law and Ethics*. 3 edition CRC Press, 803 p. ISBN–10: 0805850678.
73. *Naujasis testamentas* (1972). Lietuvos TSR Vyskupijų Ordinarių Kolegijos leidinys/ iš graikų kalbos vertė kun. Česlovas Kavaliauskas. Vilnius–Kaunas, 638 p.
74. NORKŪNAS, Algis (2001). Asmeninių teisių gynimo aspektai pagal Lietuvos įstatymus. In *Žmogaus teisių apsauga ir žiniasklaida: konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas.
75. NORKŪNAS, Algis (2002). Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. In *Jurisprudencija*, t. 28(20). p. 119–123. ISSN 1392–6195.
76. NORKŪNAS, Algis (2003). Sąžiningumo principo įgyvendinimas. In *Jurisprudencija*, t. 42(34). p. 5–11. ISSN 1392–6195.
77. NUGARAITĖ, Audronė (2008). The Lithuanian media landscape. In *European media governance: national and regional dimensions*, Chicago: Intellect books, p. 387–397. ISBN 9781841501925.
78. NUGARAITĖ, Audronė (2008). Žurnalisto kompetencija: darnaus vystymosi aspektas. In *Žurnalistika, 1990–2007: almanachas*, V., p. 59–62. ISSN–1346.
79. OVERBECK, Wayne (2007). *Major Principles of Media Law*. 18th ed. Cengage Learning, 587 p. ISBN 0–4950–5030–X.
80. PEČIULIS, Žygintas (2010). Visuomeninis transliuotojas: nepriklausomumas ir politinės valdžios įtakos problema. In *Informacijos mokslai*, t. 54, p. 73–86. ISSN 1392–0561.
81. PEČIULIS, Žygintas (2010). Mission (im)possible. The case of Lithuanian Public Service Broadcasting. In *Central European Journal of Communication*, vol. 3, no 1(4), p. 81–94.
82. PEČIULIS, Žygintas (2010). Mediamorfozių pasaulyje – šiandien ir rytoj. In *Žurnalistika 2009: almanachas*, p. 33–38. ISSN–1346.

83. PEČIULIS, Žygintas (2009). Laiko ženklai: profesionalų ir mėgėjų kovos. In *Žurnalistika 2008: almanachas*, p. 17–21. ISSN–1346.
84. PLEČKAITIS, Romanas (1978). *Logikos įvadas*, Vilnius: Mintis, 302 p.
85. ROSS, Susan Dente (2004). *Deciding Communication Law: Key Cases in Contexts*. Publisher: Lawrence Erlbaum Associates. Mahwah, 352 p. ISBN 0–8058–46–98–0.
86. ŠATAS, Juozas (2004). Teisė ir moralė. In *Lietuvos teisės pagrindai* [G.Dambrauskienė, A.Marcijonas, E.Monkevičius... [et.al.] Vilnius: Justitia, p. 56 – 59. ISBN 9955–616–03–2.
87. ŠILEIKIS, Egidijus (2005). *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 608 p. ISBN 9955–557–72–9.
88. TAPINAS, Laimonas (2002). *Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose*. Vilnius: Danielius, 186 p. ISBN 9955–476–15–X.
89. TAPINAS, Laimonas (1997). Lithuanian Code of Ethics. In *The problems of Journalistic Ethics: Material from UNESCO supported conference of young journalists of Baltic States, Vilnius, 25–28 February 1997*. Vilnius: Lithuanian Journalism Centre, p. 12–13. ISBN 9986–9135–0–0.
90. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2003). / sudarytojai A.Bendorienė, V.Bogušienė, E.Dagytė [ir kt.] Vilnius: Alma Litera, 792 p. ISBN 9955–08–100–7.
91. VADAPALAS, Vilenas (1998). *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 372 p. ISBN 978–9986–752–40–X.
92. VAIŠNYS, Andrius (2003). Spauda ir valstybė: informacinės politikos istoriniai aspektai. In *Informacijos mokslai*. T. 24, p. 46–52. ISSN 1392–0561.
93. VAIŠNYS, Andrius (2004). Draudimų filosofijos paveldas komunikacijos ir informacijos politikos raidoje. In *Informacijos mokslai*. T. 31, p. 11–17. ISSN 1392–0561.
94. VAIŠNYS, Andrius (2008). Nusidavimai mūsų periodikos raidoje: draudimų diegimas, draudimų vengimas, draudimų tradicijos kūrimas. In *Žurnalistikos tyrimai*, Nr.1, p.64–80. ISSN 2029–1132.

95. VAIŠVILA, Alfonsas (2002). Vertybinių prioritetų problema Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. In *Jurisprudencija*. T. 30(22), p. 59–65. ISSN 1392–6195.
96. VAIŠVILA, Alfonsas (2004). *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 557 p. ISBN 9955–616–07–5.
97. VAIŠVILA, Alfonsas (2005). Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu: nuo statiškojo prie tampančiojo orumo sampratos. In *Jurisprudencija*. T. 71(63), p. 49–61. ISSN 1392–6195.
98. VAIŠVILA, Alfonsas (2009). Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo kontekste (nuo statiško orumo iki dinamiško orumo koncepcijos). In *Jurisprudencija*, Nr. 3 (117), p. 111–127, ISSN 1392–6195.
99. VASILJEVIENĖ, Nijolė (2001). Etikos institucionalizacija – postmodernistinė humanistikos paradigma. In *Humanistica*, Kaunas: KTU, Nr. 2 (10), p. 49–62. ISSN 1392–5628.
100. VENCKIENĖ, Eglė (2008). *Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 111 p.: lent. ISBN 9789955191056.
101. ZWEIGERT, Konrad; KOTZ, Hein (2001). *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 504 p. ISBN 9986–752–97–3.
102. ŽINIASKLAIDOS SKAIDRUMAS [straipsnių rinkinys] / „Transparency International“ Lietuvos skyrius [sudarytojas Rytis Juozapavičius] Vilnius: Eugrimas, 2007. – 56 p. ISBN 978-9955-682-79-0
103. ŽIOBIENĖ, Edita (2002). Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta privataus gyvenimo apsauga: informacijos skleidimo apie viešuosius ir privačius asmenis skirtumai. In *Jurisprudencija*, Nr. 30 (22). Vilnius, p. 91 – 99. ISSN 1392–6195.
104. ŽIOBIENĖ, Edita (2005). Aktualios konstitucinės teisės į privatą gyvenimą apsaugos problemos. In *Jurisprudencija*, Nr. 64 (56), p. 124 – 131. ISSN 1392–6195.

105. ŽIOBIENĖ, Edita (2006). Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio. In *Jurisprudencija*, Nr. 9 (87), p. 31–36. ISSN 1392–6195.
106. *Žurnalistikos enciklopedija* (1997). Vilnius: Pradai, 606 p. ISBN 9986–776–62–7.
107. ŽVALGOMASIS ŽINIASKLAIDOS ATSKAITINGUMO TYRIMAS (2009). „Transparency International“ Lietuvos skyrius. Prieiga per internetą: http://www.transparency.lt/new/images/tils_ziniasklaidos_atskaitingumas_zvalgomasis_tyrimas_2009.pdf
108. ZELEZNY, John D. (2010). *Communication Law – Liberties, Restraints and the Modern Media*. 6th ed. California State Universities Fresno: Wadsworth Publishing. 592p. ISBN 10: 0495794171
109. WEBSTER, Frank (2006). *Informacinės visuomenės teorijos*. Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“, 320 p. ISBN 9986–850–56–8.

ŠALTINIAI

I. Įstatymai, kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33–1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 1999 metų spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1999, Nr. 90–2662.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89–2741.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr. 19–138.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74–2262.
6. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 63–1479; nauja redakcija – Valstybės žinios. 2008, Nr. 22–804.
7. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 50–1598.
8. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 91–3890.
9. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 115–4284.
10. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 71–1706.
11. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 75–2272.
12. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios. 2006, Nr. 82–3254.
13. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Žurnalistų etikos inspektoriaus skyrimo. Valstybės žinios. 2001, Nr. 18–544.

II. Tarptautinės sutartys

1. 1969 m. Vienos konvencija. Valstybės Žinios, 1999, Nr.83 –2455.
2. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr.11, su papildomais protokolais Nr.1, 4, 6 ir 7. Valstybės žinios, 1996, Nr. 15–386; 2000, Nr. 96 –3016.
3. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija „Dėl žurnalistikos etikos“ Nr.1003 (1993). Valstybės žinios, 1995, Nr.85–1918.

III. Etikos kodeksai, profesinio elgesio taisyklės

1. Lietuvos Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. V., Danielius, 1996, 12 p. ISBN 9986–442–27–3.
2. Lietuvos Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. V., 2005, 16 p. ISBN 9955–9342–4–7.
3. Europos tinkamo administravimo kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ombudsman.europa.eu/resources/code.faces>.
4. Lietuvos Respublikos Valstybės politikų elgesio kodeksas. Valstybės žinios. 2006, Nr. 102–3938.
5. Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės. Valstybės žinios. 2002, Nr.65–2656.
6. Lietuvos banko tarnautojų etikos kodeksas. Valstybės žinios. 2005, Nr.8–270.
7. Lietuvos banko valdybos etikos kodeksas. Valstybės žinios. 2004, Nr.167–6171.
8. Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnų etikos kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr.111–4958.
9. Vadovybės apsaugos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos etikos taisyklės. Valstybės žinios. 2004, Nr.90–3340.

10. Lietuvos advokatų etikos kodeksas. Valstybės žinios. 2005, Nr.130–4681.
11. Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.notarai.lt/?item=200721153340&lang=1>.
12. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.teismusavivalda.lt/dokumentai/bendroji_informacija/teiseju_etikos_kodeksas.doc
13. Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.advoco.lt/?item=esaekod>.
14. JAV Profesionalių žurnalistų etikos kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.spj.org/ethicscode.asp>
15. Amerikos laikraščių redaktoriai turi savo profesinės bendruomenės etikos kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.asne.org/kiosk/archive/princip1.htm>
16. Amerikos verslo redaktorių ir žurnalistų etikos kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.sabew.org/ethics/RevisedCodeofEthics>
17. Jungtinės Karalystės Žurnalistų elgesio taisyklės [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://ethicnet.uta.fi/united_kingdom/code_of_conduct
18. Jungtinės Karalystės Redaktorių praktikos kodeksas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://ethicnet.uta.fi/united_kingdom/editors039_code_of_practice
19. Lenkijos Žurnalistų asociacijos (AJPR) etikos kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://ethicnet.uta.fi/poland/the_code_of_journalistic_ethics
20. Lenkijos VIP etikos chartija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://ethicnet.uta.fi/poland/media_ethics_charter

21. Latvijos Žurnalistų etikos kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://ethicnet.uta.fi/latvia/code_of_ethics
22. Estijos žurnalistų profesinės etikos kodeksas [interaktyvus].
Prieiga per internetą:
http://ethicnet.uta.fi/estonia/the_code_of_ethics_for_the_estonian_press
23. Tarptautinės žurnalistų federacijos deklaracija dėl žurnalistų elgesio principų [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www.ifj.org/en/pages/about-ifj>

IV. Žurnalistų etikos inspektorius sprendimai, analitinės apžvalgos, pasisakymai

1. GUDAITIS, Romas. Pranešimas žurnalistų ir leidėjų atstovų susirinkime 2005 –04–15. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=992&k_id=1&d_id=44816.
2. GUDAITIS, Romas. 2001–2002 metų analitinė apžvalga „Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairės“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą <<http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0113703.doc>>.
3. Žurnalistų etikos inspektorius 2003 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika>
4. Žurnalistų etikos inspektorius 2003–2004 metų analitinė apžvalga [2004 m. veiklos ataskaita] [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika>
5. Žurnalistų etikos inspektorius 2005 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika>
6. Žurnalistų etikos inspektorius 2005–2006 metų analitinė apžvalga [2006 m. veiklos ataskaita] [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika>
7. Žurnalistų etikos inspektorius 2007 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika>

8. Žurnalistų etikos inspektorius 2007–2008 metų analitinė apžvalga [2008 m. veiklos ataskaita] [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika>
9. Žurnalistų etikos inspektorius 2009 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika>
10. Žurnalistų etikos inspektorius 2009–2010 metų analitinė apžvalga [2010 m. veiklos ataskaita] [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika>
11. Žurnalistų etikos inspektorius 2007 m. veiklos ataskaita internetas[interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/docs2/HESXBRVX.PDF>.
12. Žurnalistų etikos inspektorius 2011 m. vasario 19 d. Nr. SPR–22. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
13. Žurnalistų etikos inspektorius 2011 m. kovo 18 d. sprendimas Nr. SPR–35. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
14. Žurnalistų etikos inspektorius 2010 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. SPR–41. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
15. Žurnalistų etikos inspektorius 2010 m. rugpjūčio 31 d. sprendimas Nr. SPR–57. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
16. Žurnalistų etikos inspektorius 2010 m. gruodžio 28 d. sprendimas Nr. SPR–81. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
17. Žurnalistų etikos inspektorius 2009 m. balandžio 28 d. sprendimas Nr. SPR–28. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346

18. Žurnalistų etikos inspektorius 2009 m. rugpjūčio 12 d. sprendimas Nr. SPR–48. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
19. Žurnalistų etikos inspektorius 2009 m. gruodžio 9 d. sprendimas Nr. SPR–78. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
20. Žurnalistų etikos inspektorius 2009 m. gruodžio 23 d. sprendimas Nr. SPR–85. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
21. Žurnalistų etikos inspektorius 2008 m. sausio 17 d. sprendimas Nr. SPR–4. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
22. Žurnalistų etikos inspektorius 2008 m. sausio 25 d. sprendimas Nr. SPR–5. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
23. Žurnalistų etikos inspektorius 2008 m. birželio 4 d. sprendimas Nr. SPR–33. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
24. Žurnalistų etikos inspektorius 2008 m. rugsėjo 17 d. sprendimas Nr. SPR–55. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
25. Žurnalistų etikos inspektorius 2007 m. sausio 19 d. sprendimas Nr. SPR–1//Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
26. Žurnalistų etikos inspektorius 2007 m. gegužės 2 d. sprendimas Nr. SPR–13. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346
27. Žurnalistų etikos inspektorius 2007 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas Nr. SPR–22. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346

28. Žurnalistų etikos inspektorius 2007 m. spalio 30 d. sprendimas Nr. SPR–25. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7123&k_id=1&d_id=105346

V. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimai

1. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2000–11–06 sprendimas Nr.54. LŽLEK archyvas.
2. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2002–04–15 sprendimas Nr.6. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=357>
3. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2004–06–28 sprendimas Nr.12. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=359>
4. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2004–06–21 sprendimas Nr.11. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=359>
5. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2004–11–08 sprendimas Nr.16. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=359>
6. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2005–05–09 sprendimas Nr.5. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=360>
7. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2005–09–12 sprendimas Nr.11. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=360>
8. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–01–16 sprendimas Nr.1. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370>
9. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–01–23 sprendimas Nr.2. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370>

10. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–02–20 sprendimas
Nr.4. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370>
11. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–05–22 sprendimas
Nr.10. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370>
12. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–06–12 sprendimas
Nr.11. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370>
13. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2006–10–09 sprendimas
Nr.16. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=370>
14. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2007–09–10 sprendimas
Nr.15. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=376>
15. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2007–11–05 sprendimas
Nr.18. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=376>
16. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2008–05–26 sprendimas
Nr.9. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=382>
17. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2008–07–28 sprendimas
Nr.14. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=382>
18. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2008–11–24 sprendimas
Nr.20. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=382>
19. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–04–27 sprendimas
Nr.7. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387>

20. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–11–30 sprendimas
Nr.12. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387>
21. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–07–13 sprendimas
Nr.13. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387>
22. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–08–31 sprendimas
Nr.15. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387>
23. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–09–28 sprendimas
Nr.17. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387>
24. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–11–09 sprendimas
Nr.20. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387>
25. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2009–11–30 sprendimas
Nr.21. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387>
26. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2010–01–11 sprendimas
Nr.1. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=390>
27. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2010–04–26 sprendimas
Nr.8. Prieiga per internetą:
<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=372&tid=360>

VI. Lietuvos teismų praktika

1. 1998 m. gegužės 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr.1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7 (1) straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas. Teismų praktika Nr. 9. Vilnius.1998.

2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų išplėstinės kolegijos 2000 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje V.Ž. v. UAB „Lietuvos rytas“, bylos Nr. 3K–7–130/2000, kategorija 40.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje B. K. v. UAB „Respublika“, bylos Nr. 3K–3–964/2000, kategorija 40.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gruodžio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Z. L. v. UAB „Sekundės laikraštis“, E. G.; bylos Nr.3K–3–1348/2000, kategorija 40.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje M. V. v. UAB „Kauno diena“, D. M.; bylos Nr.3K–3–266/2000, kategorija 40.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje L. K. v. A. S., tretysis asmuo UAB „Pajūrio naujienos“; bylos Nr.3K–3–426/2000, kategorija 40.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje S. V. v. dienraštis „Kauno diena“; bylos Nr.3K–3–290/2000, kategorija 40.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. rugsėjo 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje P.D. L. v. UAB „Klaipėda“ laikraščio redakcija; bylos Nr.3K–3–817/2000, kategorija 40.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje S. J., Ž. J. v. R. J. J., UAB „Lietuvos rytas“, tretysis asmuo I. Smalskienė; bylos Nr.3K–3–281/2001, kategorija 20.6.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje G. G. v. R. P., UAB „Lietuvos rytas“, tretysis asmuo J. Vitkauskienė; bylos Nr.3K–3–211/2001, kategorija 16.9;115.

11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje S. Č. v. Tauragės rajono meras, UAB „Tauragės kurjeris“, tretysis asmuo Petras Jokubauskas; bylos Nr.3K–3–529/2001, kategorija 20.6.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje L. O. B. v. UAB „Brolių Tomkų leidyba“; bylos Nr. 3K–3–1024/2001, kategorija 20.7.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje A. A. ir kt. v. V.A.; bylos Nr.3K–3–1044/2001, kategorija 20.6.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 9 d. nutartis civilinėje byloje R.Č. v. UAB „Žeimenos krantai“, bylos Nr. 3K–3–973/2002, kategorija 20.6.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje V. Z. v. UAB „Klaipėdos laikraščio redakcija“, tretysis asmuo Alma Vainutienė; bylos Nr.3K–3–1044/2002, kategorija 16.9; 20.6.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje G. P. v. UAB „Lesona“, tretysis asmuo Virginija Sipavičienė; bylos Nr.3K–3–1621/2002, kategorija 20.6.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje T. G. v. R.Š., UAB „Brolių Tomkų leidyba“, bylos Nr. 3K–3–294/2003, kategorija 16.9; 20.7; 39.6.2.13; 94.5
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje R.L. v. UAB „Brolių Tomkų leidyba“; bylos Nr.3K–3–1000/2003, kategorija 16.9;20.7;94.
19. Kauno apylinkės teismo 2003 m. lapkričio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1–1590/2003.

20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje A. S. v. UAB „Rinkos aikštė“, tretysis asmuo Giedrūna Girdenytė – Narbekova, bylos Nr. 3K–3–687/2003, kategorija 20.6.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje J. A. v. UAB „Lietuvos rytas“, tretysis asmuo A. Filimanavičienė; Nr. 3K–3–91/2004, bylos kategorija 16.9; 20.7.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. V. v. UAB „Šiaurės rytai“, R. P.; bylos Nr. 3K–3–609/2004, kategorija 20.6.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje L. G. v. V. P., UAB „Lietuvos rytas“, tretysis asmuo V. Mackonis; bylos Nr. 3K–3–447/2005, kategorija 26.6
24. 2005 m. rugsėjo 9 d. Teismų tarybos nutarimas Nr. 13 P–378 dėl teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarkos patvirtinimo; aktuali redakcija 2011 m. kovo 25 d. Prieiga per internetą:
http://www.teismai.lt/dokumentai/tarybos_nutarimai/.../20050909-378_1.doc

VII. Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje *Handyside v. United Kingdom*, pareiškimo Nr. 5493/72, Serija A Nr. 24.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1985 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Barthold v. Germany*, pareiškimo Nr. 8734/79, Serija A Nr. 90.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Lingens v. Austria*, pareiškimo Nr. 9815/82, Serija A Nr. 103.

4. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *Observer & Guardian United Kingdom, pareiškimo Nr.13585/88, Serija A Nr.216*.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. vasario 24 d. sprendimas byloje *De Haes & Gijssels v. Belgium, pareiškimo Nr.19983/92, Reports of Judgements and Decisions 1997–I*.
6. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. lapkričio 25 d. sprendimas *Biruk prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 23373/03).
7. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. lapkričio 25 d. sprendimas *Armonas prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 36919/02).

PRIEDAI

1 priedas. LŽLEK nuostatų ir VII normų sutaptis

Eilės nr.	LŽLEK kodekso nuostatos	VII nuostatos
1.	3 str.	16 str.; 22 str. 8 d.2,5,8,9p.p.; 41str. 2d. 1p.,10p.
2.	4 str.	16 str.; 22 str. 8d. 1p
3.	5 str.	16 str. 1d.
4.	6 str.	41 str. 2d.1p.
5.	7 str.	41 str. 2d.1p.
6.	8 str. Identiškas	41str. 2d. 5p.
7.	<i>9 str. Beveik identiškias</i>	<i>41 str. 2d. 6 p.</i>
8.	11 str.	41 str. 2d.7 p.
9.	13 str.	17 str. , 41 str.2d.8p.
10.	14 str.	13 str. 1d. 1p. 2p
11.	<i>15 str. Beveik identiškias</i>	<i>41 str. 2d.2p.</i>
12.	17 str.	17 str.; 19 str. 1 d. 5p.; 22 str. 8d. 3p.,6p.
13.	18 str. Identiškas	22 str. 8d. 9p.
14.	19 str.	44 str. 1d.
15.	20 str.	44 str. 2d.,3d.
16.	22 str.	15 str.
17.	29 str.	22 str. 8d.1p.
18.	30 str.	39 str. 11 d.1 p.12 d., 13 d., 16 d.
19.	31 str.	39 str. 5 d.
20.	32 str.	39 str.10 d.
21.	36 str.	14 str.1 d.; 19 str.3d.
22.	37 str.	19 str. 3 d.

23.	38 str. Identiškas	22 str. 8 d.4 p.
24.	39 str.	19 str. 3 d.
25.	40 str.	19 str. 3 d.
26.	41 str.	14 str.; 22 str. 8 d.5p.
27.	42 str.	14 str.
28.	43 str.	14 str.
29.	44 str.	14 str.
30.	45 str.	14 str.
31.	46 str.	13 str.1d.1,2,3p.p.; 14 str.
32.	47 str.	13 str.1 d.4,6 p.p., 14 str.
33.	48 str.	13 str.1 d. 4p.; 14 str.
34.	49 str.	13 str.1 d. 5, 6 p. p.
35.	50 str.	14 str. 1, 2 d.d.
36.	51 str.	17 str.
37.	52 str.	14 str.
38.	53 str.	14 str.
39.	54 str.	19 str.2d.
40.	55 str.	19 str. 1d.3p.
41.	56 str.	13 str. 1d. 1, 2 p.p.
42.	57 str.	13 str. 1 d. 4 p.
43.	59 str.	22str.8d.1p.
44.	61 str.	21 str.
45.	62 str.	21 str.
46.	63 str.	21 str.
47.	64 str.	21 str.

Šaltinis: sudaryta autorės

2 priedas. **Regioninės ir vietinės spaudos redakcijų Etikos kodekso pažeidimų 2000–2005 metais dažnumo lentelė**

Pažeistas Kodekso straipsnis	Kiek kartų pažeista	Metai
4 straipsnis. Nuomonės reiškia redakcijos įpareigotas žurnalistas ar kitas asmuo, skelbiantis pastabas, komentarus apie bendro pobūdžio idėjas bei žinias. Nors nuomonės yra neišvengiamai subjektyvios, jų autorius privalo užtikrinti, kad nuomonė būtų reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąžiningai neiškreipiant faktų ar duomenų.	2	2003 2004
5 straipsnis. Žinios ir nuomonės turi būti aiškiai atskirtos.	1	2004
6 straipsnis. Gerbdamas nuomonių įvairovę, žurnalistas pateikia kuo daugiau vienas nuo kito nepriklausomų asmenų nuomonių. Ypač tai būtina, kai visuomenės informavimo priemonė atsiliepią į aktualius, neaiškius ar konfliktinius gyvenimo klausimus.	1	2001
7 straipsnis. Žurnalistas turi kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis bent keliais šaltiniais.	5	2001 (3) 2002 2003
9 straipsnis. Žurnalistas turi stengtis surinkti informaciją iš visų jam prieinamų šaltinių, kad būtų įsitikinęs, jog ji teisinga, išsami ir nešališka.	3	2002 2003 (2)
10 straipsnis. Informacija turi būti renklama etiškais ir teisėtais būdais.	1	2002
16 straipsnis. Rengdamas žinią paskelbti visuomenei, žurnalistas neturi teisės jos papildyti išgalvotais faktais, negali jos iškraipyti ar nutylėti esminių faktų.	1	2001
18 straipsnis. Ginčytini ar nereikšmingi faktai ar įvykiai neturėtų būti pateikiami kaip sensacija ar itin svarbūs dalykai.	2	2001 2005
20 straipsnis. Žurnalistas ir leidėjas negali pažeisti žmogaus teisių ir orumo.	3	2002 (2) 2003
23 straipsnis. Žurnalistas ir leidėjas neturėtų skelbti kritinių kūrinių, kurių argumentai paremti jų gyvenimo faktais, sukeliąnt įspūdį, kad žurnalistas suveda asmenines sąskaitas.	1	2001
25 straipsnis. Visuomenės informavimo priemonė turi ištaisyti savo padarytas klaidas ir netikslumus, kurie gali įžeisti konkrečius žmones, nelaukdama, kol įžeistas žmogus prašys tai padaryti.	1	2003
26 straipsnis. Paaiškėjus, kad visuomenės informavimo priemonės pateikta informacija yra klaidinga, būtina nedelsiant patikslinti arba paneigti klaidingus faktus taip, kad jie būtų paskelbti adekvačioje vietoje artimiausiame spaudos leidinyje, radijo ar televizijos laidoje.	1	2003

27 straipsnis. Kritikuojamas žmogus visada turi teisę pasiteisinti, paaiškinti. Jeigu tokios galimybės nėra, reikia apie tai pranešti visuomenei.	7	2002 2003 (3) 2004 (2) 2005
34 straipsnis. Visuomenės informavimo priemonės turi aiškiai atskirti reklamą, skelbimus, užsakytus straipsnius nuo žurnalistų kūrinių.	1	2004
39 straipsnis. Žurnalistas negali skelbti žinių apie privatų to žmogaus gyvenimą be jo sutikimo, nebent tos žinios yra susijusios su reikšmingu visuomenės gyvenimui asmeniu ir yra svarbios visuomenei arba kai fiksuojami nusikalstami veiksmai.	3	2002
40 straipsnis. Žurnalistas turi laikytis nekaltumo prezumpcijos. Žmogų kaltu gali pripažinti tik teismas savo įsiteisėjusiu sprendimu.	3	2001 2004 (2)
42 straipsnis. Žurnalistas ir leidėjas neturi skelbti nepagrįstų, nepatikrintų, įrodomais faktais neparemtų kaltinimų.	3	2002 (2) 2001
43 straipsnis. Nedera skelbti nusikaltimo aukų vardų, ypač kai kalbama apie seksualinę agresiją.	2	2002 2005
45 straipsnis. Nederėtų pranešti apie žmones, padariusius nesunkius nusikaltimus ir už tai nubaustus lengvomis bausmėmis, nebent tai padarė reikšmingi visuomenės gyvenime asmenys.	2	2002 2005
46 straipsnis. Žurnalistas neturėtų priminti apie seniai padarytą nusikaltimą, už kurį žmogus jau atliko bausmę. Ši taisyklė netaikoma, jei yra neabejotinas recidyvo atvejis: jeigu šis žmogus ir toliau dirba darbą, kuris susijęs su jo įvykdytu sunkiu nusikaltimu, jeigu šis žmogus pretenduoja užimti reikšmingą postą visuomenėje.	1	2002
47 straipsnis. Žurnalistas turėtų pasvarstyti, ar verta skelbti žinias apie šeimyninius skandalus.	1	2002
53 straipsnis. Savo tarnybiniuose santykiuose žurnalistai turėtų išlaikyti pusiausvyrą tarp sąžiningos konkurencijos ir profesinio solidarumo.	1	2001
55 straipsnis Nei atskiri žurnalistai, nei atskiros redakcijos neturėtų suvedinėti sąskaitų per visuomenės informavimo priemones. Toks elgesys kenkia ne tik jų pačių, bet ir profesijos prestižui.	5	2000 (2) 2001 2004 2005

Šaltinis: sudaryta autorės

3 priedas. **Regioninės ir vietinės spaudos redakcijų Etikos kodekso pažeidimų 2005–2010 metais dažnumo lentelė**

Pažeistas Kodekso straipsnis	Kiek kartų pažeista	Metai
2 straipsnis Viešosios informacijos rengėjai informacijos neturi laikyti nei savo nuosavybe, nei preke. Informacijos laisvė nesuderinama su viešosios informacijos pirkimu už pinigus ar kitokį atlygį, jeigu skelbiant tokią informaciją nėra aiškiai nurodoma, kad tai yra reklama.	3	2006 2007 2010
3 straipsnis Gerbdami žmogaus teisę gauti teisingą informaciją, žurnalistai ir viešosios informacijos rengėjai turi skelbti tiksliai, teisingas žinias ir įvairias nuomones. Perteikdami įvairias nuomones, žurnalistai ir viešosios informacijos rengėjai neturi skleisti teisę ir etiką pažeidžiančių nuomonių.	7	2006 (4) 2007 2008 2009
4 straipsnis Žinios ir nuomonės turi būti aiškiai skiriamos. Žurnalistai ir viešosios informacijos rengėjai privalo užtikrinti, kad nuomonė būtų reiškiamas sąžiningai ir etiškai, sąmoningai neiškreipiant faktų ar duomenų.	4	2006 (2) 2010 (2)
5 straipsnis Gerbdami nuomonių įvairovę, žurnalistai ir viešosios informacijos rengėjai pateikia kuo daugiau tarpusavyje nesusijusių asmenų nuomonių. Tai ypač būtina tuomet, kai viešąja informacija yra atsiliepiama į aktualius, neaiškius ar konfliktinius gyvenimo klausimus.	4	2006 (2) 2007 2008
6 straipsnis Žurnalistai ir viešosios informacijos rengėjai turi kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais. Jeigu nėra galimybės patikrinti informacijos šaltinio patikimumo, skelbiamoje informacijoje tai turi būti nurodyta.	5	2006 (3) 2007 2010
7 straipsnis Jeigu nėra galimybės tinkamai patikrinti skelbiamos informacijos tikrumo, žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas gali skelbti šią informaciją tik tada, jeigu uždelsus ją paskelbti būtų padaryta žalos visuomenei ir jeigu skelbiamoje informacijoje nurodoma, kad ji nėra patikrinta.	5	2006 (3) 2007 2008
8 straipsnis Informacija turi būti renkama ir skelbiama tik etiškais ir teisėtais būdais.	4	2005 2008 2010(2)
9 straipsnis Prašantis informacijos žurnalistas prisistato savo pavarde, nurodo redakciją bei pareigas ir žmogų įspėja, kad jo žodžiai gali būti viešai paskelbti žiniasklaidoje.	1	2008
10 straipsnis Žurnalistas neprivalo galutinį savo kūrinio variantą derinti su informaciją pateikusių asmeniu, nebent tai prieštarautų žurnalisto ir	1	2005

informaciją pateikusiai asmens išankstiniam susitarimui dėl rengiamos informacijos suderinimo prieš ją paskelbiant viešai.		
16 straipsnis Pateikdamas informaciją žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas privalo informaciją, kurios paskelbimą iš tikrųjų pateisina visuomenės (viešasis) interesus, atskirti nuo informacijos, kuri tik tenkina smalsumą.	4	2006 (2) 2007 2009
19 straipsnis Žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas turi ištaisyti savo padarytas klaidas ir netikslumus, galinčius įžeisti konkrečius asmenis, nelaukdamas, kol įžeistas asmuo paprašys tai padaryti.	1	2007
20 straipsnis Paaiškėjęs, kad visuomenės informavimo priemonėje pateikta informacija yra klaidinga, būtina nedelsiant toje pačioje visuomenės informavimo priemonėje adekvačioje vietoje, tokio pat dydžio šriftu, tokia pat forma ir be viešosios informacijos rengėjo komentarų patikslinti arba paneigti klaidingą ar netikslią informaciją.	2	2008
21 straipsnis Pateikdamas informaciją apie nusikalstamas veikas, nelaimingus atsitikimus ir kitokius atvejus, kai asmenims buvo padaryta turpinė ar neturpinė žala, žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas privalo stengtis tokia informacija nesukelti nukentėjusiam ir nekaltam asmeniui papildomų išgyvenimų ir kančių.	3	2006 (2) 2007
22 straipsnis Žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas privalo vadovautis taisykle, kad privataus asmens kritikos ribos yra daug siauresnės nei viešojo asmens, todėl informuojant apie privatų asmenį pirmenybė turi būti teikiama privataus gyvenimo apsaugai, o apie viešą asmenį – visuomenės (viešajam) interesui. Be to, kritikuojamam asmeniui visada turi būti suteikta atsakymo teisė, t. y. galimybė pasiteisinti, paaiškinti ar paneigti klaidingą informaciją. Jeigu tokios galimybės nėra arba asmuo atsisako pasinaudoti atsakymo teise, būtina pranešti apie tai visuomenei.	3	2006 2008 (2)
22 straipsnis 2 dalis Be to, kritikuojamam asmeniui visada turi būti suteikta atsakymo teisė, t. y. galimybė pasiteisinti, paaiškinti ar paneigti klaidingą informaciją. Jeigu tokios galimybės nėra arba asmuo atsisako pasinaudoti atsakymo teise, būtina pranešti apie tai visuomenei.	10	2006 (2) 2007 (2) 2008 (4) 2009 2010
23 straipsnis Žurnalistas turi būti profesionaliai pasirengęs. Taisyklinga kalba, kalbos kultūra yra vienas svarbiausių žurnalisto profesinių reikalavimų.	2	2006 2008
24 straipsnis Kiekvienas žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas turi būti laisvas ir nepriklausomas. Žurnalistas turi atsisakyti vykdyti viešosios informacijos rengėjo ar savo vadovo užduotį, jeigu ši prieštarauja valstybės įstatymams, žurnalisto etikai ir jo įsitikinimams.	1	2010
27 straipsnis Žurnalistas neturi teisės priimti dovanų, mokamų kelionių, mokamų atostogų ir kitokio	1	2010

įsiteikimo, kuris gali pakenkti jo nepriklausomumui. Žurnalistas privalo visuomet pranešti visuomenei apie bet kokią gautą paramą, išskyrus viešosios informacijos rengėjo, su kuriuo žurnalistą sieja darbo ar kūrybiniai santykiai, mokamą atlyginimą arba suteiktą paramą.		
36 straipsnis Žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas be žmogaus sutikimo negali skelbti žinių apie privatų to žmogaus gyvenimą, nebent tos žinios yra susijusios su viešuoju asmeniu ir svarbios visuomenei arba yra fiksuojama nusikalstama veika.	3	2006 2007 2008
38 straipsnis Žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas neturi skelbti nepagrįstų, nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų.	3	2006
39 straipsnis Draudžiama skelbti atliekant ikiteisminį tyrimą surinktus duomenis, išskyrus atvejus, kai juos skelbti yra visuomenės (viešasis) interesas.	1	2005
42 straipsnis Draudžiama skelbti nusikalstamos veikos liudininko asmens duomenis, iš kurių būtų galima nustatyti to asmens tapatybę.	1	2005
43 straipsnis Nesant visuomenės (viešojo) intereso, žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas neturi skelbti skolininkų asmens duomenų, informacijos apie jų mokumą.	2	2005 2008
46 straipsnis Žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas neturi skelbti žinių apie šeiminius konfliktus. Išimtys gali būti taikomos tų asmenų atžvilgiu, kurie eina visuomenėje reikšmingas pareigas, pretenduoja jas eiti arba jos taikomos tuomet, kai skelbti tokias žinias yra visuomenės (viešasis) interesas.	1	2008
48 straipsnis Draudžiama skelbti viešąją informaciją apie afekto būsenos asmenį arba asmenį mirties akivaizdoje, taip pat filmuotus ir fotografuotus vaizdus su tokiu asmeniu.	1	2005
54 straipsnis 1 dalis Žurnalistui ir viešosios informacijos rengėjui draudžiama šaipytis iš žmogaus pavardės, rasės, tautybės, etniškumo, jo religinių įsitikinimų, amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, negalios ar fizinių trūkumų net tada, kai tas žmogus yra nusikaltęs arba jį žeminti dėl šių priežasčių. Be to, žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas taip pat neturi sieti įtariamo, kaltinamo ar nusikaltusio asmens priklausymo tam tikrai tautinei, etninei ar socialinei grupei, jo seksualinės orientacijos su jo padarytu nusikaltimu ir to pabrėžti.	1	2008
55 straipsnis Žurnalistui ir viešosios informacijos rengėjui draudžiama tiesiogiai arba netiesiogiai skatinti nesantaiką ar kurstyti neapykantą žmonių grupei ar jai priklausančiam asmeniui 54 straipsnyje išvardytais pagrindais.	1	2007
59 straipsnis Žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas neturi skelbti kritinių kūrinių tam, kad suvestų asmenines sąskaitas.	8	2006 (4) 2007 2008 (2) 2010

Šaltinis: sudaryta autorės

4 priedas. 2005–2010 metais I teismo instancijoje nagrinėtų bylų

dėl asmens pažeistų teisių statistika

Metai	Nacionalinė spauda	Regionų spauda	TV	Kita	Iš viso
2005	21	33	8	44	106
2006	23	34	20	32	109
2007	28	35	11	57	131
2008	19	30	7	56	112
2009	16	29	4	54	103
2010	14	24	7	71	116
Iš viso	121	185	57	314	677
Procentai	17,88	27,32	8,42	46,38	100

Šaltinis: sudaryta autorės

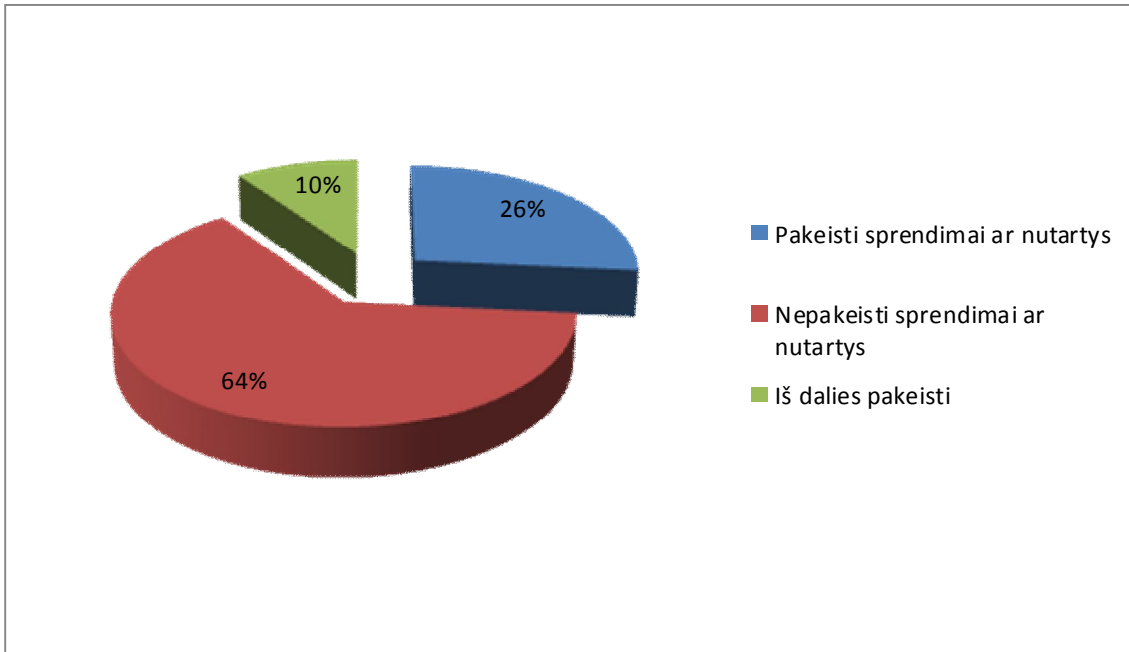
5 priedas. 2005–2010 metais II teismo instancijoje nagrinėtų bylų

dėl asmens pažeistų teisių statistika

Metai	Nacionalinė spauda	Regionų spauda	TV	Kita	Iš viso
2005	9	13	3	10	35
2006	12	16	3	13	44
2007	14	19	4	15	52
2008	23	17	7	25	72
2009	15	19	3	20	57
2010	3	18	7	24	52
Iš viso	76	102	27	107	312
Procentai	24,35	32,7	8,65	34,3	100

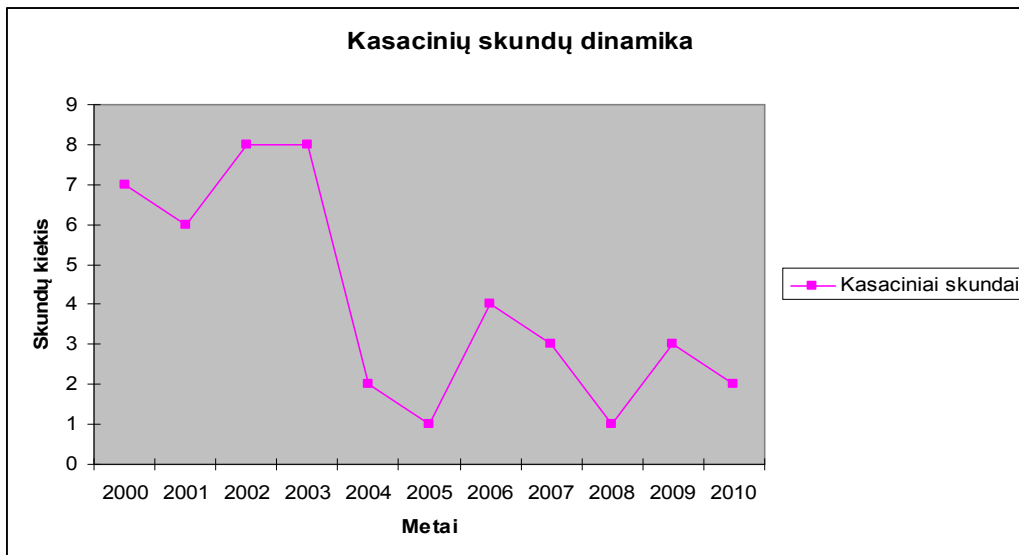
Šaltinis: sudaryta autorės

6 priedas. 2005–2010 metais dėl asmens pažeistų teisių regionų periodikoje
II teismo instancijoje išnagrinėtų apeliacijų rezultatai

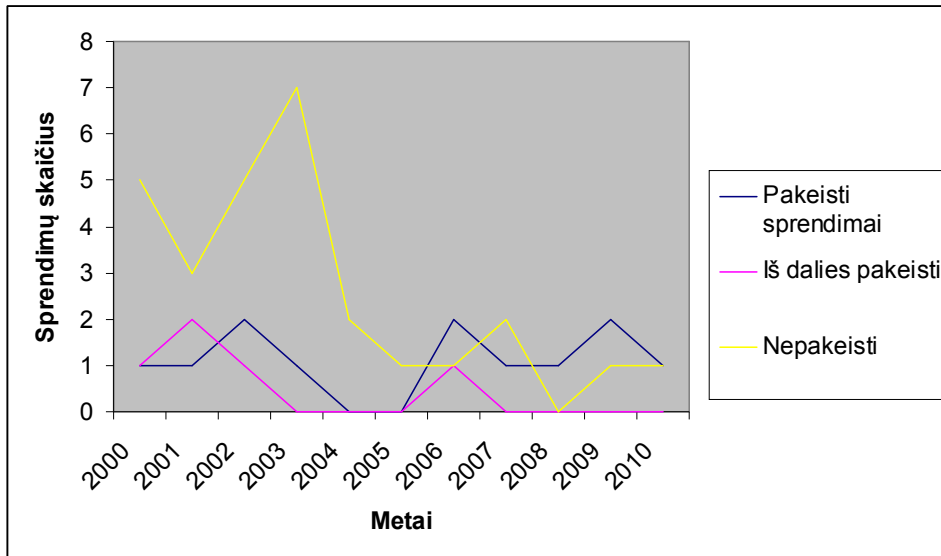
Šaltinis: sudaryta autorės

7 priedas. Kasacinių skundų dėl asmens pažeistų teisių regionų periodikoje
dinamika 2000–2010 metais

Šaltinis: sudaryta autorės

8 priedas. **Kasacinių skundų dėl asmens pažeistų teisių regionų periodikoje nagrinėjimo dinamika 2000–2010 metais**

Šaltinis: sudaryta autorės

9 priedas. **Kasacinių skundų dėl asmens pažeistų teisių regionų periodiniuose leidiniuose 2000–2010 metais statistika**

Metai	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Iš viso
Kasaciniai skundai	7	6	8	8	2	1	4	3	1	3	2	45
Nepakeisti sprendimai	5	3	5	7	2	1	1	2	0	1	1	28
Pakeisti sprendimai	1	1	2	1	0	0	2	1	1	2	1	12
Iš dalies pakeisti	1	2	1	0	0	0	1	0	0	0	0	5

Šaltinis: sudaryta autorės

10 priedas. **Anketa regioninės (vietinės) žiniasklaidos priemonių vadovams, redaktoriams, žurnalistams**

1. Bendrieji klausimai

1.1. Išvardinkite Jūsų regione leidžiamas žiniasklaidos (spaudos ir interneto) priemones, kurios daro didžiausią įtaką regiono ar rajono bendruomenės gyvenime:

1.2. Ar, Jūsų nuomone, jos iš tikrųjų yra nepriklausomos?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

1.2.1. Atsakius į klausimą teigiamai, parašykite, kodėl manote, kad jos yra nepriklausomos?

1.2.2. Atsakius į klausimą neigiamai, parašykite, kodėl manote, kad jos nėra nepriklausomos?

1.2.3. Ar galite kuriai nors visuomenės informavimo priemonei suteikti charakteristiką, kad esą ji atspindi tam tikros politinės ar finansinės grupės interesus?

1. Taip
2. Ne

1.2.4. Jei taip, tai kokios?

1.3. Kas yra Jūsų regione/rajone įtakingiausias žiniasklaidos priemonės (priemonių) savininkai –

1. Žiniasklaidos priemonių vadovai
2. Redakcijos kolektyvas
3. Uždarosios akcinės bendrovės
4. Žiniasklaidos koncernai

1.4. Ar Jums žinomi atvejai, kai Jūsų regiono (rajono) žiniasklaidos priemonės savininkui priklauso ir stambios finansų, pramonės verslo grupės, reklamos ir/arba ryšių su visuomene agentūros, konsultavimo kompanijos?

1. Taip
2. Ne

1.4.1. Ar tokia informacija turi įtakos Jūsų sprendimui, kokią informacijos priemonę rinktis skaityti (klaudyti, žiūrėti)?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

1.5. Ar sutinkate, kad vietinės žiniasklaidos priemonės:

1. Pirmiausia tarnauja auditorijos interesams gauti visapusišką ir objektyvią informaciją;
2. Daugelio jų prioritetas yra jų pačių saviraiška;
3. Bet kokiais būdais ir priemonėmis siekia tenkinti privačius (administracinių, verslo, finansinių grupių) interesus?
4. Sunku atsakyti.

1.6. Ar sutinkate, kad VIP, palyginti su kitais ūkio subjektais, yra privilegijuotos (išskirtinės)?

1. Taip
2. Ne
3. Neturiu nuomonės

1.6.1. Jeigu taip, tai kodėl?

1.6.2. Ar manote, kad demokratinės visuomenės sąlygomis VIP savininkų, leidėjų ir žurnalistų reikalavimas išskirtinių teisių tiesiogiai priklauso nuo jų pačių atsakomybės visuomenei ir savireguliacijos principo?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

1.7. Ar, Jūsų nuomone, skaitytojas renkasi ką skaityti:

- pagal žurnalisto pavardę
- dėl temos.

1.8. Ar regioninio/vietinio leidinio skaitytojo pasitikėjimui paskelbtos žinios tikrumu turi reikšmės žurnalisto vardas:

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

1.9. Ar vietos valdžios pareigūnai vienodai vertina visus redaktorius, žurnalistus

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

1.9.1.Kodėl?

2. Sąžininga konkurencija

2.1. Ar galima manyti, kad Jūsų regiono (rajono) žiniasklaidos priemonės konkurencingos?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

2.1.1. Jei „taip“, tai kokių konkurencijos taisyklių laikomasi Jūsų regione (rajone)?

2.1.2. Jei „ne“, tai kas trukdo žiniasklaidos konkurencijai?

2.2. Ar vertinant konkurencingumo situaciją Jūsų regione/rajone, galėtumėte pritarti posakiui, jog „Nugalėtojų niekas neteisina“?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

2.3. Ar manote, kad paaštrėjus konkurencinei kovai žiniasklaidos srityje (iš dalies dėl reklamos sumažėjimo ar skaitytojų perkamosios galios sumažėjimo):

1. Padidėja socialinė VIP atsakomybė;
2. Atsiranda būtinybė labiau stebėti ir kontroliuoti, kaip žiniasklaidos priemonės laikosi žurnalistinės etikos normų, Visuomenės informavimo įstatymo reikalavimų;
3. Tokia situacija pateisina visas priemones vardan to, kad ekonomiškai išsilaikytų rinkoje leidinys;
4. Kita.

2.4. Gal galėtumėte nurodyti atskiras VIP, kurios dominuoja Jūsų regione (rajone)?

2.4.1. Kas tai, Jūsų nuomone, lėmė :

1. Gera vadyba
2. Sėkmingai pastebėta informacinė niša
3. „Artumas“ vietos valdžiai
4. Kokybiško leidinio įvaizdis
5. Teisinga redakcinė politika
6. Populizmas
7. Piktnaudžiavimas skandalais, sensacijomis
8. Nesąžininga konkurencija
9. Kita.

2.5. Ar pakankamai Lietuvos Respublikos įstatymai reguliuoja konkurenciją žiniasklaidos srityje?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

2.5.1. Jei nepakankamai, ką siūlytumėte papildyti?

2.6. Ar manote, kad apie žurnalistus (tarkim, Jūsų regiono/rajono) galima kalbėti kaip apie profesinę bendriją?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

2.6.1. Jeigu „taip“, kaip tai pasireiškia?

2.6.2. Jei ne, tai kokios, Jūsų nuomone, turėtų būti to bendradarbiavimo (bendravimo) formos tarp žurnalistų?

2.7. Ar yra buvę atvejų, kai Jūsų regiono/rajono žurnalistai turėjo veikti išvien, kaip viena profesinė bendrija?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

2.7.1. Jei taip, ar pakankamai stipri profesinė organizacija spręsti bendrus profesinės etikos, teisinio žiniasklaidos reglamentavimo klausimus?

2.7.2. Jeigu ne, tai kaip vyksta susiskaldymas tarp profesinės gildijos narių?

2.8. Ar, dirbdami žurnalistinį darbą, skaitote regione kitą leidžiamą periodiką:

1. Taip

2. Ne

2.8.1. Jei taip, tai kokią?

- konkurencingą;
- pagal pomėgį (kokią)

2.9. Ar skaitote nacionalinės žiniasklaidos periodiką?

1. Taip, nuolat

2. Atsitiktinai

2.9.1. Kas lemia nacionalinės žiniasklaidos priemonės pasirinkimą skaityti:

1. Kaina (kuo mažesnė)
2. Turinio tematika
3. Kita

3. Redakcijų nepriklausomumas

3.1. Ar įmanomas atvejis, kad leidinio savininkas kištųsi į žurnalisto kūrybinę veiklą (taip pat ir priversti žurnalistą rengiant publikacijas nusižengti Visuomenės informavimo įstatymu ar Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksui)?

1. Taip

2. Ne

3. Nežinau. Sunku atsakyti

3.2. Ar už publikacijų turinį žurnalistas turi atsakyti VIP savininkui?

1. Taip

2. Ne

3. Nežinau

3.3. Ar manote, kad tai normali privataus verslo praktika?

1. Taip

2. Ne

3. Nežinau

3.3.1. Jeigu taip, kaip, Jūsų nuomone, suderinti privačios nuosavybės – verslo ir kūrybinės nepriklausomybės, saviraiškos principus, taip pat žurnalisto atsakomybę?

3.4. Jūsų nuomone, žurnalistika – tai:

1. Verslas (kur pirmiausia – pelnas, o tik po to – etika);
2. Politinių išteklių priemonė (visuomenės nuomonės formavimas reikiama kryptimi);
3. Kūrybinė profesija, turinti didžiulį poveikį visuomenės raidai, todėl reikalaujanti atsakingo etinio požiūrio;

3.4.1 Ar matote tarp išvardintų apibūdinimų skirtumus ir kokius konkrečiai? Kaip būtų įmanoma visai tai apjungti VIP veikloje?

3.5. Ar yra grėsmių žurnalistui netekti darbo dėl kūrybinės nepriklausomybės, saviraiškos laisvės Jūsų regione/rajone?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

3.6. Ar žinote koks profesionalių žurnalistų nedarbo lygis Jūsų regione/rajone?

1. Aukštas
2. Žemas
3. Tokios problemos nėra

3.7. Koks, Jūsų duomenimis, žurnalisto darbo užmokestis Jūsų regione palyginus su kitų profesijų darbo užmokesčiu?

1. Atitinka vidutinį darbo užmokestį;
2. Didesnis nei vidutinis DU regione/rajone;
3. Mažesnis

3.8. Ar žurnalisto kūrybinę nepriklausomybę, saviraiškos teisę nuo VIP savininko diktato (tarp jų galimo Visuomenės informavimo įstatymo bei Žurnalistų ir leidėjų kodekso normų pažeidimo) galėtų apginti Žurnalistų etikos inspektorius?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

3.9. Ar žurnalistų kūrybinę nepriklausomybę, saviraiškos teisę nuo VIP savininko diktato (tarp jų galimo Visuomenės informavimo įstatymo bei Žurnalistų ir leidėjų kodekso normų pažeidimo) galėtų apginti Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

3.10. Ar žurnalistų kūrybinę nepriklausomybę, saviraiškos teisę nuo VIP savininko diktato (tarp jų galimo Visuomenės informavimo įstatymo bei Žurnalistų ir leidėjų kodekso normų pažeidimo) galėtų apginti Žurnalistų sąjunga?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

4. VIP santykiai su valdžia

4.1. Nurodykite, koks Jūsų regiono/rajono VIP santykis su vietos valdžia:

1. Priklausomumas;
2. Konfliktinis;
3. Bendradarbiavimas.

4.2. Gal galėtumėte nurodyti, kaip elgiasi regiono/rajono žiniasklaidos priemonės, kai vietinės valdžios struktūrose iškyla konfliktinė situacija? Kodėl, Jūsų manymu, esant tokioms situacijoms, VIP užima tam tikrą poziciją?

4.3. Ar yra Jums žinomų atvejų, kai valdžios struktūros regione/rajone išskiria (arba diskriminuoja) žiniasklaidos priemones? Kaip tai pasireiškia?

1. Dotacijos iš vietos biudžeto;
2. Išskirtinės informacijos pateikimas;
3. Reklamos užsakymai;
4. „Privaloma“ prenumerata;
5. Kitos „išskirtinės“ VIP palaikymo formos.

4.4. Ar pakankama Lietuvos Respublikos įstatyminė bazė spręsti žiniasklaidos nepriklausomumo, nešališkumo, kūrybinės saviraiškos problemas?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

4.5. Ar, Jūsų manymu, savireguliuojamieji institutai galėtų padėti efektyviau spręsti regioninės žiniasklaidos problemas, kylančias dėl vietos valdžios ir redakcijų (žurnalistų) santykių?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

4.6. Ar pakankamas šalyje veikiančių žiniasklaidos priemonių savireguliuojamo mechanizmas?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

4.7. Ar teisinga, Jūsų nuomone, šiuolaikinėms žiniasklaidos priemonėms pozicionuoti save įvardijant „ketvirtąją valdžią“?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

4.8. Jei taip, koks turėtų būti šios valdžios kontrolės mechanizmas? Kaip visuomenę užtikrinti, kad „ketvirtoji valdžia“ nepiktinaudžiautų savo galiomis?

5. Teisės klausimai

5.1. Ar, Jūsų nuomone, regiono žurnalistai pakankamai susipažinę su žiniasklaidos veiklą reglamentuojančiais įstatymais?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

5.2. Ar, Jūsų nuomone, Lietuvos Respublikos įstatymai atitinka šiuolaikines gyvenimo realijas ir žurnalistikos raidą?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

5.2.1. Ką siūlytumėte keisti, tobulinti?

5.3. Ar dažnai regiono/rajono žiniasklaidoje pasitaiko publikacijų, dėl kurių galėtų kilti teisinių ginčų?

1. Taip
2. Ne
3. Nepastebiu

5.4. Ar teko Jums (Jūsų redakcijos darbuotojams) dalyvauti teismo procesuose dėl VIP veiklos?

1. Taip
2. Ne

5.5. Ar, Jūsų nuomone, teisėjai pakankamai objektyvūs ir nešališki nagrinėdami tokio pobūdžio bylas?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

5.6. Ar galima būtų teigti, kad žurnalistai gerbia įstatymus ir jų laikosi?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

5.7. Ar reikalinga Jums ir Jūsų kolegoms teisinė pagalba (švietimas) keliant profesinę kvalifikaciją informacinės (žiniasklaidos) teisės klausimais ?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

5.8. Jei taip, kokių mokymo formų ir būdų pageidautumėte?

1. Teisinių konsultacijų;
2. Seminarų;
3. Specialios metodinės literatūros;
4. Kita.

5.9. Ar manote verta būtų surengti apskritojo stalo diskusijas, seminarus tarp regiono žurnalistų bendruomenės ir teisėjų korpuso?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

6. Savireguliuojimo ir profesinės etikos klausimai

6.1. Koks Jūsų regiono/rajono žiniasklaidos priemonių korektiškumo laipsnis pateikiant informaciją apie regione/rajone vykstančius politinius įvykius, ekonomines, socialines problemas?

1. Aukštas
2. Žemas
3. Tokios problemos nėra

6.2. Ar dažnai regiono/rajono spaudoje pasitaiko publikacijų, kurios pažeidžia asmens privataus gyvenimo apsaugą, kitas etikos normas?

1. Taip
2. Ne
3. Nepastebiu

6.3. Ar, Jūsų nuomone, teisės ir etikos pažeidimai žiniasklaidoje yra susiję rinkimų kampanijomis?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

6.3.1. Ar, Jūsų nuomone, teisės ir etikos pažeidimai žiniasklaidoje yra susiję bendru šiuolaikinės žurnalistikos žemu profesinės etikos lygiu, pigių sensacijų vaikymusi?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

6.4. Ar Jūsų regione/ rajone yra žiniasklaidos priemonių, turinčių savo vidaus etikos kodeksą?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

6.4.1. Jei taip, nurodykite.

6.5. Ar manote reikalinga redakcijai turėti savo vidinį etikos kodeksą?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

6.5.1. Jei atsakėte teigiamai, paaiškinkite, kodėl redakcijai, Jūsų nuomone, reikėtų turėti vidaus etikos kodeksą?

6.5.2. Jei atsakėte neigiamai, paaiškinkite, kodėl redakcijai, Jūsų nuomone, nereikia vidaus etikos kodekso?

6.6. Ar teko Jums susidurti su akivaizdžiais žurnalistinės etikos pažeidimais Jūsų regione/rajone?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

6.6.1. Jei taip, ar po to sekė kokios nors sankcijos ir kokios?

6.7. Ar reikėtų redakcijoje darbuotojo (etato), kuris nagrinėtų skaitytojų skundus, pretenzijas dėl publikacijų žiniasklaidos priemonėje?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau, neturiu nuomonės

6.8. Kur, manytumėte, reikėtų kreiptis žurnalistui dėl neteisėtų veiksmų jo atžvilgiu (taip pat ir dėl darbdavių, kolegų elgesio):

1. į Žurnalistų etikos inspektorius;
2. į Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją;
3. į Žurnalistų sąjungą;
4. į teismą;
5. Kita.

6.8.1. Jeigu įmanomi visi variantai, paaiškinkite nuo ko konkrečiai priklausys išvardintų institutų pasirinkimas.

6.9. Kaip vertintumėte nepriklausomą – trečiųjų teismo institutą sprendžiant žiniasklaidos bylas?

1. Teigiamai;
2. Neigiamai;
3. Neturiu nuomonės.

6.10. Jeigu toks teismas būtų įteisintas įstatymu, kaip ir iš ko, Jūsų manymu, reikėtų formuoti jo sudėtį?

6.10.1. Kokių profesijų atstovai turėtų dalyvauti trečiųjų teismo sudėtyje?

6.10.2. Ką iš regiono/rajono autoritetinių asmenų pasiūlytumėte į tokią instituciją?

6.11. Ar esate susipažinę su Europos šalių patirtimi žiniasklaidos savireguliacijos srityje?

1. Taip

2. Ne

6.12. Ar manote, kad Europos šalių patirtis gali būti panaudota tobulinant savireguliacijos sistemą Lietuvoje?

1. Taip

2. Ne

3. Nežinau, neturiu nuomonės

Jeigu pateiksite, nurodykite savo vardą, pavardę, redakciją, pareigas.

Dėkojame už atsakymus.

Šaltinis: sudaryta autorės

11 priedas. Įtakingiausias regiono (rajonų) VIP

Eilės nr.	Apskritis	Visuomenės informavimo priemonės (spauda ir internetas)
1.	Alytaus	<i>Alytaus naujienos; Merkio kraštas; Giružis</i>
2.	Kauno	<i>Kauno diena; Laikinoji sostinė; Naujos tėviškės žinios; Naujienos; Alio, Jonava</i>
3.	Klaipėdos	<i>Vakarų ekspresas; Klaipėda; Pajūrio naujienos; Švyturys; Banga</i>
4.	Marijampolės	<i>Suvalkietis; Marijampolės laikraštis; Santaka; Valsčius</i>
5.	Panevėžio	<i>Biržiečių žodis; Šiaurės rytai; Panevėžio rytas; Panevėžio balsas; Sekundė; Gimtasis Rokiškis, www.aina.lt</i>
6.	Šiaulių	<i>Šiaulių kraštas; Šiaulių naujienos; Vienybė; Joniškis; Sidabrė; Kelmės kraštas</i>
7.	Tauragės	<i>Tauragės kurjeris; Tauragės balsas; Pamarys; Šilutės naujienos; Šilokarčema; Šviesa</i>
8.	Telšių	<i>Santarvė; Būdas Žemaičių; Kalvotoji Žemaitija; Žemaitis</i>
9.	Utenos	<i>Utenis; Utenos apskrities žinios; Anykšta</i>
10.	Vilniaus	<i>Širvintų kraštas; Širvinta; Galvė; Trakų žemė; Elektrėnų kronika; Gimtoji žemė; Ukmergės žinios</i>

Šaltinis: sudaryta autorės

12 priedas. **Regione/rajone dominuojančios VIP**

Eilės nr.	Apskritis	Visuomenės informavimo priemonės
1.	Alytaus	Radijo stotis FM99, Alytaus TV, <i>Alytaus naujienos, Merkio kraštas, Giružis</i> (Varėna)
2.	Kauno	<i>Kauno diena</i> , Pūkas (Radijas ir TV), <i>Lietuvos žinios</i>
3.	Klaipėdos	<i>Vakarų ekspresas, Klaipėda</i> , Balticum TV, Laluna, Vox Moris
4.	Marijampolės	<i>Suvalkietis</i> (Marijampolė), <i>Marijampolės regioninė TV, Kapsų radijas, Santaka</i> (Vilkaviškis)
5.	Panevėžio	<i>Biržiečių žodis, Šiaurės rytai</i> (Biržai), <i>Panevėžio rytas, Panevėžio balsas, Sekundė</i> (Panevėžys), <i>Gimtasis Rokiškis</i>
6.	Šiaulių	<i>Šiaulių kraštas</i> , Šiaulių regiono TV, <i>Vienybė</i> (N.Akmenės rajonas), N.Akmenės Petriko kabelinė TV, Ventos kabelinė TV, <i>Šiaulių krašto Akmenės puslapis, Auksinė varpa</i> (Pakruojis)
7.	Tauragės	<i>Tauragės kurjeris, Pamarys (Šilutė), Šilutės naujienos, Šviesa, Mūsų laikas</i> , (Jurbarko rajonas)
8.	Telšių	<i>Santarvė, Būdas Žemaičių</i> (Mažeikiai), regioninė TV <i>Roventa</i> (Mažeikiai), <i>Žemaitis</i> (Plungė), <i>Būdas Žemaičių, Kalvotoji Žemaitija</i> (Telšių apskritis), <i>Telšių žinios</i> .
9.	Utenos	<i>Anykšta</i> (Anykščiai), <i>Utenis</i>
10.	Vilniaus	<i>Širvintų kraštas, Galvė, Trakų žemė</i> (Trakai), <i>Elektrėnų žinios</i> (Elektrėnai), <i>Gimtoji žemė, Ukmergės žinios</i> (Ukmergė)

Šaltinis: sudaryta autorės